

BEREGMEGYE

ÉS

A MUNKÁCSI VÁR

1848—49-ben.

EREDETI KUTFŐK NYOMÁN

IRTA

LEHOCZKY TIVADAR,

A MAGYAR TÖRTÉNELMI, AZ ORSZÁGOS RÉGÉSZETI ÉS EMBERTANI-, A M. HERALDIKAI
ÉS GENEALÓGIAI ÉS A M. NÉPRAJZI TÁRSULATOK IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNVAINAK
S AZ ORSZ. MŰEMLEKI BIZOTTSÁGNAK VIDÉKI TAGJA.

✂ MINDEN JOG FENTARTVA. ✂

MUNKÁCS,

KROÓ HUGÓ KIADÁSA

1899.

III

M 225.337

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
W 2749/1973
LELTÁRI SZÁM

R
2

2146

1000-66-29

NYOMATOTT KROÓ HUGÓ KÖNYVNYOMDÁJÁBAN MUNKÁCSON.

— 1526-ban a mohácsi vérmezőn elveszté hazánk hétszázados küzdelmes fenállása után függetlenségét; addig önálló ország volt, azontul pedig Ausztriának ugyszólván hűbéres tartományává törpült, mely vele mindig mostohán bánt, fensőbbtségét érezteté s arra törekedett, hogy szárnyait szegje, nehogy erőhöz jutván, ellenállhasson s jogait visszavivhassa. A sulyosan lefolyt három századon át akadtak ugyan egyes buzgó és hőslélkü honfiak, kik az ország függetlenségeért rajongtak s a fölkelte nemzet élére állottak, de a célt tömérdek áldozat árán sem érhatték el, mert az önérdek, mely az ország befolyásos és megvesztegetett főbbjeit megszállá, mindannyiszor erősebb volt a honszeretetnél és a közérdeknél. Így hiába áldozták fel magokat s hiába küzdöttek Bocskay, Bethlen, Rákóczy és Tököly — fejedelmek harcosai : Ausztria, a viszonylag gyengébb birodalomrészt mindannyiszor elnyomta a támadást, s régi megrögzött politikai elvei szerint tovább folytatá üdvtelen kormányzatát s ha olykor, mintegy port hintve a nemzet szemébe, tett is némi kedvezményt, az az ország sorsán vajmi keveset lendített. E csökönnyösen folytatott politikájának folyománya lőn azután a nemzet eltespedése, mely immár közömbösen vevé, hogy nemcsak a helytartósági intézményeken, minden diplomán és hivatalos iratán, melyeket a dikaszteriumok és főleg kamarai igazgatóságok kiadtak, ott terpeszkedett a kétfejű sas, hanem a középületeken, közhivatalokon, sóházakon, harmincadokon és vámokon is e jelvény figurált és hirdeté az ország alárendelt helyzetét, minek következtében az ország népeit annyira megfertőzteté ez ádáz állapot, hogy még templomait, oltárait, egyházi zászlóit és a határokat jelző fészületeit is kétfejű sasokkal diszité.

Ilyen volt a hangulat és közjogi állapot hazánkban, midőn 1848-dik év tavaszán Franciaországban a forradalom kiütött, a szabadságért és emberi jogokért feltámadt nép zászlóira irván a *Liberté, Egalité, Fraternité* jelszavakat, melyeknek visszhangja azután hazánkban is felrúzza a despotizmusból a jobbérzésű honfiakat, kik megérkezettnek látták az időt, hogy Magyarországot háromszázados despotizmusa után, függetlenné, önállóvá tegyék s lerázzák a nyakukba nőtt illetéktelen igát.

A pesti lelkes ifjakat illeti a kezdeményezés dicsősége, kik megértvén a távoli mozgalmak horderejét, megérkezettnek és alkalmasnak érezték a pillanatot, melyben cselekedniök kell. S mintha a szentlélek szállta volna meg elméjüket, egy szívvel, lélekkel hozzáfogtak a tüntetésekhez, melyek szokatlanságukkal felvilányozták a közömbös tömeget, mely elragadtatva csatlakozott a buzgón működő ifjakhoz s azok tüntetéseit, vezető lépéseit és intézkedéseit helyeslő és bátorító zajos nyilatkozásaival előmozdítja.

S valóban alig szállt le a nap március 15-én, a pesti intéző körök mintegy megvalósultnak tekinték azt, mit a nemzet óhaja gyanánt még előtte való nap csak terveltek s mit egy megalakult bizottság mint az életbe léptetett sajtószabadság második termékét kinyomatott, hogy az országban szanaszét örvendetes tudomás és alkalmazkodás végett terjeszse. Így már harmadnap Munkács város utcáin is felragasztva lehetett olvasni a következő értesítést :

»Pest város közönsége nevében alólirottak szerencsések hivatalosan értesíteni a magyar nemzetet, hogy a mi más országokban polgárvérbe került, — *a reformot* — Budapesten 24 óra alatt békés és törvényes uton kivítva a törvényes egyetértés. A városi tanács ugyanis a választó polgársággal értesülvén arról, mikép a város polgárai és lakosai vele együtt akarnak értekezni az idők komoly fejleményei felett, a tanácskozási terem századokon át zárva volt ajtait *1848-dik évi március 15-én* délután 3 óraker a népnek megnyitá, s miután megértette annak törvényes kívánatait, azokat mint nagyobbbrészt már eddigelé is kebelében ápolta hazafiúi óhaj-tásokat, egy szívvel, egy akarattal elfogadta, magáévá tévé sőt *azon tizenkét pontot*, melyeket nagy részben a nemzet 1790. év óta törvényhozás utján is annyiszor sürgetett ; ezen közgyűlésben az országgyűléshez intézendő kérelmezésként aláírta.

A nemzet óhajításainak említett pontjai a következők :

1. Sajtószabadság a censura eltörlésével.
2. Felelős miniszterium Buda-Pesten.

3. Évenkénti országgyűlés Pesten.
4. Törvényelőtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Eskütszék, képviselőlet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bank.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai status-foglyok szabadon bocsátassanak.
12. Unio Erdélylyel.

Következtek a közgyűlés határozatai, miszerint a) Pestváros iménti közkívánatait egy választmány haladéktalanul személyesen terjessze elő az ország rendjeinek, Ő felségét pedig hódolva szeretett koronás királyunkat kérje meg, hogy ezen országgyűlést minél előbb Pestre tegye át. b) A közgyűlés alólirt választmányt bízta meg, hogy a rend fentartásául célszerűen intézkedve, határozatait foganatosítsa. Melyeknek teljesítéseül alólirt választmány küldetéséhez képest:

a) Tüstént átmenet Budára a Nagyméltóságú magyar királyi helytartó tanácshoz s ugyanott azon kormányszéki határozatot nyerte, mely szerint a censura nyomban megszüntettetett, a sajtó annyi százados bilincsei alól felszabadult s addig is, míg sajtótörvények hozatandnak, a sajtókihágások felett a nemzet bizodalmat bír s a nagyméltóságú helytartótanács által a hozandó törvényig ideiglenesen kinevezendő egyének fognak a fenálló törvények szerint itélni. Ime *e lapok is tanusítják a határozat foganatát.*

b) Kieszközöltetett, hogy a *sor katonaság* nem fog a rend fentartásába elegyedni, melynek biztosításául alólirt választmány intézkedett, hogy a pesti *polgári őrsereg* eddigi száma jelenleg 1500-ra szaporíttassék s mint *nemzeti őrsereg* nemzeti színekkel ékesítessék. (Jellelemző adatul vehető az is, hogy e kevés számú ugynevezett *Bürger-Miliz* frakkos gyalogságból és *sisakos dragonyosokból* állott, kik szintén *apró frakkot* viseltek.) c) Kieszközölte, hogy *Stancsics Mihál* hazánkfia, ki azért mert szabadon irt, mint statusfogoly Budán le vala tartóztatva, bírói ítéletig nyomban szabadon bocsátatott s a nép kíséretében családjának adatott vissza.

Ily békés és törvényes uton minden vérontás és csendzavar nélkül kivivott nagyszerű reform-diadal megünnepléseül holnap Budapest ki leszen világitva s inntentul Pest város, mint a haza szive törvényházának tornyán nemzeti színű zászló lobogand.

Budapest a törvény és béke korlátait nem sérté meg s miután a rendfentartása hazafiai érzelmű lakosainak kezébe tétetett, reményli: hogy az egész haza ebben is fogja követni példáját.

Kelt Pesten, 1848-dik évi március 15-én: *Rottenbiller Leopold* sk. választmányi elnök. Klauzál Gábor sk. Nyári Pál sk. Egressy Sámuel sk. Irinyi József sk. Staffenberger István sk. Molnár György sk. Irányi Dániel sk. Vasváry Pál sk. Petőfi Sándor sk. Tóth Gáspár sk. Gyurkovits Máté sk. Kacsovics Lajos sk.«

E hirdetéssel nyomban megérkezett Munkácsra a szabadsajtó első termékeül kinyomatott szabadságdal is, melyet szintén lelkesen olvasott és énekelt a közönség s melynek tartalma a következő:

Talpra magyar, hi a haza,
Itt az idő, most vagy soha.
Rabok legyünk vagy szabadok
Ez a kérdés, válaszszatok.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

Rabok voltunk mostanáig,
Kárhozottak ősapáink,
Kik szabadon éltek-haltak,
Szolgaföldben nem nyughatnak.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

Selhonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer.
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

A magyar név megint szép lesz,
Méltó, régi nagy híréhez.
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

Fényesebb a lánál a kard,
Jobban ékesíti a kart;
És mi mégis láncot hordtunk,
Ide veled, régi kardunk.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

Hol sirjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak.
És áldó imádság mellett,
Mondják el szent neveinket.

A magyarok isteneré esküszünk, esküszünk,
Hogy rabok tovább nem leszünk.

E nyomtatványok s a napi lapokban kifejtett korlátlan, mind- a mellett komoly hang megváltoztatta Beregmegye közönségének lelkületét és gondolkozását is, mely abban összpontosult, hogy immár a hazára is szebb jövő felvirradt s hogy az miért elődeink vére annyiszor sikertelenül folyt, most valahára teljesülni fog. E lelkesedés és remény kifejezéseül feltűzték megyénk népesebb községeiben is a tornyokra és középületekre a nemzeti lobogókat s a Budapestről hozott divathoz képest, a férfiak és nők igyekeztek mellőkre nemzeti színű szallagokból készített kokárdát fel-

tüzni, melyet sokan kalpagjaikra is illesztettek, sőt a fiatalok még nemzeti szalagot is készítettek azokra, melyeknek lobogó végei hosszan lecsüngtek.

Majd hire ment, hogy az első magyar független felelős miniszterium megalakult, lévén annak tagjai: Gróf Batthyány Lajos elnök, Deák Ferencz, Szemere Bertalan, Klauzál Gábor, Gróf Széchenyi István és Báró Eötvös József.

E ministerium lázas igyekezettel intézkedett a rend fentartása és a hatóságok megfelelő eljárása iránt; a törvényhozás pedig hozott szintén szükséges rendszabályokat és törvényeket, így sajtótörvényt is, mely azonban köztetszésben nem részesült, mert azt sokan szerfelett szigorúnak találták. E tekintetben hozott határozatot 1848. március 22-kén a pesti „*megyei közbátorsági válaszműny*“ is, melyet a többi vármegyékkel és városokkal nyomban közölt is pártolás végett. Ebben kifejté, hogy az országgyűlési röpiratok 147-dik számával közölt sajtó törvényt, ha a közölt szakaszokban szentesítették, tartalmánál fogva olyannak tartja, mely az emberiség legszentebb jogát, — a gondolat közlésének szabadságát — az eddiginél csak írás alakra, de épen oly nyomasztó szabadalmi lábra (így) állitaná. Kifogásolja, hogy e tul-szigoru törvénynek visszaható ereje lenne, hogy az időszaki lapok kiadhatását feltételező *biztosítékok* nagysága oly nagy, hogy ennek folytán a sajtóügy csak egy osztálynak — a vagyonos Castnak (így) kerülhet kezébe. — Roszalja, hogy a sajtó vétség büntetése fokozatosan a szerzőről a nyomdatulajdonosra háramolhatik s kijelenti, hogy e törvéynél még a helytartótanács által kibocsátott ideiglenes intézkedés is jobb s így mennyiben a közölt törvényt a szellemi kifejtésre közcsapásnak tekinti: kéri a miniszterelnököt, hogy a még meg nem erősített törvény módosítása iránt intézkedjék.

Március 20-ról pedig *Nagykanizsa* város közönsége nevében *Albanich Flórián* városbíró Babochay János népszószóló és Tóth Lajos főjegyző hatszáz aláíró üdvözlétet jelenti a március 15-ki, mozzalom alkalmából s felhívja a várost összetartásra s bizalomra az országgyűlés iránt s fölkéri, hogy csatlakozzék Munkács város is azon tizenhárom ezer lakosnak petíciójához és óhajtásához, melyek a márciusi 12 ponton felül, még ezekből állanak: »Óhajtunk, nemzeti bankot, általános esküdtszéket egyenlőség és képviselet alapján, óhajtjuk, hogy *a jogi javak nemzeti javakká forditassanak*, ezek jövedelmeiből a kisebb klerus sorsa javittassék, a népnevelés előmozdittassék, és más közhasznu intézetek létesíttessenek; óhajtjuk, hogy a tanítási szabadság alkotmányos szellemben megállapíttassék, s végre, *hogy a kis lotteriák eltörültsenek*, mint ugyanannyi

mételyei a szerény életremények és munkaszeretettnek.)* (Ez utóbbi kívánat most, midőn e sorokat 1898-ban írom, tehát ötven év múltán csakugyan teljesült.)

Az ország központján Budapesten működő kormány aggodván azon, hogy az oly gyorsan létesített reform következtében a hazában némely elégedetlen vagy a zavarosban halászni vágyó a közbiztonságot megzavarhatja, ennek megakadályozásául nemcsak rendelkezett a rend fentartása iránt, hanem, hogy fegyveres erővel is rendelkezhessék, gróf Batthány Lajos miniszterelnök Pozsonyban március 17-én 1. sz. a. kelt s a törvényhatóságokhoz intézett rendeletében aképp intézkedett, hogy a főbb és népesebb helyeken a *nemzetőrsereg* (amint akkor közönségesen *national vagy nemzeti gárdá*-nak is nevezték,) mielőbb életbe léptetessék; minek következtében a szükséges intézkedések megtétettek. Megyénkben egyelőre csupán Beregszász, Munkács, Mező-Vári, Tarpa és Nagy-Bereg városokban alakultak ily szakaszok; feladata lévén ezen 20-50 éves férfiakból alakult fegyveres csapatoknak nemcsak szükség esetében az ország határán belül a hazát védeni, hanem a községeikben is a rendet és biztonságot fentartani. E végből mindjárt szervezés után éjjel őrjáratokat teljesítettek s helyenként, mint Munkácson, az állami és középületek előtt nappal is őrséget képeztek. A tehetősebb iparos, hivatalnok és földbirtokos azonnal csináltatta magának az előirt egyenruhát, mely állott fekete zsinórral és fehér pecekgombokkal ellátott kék posztóból készült attillából, vörös szegélyű sűrke pantalon-nadrágból, ily köpönyegből, kék posztóból varrt s nemzeti zsinórral szegélyezett sapkából, illetve nemzeti színű bodros rózsával (kokárda) s fehérszínű ércből öntött országcimerrel s lent a bőrellenzőhöz illesztett a megye nevével ellátott fehér lemezes fekete csákóból; míg a fekete vállszíjon szuronyt, a jobb oldalon tölténytáskát és puskát viseltek, ki katonafegyvert nem szerezhettek, az megelégedett a maga egyes vagy kétsövű vadászpuskájával, míg a kevésbbé módosak s a falusiak többnyire szokott önruhájokban jártak, legfeljebb jobb karjukra széles nemzeti szallagot kötöttek és fegyverül egyenesre szegzett kaszát vagy kovács-csinálta lándzsát használtak. Később, hetek mulva, midőn a nemzeti őrsereg jobban kifejlődött, minden népesebb község azon volt, hogy magának külön dobót és zászlót szerezzen s így a szervezésnek némi katonai színezetet adjon. A dobokat Pestről szállították, hol azok gyárilag készültek s melyek, falemezből álló nagy terjedelmű dőbönt

*) Megjegyzem, hogy e művemben felhasznált adatokat a beregmezei, munkácsvárosi és más levéltárakból gyűjtém s így a kutforrásokra külön hivatkozni fölöslegesnek tartom; alkalmilag azokat úgy is röviden megérintvén.

képeztek, melyeknek két pántjával és cikcacos zsineggel a feneket képező hártabört feszítgetni lehetett.

Munkácson a városi hatóság az értelmesebb polgárok közbejárására már március 30-kán kezdé szervezni a nemzetőrséget, melybe beirtak a keresztény lakosokból 371 és a zsidók közül 251 egyént; az utóbbiakat azonban a hatóság nemzetöröknek elfogadni vonakodott, a minthogy tőlük egyéb polgári, így a választási jogot is megtagadta. E tekintetben az antiszemita tanácsosok és képviseleti tagok hivatkoztak az 1848. évi 23. törvény-cikk 6. és 20. §-ra, melyben az állott, hogy csupán a törvényesen bevett vallásbeliek lehetnek választók. Ez azon alkalomból történt nemcsak Munkácson és Beregszászon, hanem az ország más városaiban is, midőn a magyar kir. belügyminiszterium április 20-án az 1848. évi 23. és 24. törvényekkel foganatosításául elrendelte, hogy a hatóságok és képviselőtestületek az új alapon szervezkedjenek, közgyűlésen választó kerületeket alakítsanak, központi küldöttséget válasszanak s a választók összeírása mellett a választás napját is tűzzék ki. Munkács város e célra november hó 16-át tűzte ki, de a választók jegyzékéből a zsidókat kihagyta. E sérelmes eljárás ellen ezután a zsidók Eötvös Tamás kormánybiztosnál és a honvédelmi bizottmánynál kerestek orvoslást, valamint *Uray Pál* megyei első alispánnál is, ki mennyiben a beregszászi képviselőtestület a zsidók ellen többé kifogást nem tett, pártjukat fogta; de mind amellet a munkácsi képviseleti tagok konokul ellenkeztek, vitatván állandóan azt, hogy a zsidókat a polgári jogok nem illethetik.*) Végre hosszas és izgalmas tárgyalások és felterjesztések után, a honvédelmi bizottmánynak Debreczenben 1849. március 1-én Munkács város közönségéhez intézett erélyes határozata és a belügyminiszternek április 26-án 9855. B. sz. a. kelt rendelete következtében a zsidó lakosokat is, bár nagyon megrostáltan beirta a választók és véglegesen a nemzetörök sorába is.

Mindezeket megelőzve azonban Munkácson már 1848 március hónap végén Ruzsák Lajos kiszolgált gránátos altiszt s most megválasztott százados alatt megalakult egy nemzetőri csapat, mely csupa keresztényekből állott s mely már a husvétí római és görög katolikus feltámadási ünnepen, valamint a szent kóporsóknál tett disz szolgálatot s mely általában a város közbiztonsága felett örködött. Majd az 1848. évi július 26-án történt felsőbb intézkedés és utasítás következtében alaposabban szer-

*) E viszálykodást leirtam terjedelmesen a *Beregmegyei zsidók története* című művemben, mely mindannyi más a megye és Munkács új monográfiáját illetőleg kéziratban van.

vezkedett a nemzetőrség, mely két századból állott, lévén az egyiknek Ruzsák Lajos s a másodiknak Nedeczey Ferencz a kapitánya. Akkor találatott itt 247 zsidó lakos is alkalmasnak a nemzetőrségre, kiket be is jegyeztek ugyan, de mennyiben meg rögzött vallási szokásaikhoz képest szombaton fegyverhez nyulni és kivonulni vonakodtak, a keresztény bajtársaktól lenézettek és kigunyoltattak, annyira, hogy közülök akkor egy sem választott altisztnek. E mellőzést ismét ők vevék zokon s így augusztus hó 29-én hit községi előljáróik utján kérvényt terjesztettek be a városi hatósághoz, melyben felhozzák, hogy ők a forradalom és szabadság kezdetén önként felajánlák élteket a hazáért, de ezt a lakostársak gunynyal fogadták s őket kirekesztették; később pedig, midőn a kormánybiztos által augusztus hó 16-án felsőbb kedvező elhatározás folytán a nemzetőrséghez való csatlakozásra felszóltattak, a névsorba beirattattak ugyan, de a tisztikar megválasztásánál tüntetőleg mellőztettek; ez ellen kénytelenek tehát óvást tenni, annyival inkább, mert ők a zászló alá még fel nem esküdtek különben ők készek a nemzetőri hivatásnak megfelelni s az azzal járó kötelességeket teljesíteni s csak arra kérik a hatóságot, hogy biztosítsa őket a felől, hogy szombaton és ünnepnapjain a szolgálattól fel fognak mentetni! . . . Ily körülmények közt a szemiták később is csak mint türkek fordultak elő a névsorban, tényleg azonban nem igen vettek részt a szolgálatban, kivéve néhány értelmesebbet, kik később altisztekül is alkalmaztattak.

A munkácsi két századbéli nemzetőrök névlajstromát közlöm függelékül 1. szám alatt; megjegyezvén, hogy hivatalos kiküldetések alkalmával járt az őrmesternek öt napra zsoldul 2 frt. tizedesnek 1 frt. 20 kr. dobosnak 32 és köznemzetőrnek 40 kr. pengőpénzben s azonfelül egy adag kenyér.

1848. június 14-én ünnepélyesen *felszenteltetett a nemzetőség zászlója*, melyet lakoma és este bál követett. A felszentelés alkalmával negyven darab ezüstfejű szög (melyeket a város 12 pengő krajczárjával készítettett) üttetett a zászlóba egy esztergályozott csinos kis fakalapáccsal, melyet Gáthy Samu akkori városi főbíró megőrzött és később nekem gyűjteményem számára ajándékozott. A lakomához hozatott a város Szolyváról *két hordó savanyuvizet*, mi 1 frt. 36 kr.-ba került és süttetett négyszáz cipót $2\frac{4}{10}$ és két házi kenyeret 36 krajczárjával, mi összesen 17 frt. 12 krba jött. A bál a Csillag vendéglő nagytermében tartatott, fizetvén a város Halpert Salamon bérlőnek a teremért 10 frtot. Érdekes és jellemző e tekintetben a városi jegyzőkönyvben előforduló e kijelentés augusztus hó 8-ról: »A mai gyűlésen Lang Vitusz előhozta, hogy a nemzetőri zászlószentelés alkalmával tar-

tott bál idején tíz forint be nem fizettetett a jegyekért, mely pénzt a városi pénztárból rendelt kifizetni azért, nehogy e hiány miatt homály essék a nemzetőrségre, mely iránt a lelkesedés nagy.«

De érdekesek a nemzetőrség felszerelésére tett egyéb kiadásai is ; így azon évi városi számadásokból kiemelem a következőket : Junius 3-án a készített ötven lándzsáért, minden készülettel s a nyelek festésével együtt fizetett a városi pénztár 53 frt. 20 krt. Egy harmadik dobra való vállszijért 1 frt 20 krt. Junius 30-án Burger József lakatosnak ismét ötven lándzsáért 53 frt. 20 kr. Julius 20-án a nemzetőri dobosoknak ajándékol 5 frt. augusztus 11-kén Küzmann László puskaművesnek a város két bagnetos puskája kijavításáért 11 frt. 1 krt. augusztus 20-kán Behr Zsigmond piktornak az őrsereg dobjain való négy abroncs megfestéseért 1 frt. 36 krt. Szeptember hó 21-kén Maurer Fülöp rézgyári művesnek az őrsereg részére készített két dobért 15 frt., ugyanannak az őrsereg részére adott löpor és golyóbisokért 9 frt. 24 krt., később ismét löporért 9 frt. 32 krt. és a készletben tartott 50 fontért külön 40 forintot. November 28-kán a nemzetőrség doboza összeszakgatván a dob mindkét fenekén a bőroket, ezeknek ujontai megcsinálásáért kiadós Robel Ferencznek 2 frt. 15 kr. December 31-kén Dobszai István nemzetőri dobosnak 31 napra per 4 kr. = 1 frt. 24 kr. December 17-kén nemzetőreink Beregszászba kísérvén honvéd ujoncokat, kaptak napidijakul 11 frt. 29 krt. December 18-kán beregszászi nemzetőrök kísérvén Munkácsra rekrutákat, fizetett a városi pénztár a rájuk költött kenyér és sertés hus árául 1 frt. 12 krt. . . . .

*

A március 15-iki eredménynek s annak, hogy április hó 11-kén V-dik Ferdinánd király szentesíté az 1848-diki alaptörvényeket, megörült az egész magyarság s bizonyára egyelőre senki sem sejté azt, hogy a fényes és nagy reménnyel kecsegtetett kezdetet mily gyorsan fogja elhomályosítani az ádáz sors, mely Bécs felől csakhamar előre veté árnyékát. De mielőtt a vihar jellei még feltűntek volna, a pesti intéző körök már elbizakodva arra törekedtek, hogy a szabadság, testvériség és egyenlőség fejlesztésének emlékeül és a március 15-ki nagy eseménynek megörökítésül szobrot emeljenek ; mi végből 1848. április hó elején *Rottenbiller Lipót* elnök és *Irányi Dániel* helyettes jegyző aláírási ivateket küldöttek szét az országban ; ezeket Munkács városi hatóság április 14-kén kiosztatni és a maga részéről a városi pénztárból tíz forinttal az adakozást megkezdeni elhatározta. (Valjon mennyi folyhatott be e célra az egész országból és mi sors érte a gyűjtött összeget és a jó szándékot ?)

A kültanács gondoskodott a belső rend fentartásáról önkö-
rében is és e végből még április hó 7-kén bizottságot választott
meg a rendőri szabályzat elkészítésére; ennek elnöke volt Ge-
csey György, tagjai pedig Freyseysen Dániel uradalmi ny. főnök,
Gáthy Sámuel városi főbíró*) és Lang Vitsuz tanácsos. Egyszer-
smind elhatározta, hogy a g. kath. toronyba állandó őr helyeztes-
sék s e végre a szükséges intézkedés azonnal megtéessék. S
valóban Munkácson égető szükséges volt a jól szervezett rend-
őrségre, mert a megelőzőt 1847. évben *e tájon inség lévén*, a
városban tömérdek szegény napszamos, többnyire verhovinai
jobbágy tartózkodott, kik éhségből is rakásra haltak. 1847. decem-
ber 14-kén Hajdu Jeromos, itteni g. k. lelkész panaszkodott a
városi hatóságnál az iránt, hogy e szegény jöttmentek nagyobb
számmal pusztulnak mint a cholera idején, s hogy ezek itt ingyen
temettetvén, ez által a g. k. temető immár annyira megtelik, hogy
a helybelieknek nem jut hely s így gondoskodják a tanács új
temetőről. Mire a hatóság úgy határozott, hogy mennyiben a vá-
ros erre alkalmas területtel nem rendelkezik, a megye útján hivat-
tassék fel az uradalom, hogy ne engedje saját jobbágyságát éhen
veszni, könyörüljön sorsukon és ne nézze, hogy azok idegen
földön éhenhalásra jussanak.

A *munkácsi vár* minden változás nélkül előbbi állapotjában
cs. és kir. katonaság hatalmában lévén,**) a vidékbeliek úgy mint
a helybeli lakosok nem jó szemmel nézték, hogy a vár falán
sárgafekete zászló leng; miért is a város képviselőtestülete bizott-
ságot küldött oda, *Laube Ferenc* őrnagy és várparancsnokhoz, azzal
a felhívással, hogy az ország jelen megváltozott viszonyához ké-
pest a nemzeti zászlót, mint a magyar szabadság és államiság
jelvényét s a nemzeti színeket, mint az érzékre legelőbb ható
jeleket, tűzze ki; midőn pedig ő azzal menté magát, hogy ily

*) Nem lesz érdektelen itt megjegyezni, hogy Gáthy Sámuel régi szokás-
hoz képest 1847. november 1-jén délután ismét megválasztott főbírónak még pedig
475 szavazattal s hogy a választó polgároknak a választás után cipő és bor oszta-
tott ki a városházánál. A kültanács állott 32 tagból, kiket az 571 polgárból vá-
lasztottak meg, akép, hogy tekintettel az itteni törvényesen bevett vallásokra a
római katolikusokból lett 9, reformátusokból 10, g. katolikusokból 11 és ágostai
evangelikusokból 2 megválasztva. Mint látjuk, zsidó nem vétetett be. Mind a mel-
lett a nemes osztályból még ötnek adatván hely a kültanácsban, eszerint a tagok
száma voltaképen 38-ból állott. A tisztí kart képezte: még egy exaktor (pénztáros,) 1
adószedő, 1 gyám, 1 fuvar (forspont) biztos, 1 mezőbíró, 1 erdőbíró, 1 belbiztos
(kapitány) és a városgazda.

**) A munkácsi vár ez időben egyszerü és elhanyagolt állapotban volt; ké-
sőbbben, midőn 1855. évben az erődök sorából törültetett és polgári fegyházzá átido-
míttatott, tetemesen megváltoztatott, északi részén egy emelettel megnagyobbított
és a nyolczvanas években a déli előbástyákon új épületekkel is ellátatott. Képünk
a vár előbbi régi alakját mutatja.

zászlója nincs, válaszul azt nyere, hogy ebbeli költséget a vár-erődítési pénztárból fedezze, melyhez törvényeink értelmében a püspökök javadalmaiból is befolytak összegek. A parancsnok nem tett ez ellen kifogást s biztatólag bocsátá el a bizottságot, azonban midőn napok multak, anélkül, hogy a kíváncsi környékbeli lakosság, az óhajtva lesett nemzeti lobogót a vár fokán meg pillanthatta volna, április 16-kán a városi választmányi ülésen szóba hozatott: »hogy jóllehet a város küldöttségének mult alkalommal a várparancsnokság azt az ígéretet tette, hogy a munkácsi

vár tornyára a nemzeti lobogó kifog tüzetni, de annak lengésén szemeiket mindekkorig sem legeltethetik, mennyiben a nemzeti színek, mint az érzékekre legelőbb ható jelek használata, mihelyt hazánkban a nemzeti szabadság nagy elve kimondatott, ország-szerzte annyira létesítettet (igy), hogy templomokon és más köz-épületeken nemzeti lobogók már diszlettek és az ország várairól szintén ily zászlók lengenek ; több helyeken a katonai tisztikar-nak s katonaságnak tisztelgése s a sor katonaság diszlővései közt tüzetik ki a nemzeti lobogó a katonai laktanya homlokzatára ; — e szerint itt is ennek mielőbbi létrehozatala végett az említett

várparancsnokságot hivatalos uton emlékeztetni kellene: mire *határozatképen* kimondatott: »hogy a várparancsnokság s azzal egybekapcsolt hivatalnokok hazafiai érzelmeiben meggyőződve lévén, azon kedves meggyőződésben maradni közóhajtásunk, miszerint a nemes ígéretnek és már most törvényszerű köteleességnek mostanig való nem teljesítése nem hazafiai hidegségben rejlik s a tisztileg adott szó be nem váltását más körülményeken alapulónak gondoljuk, miután az egész belhadi erő s minden vár is az országos törvény üdveit érzi s fedezése alatt nyugszik; de azt is jól tudva, hogy a lobogóra teendő költségek iránt is minden aggodalom elenyészhetik, a várerődítési pénztár a hazai püspökök-jégek jövedelmeinek egyik részével gondosan ellátva lévén s ilyenén kiadás a felsőbb helyeken nehézség alá nem is vétethetik, a t. várparancsnokságot hazafiai buzgalommal megkérni elhatározzatik: hogy küldötteinknek adott szót beváltani, a várerősítési hivatal útján a nemzeti lobogót a határunkban levő erősség helyére ünnepélyesen kitűzteni, azon nemzeti ünnepen leendő részvétel tekintetéből annak idejét eleve velünk tudatni, így a haza kívánatának s a mi közóhajtásunknak is betöltését eszközölni mielőbb sziveskedjék.«*)

Azonban a várparancsnokság udvariasan bár, de határozottan kijelenté, hogy mennyiben felsőbbségétől ily utasítást nem kapott, annak megérkeztéig a városi hatóság kívánságának eleget nem tehet.

E közben a belügyminiszterium április 16-kán 594. B. szám alatti rendeletében intézkedett arról, hogy a megyéi ~~alk~~ főispán helyettesei (ugynevezett adminisztrátorok) hivatalaiktól fölmentes-senek s a főispánok kinevezéseig a kormányzást az alispán vezesse; egyszersmind a főispánok fizetései az 1845-dik év előtti állapotba helyeztettek vissza.

Április 19-kén kelt belügyminiszteri rendelettel az 1848. évi V. törvénycikk értelmében a népképviselői alapon alakítandó megyei bizottságok szervezése meghagyatott; majd külön nyomtatott íven április 20-káról a belügyminiszter rendeletet bocsátott közre a városi tanács, képviselőtestület és tisztviselők megalakítása iránt; ugyanakkor 16509. sz. a. következő rendeletet is bocsátá ki a hatóságokhoz:

»Szükséges lévén, hogy az oly kiegészítő ujoncokból, szabadságosokból vagy lábadozókból álló katonai csapatok, melyek akár az örökös tartományokban fekvő magyar ezredekhez innen,

*) A városi jegyzőkönyvből szórul-szóra kiirva, a végből is, hogy a hazafias óhajción kívül, az akkor divatozott irmodor is kitűnjék.

akár pedig az e honban tanyázó külföldi ezredekhez beküldetnek, rendeltetésök helyére minden felakadás nélkül eljuthassanak, — ezennel utasítom Önt, erélyesen gondoskodjék: hogy minden ilyenemű átkelő csapatok, melyek országbiztossági utalványnyal ellátva a kerület körében megjelennek, ne csak utjokat háborgatás nélkül folytathassák, hanem az illető állomási helyeken kellőleg is alkalmaztassanak és az eddigi gyakorlat szerint elláttassanak. «

Április 21-kén a belügyminiszter a közrend ügyében következő rendeletet bocsátá ki a kormánybiztoshoz: a miniszteri országos ideiglenes bizottmány folyó hó 20 kán megszűnván munkálkodni, addig is, míg a közrend fentartására vonatkozólag részletesebb utasítást adhatnék, ezennel meghagyom Önnek, miképen ez iránt kelendő tudósításait nekem öt naponként tegye meg, azonkívül, hogy előző intézkedést vagy rögtöni segédelmet igénylő esetekről tüstént értesítend. Megjegyzem, miként több katonaság még ez ideig sem érkezvén meg, a rendnek és csendnek fentartó erejét és elemeit a népben s a népnek illető óhajtaiban kell önnek feltalálnia, különösen az által, hogy a nép tévedéseiből felvilágosíttassék és az által, hogy a vagyonosokból a törvény értelmében a *nemzetőrség* szaporíttassék és hazafiui tiszte s faladata annak kellőleg megmagyaráztassák.

Ugyanazon napon (1848. április 21.) 13. szám alatt intézkedett a belügyminiszter a *nemzetőrség* szervezése iránt; meghagyta az illetők összeírását, házszám és sor szerint, megjegyezvén, hogy a személyes szolgálattól a törvény 1. §-a értelme szerint csak az vétethetik ki, ki hibás testalkatánál fogva arra képtelen s mint ilyen a lajstromban — *tehetetlennek* minősítettik; ki ezekenkívül bármi más okból a személyes szolgálattól való felmentését kérné, az egyenesen folyamodjék *az országos nemzeti őrseregi tanáeshoz*, ki őt, ha okai méltányosak, a kinevezendő nemzetőrségi fővezér személyes felelőssége mellett, de minden esetre a kiszabott 200 forint kárpótlás megtérítésével felmentheti.

Ennek folytán Bereg megyében a nemzetőrségbe valók összeírátván, május elején felirt a megye gróf Batthyány Lajos miniszterelnökhöz, jelentvén, hogy a munkácsi, beregszászi, vári, nagybereg, beregújfalvi és tarpai nemzetőrség 1800 főre megy s mint-hogy e megye a határszáron fekszik, s így véletlen és váratlan támadásnak lehet kitéve, küldjön számukra 2–3000 lőfegyvert és alkalmas oktatókat; különben megjegyeztetett a feliratban, hogy Szappanos József megyei irnokot és volt gránátos káplárt, ugy-szintén Ruzsák Lajos kiszolgált gránátos őrmestert erre igen alkalmasnak találván, azokat hozza javaslatba. Különben május 8-kán Hunyady József volt vürtembergi huszár és Szebenyei Lajos volt

báró Kudelka-gyalogezredbeli altisztek is ajánlkoztak a nemzetőrök kiképzésére.

A miniszterelnök 1848. április 22-ről rendelé, hogy mennyiben az országnak *nemzeti huszár őrseregre* is szüksége leend, a terv kidolgozása után, a jelentkezők abba önkéntesen besoroztathatják magokat; megjegyeztetvén, hogy a vezényleti nyelv a magyar leend ugyan, de a beoktatásnál *az illetők anyanyelvre fog használtatni.*

Május 2-ről a belügyminiszter 538. sz. a. rendeletet intézett a főispánokhoz, melyekben ecsetelvén, hogy a márciusi események folytán mennyi új jogokban részesített a függetlenné vált állam népe, mennyi üdvöt és boldogságot várhatni az erdélyi uniótól, a jobbágyság felszabadításától, a szabadsajtó intézményétől s egyéb szabadalmaktól, mégis akadnak egyesek, kik ez ellen bujtogatni s mintegy a szított zavarosban halászní szándékoznak; miért is felhívja, hogy a népet a reformról alkalmas módon felvilágosítani, az álfelvilágosításokról az idegen vagyonra való áhítózásról lebeszélni s ott a hol szükséges, a kinyomozandó lázítókat elrettenteni és ellenök szigoruan eljárni el ne mulasszák. Továbbá tudatja, hogy a volt jobbágyokat vegyék szép szerével rá, hogy ne csak saját immár tehermentesített földjeiket jól műveljék, hanem jó fizetésért, bérért a volt földesuraik földjeit is megmunkálni ne féljenek. Hol a volt inség következtében vető mag hiányzanék, ott e bajon segítsenek; a kormány pedig akép gondoskodand erről, hogy a felső vidékekre királyi biztost küldvén, őt megbizza, hogy százötvenezer forintig bevásárlást tehessen. A hatóság lásson utána befolyásával, hogy vettetlen föld ne maradjon s a megfelelő magvetést az éghajlathoz képest szorgalmazza, mint különösen tengerit, burgonyát és répát.

*

Még április végén intézkedett a magyar miniszterium, hogy az ország egyes váraiban letartoztatott *politikai elitéltek* szabadon bocsáttassanak; s minthogy ismeretes volt, hogy a munkácsi várbán is számos ily fogoly csörteti láncait s köztök tizenhárom es. és kir. katonatiszt is a lengyel Mazzuchelli ezredből, kik az 1840. évben Gács országban tervezett fölkelés alkalmával mint a nevezett ezrednél fölfedezett katonai összeesküvés részesei lettek a politikai mozgalom áldozatáivá; a munkácsi lelkes polgárság kíváncsian s résztvevően várta az intézkedés foganatosítását. Azonban a várva várt esemény késett, annál inkább, mert Laube Ferencz várparancsnok vonakodott a miniszteri rendeletnek eleget tenni, miért is a munkácsi polgárokból, Kralovánszky László doktor s uradalmi tisztviselő vezetése alatt egy 60 tagból álló küldöttség föl-

ment a várba, az emberies és méltányos rendelet fogadatosítását szorgalmazni. A parancsnok azzal menté magát, hogy az ő főhadi parancsnokságától egyenes rendeletet még nem vevén, annak beérkeztéig a foglyokat ki nem bocsáthatja, azonban a küldöttség felhívására késznek nyilatkozott sürgönyt küldeni Bécsbe. S valóban a gyorspostán intézett előterjesztésére nyolc nap múlva megérkezvén a várt kedvező válasz: a hét év óta letartóztatott foglyokról levétettek a láncok május hó 2-kán és közülök *Auffenberg Norbert*,*) Favini József, Skibinszky Felix, Söldenhoffer Károly, Lilpop Gyula, Bronievsky Román, Maievsky Rajmond, Stradiot József, Agonát Pompejus, Scholtz József és Szuchodolsky József kibocsáttattak, kiket a munkácsi intelligens polgárság diadalmasan bekísért a városba, hol mint a zsarnokság mártirjai üdvözöltetvén, elszállásoltattak s kiváló vendéglátásban részesítették, később pedig kitelhető segélyvel ellátva, hazájukba visszaillesztették. Itt létök alatt nemcsak a szőlőhegyek borházaiban rendeztek nekik mulatozást, hanem bankettet is; bevezetettek a Casinóba is, hol neveiket a vendégkönyvben bejegyezték.

Az ekép megvizsgált s szabaddá tett foglyok május 2-kán halájukat írásba foglalván (lásd függelékül 2. szám alatt), Bereg és Szepesvármegyéhez, valamint Munkács város közönségéhez német nyilatkozatot intéztek, melyben üdvözölvén a szabad korszak hajnalát, megköszönék szüleik s testvéreik nevében is a nemes közbejárást és nem várt felszabadításukat.

Csak egynék az elítélt és itt elzárt politikai foglyok közül nem jutott ez alkalommal osztályrészül az öröm és visszanyert szabadság boldogító érzete: *Dmitrasinovich* nevű lengyel eredetű fiatal hadnagynak, ki 1840. év telén husz évi börtönre ítéltetvén, most azért nem bocsáttatott ki s nem terjesztetett rá a megkegyelmezés, mert politikai vétségén kívül, más vádakkal is terhelte; azonban a melléktények korántsem lévén oly súlyosak, hogy a kiszenvedett nyolc évi raboskodás által eléggé le nem rovattak volna, azért a polgárok által megindított közbenjárás folytán, azon 1848. évi december hó 4-kén, a magyar honvédelmi bizottmány által ő is megkegyelmeztetett ugyan; de a szabadulás öröme többé nem hatott rá, a természet szabad éltető légében sem épülhetett többé fel, mert a szerencsétlen áldozat börtönében megőrült. . . .

*) *Auffenberg Norbert* később a forradalmi sereghez csatlakozott és nevét *Ormayra* magyarosította; alakított egy vadász-csoportot többnyire lengyel önkéntesekből s mindvégig erélyesen küzdött a magyar szabadságért. Ő 1813. született Csehországban Dobrozanov-ban, mint es. és k. hadnagy 1847-ben felségsértés miatt elítéltetett; a forradalomban Kossuth segédeül is működött, annak bevegezte után azonban Pesten okt. 20. öt Haynau azért mert vele szembeszállt, minden kihallgatás nélkül felakasztatta.

A megyei képviselő választási kerületek megállapítása ügyében Szemere Bertalan belügyminiszter május 11-kén 1259. szám alatt rendelkezvén, felhívta a megye közönségét, hogy az 1848-diki V. törvény 7. §-ának akép feleljen meg, hogy a szavazandó választók kerületei célszerűen a lakosok minden megterheltetése nélkül állapittassanak meg, a felosztási tervezet térképilag is tüntetessék ki, megjegyezvén, hogy e végből nem szükséges nagyobb költségeket tenni, sőt inkább a takaros (így) gazdálkodás itt is, mint mindenütt, szem előtt tartandó. Ezen térképek a megyéknek már létező térképei után egyszerűen lemásolandók. Főkellék, hogy a kerületek egymástól külön színek által megkülönböztessenek és mindez mind a községekben divatozó nyelvi és az azokban, valamint a kerületekben létező népesség száma előbb külön-külön, azután pedig összeségben egy, akár a térképen előadandó, akár ahhoz csatolandó jegyzékből világosan kitűnjék. E munkálatot 14 nap alatt kívánja beküldetni. Ez alkalommal Bereg megyében megállapított a négy képviselő-választó kerület, melyeknek választóhelyeiül kitzettek Munkács, Mező-Kaszony, Beregszász és Nagy-Bereg.

Majd május hó 18-ról a belügyminiszter 1600 B. sz. a. következő intézvényt kibocsátott: »A legujabb események félelmes rohanással követvén és váltván fel egymást, elkerülhetlenül szükségessé teszik, hogy az országgyűlés még f. é. július elején összehívassék. Ennélfogva önöket (a megye egyetemét) sietek emlékeztetni mindazon munkálat gyors megtételére, mi az 1848. V. törvénycikkhez képest megkivántatik arra, hogy a választók annak rende szerint összeiratván, a képviselők választása a kitzüzendő időre törvényesen és kellőleg végre hajtathassék.

Majd István nádor május 20-ról V. Ferdinánd király nevében július 2-ra országgyűlést hirdetvén, az megyeszerte köröztetett és közérdeklődést gerjesztett.

A vármegye közönsége azután gyorsan intézkedett is és megejtetvén az új választás, országos képviselőkül a népképviselői elv alapján megválasztattak a tiszaháti kerületben *Lónyay Menyhért* a kaszonyiban *Szintay Jónás*, a felvidékiben *Buday Sándor* és a munkácsiban *Román Ferenc* uradalmi ügyész.*)

*) Ez utóbbinak megválasztását a megyében némi zavargás előzte meg; ugyanis midőn azon évi április 22. husvét előtti szokásos feltámadás ünnepélyén *Munkács*on a nemzetőrség is valláskülömbőség nélkül diszszolgálatot tett s a szent kóporsónál őrt állott, a római katolikus szertartás bevégezése után, átmentek a nemzetörök a görög katolikus templomhoz is, hol az iskola épületben tanyát ütöttek, míg párosával a szent kóporsóhoz örökök vonultak, azalatt a többi ott bor mellett időzött; így történt, hogy az iskola helyiségben jelen volt *Hajdu Jeromos* munkácsi g. k. esperes lelkész is, ki az előkelő nemzetörökkel, kik közt *Román Ferenc* uradalmi ügyész, *Freyseyen Gyula* szolgabíró és nemzetőri százados s mások számosan voltak,

Itt megjegyzem, hogy annakelötte a megye nemessége és egyeteme csupán két követet szokott volt választani; ilyenek voltak 1843-ban a pozsonyi országgyűlésen Uray Pál és Lónyay Menyhért; az 1847. november 7-kén megnyílt pozsonyi országgyűlésre pedig megválasztattak szintén *Lónyay Menyhért* és *Szintay János* megyei tiszti főügyész, kik a közbejött alkotmány és kormányrendszer megváltoztatása folytán feloszlott országgyűlés után a július 2-ra Pestre hirdetett új és első népképviselői országgyűlésre ismét megválasztattak.

Eközben Bécs felől véstteljes felhők kezdtek tornyosulni hazánk egén. A kamarilla országunk függetlenítésének folyamatját kaján és irigy szemekkel nézván, mindent elkövetett annak megakadályozására s rávette a királyt is, hogy Bécsből, hol a nép nyugtalankodása miatt kevésbbé kezdé magát az udvar biztonságban érezni, Innsbrukba költözzék. Ennek következtében a magyar miniszterium nevében Budapestről 1848. május 19-ről Gróf Batthány Lajos elnök, Deák Ferenc, Szemere Bertalan, Klauzál Gábor, Gróf Széchenyi István és báró Eötvös József miniszterek aláírásával a *Hazafiak*-hoz proklamációt intézett, melyben értesíték a nemzetet, hogy a felséges király épen most váratlanul elhagyván Bécset, Innsbruk felé vette útját. E hirt azért siettek így köztudomásra juttatni, nehogy a más alakban való híresztelés nyugtalanságra vagy izgatásokra adjon alkalmat. Sajnálkozását fejezé ki a miniszterium a felett, hogy a jó király Bécsből inkább egyenesen hű magyarjai közé nem jött, hol szentséges személyét bi-

politizálván, kijelenté s becsületszavára fogadá, hogy Román Ferenc megválasztására fog törekedni, toasztjában kimondván, hogy huncfut gazember legyen, ha szándékát megváltoztatja, miért ismét viszonzásul a jelen volt nemzetörök kijelenték, hogy őt tábori papjuknak fogják kineveztetni. Mégis későbbben paptársai körében más vidám alkalommal Hajdu hivatván fel arra, hogy lépjen fel képviselőnek, ezt nemcsak elfogadá, hanem a cél elérésére mindent elkövetett, még azt is, hogy tulbuzgalmukban a papok a választó népet, hitsorsosaikat az urak és új intézmények ellen felbujtassák. Mit Román pártfelei látván, nemcsak a megyei hatósággal törekedtek a lázítászerü zajongást és korteskedést megakadályoztatni, hanem június 9-én hetvenkét előkelő munkácsi polgár éles modorban felterjesztést intézett *Popovics Vasul g. k. püspökhöz*, kérvén őt, hogy főpásztori tekintélyével hasson oda, hogy az elfajult korteskedést korlátoztassa s a népet fanatizáltatni s tévutra tereltetni ne engedje; ebben különösen a holubinaí, volóci, ploszkói, bukóci és oroszvegi lelkeseket említék olyanokul, kik a főszerepet viszik. Ily ellenműveletnek azután következése volt az, hogy Hajdu megválasztatása nem sikerült. A püspökhöz intézett felterjesztéshez esatolták Román pártfelei június 5-ről kelt azon bizonyítványt is, melyben az április 22-kén a munkácsi g. k. iskolában jelen volt nemzetörök a főnebbi tényállást s jelenetet igazolák. Ezeknek nevei következők: Ruzsák Lajos nemzetörök százados, Hrehuss György urad. számvizsgáló, Olsavszky László nemzetörök főhadnagy, Dör Antal ispán, Andrásy Ferenc, Telgarecz János és József, Szenkőszky Sándor és József, Komáromy Károly, Cseh János, Hrehuss Kálmán és János és idősb. Hubert József.

zonyára buzgó lelkesedéssel környezné a nép, mely szabadságához s törvényes fejedelméhez szeretetben és hűségben ingadozni soha nem fog. E forró óhajtását a nemzetnek tudtul is adák a fejedelemnek, biztosítván őt a hódoló bizalomról, a hűségről és ragaszkodásról, azonban eredménytelenül s így nehogy e viszony változást szenvedjen s a kapocs fentartassék, a miniszterium utasította *hercege Eszterházy Pált*, mint ő felsége személyéhez rendelt felelős magyar minisztert, hogy a királyt mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse s törvényszabta állásában magas személye mellett maradjon.*)

A miniszterium számít e válságos napokban a nemzet és népek bizalmára s hő támogatására, hogy nehéz feladatában eljárhasson. Felhívja tehát a hon minden polgárát, hogy legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben és a törvényes fejedelem iránti hűségben; legyenek egyetértők s melőzve minden viszálykodást, mi erejét megtörhetné, egy célra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén. Felszólítja a hon polgárait, hogy a *hirdetett önkéntes seregek* kiállítását haladéktalanul segítsék elő s a veszélyeztetett *haza oltárára áldozatul tegyék vagyonuknak valamely részét* s adjanak a hon védelmére — kitől egyébként nem telik — kölcsönképen pénzt vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani. . .

Egyszermind a belügyminiszter azon napról (május 19.) 1497. B. sz. a. külön rendeletet intézett a törvényhatóságához, melyben a király eltávozását székhelyéről tudatván, megjegyzi, hogy hazánkat köröskörül oly irányu és természetű mozgalmak nyugtalanítják, melyek veszélyesekké válhatnak. Ellenséges törekvésekkel — írja — találkozunk még kedves hazánk anyai keblében is. — Ébren kell lennünk, készen kell lennünk; nyujtsanak mindennek béke olaját, de a hadi megtámadás visszaverésére is gyűjtünk magunknak erőt és hatalmat. Ugy látszik, a vesz és veszély titokban készül; — talán nagyobb mint hiszük, talán kisebb, de ép azért ugy a nagyobb, mint a kisebb, találja készen hazafiui sziveinket. *Királyunk* itt teljesen hű sziveket, ha máshol nem találna. Mindazon népek, melyekkel századok óta hasonló sorsban osztozánk a magyar szent korona alatt, egyesüljünk most a király fölséges személye körül, felhagyva minden visszavonással és összeolvadva a fejedelem iránti hűségünk bebizonyításában. Hazánkat egészen meg kell tartanunk, a maga teljes épségében

*) Ungmegeye bizottmánya 1848. május 24-kén 555. sz. a. közlé pártolás végett V. Ferdinánd királyhoz azon nap intézett kérvényét, melyben esdeklkik, hogy mennyiben a bécsi zavarok miatt onnan eltávozott, jöjön a Magyarok körébe s kormányozza az országot Budavárából. . .

termékenységében, hogy legyen méltó földje a nemzet diszló virágának.«

Azután felhívja a hazafiakat áldozatra s arra, hogy kiki lelkiismeretesen teljesítse kötelességét, mert pillanatai a hazának most drágák, azokhoz élet és halál van kötve. Felhívja, hogy a rendes nemzetörség sorai minél előbb lelkes fiakkal beteljenek; s felhívja a hatóságokat, hogy a polgárok lelkesedését felébreszteni igyekezzenek s őket a körülmények szerint adakozásra serkentsek; felhívja, hogy 1. Nevezzenek ki küldöttségeket, melyek a helyszínén az ajánlatokat átvegyék s feljegyezzék. 2. Elfogadható készpénz, drága érc, fegyver, gabonanemű, posztó, vászon s minden, mi könnyen pénzzé fordítható, kölcsön és hitelre való ajánlat is elfogadható. 3. Az így szerzendő pénz a törvényhatósági pénztárba helyezendő s arról 14 naponként a bel- és pénzügyminiszter értesítendő. 4. Az állandó választmány rögtön intézkedik, hogy öt tagból álló ily küldöttségeket válasszon. Végül pedig következőn nyilatkozik: »Hazánk gazdag fiai birnak áldozni. Századok óta nem volt szentebb kötelességünk a haza és a király iránt. Ujra tegyük ragyogóvá a magyar koronát, újra tegyük le alapját a magyar hazának. Ez a cél, ez a feladás, mit nem nagy, hanem a gyors segedelem által érünk el.«

E rendelet föganatosításul azután Beregmegyének május hó 26-án tartott közgyűlésén következő küldöttségek választottak meg:

A tiszaháti járásban: Bay Ferenc, Lónyay Bertalan, Szabó Károly, Kődöböcz Mihály, Szarka József szolgabíró esküdtjével, Gotteszmann Miklós és Nagy János.

A felvidéki járásban: Morvay Károly, Ilosvay Sándor, Vicscsák Gergely, Pásztélyi András gk. esperes, Pordán Gergely, Monyák Balázs és Dessewffy János szolgabíró esküdtjével.

A munkácsi járásban: Román Ferenc, Hajdu Jerom, gk. esperes, Guthy László, Munkácsi Sándor, Ilosvay Gusztáv szolgabíró esküdtjével és Lang Vitusz; végre

A kaszonyi járásban: idősb Füzesséry Gábor, Atányi Dániel, Literati János, Galgóczy Pál, Orosz Miklós, Bacsinszky Ödön, Hidi János Dobronyból és Dancs Menyhért szolgabíró esküdtjével; meghagyatván utasításul azoknak, hogy a hon terhes körülményeit helységenként a lakosoknak feltárván, őket adakozásra bírni s a begyűlt adományokról tizennégy naponként az alispáni hivatalnak jelentést tegyenek. E felhívás folytán *Munkács város* száz forinttal járult az ország segedelmére. Ugyanakkor a közgyűlés a nemzetörség fölfegyverzését is ajánlá a miniszteriumnak figyelmébe annál inkább, mert Beregmegye az ország határszélén fe-

küdvén, megtámadásoknak lehet kitéve s így a határon belül levő többi megyéknél nagyobb veszélylyel fenyegettetik. Kérte a miniszteriumot arra is, hogy mennyiben a megye minden nagyobb községeiben válogatott egyénekből a nemzetőrség már alakítva van, jó lenne, ha azok fegyvergyakorlatra rendszeresen tannatnának. . . .

E közben az ország alsó részén fellázadván a rácok és szerbek, Erdélyben az *oláhok* nyugtalanokdván és tul a Dráván *horvátok* békétlenkedvén, főleg midőn *gróf Haller Ferenc* bánlemondásával ő felsége julius hó elején a megürült báni méltóságra *báró Jellasics József* ezredest, cs. kir. tábornoki őrnagygyá és valóságos belső titkos tanácsossá is kinevezé; — ki csakhamar a bécsi kamarillával szövetkezvén, Magyarország ellen kezdte agyarkodni; — a minden oldalról mutatkozó veszély elhárítására buzgón inditá meg a kormány a szükséges intézkedéseket, bizalmát vetvén a felszabadított népbe és a nemzetbe. Csakugyan május 20-ról Szemere Bertalan 1663. B. sz. a. külön rendeletet bocsátott ki a kormánybiztosokhoz is, melyet így kezdé: »Fiatalszabadságunkat számos ellen körözi. Tartani lehet, tartani kell, hogy a szövetség alattomban és álnokul szőtt fonalait nemzetéletünk megfojtására használni akarandják. A veszély közel áll; kitörése megingathat bennünket; de bizton hisszük, hogy elvonulását mint nemzet fogjuk ünnepelni, lételünk alapjaiban szilárdítva, bátorságban és hatalomban erősödvé«. . . Meghagyja azután a biztosnak: hogy a kormányzására bizott megye határaiból, külön rendelet nélkül ne távozzék, mindaddig, míg a készülő fergeteg elvonulandott, vagy ellenünk leküzdett; felhívja, hogy az *új honvédség toborzását lelkesen indítsa meg és folytassa*; hogy az adakozások gyűjtését szorgalmazza; hogy a nemességgel a nemzetiségünket fenyegető cselszövények erőszakáról, — a népet azon szolgaság állapotáról hatóságilag és lelkiileg felvilágosítsa, mely elleneink győzelmének szükséges következménye leendene; hogy a bujtogatókat erős kézzel fékezze és a büntetőhatóságnak átadja: hogy a személy és vagyonbiztosság sérthetlenségét minden áron megóvja és hogy a község bűnpártolás esetén felelős lesz a kárért. Végre leiratát ekép fejezé be: »Csak kevés vonásokat iktattam ide figyelmeztetésül, keble fogja sugallani az eszközök azon neveit, melyek rendkívüli esetekben a cél elérésére vezetnek. Hazánk és nemzetiségünk szeretete lesz a támasz, mely intézkedéseinek hatályt s erélyének sikert biztosít. Erőt csak egyesülés ad; az egyesülés pedig csak ott létezhetik, hol kötelességét mindenki teljesíti. Ezt öntől és minden fiaitól elvárja a haza.«

Egyszersmind külön rendeletben 1611. B. szám alatt felhívta a megye egyetemét (közönségét), hogy ott, hol szükséges, a

közcsendet s a megháborított közbiztonságot, *karhatalommal állítassa helyre*, mely költséget, ha az elítélteken megvehető nem volna, az egész községen vegye be s e rendeletet ez okból tájékozás végett a divatozó nyelveken tegye közhirrre.

A kormány intézkedései folytán az *első tiz honvéd zászlóalj* alakítása az országban megkezdetvén, megyénkben is találkoztak lelkes ifjak, mint *Guthy Ferenc, Buday Lőrinc és mások*, kik az ügy élére állván, a toborzást megindíták s a *X. honvédszászlóaljba önkéntes honvédekül beállottak*. Guthyn kívül beállott Somossy Bertalan, Gerzsenyi József, *Kovács Győző* ügyvéd, Komáromy Pál, Göncy Sándor ügyvéd, Ilosvay Kálmán, Nagy Ábrahám mérnök, László István földmérő, Jósa György, Ilosvay Lőrinc földbirtokos és esküdt és Székely Benedek ügyvéd s nemzetőri tiszt, kiknek példája után indulva, *csakhamar más hatvan ifju csatlakozott hozzájuk*.

E szép jelenetről gróf Batthány Lajos miniszterelnök és báró Baldácsi Manó ezredes azonnal gyorspostán azon kéréssel értesítették, hogy a nevezett ifjak, kik népszerűségök folytán itt tekintélyes csapatot toborzani és alakítani képesek, abban tisztí minőségben alkalmaztassanak. Ez ugyan nem történt meg, hanem az országos haditanács elnöke Pestről május 30-ról tudatta a megyével, hogy a jelentkező ifjak buzgalmát dicséri s azokat oda kéri utasíttatni, hogy a Debrecenben alakuló X. honvéd zászlóaljba akár ott, akár a nagy-károlyi vagy kállói toborzási székelyén beállhatnak. A csapatot elmenetelig a megye élmezőnyében s midőn végre június 14-kén *Beregszászból*, hol összegyűltek, nagytömegtől kísérve harsogó zene és lelkes éljenzések zaja mellett elindultak, néhány napi menetelés után *Nagy-Kálló*-ban megállapodtak, hol csakugyan a később oly híressé vált X. honvédszászlóaljba felekküdtek. Innen e csapat az ott összegyűlt többi szabolicsmegyei önkéntesekkel *Debrecenbe* vezényeltetett s onnan háromheti gyakorlati kiképzés után, a fellázadt rácok ellen *Nagy-Beskerék* vidékére irányított az egész zászlóalj, mely ott hősiessen és diadalmasan harcolt, éppen úgy, mint később a kifejlődött szabadságharc folyamában, midőn *Görgey Arthur* hadvezér alatt a téli és tavaszi hadjáratokban, Kápolnánál és Kövesdnél, Szolnoknál, majd *Budavára bevételénél* s később a csornai, temesvári és lugosi s egyéb mintegy negyvennégy kisebb-nagyobb ütközetekben mindvégig döntő részt vett. Rövid időn többen tisztül kinevezettek, mint *Guthy*, ki a tavaszi hadjáratokban már mint százados és Somossy mint főhadnagy működött. Gerzsenyi pedig a szolnoki március 5-ki diadalmas csatában megsebesült többed magával, kár, hogy adatok hiányában nincs módomban valamennyi-

öknek nevét feljegyezni, hogy vitézségük és feláldozó hazaszere-
tetőknek e helyen is megörökíteném emléket. . . .

E közben Munkácson a várban őrségül elhelyezett két szá-
zad Hartmann-féle ezredbeli katonaságon felül még bent a város-
ban is ugyanannyi magán polgárok házaiban elszállásolva lévén,
ez utóbbiak igen feszélyezték a lakosságot, miért is május hó 22.
képviselőgyűlésen elhatározott, hogy a katonai szállásolási te-
hertől való menekülés céljából építsen a város közkölségen a
Hegyes-féle telken, szemben a sóházzal, *kaszárnyát*, melynek elő-
készítésére bizottságal Lang Vítusz elnöksége alatt Szunyogh
Lajos tiszti ügyész és Gáthi Samu bíró küldetett ki. Azonban a
közbejött váratlan események folytán, az építés csupán a terve-
zésnél maradt. Germars Alajos urad, építész elis készíté a tervet,
melyért junius 30-án a város neki 20 frtnyi díjt megállapított.

A hazánkban kifejlődött harci mozgalmak hírére az idegen
tartományokban, Oláh, Cseh és Lengyelországokban állomásozott
magyar seregekben hadiak honszeretetőktől ösztönözve; kis-
sebb-nagyobb csapatokban igyekeztek hazájukba bejönni s a szo-
rongatott országnak szolgálataikat felajánlani. Így már május 21-én
bejött Vereckén át Münszter főhadnagy; május 27-én pedig Schultz
főhadnagy; de legegyszerűbben megérkezett *Várady* nevű káplár a
würtembergi 6. huszár ezredből, ki május 9-én Vereckére ért s onnan
Munkácsra ment. Így történt továbbá, hogy május hónap vége
felé több huszár csapat megindult Galiciából hazánk felé, kiket
Kassán, Munkácson és M.-Szigeten állomásozott osztrák katonasá-
g erővel szándékozott visszatéríteni. Egy századot csak junius
elejére vártak a határnál, az azonban már május 31-én váratlanul
megjelent Munkácson, Kőrösy kapitány alatt a *Vilmos porosz ki-
rály 10. huszárezredéből**), melyet itt a város kitűnő lelkesedéssel
és vendégszeretettel fogadott. Midőn e huszárok, kik hosszú éve-
ken át távol valának a hazától a beszkidí határhegyre értek, hon-
nan messze kilátás nyílik be az országba, a viszontlátás örömé-
ben leborultak a haza szent földére s könnyezve csókolák és
ölelék azt. . . .

Junius 4-én írta *Bechtold* tábornagy a cs. és kir. kassai osz-
tályparancsnok a báró Hartmann-ezred 2-dik zászlóalja parancs-
nokságához Máramaros-Szigetre, hogy miután tudomására jutott,

*) A huszárok öltözete 1849 után megváltoztatván, nemlesz fölösleges itt
megemlíteni, hogy 1848-ban a 6-dik vagyis akkor *Első Vilmos würtembergi király*
nevét viselő huszárok egyenruhája volt: fekete csákó, buzavirág színű mente,
dolmány és nadrág sárga gombokkal; a *IV. Frigyes Vilmos porosz király* nevét viselő
10-dik huszár ezred pedig: füzöld csákó, világos kék mente, dolmány és
sárga gombokkal.

május 31-ik napjáról 423. sz. a. tett jelentése folytán, hogy a galíciai Máriampolból esküszegőleg megszökött egy százada a Württembergi király nevét viselő huszárezrednek oda megérkezett, egyttal tudtul adja a zászlóalj-parancsnokságnak, hogy a Vilmos porosz király huszár ezred 2-ik őrnagyi osztálya, mely azon hó 4. és 7-ik napjain Munkácsra érkezend, ez esemény következtében a kassai parancsnokságtól azt a rendeletet vevé, hogy Munkácson állapodjék meg és ott a további utasítást várja be. Meghagyja tehát a zászlóalj parancsnokságának, hogy kísértse meg a nevezett századot annak vezérlője (Hodossy Sándor kapitány s a többi előjárók által) a rögtöni észszerű visszatérésre azzal a hozzáadással rábirni, hogy csupán ez uton remélheti a század, mielőtt szigorú intézkedések tétetnének, mint kötelességéhez önként visszatérő katonaság, több más eltévedt alattvalókhöz hasonlóul, ő felségének a császárnak közbocsánatát megnyerhetni. S június hó 5-kén csakugyan megérkezett e század Munkácson, hol a helyi cs. k. parancsnokság megkísérté a visszatérítést, de eredménytelenül, mert ezek konokul és határozottan megtagadták az utasítást s magukat éppen úgy, mint e tájban *Lenkey kapitány* vezetése alatt M.-Szigetre érkezett Württemberg-huszár századbeliek a magyar kormány rendelkezése alá tartozóknak kijelentették. A minthogy azután néhány napi pihenés és a polgárság részéről való szíveslátás után az ország belsejébe rendeltettek, hol mindvégig vitézül harcoltak. Az ekép önként bejött huszárok ügyében a megye közönsége is felirt a miniszteriumhoz, hogy hazafias tettökért bántódásuk ne legyen s e feliratott pártolás végett közlé a több megyékkal is, mire Borsodmegye július 3-kán 2954. sz. a. válaszolá, hogy hasonló szellemben tett ő is felterjesztést.

A várban és városban szállásolt négy század Hartmann-féle gyalogság pedig, mely utóbbiaknak itt gróf Mayerberg volt a parancsnokuk, felsőbbleg utasított, *hogy a nemzetőrséget a fegyvergyakorlatban oktassa* ;*) mit ezek tisztei azonban kelletlenül tettek, annál inkább, mert a fegyelmetlen s kellően fel nem szerelt nemzetőröket lenézték, mi gyakran kifakadásokra s civakodásokra szolgáltat okot. Így történt, hogy június 18-kán is Munkácson a sorezred legénysége s a nemzetőrök közt véres verekedés történt, melynek következtében a nevezett százados gróf, panaszt emelvén, Szemere Bertalan belügyminiszter július hó 12-én 5113. sz. alatt kelt leiratában meghagyá a megyének, hogy Balogh Ferenc ura-

*) Megjegyzem, hogy a magyar nemzetőrség könnyebb és egyöntetű módon való kiképzetése céljából Rainhardt Alvin, cs. k. őrnagy kiadá a gyakorlatáshoz szükséges parancsszavakat, melyeket az országban szélteben használtak s melyeket emlékezet okáért függelékül 6. sz. a. közlök.

dalmi igazgató elnöklete alatt vegyes bizottságot küldjön ki az ügy felderítésére s az eljárás eredményét jelentse be.

Május 18-án 19. sz. alatt *Mészáros Lázár* Budapestről a megyéhez irt levelében tudatta, hogy harmincöt éves hadi pályájáról hazája és királyától *hadügyi miniszterre* kineveztetvén, ajánlja magát hódolattal és kéri eljárásában a megye támogatását. Junius 10-én pedig 266. sz. alatt megköszöni az e hó 5-én hozzá intézett üdvözlét a megyének s kijelenti, hogy »mint önök bennem, én önökben bizom!« Igéri továbbá, hogy minden percét a hazá járára feláldozza (L. függelék 3. sz. a.)

E közben hire ment Munkácson annak, hogy a munkácsi cs. k. katonaság május 27-én innen el akar távozni Ungvár-felé a végből, hogy onnan ezer darab puskát hozzon be a várba; mire *Freyseyn Gyula* nemzetőri százados május 26-án erről Uray Pál beregmegyei alispánnak sürgős jelentést tett, kérvén tőle további utasítást. A dolog azonban minden további fejlemény nélkül elcsendesült.

A belügyminiszter május hó 20-án 1643. B. sz. alatt értesíté a megyét, hogy a »*Közlöny*« junius hó 8-ától hivatalos alakban ki fog adatni s azt minden törvényhatóság, megye, kerület, város és község köteles tartani és járatni. Meghagyja, hogy a lap bekötve őriztessék s ahoz a jegyzők tárgymutatót készítsenek. A nem magyar ajku községek nem köteleztetnek a járatásra, de a törvényhatóság gondoskodik, hogy a hivatalos rendeletek lefordítva közztessenek s a más nyelven megjelenő lapokban legalább kivonatban közztessenek. A *Közlöny* ára nyolc forintban állapítatott meg, a hátralevő hét óra pedig 7 forintban. Majd junius 5-én 1344. sz. alatt rendelé, hogy mennyiben a *Közlöny* című lap a hatóságoknak hivatalos hirdetések közegeül szolgáland, a törvénykezési hirdetések díja három forint minden alkalommal a közzlendő hirdetéssel együtt beküldessék.

Deák Ferenc igazságügyminiszter pedig junius 1-én 136. sz. alatt felhivta a vármegyét a pesti *ügyvédi karnak* hozzáintézett felterjesztése folytán, hogy az ügyvédek és perlekedő felek érdekében addig is míg a törvényhozás tüzetesen intézkednék, a fel- és alperesi ügyvédek munkadíját mind rendes mind a sommás perekben határozza meg birói megállapítás végett. Ugyan e miniszter junius 5 ről elrendelé, hogy a pesti váltótörvénytörvényszék ezentul ily hivatalos *pecsétet* használjon: *Pesti váltótörvénytörvényszék pecsété 1848.* A debreceni, aradi, eperjesi, pozsonyi és soproni váltótörvénytörvényszékek szintén 1848. évszámmal ellátott pecsétet használnak, valamint junius 20-tól fogva a *Tiszán inneni kerületi tábla* is.

Ugyanakkor Szemere belügyminiszter 2143. sz. alatt meghagyá a megyének, hogy a magyarországos statisztikai hivatal igazgatója *Fényes Elek* megkeresésére készségesen közölje vele a megkívántató adatokat, mivel a közigazgatás és a törvényhozás csak akkor lehet megfelelő és célszerű, igazságos és áldásthózó, ha honunkat teljesen és minden viszonyaiban tökéletesen ismerjük.«

Mészáros Lázár hadügyminiszter Budapestről június 25-ről 1129. sz. alatt rendelé, hogy mennyiben az alsó vidéken kitört lázadás és fölkelés elnyomására az ország felső vidékeiről is kénytelen katonaságot leküldeni, a megmaradó katonaságnak könnyű módon lehetö összevonatása és alkalmazása végett oly állomásokat jelöl ki, melyekről azok a szükséges pontokra gyorsan berendelhetők leszenek; az illetö vármegyék a nálok elszállásolandó csapatokat az illetö katonai paracsnokságokkal egyetértöleg helyezze el és élelmeztesse. E szerint elhelyezettett

1. A *Vilmos* nevet viselő zászlóalj vezérkara és két század Lőcsén, egy század Késmárkon, kettö Eperjesen és egy Homonnán.

2. A *Vilmos* ezred tábori zászlóaljból a vezérkar és öt század Kassán, egy század S.-a.-Ujhelyben.

3. A *Hartmann-ezred* 2-dik tábori zászlóalj-vezérkara és egy század M.-Szigeten, egy század Técsön, egy Hosszumezön, egy *Munkácson* és egy Ungváron ;

4. A *Vilmos* király nevü huszárezredből egy század Nagy-Mihályon, egy század Terebesen, egy Göncön és egy Szepsiben.

E szerint a *Hartmann-ezrednek*, melynek toborzási helye Galicia volt, nyolcz százada szállásolt e tájon s idegen ajku tisztjei gyanusan és gunyosan nézték a nemzetörök és honvédek fejlődéseit, kiket ráadásul még gyakorolniok is kellett felsőbb intézkedés következtében, a mint Mészáros hadügyminiszter erről Budapestén augusztus hó 2-án 1700. k. sz. alatt a megyéhez intézett leiratából kitünik, ki tudatta, miszerint intézkedett, hogy a nemzetöröket a Munkácson szállásoló Hartmann ezredbeli katonaság oktassa a fegyverforgatásban.

Munkács városban is ujonnan szerveztetett a nemzetörség, főleg midön a felsőbbség a zsidókat is bevétetni rendelte és július 16-án megválasztatott *Eötrös Tamás* közbejöttével, ki a beregmegyei nemzetörség *örnagyaúl* kineveztetett, az új tisztikar is, mely következőkből állott. Az I. században lett századossá *Freyseysen Gyula*, alatta főhadnagy Ruzsák Lajos, alhadnagy Far-

kas Károly és Joó Alajos, őrmester Waary László és Ganovszky János. A II-ik században, melyhez a munkácsiakon kívül még a pósházi, alsó és felső schönborni, berezinkai, oroszvégi, selesztoi és uj klenóci nemzetőrök is csatoltattak: százados *Nedeczey Ferenc*, főhadnagy Dragonszki József, alhadnagy Maurer Fülöp és Rothmeier József, őrmester Máté József és Dör József. (A többi nemzetőrök névsorát lásd függelék 1. sz. alatt.)

A szervezésnél azon kérdés merült fel, mely a megyénél is tárgyalatott, hogy a *frigyfalvai vasgyári munkások* a nemzetőrséghez sorozandók-e, e kérdés tisztázására és jelentéstételre a közgyűlés július 17-én 356. sz. alatt kiküldé Gecsey György és Lang Vitsuz bizottsági tagokat; kik azt javasolták, hogy mennyiben a vasgyári munkások a gyárból el nem távozhatnak s az összeirt 109 férfi munkás gazdai hatalom alatt állónak tekintethetik: rendes nemzetőrökül ne alkalmaztassanak, hanem saját kívánatuk s az uradalom érdekéhez képest, mind a gyár mind az uradalom megvédése céljából tiszteik parancsnoksága alatt *önkéntes csapat alakítására hatalmaztassanak fel.*

A megyében s különösen Munkács városban a jövő-menő katonaság elszállásolása és fuvaroztatása nagy teherül nehezedvén a lakosságra, *Klimko Sándor* munkácsi fuvarbiztos és társai a belügyminiszterhez kérvényt adtak be az iránt, hogy a *katonaszállásolás kötelessége* már most *köztehernek* nyilváníttassék; a beadvány elintézéséül a belügyminiszter június 30-án 4479. B. sz. alatt ezt helyeslén, oly meghagyással küldé vissza, hogy e részben hozott határozatnak pontos végrehajtása iránt addig is, míg a közteherviselésről szóló 1848. VIII. törvénycikk életbeléptetnék, hathatósan intézkedjék a megye. Főelvül tüzetett ki e tekintetben az, hogy ebbeli terhek alól senki se vonhassa ki magát.

Csakugyan a miniszter július 12-én 5061. sz. alatt Várpalánknak bekebeleztetése iránt is felhívta a megyét, a község addig az ottani várparancsnokság alá tartozván; azonban e feladat megoldása el-elhalasztatott.

Július 25-én 692. sz. alatt megrendelé *Mészáros* hadügyminiszter, hogy a nemzetőrök közé aggodkat, betegeseket és gazdasági bajokkal terhelt egyéneket ne sorozzanak be s alkalmilag kirendeléseknél utnak el ne indítsanak; e végből kívánja, hogy a kellően összeirt nemzetőrök névsorát terjeszsze fel hozzá a megye, melyben kitüntettessék 1. hány nemzetőr van a városban vagy megyében. 2. Mennyi ezek közül némileg *kiképzett* és felfegyverkezett; 3. hányat lehetne *önkéntesül* kirendelni. Megjegyzé még, hogy a szükségessé vált kiindítást majd ő fogja megrendeln

s hogy arra a közhivatalnokokat, posta, só és uradalmi tiszteket, lelkészeket és orvosokat szolgálatuk érdekében ne készítse.

Ily önkéntesen szolgálatra jelentkező nemzetőrök toborzását Munkács város már azon hó 28-kán elhatározván, készítette-e célra egy nemzeti zászlót, mely 5 frt. 23 krba került s a zenészek és felfogadott verbunkosokra külön költött 24 frt. A csapat alakítása azonban elhalasztatott.

Junius 17-én Kossuth Lajos pénzügyminiszter 739. sz. alatt tudatta a megyével, hogy a sereg felszerelésére a hű polgárok által ajándékozott adományok — pénzen kívül — Debrecenbe az ott felállított zászlóalj parancsnokságánál szolgáltatassa be nyugta és világlatbantartás mellett. Ugyan ő július 10-én 1204—1220. számok alatt megszünteté az országban még létezett bécsi, linci és gráci sorsjátéki (lotto) gyűjtődéket (kis lotteriákat), nehogy a pénz az által is külföldre szivároгjon, a minthogy a helytartótanács a budai, temesvári és kassai sorsjáték-huzásokat már előbb megszüntette volt. Július 6-án pedig 1248. sz. alatt a hazai kereskedelem és ezzel párosult ipar biztosítása és előmozdítása céljából az igazság- és kereskedelemügyi miniszterek egyetértésével egy külön *biróságot harmincad-csempészeti ütélszék* nevezete alatt alakított. E bíróság egy elnök, négy közbíró és néhány fogalmazóból állván, a harmincadi csempészeti esetekben úgy mint eddigelé, a volt kamara, fogott hivatalában eljárni.

Mészáros Lázár hadügyminiszter Budapestről július 13-án 1624. sz. alatt *Bloksay Ferenc* megyei sebésznek azért, mert nyolc napig a munkácsi katonai kórházban kisegítőképen működött, 20 forintnyi jutalomdíjt kiutalványozott.*)

Kossuth Lajos pénzügyminiszter *az ezüst és aranypénz kivitelét* az országból július végéig kiterjeszté; a minthogy *Klauzál Gábor* földmivelés, ipar és kereskedelmi miniszter már előbb május 9-én 244. sz. alatt megtiltá a *lökivitel*t, mivel az osztrák miniszter hasonlóul cselekedett. Május 19-ről 991. sz. alatt pedig a minisztertanács *megtiltá a fegyver kivitelét* Magyarország és kapcsolt részeiből, úgy annak az országon való átvitelét is. Klauzál miniszter június 10-én 168. sz. alatt megrendelé, hogy a gyógyszerárakat a hatóság koronként *díjmentesen* a törvényes bizonyosság és egy köztisztelütő gyógyszerész jelenlétében megvizsgálja; a főorvos különben jogosított lévén bármikor meggyőződni szemlék által annak rendes kezeléséről.

A mozgalmas idők dacára, a kormánysszék ráért egyéb

*) Bloksay Ferenc Mező-Kaszonyban lakott és működött mint járásorvos sokáig, meghalt a nyolcvanas években.

magánérdekü ügyekben is intézkedni. Így a miniszterium június 10-én 346. sz. alatt elrendelék, hogy ezentul *gyógyszerészi gyakorlatokul* csak hat iskolát végzett ifjak vétessenek fel, a gyógyszerészi tanulás idő három évre terjedjen, azonban képesítés esetében két év múlva is követelhet próbatételt. E vizsga a hatósági főorvos, a tanítvány főnöke, egy részrehajlatlan gyógyszerész és egy segédből alakítandó választmány előtt *díjmentesen* eszközöltessék. Június 21-én pedig 859. sz. alatt rendelék, hogy *új gyógyszertertár* alakításakor vagy szaporításakor a törvényhatóság, a főorvos és megyei gyógyszerészek kihallgatása és véleménye mellett a gyógyszerterek és lakosok száma s egyéb körülményekről a miniszteriumhoz jelentést tegyen; ha ennek nyomán új gyógyszertertár felállításának szüksége kimondatik, akkor csőd útján egy havi határidő kitzése mellett beérkező folyamodványok a főorvosnak adassanak ki, ki a gyógyszerészek és segédek véleményét a pályázók felől kivevén, ezeket és a folyamodásokat a törvényhatóságnak bemutatja, mely azokat és a véleményeket megvizsgálván, táblás kimutatás mellett eldöntés végett a miniszteriumhoz felterjeszti.

A miniszterium június 30-án 2119. sz. alatt a *kasza út és kivitelt* az országból Szerbia és Boszniába folyó évi július 15-ik napjától fogva felfüggeszték. 2000. sz. alatt pedig megrendelék, hogy a pangó, honi ipar gyámolítása végett a hatóságok szükségletüket, mint irodai szereket, szolgálk öltözetét, kelméit stb. hazai gyárak és műhelyekből szerezzék meg.

Július 14-én 178. sz. alatt megtiltá a miniszterium, hogy *lőport vagy önt* a kereskedők a fellázadt Horvátországba való szállítás végett szabadon árulhassanak; e szerint kisebb mértékben ily cikkeket ők csak ismert jóérmü egyéneknek, nagyobb mennyiségben pedig csupán hatósági engedély mellett árulhatnak.

Ghiczy Imre ezredes a porosz herceg nevét viselő 34. számú magyar seregrendben felhívja Lembergől június 21. kelt levelében Beregmegyét, hogy mennyiben a Pesti Hírlapból értesült arról, hogy a hadügyminisztera magyar seregredeknel a negyedik zászlóaljkat fel akarja állittatni; ő pedig ezredében az ahoz tartozó minden megyéből két egyént akar tisztékül alkalmazni és kineveztetni; a megye jelöljön ki arra alkalmas egyéneket, megjegyzevén, hogy a szolgáltak előnyben részesülnek. Mire július 17-én Füzesséry Gyula kérte magát felvétetni.

A zavarteljes időben nem csekély rémületet okozott június elején az a hír, hogy *a sáskák* töméntelen seregei lepik el a termőföldeket s valóban június 11-én a belügyminiszter 3355. szám alatt rendeletet bocsátott ki a megyéhez, melyben tudatja, hogy

Galacból vett hiteles tudósítás szerint, Moldva és Oláhország több részeiben a mult évben lerakott tojásokból kikelt *sáskák* ez idén is nagyszámmal mutatkoznak és tetemes pusztításokat tesznek; hogy ezen pusztító férgek az ország alsó vidékeit már több ízben különösen pedig a mult évben *Tolna* és *Hevesmegye* egy részét a nevezett tájékról lepték meg. Hogy tehát azon esetre, ha a sáskák Moldva és Oláhországban szárnyra kelve, hazánk felé vennék irányukat, azoknak kipusztítása és kiirtása sikerrel eszközölthetnék, folyó évi május 26-án 2135. sz. alatt kelt rendelete folytán, közlendőnek véli azt az értekezést, melyet a m. kir. helytartótanács felhívására a magyar egyetemi orvosi kar választmányja kidolgozott és a melyben a sáskák természetani megismeretése mellett, azoknak kifejlődési korukhoz képest célszerű javaslatok tételnek azon szerek és módok iránt, melyek által kevesbitésük és kiirtásuk foganattal eszközölthetnek. Kívánja tehát, hogy a nép ez ügyben előlegesen is felvilágosíttassék, hogy vesztély idején a kellő erélyt kifejtthesse.

A belügyminiszter június 25-én 1308. sz. alatt rendelé, hogy a hivatalos levelek a megyei hatóságok részéről ézentul *ne közmunkára kötelezett egyének* által, hanem postán küldessenek el; ily levelek kellő címmel, hivatalos pecséttel és jelzéssel láttassanak el s postanapló mellett adassanak fel és vétessenek át; *magán közlést ne tartalmazzanak*, mire a főnökök felügyelni kötelesek. Julius 9-én 175. sz. alatt pedig meghagyá, hogy mint eddig volt gyakorlatban, azontul is, a postamesterek nagyobb szállítmányok alkalmával magán *segédfuvarokat* vehetnek alkalmazásba, azonban azoknak a felsőbbleg megállapított rendes posta fuvarbért minden levonás nélkül tartoznak kifizetni.

E közben a kormány a *lázitók és bujtogatók elnyomása tekintetéből a rögtönítelő bíróságot* és eljárás elrendelvén, meghagyatott a megyének, hogy azt minden községben ne csak kihirdetesse, hanem a kihirdetést a község előljáróságával alá is irassa. Julius 6-án ennek folytán Freyseyesen Gyula szolgabíró jelenté, hogy a nádorilag elrendelt rögtön bíróságot a Krajna vidéken kihirdetni akarván, a *sztánfalviak* példája után a *leányfalvi*, *zsófiafalvi*, *papfalvi*, *egereskei*, *repedei*, *dubrovicai*, *bukovinkai*, *colánfalvai*, *ploszkánfalvi*. nagy és kis beresztói (ormódi) helységek birái szintén nem akartak arról tudomást venni s a hirdetmény közzétételét aláírni. A tanusított bizalmatlanság bizonyára onnan eredt, hogy a községek a grófi uradalom ellen alaptalan követeléseket a *Háteredő* iránt támasztván, — kívánságukkal elutasítottak.

De még a Munkácson lakó cigányok is megakarták ragadni a kedvező alkalmat s magoknak oly különleges jogokat kivívni és

szerezni, melyekről öregeiktől beszélni hallottak. Ők ugyanis július 25-én, Szirmay József, Dárdás Áron és Imris József képviselőiben, mint *új magyarok* mélységes tisztelettel arra kérék a nemes tanácsot, hogy apró ügyeik és mindennapi panaszaik és bajaik orvoslása végett, kapnának *egy vajdát*, mert e nélkül nyugottan meg nem élhetnek és naponként legalább ötször kellene a bíróságot igénybe venni, lévén köztök igen sok „*az Istentől elrugaskodott ember*.” E kiváltságos méltóságra pedig alkalmasnak látván *Szirmay Józsefet*, őt ajánlják kinevezendő *vajdájuknak*. . . . Természetes, hogy kérelmük ezuttal teljesíthetőnek nem találtatt.

Július 26-án a munkácsi zsidók közül 247 egyén találtatt alkalmasnak a nemzetörségre s mint ilyenek bejegyeztettek ugyan de mellőztetvén eskütevésre nem bocsáttattak, jóllehet az izraelita hitközség főnökei is ezt a városi hatóságnál többször szorgalmazták, fájlalván a hitsorsosaikat ért mellőzést. Ellenben a keresztényekből alakított két század hovatovább fejlődött s a nemzetőrök arra törekedtek, hogy a mennyire tehetségöktől telik, az egyenruhából legalább valamit szerezhessenek magoknak, hogy külsőleg is mint ilyenek feltűnjenek. E tekintetben a város is előmozdítá kívánságaikat, igyekeztvén a kevésbbé vagyonosok számára olcsó nyári öltönyt és csákót hitelre készíttetni. Így augusztus 26-án arra kötelezték magokat a vagyontalanabb gárdisták, hogy a város által számukra készített vitorlavászon zubbony és nadrágment 5 frt. 20 krt., 38 krnyi kamatjával együtt egy év alatt négy részletben megfizetik. Kötelezték magokat továbbá, hogy egy csákóért 5 frt. 30 kr., arra való pléhért és ciméért 1 frt. 35 krt., egy szürke posztó köpenyegért 14 frt. 56 krt. készek fizetni, de mennyiben ezekre csak kevesen jelentkeztek, a vállalkozó nem fogadta el a szállítást s így csupán a nyári öltözeteket ígérte nyolcvannyolc egyén számára mielőbb elkészíteni s beszolgáltatni. Beregszászban pedig *Steiner János* ottani szabómester augusztus 1-én kérvényt intézett a megyéhez, melyben ajánlotta, hogy mennyiben *Rácz Péter* egy nemzetőri kitlit (zubbonyt) öt váltó forintért vett Ungváron, ő egy zubbonyt nadrággal együtt kész hét váltó forinton (3 frt. 26. kr.) kiállítani, úgy, hogy a legénység mint Zenplén megyében történik, a kapitány kezébe hetenként tegyen le 2 ezüst garast s eképp törleszsze tartozását. Erre aug. 9-én 536 sz. alatt Eötvös Tamás nemzetőri parancsnokhoz utasított.

A beregmegyei nemzetörség most nevezett őrnagya egyetértve a befolyásosabb egyénnel, arra törekedett, hogy az 1800 főből álló *nemzetörség ágyúkkal és tüzérséggel is láttassék el*, hogy hivatásának a megye és határának megvédésénél hathatósabban megfelelhessen ; ez okon szeptember 28-án bejelenté a megyénél,

hogy felszólította a mérnököket, mint kik e szakmába legillőbbek, az eszme támogatására s kik közül *Nagy Ábrahám* és *Decső Károly* azonnal ajánlkoztak is Szolnokra vagy Pestre menni a tüzérséget tanulni, hogy azután itt a többit kiképezhessék; az őrnagy úgy vélné, hogy mint az országgyűlési irnokok, ők is ottlétők alatt *egy forintnyi napidíjjal* láttassanak el; *négy vagy hat ágyut* pedig úgy kellene szerezni, hogy a megyei lelkeszségek szólíttatnának fel, hogy rosz vagy kopott *haranjajukat* a vész megszűntéig engedjék át.

Különösen a *munkácsi nemzetőrség*, miután végre öt hónapi ingadozás után a zsidókat is bevette sorai közé, igyekezett teljesen szervezkedni és kifejlődni; mind a két század élén álló *Ruzsák Lajos* és *Nedeczey Ferenc* századosok ügybuzgón közreműködtek, ez utóbbinak kezdeményezésére november 5-én *becsületbírórságot* is alakítottak, minden előfordulható panaszok elintézése végett oly módon, hogy mindkét század 12—12 tagot választson be; mi megis történt, de mivel az első században tizenhárom választottak, ezt meghagyák és így huszonöt tagból állt az ugynevezett *becsületszék*. Az említett napon felvett ebbeli jegyzőkönyv szerint a becsületbírórság tagjaiul megválasztottak az I. századból: *Ruzsák Lajos* százados, *Joó Alajos* főhadnagy, *Biri Gergely*, *Kis Mihály*, *Meisels József* és *Friedmann Ignác* tizedesek, *Meisels Mór*, *Klimkó Sándor*, *Milesz István*, *Lang János*, *Oláh Sámuel* és *Bertók Károly* köznemzetőrök; a II-ik századból pedig: *Nedeczey Ferenc* százados,*¹⁾ *Kis József* hadnagy, *Nuszer Antal* őrmester, *Bauer Ignác*, *Litschner Lajos*, *Burger József* és *Dobay János* tizedesek; *Bozsár József*, *Tutsnyak (Kövér) József*, *Schvarzenthal Mór*, *Horovitz József* és *Bornemisza Lajos* köztívezékek.

November hó 12-én pedig kihirdettetett a nemzetőrség két százada előtt az országos honvédelmi bizottmánynak október 18-án kelt rendelete az iránt, hogy a nemzetőrség, mely Beregmegye védelmével megbizatik, az endedelmességet és fegyelmet pontosan megtartsa, épen úgy, mintha ellenség előtt állana, különben minden vétségért törvény elé állíttatik; az izgatók és lázítók azonnal elfogatandók s rögtön büntetendők. Ekkor *Klimko Sándor* indítványozta, hogy a mennyiben a *Hartmann-ezredbeli katonák* a sóház előtti őrséget elhagyták s azok helyét a nemzetőrök elfoglalták, az őrt álló nemzetőrök napidíjat kapjanak. Erre nézve

*¹⁾ Ennek 3 $\frac{1}{2}$ cm. átméretű körpecsétjén állott a magyar cimer fegyverdiszletek közt, köriratául pedig ez: »*A munkácsi nemzetőrök osztály vezénylete.*« Az eredeti pecsétnyomót őrzi most Munkácson *Nedeczey Ferenc* fia *János*, munkács-kerületi országgyűlési képviselő.

telsőbb intézkedés kéretett ki. *Dankulívec* László nemzetőr pedig panaszképen adta elő, hogy őt tizedese *Vimmerth* Vida husz krajcárral büntette meg azért, mert szabadságot kérvén, az őrtanyán meg nem jelent. Erre a becsületbiróság rosszalta ugyan tettét, mert az nap ment el, mikor rákerült volna a sor; de a 20 krt visszaadatni rendelte. Meghagyatott az is, hogy az őrségen levő nemzetőrség holmi apró piaci szóváltásnál azonnal hivatalosan ne lépjen fel, mert ez a „nemzetőrségi méltóságot lealacsonyítja.“ Továbbá elhatározatott, hogy a gyakorlatról elmaradó nemzetőr tiz krajcárt fizessen büntetésül, a négyszer elmaradó pedig *vasbilincse*re ítélendő; míg az őrhelyére ki nem álló törvény alá vonattassék. *Maurer Fülöp* hadnagy ekkor egy pénztári ládát ajándékozott a becsületbiróságnak és megválasztatott ellenőrnek. A dobosoknak két forintnyi havi díj állapított meg a tanács által, megjegyezvén, hogy ők ennél többet is megérdemelnének, mert a sok dobolás miatt más nemű polgári keresetök csökken.

A nemzetőrségi becsületbiróság által ekkor megkezdett jegyzőkönyv azután megszakadt és csupán 1849. június 18-án jegyeztetett ismét beléje, hogy összeülvén a becsületbiróság, melynek elnöke volt akkor *Szikszay Károly* százados és birói tagok *Dobay János* őrmester, *Kis Mihály* és *Milesz István* tizedesek, *Biri Gergely*, *Klimkó Sándor* és *Bornemisza Lajos* nemzetőrök, *Oláh Sámuel* pedig helyettes jegyző, *Szikszai* előadá, hogy *Dracsko* Mihály nemzetőri tizedes a hozzá intézett századosi parancsra, hogy az átmenő honvéd ujoncokat elkísérő csapatot vezesse, sem ő kinem állt, sem a kíséretet ki nem állította s ennél fogva kéri megbüntetését. E vádra *Dracsko* azzal menté magát, hogy a rendeletet éppen akkor kapta künn a mezőn, midőn a gulyához ökre után járt s midőn onnan visszatért, már akkor az ujoncok eltávoztak volt. . .

Ugyanakkor *Burger József* tizedest *Szikszay* százados azzal vádolá, hogy az őrtanyáról az iványi fürdőbe távozott s az őrházban levő kirendelt nemzetőröket magokra hagyta; miért is arra ítéltetett, hogy e hó 19-én reggeli 6 órától másnap 6 óráig a többi köznemzetőrökkel együtt felváltva ő is őrt álljon s e büntetés végrehajtásával *Dobay* őrmester bizatott meg.

*

E közben az országban *ujabb önkéntes hadcsapatok* szervezése válván szükségessé, ehez a hazafias megye örömet járult hozzá.

Jóllehet csak nemrég adott az ország s így különösen megyénk a X. zászlóaljhoz derék és szépszámu önkénteseket, kik az alvidéken az ott fellázadt szerbek és rácok ellen vitézül küzdöttek,

de mennyiben a fellázadt oláh pórságon kívül még horvátok is tetemes ellenállásra készültek s Bécs felől is ellenséges áram hire kelt szárnyra, a magyar kormány nem mulaszthatta el ujjal intézkedni, hogy az országot minden oldalról fenyegető vész ellen oltalmazandó, megfelelő erőt gyűjtsön. Ez okon a magyar miniszterium elrendelte, hogy a vármegyék *önkéntes mozgó nemzetőrök-ből* alakítson fegyveres csapatokat, kik tiz hétre szerveztessenek. A megyéhez 1848. július 5-éről intézett e rendelet végrehajtásául augusztus 11–14-ik napjain tartott bizottmányi közgyűlés *a toborzást azonnal elrendelte* s a felszerelés és költségvetés iránti munkálát megtételére egy választmányt nevezett ki kebeléből, egyelőre a megye költségén kiállítandó *beregi önkéntesek* számát egy században, *vagyis 222 személyben határozván meg.*

Gróf Batthány Lajos miniszterelnök augusztus hó 27-én 3055. sz. alatt kelt rendeletében tudatta, hogy tekintettel arra, nehogy a szervezendő önkéntesek különböző díjazása az országban köztők egyenetlenségét vagy elégtelenséget okozzon, az ily nemzetőrök napizsoldja *nyolc* krajcárból álljon pengő pénzben.*) *Dercsényi István* nagybégányi birtokos jelentkezett a felsőbbbség-nél s kérte, hogy őt valamelyik nemzetőri zászlóaljhoz őrnagygyá nevezze ki, mennyiben minden hat századra egy fog kineveztetni; kérelme azonban nem teljesített.

A kiküldött választmány a megajánlott önkéntesek fölszerelésére s háromheti fizetésére és élelmezésére a szeptember 17-ki bizottmányi gyűlésen *tizenháromezer pengő forintot megállapítván*, ez összeg a megye minden lakosai és birtokosai közt oly arányban vettetett ki, hogy abból 8000 frtot az eddigi adózó osztály, 5000 frtot pedig a volt adómentesek fizessenek; ez utóbbi összegből gróf *Schönborn* Károly munkácsi és szentmiklósi uradalmi tisztjeivel és cselédjeivel s nyugalmazottjaival együtt (kik illetményeiktől két százalékot adtak) 3000 frtot**); a többi megye-

*) Ez érdekes rendelet következő: »3055. N. ö. Rendelet. Értésemre esett, hogy több megyék a háboru végéig ajánlkozó *önkéntes nemzetőrök napidíját* 8 pengő krajcárnál nagyobbra határozták, mivel az ilyen egyenetlenség azokban, kik kevesebb napidíjt vennének, csak elégtelenséget szülne, mi már is magában hordaná a felbomlás csiráját; ra rendelem ezennel: hogy a hatóságok, ha csak az ügy hátráltatása nélkül lehet, ugy intézkedjenek, hogy a felesleges díjt minden nemzetőrnek visszatértekor fizessék kezére, miből azon előny is támad, hogy az egyének hazajöttökkor nagyobb összeg készpénz is jön kezökbe, melylyel szokott foglalatosságukat ujonnan megkezdhetik. Budapest augusztus hó 27. 1848. Gr. Batthány Lajos.

***) Volt pedig akkor gróf Schönborn Buchheim Károly munkácsi és bereg-szentmiklósi uradalmaiban a tisztí kar következő:

Főtisztviség: Balogh Ferenc főnök, Döbrentey Imre előadó ülnök; *ügyészek:* Román Ferenc, Demjén István és Oláh István; levéltárnok Szabó Ferenc, tollnok, Valla Lajos, igtató Rollek János, tisztí őrök Leibiczter János, gyakornok Kiss József

beli birtokos és tisztrendüek pedig 2000 frtot tartoztak fizetni a timsógyarak, monostor, lelkészségek és tanítókkal együtt. A befizetés határnapjául október 1-je tüzetett ki, mely napon túl a késedelmes fizető ellen a megyei közegek végrehajtást intézzenek. A kivetett háromezer forintból a grófi uradalomra 2284 frt 19 kr. s annak tisztjeire 715 frt és 42 kr. esett.

A csapat *felszerelésül* megállapított: kék attila és pantonnadrág kék zsinórral és fehér pecekgombokkal, bőrellenzővel ellátott kék sipka nemzeti színű zsinórral, sűrű köpeny, csizma, fekete vállsijjak és belga cinderes (gyutacos) puská, szurony-nyal. *Cinder* alatt értetett egy három milliméter vastagságú és tíz milliméter hosszú rézhüvelyke, mely durranó anyaggal volt megtöltve; míg a „*kapszli*“ nyitott kupos hengerke volt, mely a kiálló pecekre illesztett, ellenben a cinder a puskacső oldalán levő megfelelő lyukba csusztatott.

A beregmegyei lelkes ifjak örömmel és készséggel léptek be az önkéntes csapatba s különösen a megyei tisztviselők közül: *Freyseyen* Gyula szolgabíró és volt nemzetőri százados, egy tevékeny, jó kedélyű, athléta természetű férfi, *Füzesséry* Gábor aljegyző, Füzesséry Gyula tiszteletbeli megyei jegyző és Dancs Menyhért szol-

írnok Kovalszky Vilmos; *számvizsgáló hivatal*: számvizsgáló Haluskai Sándor, Hrehuss György és Lavotha András; díjnok idősb Hubert József; gyakornok Keresztessy Károly, írnek Serfőzi György, díjnok Nagy Károly. *Mérnöki hiv.* Mérnök Blasko László, Szunyogly József, Dobrojevich Jakab; gyakornok Forgách Károly, díjnok Lángh Albert, Reinstein Ferenc. *Gazdasági osztály*; *munkácsi felügyelőség*: felügyelő Olsavszky László, főpénztárnok Koller Ferenc, Kasznár Babics Endre, gyakornok Waary László, Aszhenbrier László. *Szentmiklósi gazdaszolgabíró*: Benkner Frigyes; podheringi gt. Stéger Pál ispán; szántalfvai ispán Molnár Dániel, podheringi Schmiedt János, szentmiklósi Dör Antal, *nagylucskai felügyelő* Hrehuss Pál, számtartó Volyánszki Sándor, gyakornok Lang Gusztáv, Czabán Márton; tiszttartó Buzinkay Mihály Sztrabicsón Haskó János iványii ispán; szerencsfalvi Hungréder József, puznyákvalvi Simon István, gorondi Barlogh Endre, rafajnai Morvay Gábor; Petyko György iványii számtartó. *Beregszászi felügyelőség*: felügyelő Illés Péter, számtiszt Rácz István, gyakornok Gáthy Sámuel, ifj. Meösz Zsigmond; *fogarasi felügyelőség*: felügyelő Pecz Antal, számtiszt Foltinovic József, írnek Klauzer Károly, tiszttartóság: hátszegi Gerber Frigyes ispán, drágabártfalvi Tussa Károly, annaudvari Weisz Károly; *szolyvai felügyelőség*: felügyelő Buzinkay János, számtiszt Forgács János, gyakornok Fehérváry Pál, tiszt. Kovács Károly Polenán; *alsóverecsei felügyelőség*: felügyelő Szále Péter, számtiszt Nuszer János, gyakornok Sesavnyický Gusztáv, tiszttartó volóczi Takács István, shraboncai Kurusta Imre, ispán Tirscher Frigyes Felső Vereckén. *Erdészeti hivatal*: zsenyovai főerdőmester Pietz Antal, számvizsgáló Olsavszky Márton, erdőmester: izsnyétei Rieck Antal, podheringi Nagel Károly; főerdész dobronyi Kilb Konrád, remetei Keszler Antal, dávidfalvi Vokurko József, izsnyétei Birnstügl Gusztáv, szolyvai Polifka Alajos. *Vasgyári hivatal*: felügyelő Dragonszky József, pénztárnok Klinkárt Frigyes, sáfár Rottmayer József és Prihradni Móric, számvizsgáló Walder Mihály, gyakornok Joksmann Ferenc. *Timsógyári hivatal*: igazgató Kralovanszky László, pénztárnok Komka Vince, rétegmester Leibicer Lajos és Klinkárt Károly.

gabiró s a *birtokosok* közül: Kállay János, Guthy István, Szarka János, Nagy Károly, Kölcsey Ignác, Schveizer Géza, Leszkay Károly, Leszkay Ferenc, Komlóssy István, Nagy Samu, Henter József, Balogh Adolf, Bodnár László, Máthé Ferenc, Uszky András, Buday Bálint, Koller Rudolf munkácsi gyógyszerész s mások. Ezek a többiek buzdítására s lelkesítésére elsőkül állottak be s felajánlák szolgálatukat a hazának.

A tisztviselőknek határozatilag megigérte a megyei bizottmány, hogy visszatértök esetére hivatalaikat ismét elfoglalhassák. Egyszersmind megyeileg elhatároztatott az is, hogy mindazon megyei tisztviselők, kik hivatalaikat elhagyva, az önkéntesek közé léptek, visszajövetelökkel (az akkorilag netalán megtartandó tisztujtás esetét kivéve) helyeikbe ismét visszaállhassanak, azok pedig, kik megcsonkulva vagy elnyomorodva fognának visszatérni, rangfokozatuk szerint rendes fizetésüket holtiglan huzzák.

Ezen szervezés alatt levő csapat, még mielőtt elkészült volna, felsőbbleg arra volt szánva, hogy az ország alsó vidékére küldesék a táborba; dacára ennek *Máriássy János* a tiszáninni és *Görgey Arthur* a tiszántuli önkéntes mozgó nemzetőrsereg kinevezett parancsnokai és őrnagyok egymással ellenkezve követelték, hogy a beregi csapat *Aradra* illetve *Szolnokra* rendelkezésök alá küldetessék. Ugyanis *Görgey Arthur* szeptember hó 9-ről Szolnokról a következő iratot intézte:

15.

Beregmegye közönségéhez.

Szolnok, 1848. szept. 9.

A folyó évi aug. 27-én 3058. sz. alatt kelt miniszterelnöki rendelet, a tiszáninni kerület minden törvényhatóságait, ezek közt tisztelt Beregmegye közönségét is határozottan oda utasítja, hogy azon *önkéntes nemzetőri csapatokat*, kik a háboru bevégzéseig ajánlották fel a hazának szolgálatukat, minden haladék nélkül *Szolnokra* szállítják és az érkezendő csapatok számát, fegyverzetét és megérkezése idejét nekem előre is Szolnokra hivatalosan bejelentse. Nekem pedig ugyanazon főntemlitett m. e. rendelet meghagyja, hogy folyó hó 3-án állásomat Szolnokon már elfoglaljam, a már induló félben lenni vélt csapatokat, vagy legalább az illető törvényhatóságok ez iránt tudósításait elfogadandó.

Én ehez képest f. hó 3-án helyben megjelentem és azóta folyvást várok embert vagy tudósítást; de fájdalom! máig, szept. 9-ig — mindkettőtől hiába!

Ily körülmények közt, most, midőn kevés órák haladéka határozhat Magyarország — a mi szeretett hazánk — sorsa felett;

midőn Vácon több napok óta már ezerekre megy a dunáninnyi kerületből a haza védelmére siető önkéntes testvéreink tábora: sietek a *tiszáninnyi kerületnek* elismert hazafi jó hirneve és becsülete érdekében is, a tisztelt megye közönségét újra és sürgetőleg arra felszólítani, hogy a már kész önkéntes csapatokat lehető legrövidebb idő alatt juttassa ide, hova a haza és a nemzet sértett becsületének védelme érdekében haladéktalanul megjelenni hivatvák. *Görgy Arthur*, őrnagy és a tiszáninnyi mozgó önk. n. őrsereg vezére.

Ez átirat szeptember 16-án érkezvén Beregmegyéhez, a szept. 25-iki bizottmányi ülésen felolvastatott; míg *Máriássy János* Aradról szept. 13-ról intézé a megyéhez következő levelét:

12.

A tiszántuli mozgó önkéntes n. őrsereg vezére.

Beregmegye igen tisztelt közönségének!

Arad, szeptember hó 13-án, 1848.

Folyó év augusztus 27-én miniszterelnöki rendelet folytán a tiszántuli mozgó itt alakulandó önkéntes nemzeti őrsereg vezérévé neveztetvén ki, sietek ime magamat a tisztelt megye közönségének ez uj tisztemben bemutatni.

Midőn ezt hazafiu hódolattal tenném, kényszerítve látom magam utasításom két, kegyetek pártfogása nélkül ki nem tölthető pontjait előterjeszteni; melyek elsőbbike a már miniszterelnök urtól megrendelt csapat mielőbbi s minél nagyobb szervezését és ide szállítását, másika pedig az ehhez megkívántató hadiszerek, ha lehet ingyen megszerzését tervezi.

Az első tekintve, valamint a miniszterium rendelete teljesítésétől, ugy nem különben kegyetek ismert hazafiu buzgóságától bátran remélhető, hogy annak végrehajtására szükséges lépések már megtétettek, s így e részben nem marad egyéb hátra, mint kegyeteket megkérni, a már összeszerzett csapatokat, bármily légyen nagyságok, *mielőbb ide szállítani*. A mi pedig utasításom másik pontját illeti, a miniszterelnök ur nékem világosan meghagyá, miszerint a magammal viendő *ágyuk* fogatjára szükséges lovakat, azokra való hámokat s nemkülönben néhány a töltések, betegek vagy megsebesültek számára való kocsikat, ha lehet ingyen szerezni, s ennél fogva bátorodom a tisztelt megye törvényhatóságát és különösen annak ismert számos jó hazafiait felszólítani, hogy a miniszterium ezen hazánkat kimélő javaslat-hoz járulván, az e megye részére *esendő négy ló*, ezekre való *hámok és egy vasas kocsi* megszerzését kieszközölni méltóztasának.

A szállítmányokra nézve, valamint a többi megyéket, ugy szintén Beregmege igen tisztelt törvényhatóságát kötelességemnek tartom megkérni: miszerint azokat minden bántalmaktól megóva, utjok sebes folytatásában minden kitelhető módon segíteni s e végre szükséges kocsikat vagy élelmezési szereket a csapat vagy szállítmány vezetőjének nyugtatványa mellett kiszolgáltatni kegyeskedjenek.

Ki egyébiránt ezeket mint *kedves hazánk függetlensége* megóvására történendő előkészületeket kegyes figyelemükbe, magamat pártfogásukba ajánlva, vagyok a tisztelt megye közönségének alázatos szolgálja: Máriássy János, őrnagy s a fentnevezett csapat vezére.

E levél csupán szeptember 23-án, tehát tíz nap multán érkezett Munkácsra. Mindamellet a század, melynek felszerelése lassan folyt s melynek parancsnokául *Freyseysen Gyula* szolgabíró századosi ranggal kineveztetett, nem sietett egyelőre egyik vezérhez sem, hanem Munkács vidékére szállíttatott, hol *Simonics betörését várták* s hol a munkácsi ellenséges érzelmű német katonák a magyar kormány intézkedéseinek ellenszögültek, kiknek ellenőrzésére számos vidéki nemzetőrség is behivatott ide, később azután elvonult a század s ugy a nyugoti táborozásban, mint a később kifejlődött különféle csatározásokban vett részt, különösen a móri csatában, majd a zsigárdi ütközetben, Budavár bevételében s a komáromi vár védelmezésében, hol *Kállay János* vitézül el is esett, *Heuter József* és *Uszkey András* pedig megsebesültek.

Balogh Adolf kincstári sóforrási felügyelő szeptember 21-én szintén ez önkéntes csapatba lépven mint kiszolgált őrmester, kéré állását és fizetését visszajövele esetére biztosítani. Nemskára azután hadnaggyá kineveztetett.

Szeptember 22-kén *Rácz Mihály* tarpai bíró, Wekerdi Nagy Mihály reform. pap és Csapó Márton gondnok kérék a megyei bizottmányt, hogy mennyiben *Major János* tarpai iskolatanító is az önkéntes nemzetőrök közé beállott, küldje vissza tanítól *Dávid Istvánt*, ki gyenge testalkata dacára nem annyira hajlandóságból, mint az életben olykor előforduló percek ragadó hatalmától villanyoztatva, lépett az önkéntes nemzetőrök sorába.«

Ilosvay Reszö ilosvai birtokos és ottani nemzetőri százados pedig szeptember 27-én oly kérvényt intézett a megyéhez, melyben felhívja, hogy a most felállítandó 120 ezer sorkatonaság azon részéhez, mely Beregből kikerül, ajánlja őt *századosnak*. Előadásában a többi közt biztosítja a kérvényező az alispánt arról, hogy

neki a környéken nagy népszerűsége van, mert midőn szó volt a munkácsi várnak ostrommal való bevételéről, felhívására majd ezer oláh pór ajánlkozott csépekkel zászlója alá seregleni. A megye ennek folytán jó bizonyítványt állított ki ugyan Ilosvay részére, ő azonban azzal otthon maradt nemzetőri minőségben.

Perl Móric munkácsi izraelita a megye bizottmányának szeptember 11-én kelt határozatához képest *Szintay János* közbejárására a Beregmegyéből kiállítandó 222 önkéntes nemzetőr részére megkívántató lőfegyvert 16 forintjával megszerezni vállalkozott.

Később *ágyukat is szerzett* a nemzetőrség, melyeknél mint oktató működött *Tusoreszky* nevű kiszolgált főtüzérmester (Oberfeuerwerker), főhadnagy volt *Decső Károly* és Szunyogh József mérnök s más értelmesebbek mint tüérek szolgáltak.

E közben a polgári nemzetőrség legnagyobb része a megyében még fegyvertelen lévén, még augusztus 1-én 424. sz. a, megbizta a megyei közgyűlés Freyseysen szolgabírót, hogy puska és lándzsa szerzése iránt intézkedjék; ennek következtében ő augusztus 8-án jelenté, hogy megbizásában eljár, de az Ungmegyei vasgyárban sem a 200 szuronyos puska, sem az ezer lándzsa kiállítását nem vállalták el; mert a *remetei* kincstári vasgyár még nem rendeztetett a fegyvergyártásra, a gróf *Sztáray ribnicei* vasgyárban pedig annak bérlője s igazgatója *Pondelicsék* János másfél hét előtt *Szabolesmegyével* háromezer szuronyos lőfegyver szállítása és kiállítása iránt oly terhes szerződést kötött, hogyha a kiállítás előtt más valakinek készitene fegyvert, büntetésül minden darab után ötszáz pengő forintot lenne kénytelen fizetni; tehát új megrendelést nem fogadhat el. Azonban szerződött aug. 6-án *Burger József*, Nuszer Antal és Király János munkácsi lakos mesteremberekkel, kik elvállalták, hogy ötszáz forint kötbér sulya alatt szeptember 8-ig ezer darab lándzsát rézzel forrasztott hüvelylyel (tokkal) a felmutatott minta szerint 1 frt. 12 kr.-val darabját elkészitene; hogy előlegül erre 200 frtot adott s a szerződést ő és Erdélyi N. Dávid esküdtt augusztus 8-án aláírták.

A szept. 17-iki bizottmányi gyűlésen elhatározott az is, hogy a megyei nemzetőrség részére Nagybányáról két mázsa lőpor és nyolc mázsa ólom hozattassék s ennek biztos helyen leendő tartása végett a beregszászi megyei epreskertben (a mostani ottani vasuti pályaudvar közelében) téglából és cserépfedéllel s vasajtóval ellátandó *lőportár* építtessék s annak idejében nemzetőrök által őriztessék. Ez azonban nem foganatosított, hanem a lőkészlet raktárául rövid időre a megyeház átellenében levő telken a vízi fecskendők színe alakítottatott át.

Később leérkezvén a hadügyminiszterum azon rendelete, hogy tapasztalás szerint a *lovas nemzetőrség* nagy hasznára lévén a táborozásnak, felhívta a megyét, hogy ilyent is szerezzon. Ennél fogva az október 2—14-ig tartott megyei gyűlés lovas nemzetőrség kiállítására a volt adómentes nemességet négyezer forintig megadóztatta, mely összegből a munkácsi uradalomra $\frac{3}{5}$ rész, összesen 2400 forint rovatott.

Az országban mindinkább terjedett zavarok és lázadások és a cs. kir. hadsereg ellenséges muzdulatai mindinkább nyilvánulván s ennek folytán az országos honvédelmi bizottság szeptember 26-iki rendeletében *egy önálló magyar honvéd sereg alakítását* elhatározván, a megyei és városi hatóságoknak kellő alkalmazás és előleges tájékoztásul, a kiállítandó ujoncok központosítására kijelöltettek a törzs és zászlóalj alakulási helyek.

Alakítandó volt pedig a XV. zászlóaljtól kezdve tizenhét új csapat, következő kivetéssel :

A XV. zászlóaljhoz ad Pozsonymegye 539, Trencsén 734, Szentgyörgy város 14, Bazin 20, Modor 24, Nagy-Szombat 29, Pozsonyváros 126 és Trencsén város 14 honvédet, összesen 1500.

A XVI. zászlóaljhoz Nyitramegye 1235, Turóc 140 és Szokolca város 25, összesen 1400 honvédet.

A XVII. zászlóaljhoz Árva 309, Liptó 283, Bars 428, Zólyom megye 285, Libetbánya 7, Ó-Zólyom 7, Korpona 13, Brezno 15, Ujbánya 12, Kőrmöc 21, Besztercebánya 20, összesen 1400 honvédet.

A XVIII. zászlóaljhoz : Komárommegye 303, Esztergom megye 123, Nógrád 557, Hont 21, Esztergom város 33, Bakabánya 11, Selmec 73, Bélabánya 7, Komárom város 75, összesen 1400 legényt.

A XIX-hez Gömör 650, Szepes 571, a tizenhat város 138, Lőcse 23 és Késmárk 18, összesen 1400 honvédet.

A XX-hoz : Sárosmegye 700, Abauj 600, Torna 89, Bártfa 19, Szeben 11, Eperjes 32 és Kassa 40, összesen 1500 honvédet.

A XXI-dik zászlóaljhoz : Bereg 400, Ungmegye 400, Máramaros 550 és Ugocsa 150, összesen 1500 ujoncot.

A XXII-hez Borsod 600, Zemplén 900, összesen 1500 ujoncot.

A XXIII-hoz : Mosonmegye 233, Sopronmegye 710, Győr megye 320, Ruszt 5, Késmarton 12, Sopronváros 56 és Győrváros 64, összesen 1400 honvédet.

A XXIV-hez Nagy-Kunság 200, Kis-Kunság 200, Jászság 300, Pest város 400, Budaváros 300, összesen 1400 legényt.

A XXV-hez Pestvármegye 1400-at.

A XXVI-hoz Hevesmegye 1100, Debrecen 200, összesen 1300 honvédet.

A XXVII-hez Biharmegye 1150, Hajdukerület 250, összesen 1400 honvédet.

A XXVIII-hoz Szabolcsmegye 640, Szatmármegye 651, Felsőbánya 17, Nagybánya 22, Szatmárnémeti város 70, összesen 1400 honvédet.

A XXIX-hez Aradmegye 841, Csanádmegye 388 és Arad város 71, összesen 1300-at.

A XXX-hoz Csongrádmegye 431, Békésmegye 632, Szeged város 137, összesen 1200 honvédet, végre

A XXXI-dik zászlóaljhoz Krasznamegye 289, Középszolnok 569, Zaránd 178, Kővárvidék 239, Zilahváros 25, összesen 1300 legényt és így a tizenhét új zászlóalj állana összesen 22,300 honvédből.

A 21-dik zászlóaljra nézve elrendeltetett, hogy az ujoncok a nagy-károlyi fő- és az ungvári főok hadfogadó kormányánál beavatandók s a már beavatottak *Munkács*on összegyűjtendők. Egerszermind kineveztetett e zászlóalj keretéhez a *következő tisztikar*: őrnagyul gróf *Desseuffy Károly*, századosokul: Ármin Ferenc, Dolinay Mihály és Benkő Rudolf; főhadnagyokul: Klima Adolf, Kiss Antal, Dulyko Balázs és gróf Ráday István; hadnagyokul: Bernáth Kálmán, Bay Bertalan, *Dobozy Dániel*, Gombosy Mihály, Purkert Miksa, Melsicky János és számfeletti hadnagyul Blanco Konstantin; később, október 18-án kinevezettek orvosokká Külkey István és Virágháti Elek, okt. 24-én pedig pótlólag hadnagyul *Torday Ede*.

A toborzás után szervezett előbbi önkéntes honvéd zászlóaljak legényei három, ellenben a most kiállítandók már négy évi szolgálatra köteleztettek.

Beregben a toborzás és illetve *ujoncállitás*, mennyiben minden 127 lakosra egy-egy ujonc esett, Földváry Lajos honvédőrnagy elnöksége alatt megkezdetvén, az csakhamar eredményre vezetett, úgy, hogy szeptember hó végével a megye már felirhatott a miniszterelnökséghez, hogy a sikerkedvező lévén, küldje le a szükséges katonai ruházatot és felszerelést; 802. sz. alatt pedig a hadi tanács elnökségéhez az iránt felirt, hogyha az ön-

kéntes nemzeti őrségbe állott ifjak közül valaki most a honvédséghez akarna átmenni, ebben ne akadályoztassa. A hatóságok ekép összegyűjtván a kellő ujoncokat, azok Munkácson ruházat és fizetés nélkül elszállásolva tengődtek, miért is szeptember végén felirt a megye a miniszterelnökhöz, hogy a kiállított 21-dik zászlóalj legénysége fegyelem nélkül itt ólalkodik, küldjön tehát költségre pénzt s utasítsa tisztjeit, hogy a zászlóalját minél előbb rendeltetési helyére vezessék el. Azonban az intézkedéssel késlekedtek, csupán október hó elején beküldött az országos nemzetőrségi tanács háromszáz löfegyvert, anélkül, hogy rendeltetését is meghatározta volna, miért is azután a tett kérdezősködésre *Nádossy Sándor*, az orsz. nemzetőrségi tanács nevében Budapestről 1848. október 19-én 5802/I. oszt. sz. alatt tudatta, hogy a elküldött 300 és a még küldendő száz löfegyvert nem a megyei nemzetőrök, hanem a Munkácson alakult honvédszászlóalj ujoncai közt osszák ki; melyek azután az október 10-ig besorozott 450 ujonc közt kiosztattak: a sorozás pedig folytatott.

E közben más vidékről is beözönlöttek ujoncok a megyébe. Október 6-án kérdést tett Mán József, a máramarosi teljhatalmu központi bizottmányi elnök, hogy az elindított és Debrecenből is oda rendelt honvédeket képes-e Munkács elszállásolni és élelmezni; október 12-én 181. sz. alatt pedig értesíté a megyét, hogy miniszteri rendelet következtében négyszáz honvédet fog e hó 14-én Munkácsra szállítani s igy Beregmegye azok élelmezéséről s napizsoldjai fizetéséről gondoskodják, mire a megye azt válaszolta, hogy »mennyiben magunk is olyan állapotban vagyunk, hogy tulajdon honvédeinket sem vagyunk képesek a szükségességekkel ellátni, annál fogva felkérjük önöket, miszerint honvédeik élelmezéséről s napidijazásáról magok gondoskodni sziveskedjenek.«

Tarnóczy Zsigmond, a tiszáninneri önkéntes mozgó nemzetőrség *hevesmegyei* zászlóaljának ideiglenes parancsnoka és százados Szolnokról okt. 9-én 135. sz. alatt tudatta a beregi központi bizottmánynyal, hogy Pestről Szolnokra nem szállítanak fegyvert, hanem a Szolnokon összegyűlt csapatok Pestre szállítatván, ott fegyvereztetnek fel; az elébb itt megérkezett s felfegyverzett csapatok már 14 nap óta harcolnak is az ellenséggel.

Augusztus hó 2-ról 1700. elnöki sz. a. *Mészáros Lázár* hadügyminiszter ismételve értésére adta válaszképen Beregmegyének, miszerint intézkedett, hogy a nemzetőrséget a Munkácson állomásozó Hartmann-ezredbeli katonaság oktassa a fegyverfogásban és egyéb szükséges gyakorlatokban. Természetes, hogy ez ellenséges érzelmű idegen katonák nem különös hajlandósággal foly-

tatta e munkát s az oktatást is csak lazán teljesíték s figyelmüket inkább arra fordíták, hogy az országon és megyén kívül állomásozó cs. és kir. katonasággal folytonos összeköttetésben álljanak; különösen a *galicziai helyőrségekkel* akép tarták fenn az érintkezést, hogy mennyiben leveleiket és tudósításaikat a magyar postára nem akarák bizni, *Holubinán és Vereckén kirendeltségeket tartottak*, melyeknek néhány közlegénye és altisztje eszközlé leveleik tovaszállítását a határon tulra. Ily módon már május hónap óta közvetítették saját postájukat, az altisztek időrül-időre előfogatokon járván Munkács és Klimec galicziai határhelység közt. Így a fenmaradt néhány fogatolási bárca szerint utazott Vereckétől Holubináig május 13-án Tagelovics nevű káplár, június 30-án Vereckétől Klimecig Tomasovics őrmester, július 8-án ugyanoda Rerzbach kadét, július 12-én Vereckétől Holubináig Csipel káplár, augusztus 4-én ugyanoda Roszinez tizedes, augusztus 6-án Stigbork tizedes (káplár), aug. 19-én Haszovics őrvezető, szeptember 12. Spinyecki tizedes, majd Sztundács és Krauer káplárok; szeptember 18-án Kravel őrvezető, szept. 26. Slizig József őrvezető; október 4-én Klimecig Panóji és okt. 9-én Selveiszter káplárok; október 21—23-án Knorek Károly főhadnagy, okt. 23-án Majerberg százados Klimecig, Jancsalek és Dilnerrel együtt.

Augusztus 3-án gróf Vrbna-czredbeli könnyű lovasság Terin kapitány vezetésé alatt, 26-án pedig a herceg Schwarzenberg 2-dik Ulánus ezrednek egy része vonult át Klimec felé, a nyugtát *Rinkevics* őrmester és október 9-én *Peterhaissik kapitány* állítván ki. Bizonyára az átvonuló cs. kir. katonaság és különösen a Vereckén és Holubinán elhelyezett legénység ellenséges és roszakaratu híresztelése és nyilatkozatai s alattomos bujtogatásai okozták azt, hogy az északkeleti vidékeken a ruthének és különösen az oláhok itt-ott lázongani s a felsőbbség irányában engedtlenséget tausítani merészkedtek. Valóban sajátságos viszony keletkezett így és szokatlan állapot, különösen e két kevésbbé művelt nép rétegeiben. Az oláh és ruthén pór a forradalmat megelőző években, midőn még a hűbéri viszony nyomasztó jármában nyögött, türelmesen viselte terhét, csendesén és békében élt családja körében, sőt az értelmesebb és szorgalmasabb még bizonyos jólétet is szerzett magának s fiait örömet iskoláztatván s nálánál magasabb állásra: tanítószágra, kántorságra vagy épen valamely alantasabb köztisztiségre képeztetvén, örömet és büszkeséget érzett azok előmenetelén, kik azután alkalmilag még azt is letagadni igyekeztek, hogy ők ruthén vagy oláh szüléktől származnak s nyíltan magyaroknak vallák magokat alkalmilag s ime alig szabadultak fel a magyar nemzet és országgyűlés jóakaratóból a hűbéri tehertől, alig kezdék élvezni a szabaddá lett s tu-

lajdonukká vált földeiket, csakhamar megszállá őket a rossz szellem s némi izgatás és ámitás után nem csak felébredt lelkükben az addig nem ismert fájérzet s nemzetiségi elkülönítési vágy: hanem jötevői iránti háladatlanság rut bűne is, melyet főleg az *oláhok* azzal tényleg is tanusítottak, hogy a magyarok ellen fegyvert fogtak. A mi ruthéneink, hála Istennek, annyira nem vete-medtek s ha akadt is köztük egy kettő, ki alkalmilag honárulási bünt az által elkövetett, hogy az ellenséghez annak kémeül elszegődött, de kivéve a Hajdu Jeromos képviselő választása és a Krajnavidéki uradalmi volt jobbágyok alaptalan követelőzései alkalmából felmerült visszaéléseket, melyeket a hatóság csakhamar megszüntetett, csoportosan békétlenkedni és fellázadni nem kísérelték meg. Nem ugy a szomszéd megyékben; miért is *István nádor* királyi helytartó és Szemere Bertalan Budapesten augusztus hó 24-én 8292. B. sz. alatt Beregvármegye egyeteméhez is intézett leiratban az ország keleti részein, *az oláh és oroszok közt mutatkozó bujtogatások megakadályozása czéljából* Máramaros, Ugocsa, Bereg, Ung, Szatmár, Középszolnok, Kővárvidéke és Kraszna-megyékre és a II. oláhezredre nézve *Mihályi Gábort* királyi biztosul kinevezé.*)

Az országban elterjedt nyugtalanító hírek következtében történt, hogy az *ezüst pénz* csakhamar eltűnt a közforgalomból, mennyiben azt a bankjegyek értékének csökkenésétől tartó közönség elrejtteni igyekezett; az aprópénz hiánya nagyon érezhetővé válván, a megye közönsége ugy vélt e bajon segíteni, hogy a hatóságtól remélt hathatós intézkedést; majd felhívá *Román Ferenc* országgyűlési képviselőt, hogy a miniszteriumtól eszközöljön ki e tekintetben célra vezető erélyes intézkedést. Mire Román szeptember hó 3 án tudatá a bizottmánynyal, hogy felhívásához képest eljárt ez ügyben, különösen arra nézve, *hogy az ezüst pénz kivitele az országból tiltassék el s az egyeseknél való felhalmozása törvényileg akadályoztassék meg*; Kossuth pénzügyminiszter, szerinte azzal szándékozik a bajon segíteni, hogy a nagy agio mellett rézpénzt és két forintos bankjegyeket hozott forgalomba, de kijelenti, hogy egyes magánosoknál házkutatást tartani nem lehet. . . . Valóban be is jöttek az 1 és 3 krajcáros nagy terjedelmű rézérmek, valamint az 1—2 forintos bankjegyek forgalomba, de ezek az arany és ezüst pénzt ki nem csalogatták rejtekökből. . .

A nép között a békétlenséget terjeszté még a *Táncsics Mihály* által szerkesztett *Munkások Ujsága* is, ki mint fentebb érintetett, a szabadság első hajnalán a budai fogdájából oly lelkesen kiszabadított s most tarthatatlan téveszméinek terjesztésével az or-

*) 3519. sz. alatt a beregmezei levéltárban.

szágban az anarchiát fölkelteni iparkodott. Erre nézve *Zemplén vármegye* szeptember 4-iki gyűléséből felhívta Beregmegyét annak pártolására, hogy Táncsics nevezett lapja »*e részteljes ragályos gyom, e lázítólag ébresztő s a tulajdont kárhozatalosan típró napi lap elkoboztassék, s eltiltassék*, annál inkább, mert a nép a *Népbárát* című hirlapot épületesen használhatja.« S megyénk szept. 13-iki közgyűléséből csakugyan támogatólag felirt a belügyminiszterhez.

A hadügyminiszter szeptember 4-ről 4424. sz. alatt közlé hatóságainkkal a *menetrendet*, mely szerint a *gróf Hardegg* nevű vasas ezred eddigi állomásáról Somogy és Baranyamegyékből Galiciába elköltözik. Eddig állomásozott ez ezred vezérkara 79 ember és 68 lóval Pécsváron, az ezredesi osztály 1-ső százada 98 ember, 80 ló Nyáradon, 2-ik százada 70 ember 50 ló Lancakon; az alezredesi osztály I. százada 80 ember 60 ló Istvándiban és Darányban, a 2. század 108 ember és 80 ló Szulokon; végre az *örnagyi osztály* 260 ember és 224 lóval Szigetváron. Elindult pedig szeptember 7-én és érkezett *Csarodára* okt. 13-án, *Beregszászba* 14-én, *Kis-Gutra* 15-én, *Munkácsra* 17-én, *Holubimára* 18-án, *Vereckére* 19-én és galiciai *Tucsolkára* 21-én. A rendelet értelmében az uton az ország részéről láttattak el élelemmel, mi a megyéknek nem csekély kiadásába került, mennyiben összesen 4 törzs, 42 fő-tisztet, 19 alantast (az irat szerint prima planista), összesen 695 embert és 562 lovat el kellett a szükségesekkel látnia.

De még az ezred zömének érkezése előtt szeptember hó 12. Zidor nevű tizedes e *Schwarzenberg*-féle 4. számú dзsidás ezredből megyénken át menvén, fegyverekkel és ruhával terhelt szállítmányt vitt Galiciába; utközben azonban a megye déli részén feltartóztatott, mert a katonai felszerelés kivitelére nézve nem volt a hadügyminisztertől a szükséges engedélylyel ellátva; ő azonban a debreceni kormánybiztos engedélyére hivatkozván, kitől még két előfogatra való utalványt is kapott, így tovább bocsátatott, erről azonban a megyei bizottság a hadügyminiszterhez azonnal jelentést tett.*)

E közben az országban a zavar és veszély mindinkább növekedvén, az országgyűlés *ismét új honvédszászlóaljakat alakítani*

*) Szept. 12-én Daresi Mihály és Miklós elfogtak Fornoson egy ott a réten esavargó kopott bakancsos ruhába öltözött fiatal katonát, kit Beregszászba bekisérvén, ott Uszkay György főszolgabírónak jegyzőkönyvileg bevállá, hogy ő margitai születésű s illetőségű *Jársay Mihály*, ki egy hét előtt Lembergől a Mihály orosz nagyherceg nevű ezredből azért szökött a forradalom hírére haza, hogy mint mondá, az országban a »*Natiómgárdába*« lépjen s a haza védelmében részt vegyen; megjegyzé, hogy többen is készülnek, de őrszemmel tartatván, nem mernek neki indulni s a szökést megkísérteni.

rendelt; minek következtében Batthyany Lajos miniszterelnök szeptember hó 14-én 9460. B. sz. alatt a megyékhez intézett rendeletében meghagyá, hogy addig is, míg a katonaaállítás iránti törvénycikket ő felsége a király szentesitené, az alsóház határozata folytán a megyék *rögtön új toborzást indítsanak* és a már felállítani kezdett honvéd zászlóaljak szaporítása végett *új honvéd zászlóaljakat szervezzenek*, melyeknél az ügyvezetési s vezérleti nyelv, a zászló, öltöny és jelvény magyar legyen. E sereg a béke helyreálltáig vagy a törvényileg megállapítandó ideig szolgáljon; minden esetre az minél nagyobb gyorsasággal kiállítandó. Beregmege a szeptember 23-iki közgyűlésén olvasta fel e rendeletet és azonnal megtette a szükséges intézkedéseket végrehajtása iránt.

Munkács városban eddigelé a várban levő cs. k. helyőrségen kívül tanyázott Hartmann-féle gyalogság a polgároknál volt elszállásolva, azonban szeptember 18-án történt, hogy *Majerberg* nevű parancsnokló százados váratlanul összegyűjté az elszállásolt századokat és összevontan kívánta kaszárnyaszerűleg elhelyeztetni. *Gáthy Samu* városi főbíró ennek oka iránt megkérdezvén a századost, ő e fellépését azzal indokolá, hogy e hó 25-én este a szállása előtt álló faköpenyegből egy ösmeretlen fekete köpenybe burkolt egyén reá dobott egy oly tartalmú német iratot, melyben az foglaltatott, hogy az ő személye és családja iránt viseltető méltánylat és részvételnél fogva, el nem mulaszthatja őt értesíteni azon veszélyről, mely reá s családjára vár s arról, hogy a katonasága a munkácsi polgárság által lefegyvereztetni céloztatik. E meglepő hirre *Gecsey György* választmányi elnök szeptember 19-én összehívta a választmányt, a polgárságot és uradalmi tiszteket s előadta a cs. kir. katonaság összevonásának okát s azt, hogy tegnap szept. 18-án *Balogh Ferenc* uradalmi prefektusnál tartott értekezletből, melyen Freyseysen Dániel, Beösz Károly főszolgabíró, Demjén István, és *Oláh* István szintén uradalmi ügyészek, *Gáthy Sámuel* városi főbíró, *Lang Vítusz* tanácsnok, *Baronyay József* urad. orvos és *Szunyogh Lajos* városi ügyész jelen voltak, kiküldetett Beösz, *Gáthy* és *Demjén Majerberg* századoshoz, ki velük visszatérvén a vele történt esetet előadá, az írást is felmutatá, de annak írója ismeretlen maradt, mert az elváltoztatott sorokkal és betűkkel volt kitöltve, de mennyiben hasonló eset az nap Ungváron is történt az ottani cs. kir. helyőrségnél, így az értekezlet megállapíthatá, hogy azt nem helybeli polgár, hanem valamely aljas lelkű gonosz szándékból követte el s így annak komoly súlyt tulajdonítani nem lehetvén, biztosított a százados, hogy a békés indulatu s lojalis polgárságtól nincs mit tartania s hogy a katonaság megnyugtatására kész hozzájárulni

ahoz, hogy az összpontosítva maradjon s részére kész alkalmas helyiségről gondoskodni; mely célra az uradalmi fogházat, (mely a Kőnc-féle ház megett áll és jelenleg postahivatal helyiségül szolgál) valamint az Uj (most Kossuth Lajos) utcában fekvő Naphoz címzett korcsmaház üres szobáit ki is jelölte a választmány, sőt késznek nyilatkozott még gyertyát és főzéshez szükséges tüzi fát is adni, annál inkább, mert így a polgárság az elszállásolás terhétől megmenekülne. A százados ebbe belenyugodván, a választmány megtette e tekintetben a szükséges intézkedéseket s nehogy álhírek folytán zavar támadjon, elhatározta, hogy a lakosságot a valódi tényállásról felvilágosítja s azt békés viselkedésre, a király és a hazai alkotmány iránti tiszteletre intendi.

Ez időben *Román Ferenc* országgyűlési képviselő szept. 21-ről Budapestről ismét küldött a városnak bő tudósítást az országos ügyekről és mozzanatokról; leírja a többi közt a Bánátban és Székesfehérvár körül *Jellasics* tábornok ellenében folyó intézkedéseket s az alkotmány ellen általa tett intrigákat; felhozá *Teleky Adám* vezérőrnagy kétes szerepét a táborozásban; a pesti cs. kir. katonai helyőrség gyanus viselkedését, felhozá, hogy a magyar kormány Budavárát megvédeése végett körülsáncoltatja, mely célra ezer bányászt hozatott le Selmecről; hogy a Galiciából az országba bevonult s Kassáról az ország belsejébe lerendelt Porosz király nevű 34-ik ezredben csak két tiszt maradt meg, a többi elhagyta azt és elpártolt, sőt még a zászlóját is elvitte magával Kudelka ezredes s most nemzeti színű új zászlóval látatott el. Leírja, hogy *Borsodvármegye* ezerkétszáz fegyverest állított ki, hogy az ujonnan szervezett Hunyady-csapat jól fegyverzett 1400 emberből áll s maholnap a *Zrinyi-csapat is készen lesz* és indul a Dráva felé s végezetül felhívja Beregmegye közönségét egyetértésre es hazafiui áldozatkészségre!*)

A *Hátvidéken* ujlag némi zavargások és az uradalom ellenében elfoglalások s egyébűtt engedetlenségek történvén, a mi-

*) E válságos időben szept. 24-én történt Mankácson, hogy bizonyos B - thy József 27 éves ifju tuláradó lelkesültségében s elkeseredésében az utcán zajosan éneklé Petőfinék e költeményét: »All még a munkácsi vár, áll a bitófa, áll a nemzet szabadsága, vesszen az ál — —.« Ebben Gáthy Sámuel bíró felségsértést látván, az ifjut elfogatta és a városházi fogházba záratta; onnan azonban ő másnap reggel állítása szerint, a nyitva talált ajtón kimenvén Beregszászba sietett s ott kérvényt adott be személyesen Buday István másodalispánnál, melyben a tényálladékok mentegettev adá elő; kijelentvén, hogy ő a koronás királynak nagyon is hű hódolója és tisztelője. Mindamellet sept. 25-kén Andrassy János esküdt őt jégzőkönyvileg kihallgatván, ismételten tagadá, hogy ő a felséget sérteni akarta volna, mert ő a dalban előforduló álkirály alatt Jellasics bánt értette, ki magát szláv királynak képzei s a magyarok leigázására tör . . . Az ügy azután minden komolyabb következmények nélkül abban maradt.

niszterelnök Budapestről szept. 26-án 10131. sz. alatt a tapasztalt csendzavarok és vagyonsértések megvizsgálására *Elek Mihályt* küldé ki kormánybiztosul. A jelentéktelen esetek azonban minden komolyabb következtetések nélkül csakhamar rendezettek.

Majd szeptember 29-én és október 6-án kelt rendelettel tudatta a hadügyminiszter nevében gróf Török Bálint, hogy a *Schwarzenberg* nevű *dzsídás* (ulánus) ezred fog a megyén át Galiciába elvonulni s azt utjában a megyék és községek lássák el minden akadályoztatás nélkül. A közlött utiterv szerint a vezérkar és ezredesi osztály 439 ember és 367 lóval megindul *Gyuláról* október 9-én; az első őrnagyi osztály 304 ember és 270 lóval *Turkeve és Kisujszállásról*, az alezredesi osztály 312 ember és 268 lóval Mezőtúrról és a 2-ik őrnagyi osztály 316 emberrel és 281 lóval ugyanonnan; az ezred így érkezett október 19-én tehát elindulása után tíz nap múlva Beregszászba; onnan 20-án Munkácsra, 21-én Holubinára és 22-én Alsó-Vereckére, honnan a Beszkid hegységen át Klimec felé tovább menetelt Galiciába. Az összes létszám állott négy törzs- és ötvenhárom főtisztből, 22 prima-plánista és őrmestertől lefelé 1292 emberből és 1186 lóból.

Ez ezred megérkezése előtt október hó 5-éről 3192. szám alatt figyelmezteté a szatmári központi bizottmány Beregmegeye bizottságát, hogy mennyiben a főnebb említett ezred Munkács felé tart, vigyázzon erélyesen a közönség, nehogy az *ellenséges indulatu erő a munkácsi várat megszállja és elfoglalja*, miért is annak megvédése és megtartása iránt tegye meg jó eleve a szükséges óvó intézkedéseket. Ez irat Beregszászban október 13-án 3497. sz. alatt beiktattván, felolvastatott és Szintay kormánybiztosnak alkalmazkodás és további eljárás végett kiadatott. Az ezred azonban, mint láttuk, minden legkisebb gyanus viselkedés nélkül békésen elvonulván, közbelépésre okot nem szolgáltatott.

Október 10-én Uray Pál első alispán felsőbb rendelet következtében a városokban levő kereskedésekben találató *lőport és golyókat lefoglaltatni* rendelte.

Megelőzőleg pedig még okt. 6-áról kiadott a belügyminiszterium nevében *Kemény Dénes* állodalmi titkár 965. B. sz. alatt rendeletet, melyben előhóznván, hogy többrendbeli tapasztalat szerint, a *sorkatonaságnak* segítségül való hívása nem mindenütt történik a polgári hatóságok részéről oly modorban minőt a megvédeni szándékolt. közcsend érdeke kiván, a katonai fegyelem pedig multhatatlanul szükségessé tesz; figyelmeztetnek a hatóságok főnökei, hogyha a polgári erő elégtelensége miatt sorkatonaság kiállításának szüksége fordulna elő, gondosan mellőzzék mindazt, mi a nemzetőrség és rendes katonaság közt ingerültséget

szülhetne s ez által a magyar érzelmű katonaságnál is a szolgálati készséget és hazafias szellemet lehangolhatná. Majd október 8-ról Kossuth Lajos az országos honvédelmi bizottmány elnöke 5012. N. ö. szám alatt tudatta, hogy tapasztaltatván, miszerint az ország több hatóságai a honvédujoncokat nemcsak negyedrészen a mint rendelve volt, hanem ezentul egész számban is kiállítják, — ezen készségük szívesen fogadtatatik s utasítottak a hadfogadó parancsnokok, hogy a hatóságok által hozzájuk menesztett bármily nagyszámu ujoncokat nem csak elfogadni siessenek, hanem azokból zászlóaljkat alakítsanak s a fölöslegről a honvédelmi bizottmányt értesítsék. (L. 4. sz. alatt.)

E közben Munkácson a viszonyok mindinkább kezdének bonyolodni és az izgatottság mindinkább emelkedni. Ürügyet erre az országos honvédelmi bizottmánynak azon rendelete adott, hogy a várak falaira a nemzeti zászló tüzettség ki, mit Munkács várnak német őrsége állhatatosan megtagadott s magát minden alkalommal ellenséges érzelműnek mutatta. *Laube Ferenc*, gyámoltalan öreges őrnagy és várparancsnok hallgatván a felhevülő fiatalabb tiszteinek ellenvetéseire, az írás és szóbeli felhívásra mindannyiszor azzal felelt, hogy felsőbbségétől ilyenmü utasítást nem kapván, idegen zászlót ki nem tűzhet a várfokára. Ez ellen a lakosság és nemzetőrség hiába zugolódván, e veszélyes és boszantó körülményre a kormányt hírlapilag is igyekezett figyelmeztetni. Így a *Kossuth Hírlapja* okt. 1. kelt 80. számában erre vonatkozólag ily közlemény jelent meg: »Munkácsról egy ottani nemzetőr azt írja, hogy valahányszor az itteni várra tekint, mindannyiszor el kell szomorodnia, minő kezekben van az jelenleg; az itteni vártisztek egész vakmerőséggel imigy fenyegetik a szabadság embereit: »Warts ihr werd's schon euere Freiheit auf den Rücken bekommen;« (várjatok, majd megkapjátok ti a szabadságotokat a hátatokra;) és még a német tisztek nejei is csak amugy per Lump cimezgetik a nemzetőröket.« Hozzáteszi azután elkeseredve: És ezt lehet-e még tovább tűrni és szenvedni? Szegény magyar nemzetem! be sok alávaló vérszopónak adsz még most is eledelt; kik ide talán csak ringy-rongyban vetődve, itt meggyarapodtak, most ők mondanak téged ringy-rongynak! Ily hálátlanság megérdemli a szigoru büntetést.«

Az országos honvédelmi bizottmány elnöke *Kossuth Lajos* Budapestről október 8-ról 893. szám alatt örvendetes hirt közölt a megyékkel, Beregvármegye közönségéhez intézett leirata illetve rendelete így szólván: »Míután Isten kegyelméből s vitéz seregeink győzelmes előhaladása által annyira van biztosítva a hazának szent ügye, hogy a pártütő *Jellasi*knak egész hadserege Székesfehérvár alatt hatalmasan már megveretvén Bécs felé meg-

futamodott, *Róthnak* pedig tizezernyi csoportja egytől egyig minden vezérekkel és tisztekkel együtt az ország foglyává lettek*) és rövid időn az ellenségnek egész ereje vagy tökéletesen semmivé lesz téve, vagy a csuful megfutamlott csoport az országból egészen ki lesz szorítva, a király és nemzet nevében az országgyűlésnek határozatából ezennel szorosán és kemény felelet terhe alatt meghagyatik minden magyarországi, erdélyi, szlavoniai és horvátországi *várparancsnokoknak* és várakban létező minden katonaságnak, hogy

1. Ezen parancsnak a Közlönyben közhírré tétele után két nap alatt mulhatatlanul tüzze ki a magyarországi háromszínű lobogót és valamint ezt, úgy

2. A magyar és hozzákapcsolt országok iránti hűségét és az országos honvédelmi bizottmány parancsai iránti kész engedelmességét ugyanakkor az országos honvédelmi bizottmányhoz mulhatlanul írásban bejelentse.

Ellenkező esetre mindenki, ki ezen két kötelelességét elmulasztaná, mint hazaáruló tekintetik s mint ilyen *törvényenkivűlinek* nyilvánítottatik és bárki által is megfogattathatik és agyonlövethetetik. Visszahuzhatatlanul kijelentvén, hogy azon esetben, ha valaki a fent megirt két kötelelességnek engedelmeskedni csak vonakodna is, mihelyt seregeink vitézsége a hazai ügynek győzelmét a pártütőknek rabló csoportjától megtisztítván, — biztosítja, minden engedetlen várbeliek mint hazaárulók fognak megkegyelmezés nélkül szigoruan megbüntettetni. Mely parancsolat mihez tartás és a várban leendő kihirdetés végett minden várparancsnoknak is megküldetni rendeltetett. Kelt Budapesten stb. A király és haza nevében a nemzeti képviselő határozata következtében az országos honvédelmi bizottmány.⁴

E rendelet a munkácsi várban leendő kihirdetés és alkalmazkodás végett megküldetett ugyan Laube őrnagynak, de eredménytelenül, mert ő annak teljesítését megtagadta, nyilatkozata szerint azért is, mert ő a bécsi kormánytól ellenkező irányu, t. i. az október 3-iki Manifestumban kifejtett rendeletet vevén, mint eskü alatt szolgáló katona annak köteles szolgálni és hódolni. E kibocsátványban pedig, melyet a várparancsnokság kihirdetés és alkalmazkodás végett nemcsak a városi hatóságnak, hanem a görög katolikus lelkésznek is nyomtatott példányban megküldé s melyet *Schönbrunnban* 1848. okt. 3-án Ferdinánd király és Récey Ádám miniszteri elnök aláírt s mely Magyar és vele

*) Érdemes a megörökítésre, hogy a Róth és Philippovics osztrák tábornokok elfogott seregéből két század katona, mind hadi fogoly egyideig *Mező-Váriban* helyezettett el s itt őriztetett.

egyesült Erdélyország s ahoz kapcsolt országok zászlóainak, egyházi s világi főméltóságainak, nagyjainak és képviselőinek magyar nyelven szól, éppen ellenkezőjét hirdette annak, mit a magyar kormány közölt.

Ebben bevezetésül érintetik, hogy fájdalommal tapasztalja a felség, hogy mennyire sikerült Kossuth Lajosnak eltéveszteni a képviselőházat, hogy annak törvénytelen határozatai végrehajthatnak szentesítés nélkül; hogy végzésileg befolyt gróf *Lamberg* Ferenc tábornagnak szeptember 27-én történt irtózatos kivégzésébe s ennél fogva a közcsend és biztosság megóvása tekintetéből rendeli 1. hogy az országgyűlés azonnal feloszlattassék. 2. Hogy a nem szentesített minden végzés és törvény érvénytelennek tekintessék; 3. Hogy *Jellasich* József bán főparancsnoksága alá helyeztetnek Magyarország s részeinek összes hadi seregei, ugy a nemzetőrök és önkéntesek is. 4. Hogy az ország hadi törvényszék alá helyeztetik s a megyei, városi vagy kerületi hatóságok és gyűlések eltiltatnak. 5-ször, hogy báró *Jellasich* teljhatalmu biztosul küldetik ki, hogy belátása szerint ő felsége nevében a hatalmat és hatóságot gyakorolja s rendelkezéseit ugy az egyházi, mint a polgári és *katonai hatóságok* teljesíteni tartoznak. 6. A biztos feladata lesz *Lamberg gyilkosait* és részeseit ki nyomozni és megbüntetni. 7. A polgári közigazgatás egyéb folyó tárgyai ideiglen az illető miniszteriumok tisztviselői által a törvények szerint fognak vezetetni. Így a *közbirodalom egysége* s a *nemzetiségek egyenjogosítása* biztosítandó legyen.

A városi hatósághoz küldött példányra *Knorek Károly* cs. kir. főhadnagy ezt írta sajátkezüleg: »An das K. Stadtrichteramt Hier. Die Stadtbürger mögen sich nicht feindlich gegen das Militär benehmen, dies die Aufforderung indem ich mit 1 Kompagnie in Palánka marschiere um die Festung von Gewaltthaten zu schützen. Munkács, 1848.« (azaz magyarul: A városi kir. biróihivatalnak. A városi polgárok ne viselkedjenek a katonaság irányában ellenségesen, midőn én egy századdal Palánkára megyek az erősséget minden erőszaktételektől megvédeni.)

E válasz természetesen nagy ingerültséget és aggodalmat okozott itt, mennyiben attól tartottak, hogy a várat immár a cs. kir. katonaság a maga részére elfoglalja és megszállja. Ez ingerültséget növelé az országos honvédelmi bizottmánynak okt. 15-én 1071. sz. alatt kelt s Beregmegye közönségéhez intézett azon erélyes rendelete, melyben Kossuth Lajos elnök előre bocsátván azt, hogy a naponkénti újabb adatokból mindinkább kiderül azon alacsony összeesküvés, mely Bécsben a kamarilla által Magyarország alkotmányának katonaság általi megsemmisítése céljából keletkezett s mely most ott *Latour* kivégeztetése által némileg meg-

gátoltatott ; ezen az ország ellen intézett erőszakoskodásnak egyik folyományául tekinthető az is, hogy *Simonics* nevű cs. tábornok minden hadüzenet nélkül Galiciából hadisereggel betörni készül és Sárosmegye felé közeledik ; ennél fogva mind *Simonics* mind kísérete rablónak minősítettvén, összes vagyonuk közprédául kijelöltetik és meghagyatik Magyarország összes lakosainak, hogy e betörő csapatot minden uton és módon megsemmisíteni, kizsákmányolni s neki mindenképen ártani, hazafiúi kötelességnek tartsa ; sőt hazaárulásnak vétke ésbüne alatt tiltatik bárkinek e katonákat bármivel ellátni, bármivel élelmezni vagy segíteni és ezen, valamint Sáros, Abauj, Borsod, Torna, Szepes, Máramaros, Ugocsa, Ung és Gömör főispánjainak, ezek nem léteben alispánjainak a a legszorosabb felelet terhe alatt meghagyatik, hogy ők a megyéjükben *népfelkelést*, mint a megyék főkapitányjai rögtön tényleg szervezzenek mindazon helységekben, melyekben őket helyes politikai ok nem tartja vissza s e tekintetben semmi fáradságot se kíméljenek ; — egyszersmind tudtul adatott az is, hogy ezen népfelkelés egyenesen e csoport ellen fővezéri parancsnokká kinevezett *Pulszky Sándor* alezredes urnak rendelkezése alá rendeltetett, kinek parancsától fog függni merre, mennyivel és hová keljen menni és mit cselekedni. Rendeltetett közhírré tétetni az is, hogy *Simonicsnak* fejére száz ezüst forint és csoportja minden egyes tagjának fejére husz ezüst forint jutalmak tétettek, akár élve, akár halva kerítse valaki birtokába és az állomány ezeknek rögtön ki fizetéséről intézkedend. (Lásd függelék 4. sz. a.)

Ugyanezen napról 1061. sz. a. szintén az országos honvédelmi bizottmány újabban leirt Beregmegyének, tudatván, hogy hivatalosan értesülvén arról, hogy Galiciából Magyarországra olyan katonaság készül áttörni, melyet az országba nem a honvédelmi bizottmány rendelt be s így ellenségnek tekintendő, annál fogva szorosan meghagyja a megyének : hogy mindazon *utakat és szorosokat*, melyek Galiciából Magyarországra vezetnek, felásva, fával és kövekkel elrekesztve *torlaszolja* el és az ellenség betörését tőle telhető módon gátolja. (L. 4. sz. a.)

A fokozódó nyugtalanságot növelé az is, hogy ez időben Ungvárról a Hartmann-ezred 9-ik százada váratlanul Munkácsra megérkezett s hire terjedt annak, hogy az ezred itt Munkácsra összpontosítani fog s erre nézve a megyéhez több oldalról érkeztek gyanutkeltő értesítések. Így bizonyos *Glanzer Károly* kapnikbányai tisztviselő közlé *Piattoli őrnagynak* Szigetről október 13-áról az ottani századhoz irt rendeletét, melyben meghagyja, hogy a *Kapnikbányán* állomásozó Hartmann-ezredbeli század azonnal utnak induljon s a nélkül, hogy a biztosnak válaszolna, Máramaros-Szigetre vonuljon be, mennyiben a zászlóalj azt a parancsot kapta,

hogy *Kassára* meneteljen. Megjegyzé még Piattoli, hogy a legénységnek a zsoldján felül menetelés közben a hadi élelmezés is ingyen járjon.

Eötvös Miklós szatmármegyei első alispán pedig írja a beregi alispánnak Nagybányáról okt. 14-ről, hogy a Nagybányán állomásozó Hartmann ezredbeli század e hó 9-én őrnagyától azt a parancsot vette, hogy a Bukovina és Galicia-határszéli királyi biztos rendelete ellenére magának fegyveres erővel is utat törve haladék nélkül szintén M.-Szigetre vonuljon be másnap; a század elindulása utáni napon kapott azután a biztos egy levelet az őrnagytól, melyben a rendelkezést meg nem történtnek kéri tekinteni s a századot a kir. biztos rendelkezése alá bocsátja; erre a biztos felhívta az illető század parancsnokát, hogy az engedelmességet írásban fejezze ki, ellenkező esetben a századot mint ellenséges szándékkal gyanúsítottat Nagybányára vissza nem fogadja; ez azonban kitérőleg válaszolt s a századdal tovább haladt *Kassa felé*; miből kivehető, hogy a zászlóalj az ország elleni celszövényes uton jár s figyelmezteti az alispánt, hogy a katonaság átvonulását őrszemmél kísérelje. Szigetről pedig okt. 16-ról *Piattoli* Fremnitein őrnagy értesíti hivatalos német levélben Beregmegye hatóságát, hogy egy 605 emberből álló csapat a törzskarral és tisztekkel együtt 19-én Husztról kiindulva Nyiresfalvára és 20-án Munkácsra ér, hogy onnan másnap Szerednye felé tovább meneteljen; kéri tehát barátságosan a megyét, hogy e helyeken gondoskodják arról, hogy a málha tovább szállítása végett 22 előfogat legyen készletben, valamint hogy ott a katonaság élelemmel, Munkácson pedig öt napra való kenyérral elláttassék.

Ugyanakkor október 15-éről Munkácsról Éwa László helyettes szolgabíró bejelenté írásban a beregmegyei bizottmánynak, hogy a munkácsi cs. helyőrség titkos levelezése végett — kerülve a királyi postahivatalt — még mindig Holubinán Alsó-Vereckén és Klimecen öt-öt egyénből álló katonai őrséget tart s azokat ott minden bejelentés nélkül saját hatalmával szállásoltatja, hogy e katonák azután többnyire éjjel hordják a leveleket Galiciába és onnan vissza. Irja azt is, hogy e hó 10-én Vereckén lévén s erről ott értesülvén, a felügyelő *Szelveiszter* nevű káplárt maga elébe rendelte s őt a Munkácsra való visszatérésre felhívta; ő azonban kijelenté, hogy csupán saját tiszteinek engedelmeskedhetik s míg tőlük ily rendeletet nem kap, addig állomását el nem hagyhatja. Megjegyzé továbbá, hogy az erre jövő-menő német katonaság a népet alattomosan a király és katonaság mellett való tartásra bujtogatja, a minek eredménye máris az lett, hogy a ruthén nép és a bírák az ujoncozási költség befizetését megtagadták s bár az ily izgatók befogatását s bejelentését szigoruan meghagyta, ugy

az éjjeli és nappali cirkálást és felvigyázást is, ez eredmény nélkül hagyatik, mert a lakosság inkább hisz a katonáknak mint papjának vagy tisztviselőinek; miért is kéri, hogy e vidékre nagyobb biztosság elérése végett *nemzetőrséget rendeljen ki a bizottmány.*

A fönnebbi három értesítést Szintay János kormánybiztos október 18-án megfelelő intézkedés végett leküldé Balogh Ferenc munkácsi védelmi bizottmány elnökének.

Bereg megye bizottmánya október 18-án Piattoli őrnagy felhívása folytán az élelem és fogatok megrendelése iránt akép intézkedett, hogy jóllehet az őrnagy miniszteri rendelettel magát nem igazolta s így állapotja törvényesnek el nem ismerhető, mindamelllett, nehogy hatósági intézkedés hiányában a katonák magok rendeljenek előfogatokat s mivel a közlött irat szerint, ők a megyéből kifelé igyekeznek: Jobszty Ferencz főszolgabíró a kívánt szekerek kirendelésére oly utasítással küldetik ki, hogy miniszteri rendeletet kérjen és az ellenséges érzelmű csapatot, nehogy bujtogasson, míg járásán átkelend, éber vigyázattal kísértesse.

Okt. 18-ról az *ungmegyei* honvédelmi bizottmány is azt írta a beregi kormánybiztosnak, hogy értesülvén a Hartmann-féle ezred átvonulása tervéről, értesitse és világosítsa fel őt ezen keresztülutazás célja felől, különösen értesitse *Kulin József és Haraszthy József* e végre kiküldött bizottmányi tagokat. *Szikszay János*, ungmegyei szolgabíró pedig *Szerednyéről* okt. 20-áról írja a munkács kerületi főszolgabírónak, hogy e percben érkezett oda gróf *Török Miklós* lovas őrnagy mint futár a honvédelmi bizottmány rendelete folytán, hogy a Kassa felé menendő Hartmann-féle gyalogságnak útját állja el; kéri tehát, hogy értesitse őt futár általi sürgönyben az iránt, hogy az említett csapat megérkezett-e már Munkácsra, hogyan van elszállásolva és szándékozik-e Lengyelország felé menni; a bizottmányi nyílt rendeletnek hódolt-e és Munkácsra nem kísérti-e meg az erőszakos betörést? arról is kér tudósítást, hogy a bizottmány hogyan fogadja vagy visszautasítja?

S mennyiben az országos honvédelmi bizottmány még okt. 10-én *Mihályi Gábor* máramarosi királyi biztoshoz 951. sz. alatt intézett terjedelmes rendeletében a többi közt meghagyta neki azt is, hogy a Máramarosban fekvő rossz szelleműnek minősített sorkatonaságot vagy a nemzeti ügynek megnyerni vagy lefegyverezni igyekezzék, most okt. 19-ről Szigetről *Mahn József*, Máramaros megye tejhatalmu központi bizottmányának elnöke 238. sz. alatt a beregi kormánybiztoshoz (Szintay Jánoshoz) intézett levelében a most idézet okt. 10-iki rendelet közlése mellett tu-

datja, hogy mennyiben a Hartmann-féle ezredbeli csapat onnan már elindult s most vagy Munkácson vagy attól nem messze valahol állomásozik, teljesítse a zászlóaljnak megnyerése vagy lefegyverezése iránti rendeletet; mi végből kebeléből *Móricz Pál* bizottmányi tagot is kiküldé a teendőkhben való segítkezés céljából. (A 951. sz. alatti érdekes rendelet közöltetik a függelék 5. sz. alatt.) Szintay pedig ugy e felhívást, mint a 951. számú rendeletet okt. 21-én a munkácsi bizottmánynak bölcs belátása szerint való eljárás és intézkedés végett sietett közölni, megjegyvezvén, hogy ő a megérkezendő *Móricz Pállal* majd értekezni fog. Október 21-én *Uray Pál* első alispán a Pestről megérkezett kétszáz gyutacsos löfegyvert (perkussziós puskát) az önkéntesek közt leendő kiosztás végett átküldé Munkácsra.

E közben történt Munkácson, hogy *Knorek Károly* az itteni Hartmann-féle osztály főhadnagy parancsnoka október 15-ről a munkácsi főbiróhoz (*Gáthy Samuhoz*) intézett német levelében értesére adta, hogy az itt összpontosított négy század katonaság nem a végből tartatik itt, hogy a város és annak derék polgársága ellen ellenséges szándékot tápláljon; hanem a valódi célja az összevonásnak az, hogy innen tovább eltávozzék. A terjedő hír szerint Munkácson a nemzetőrség és polgárság azért fegyvereztetnek fel, hogy a katonaságot megtámadja; miért is támaszkodva a felségtől október 3-án *kiadott nyilatkozványra*, melynek egyik nyomtatott példányát-melléklé, kijelenteni kénytelen

1., hogy a városban uralkodó izgatottság és fenyegető állás miatt az osztag (Division) Palánkán fog összpontosittatni.

2. Mennyiben sem ez osztály sem az összpontosítandó zászlóalj a polgárság ellen állást nem szándékszik foglalni, hanem csupán tömegben való elmenetele végett összegyülekszik s így minden ellenök intézendő tüntetést ugy lesz a csapat kénytelen tekinteni, mintha a nemzetőrség, az önkéntesek és a honvédujoncok a vár ellen akarnának fellépni; miért is ez esetben 1. ök az utolsó emberig fognak védekezni; továbbá, 2. a császári nyilatkozvány értelmében a várost *felségsértéssel* terhelnek fogják tekinteni s mint ilyent megfenyíteni és felgyujtani (wird in Brand gestekt); 3. Vegye tudomásul a város, hogy a környékbeli községek a velük közölt császári nyilatkozványt elfogadták s velük készek tartani a védelemben is; 4. A város világosítsa fel a nemzetőrséget, hogy a nyilatkozvány értelmében ök a cs. kir. katonasággal együtt egy cél felé kötelesek törekedni, t. i. az *összbirodalom* és alkotmánya fentartására s így az ellenkezés által magokat hazaárulás és felségsértés bűnével terhelnék. E felhívásra őt nem a nemzet elleni elfogultság, mennyiben ő is szerencsés ahoz tartoz-

hatni, hanem a kir. nyilatkozvány folytán támadt kötelességérzete vezetí s elvárja, hogy a polgárság minden ellenséges fellépéstől tartózkodni fog.

Ez átirat természetesen nem csekély izgalmat okozott a városban s következtében még az nap összeült a tanács, melynek tagjaiul megjelentek : Gáthy Samu főbíró, Lang Vítusz, Lang János, Kallós Mihály, Klimko Sándor, Frantz Antal, Wimmerth János, Felenkovics Ferenc, Katona János, Pap Sámuel és Szunyogh Lajos. Ezeken kívül ; Szintay János kormánybiztos, Freyseysen Dániel, Balogh Ferenc, Lieb Mihály, Toborfy Antal, Beösz Károly, Hrehuss Pál, Walla Lajos, Baronyay József doktor, Demjén István, Nedeczey Ferenc, Koller Ferenc, Klinkhart Frigyes, Joó Alajos, Hagara László, Molnár Dániel, Döbrentei Imre, ifju Gecsey György, Szunyogh József, Ruzsák Lajos, Oláh Samu és Walla Ede és élénk eszmecsere és értekezés után megállapítá a gyülekezet a választ, mely következően fogalmaztatott :

»Gróf Hartmann gyalogezred Várpalánkán szállásoló osztálya parancsnokának Palánkán. Munkács, október 15. 1848.

Csodálkozással vette az alulírott városi tanács a fentcímzett (a *tisztelt* szó kitörülte) osztályparancsnokságnak mai napon kelt s ezen város békés érzelmű lakosságát a katonaság iránt ellenséges indulattal gyanúsító levelét, miután e város előljárósága és összes lakossága az ellenkezőnek minden előfordult alkalmmal jeleit adni igyekezet s ennek legközelebb világos példáit is adta, midőn a városi katonaság minapi nem alapos aggodalmának eloszlatására, annak *Majerberg* kapitány ur kívánata szerinti összpontosításához, az uradalmi tömlőcépület és a Napkoresma felajánlásával segédkezet nyújtott s közelebb akkor, midőn a tegnapelőtti népgyűlésben a város lakosságát a katonasággal minden surlódás kerülésére s arra ünnepélyesen felszólította, hogy minden egyes polgár a közöttünk szállásoló s közös fejedelmünket szolgáló katonákat mint testvéreit tekintse s velük a szerint bánják.

Ezennel kijelenti a város előljárósága, mikép tőle valamint az összes lakosságtól minden ellenséges lépés tétele távol van s hogy a vett levélben kijelentett aggodalma a címzett parancsnokságnak teljesen alaptalan ; annálfogva kijelenti az összes lakosság nevében, hogy senkit meg nem támad ; azon esetben azonban, ha igaztalanul megtámadtatnék, az ellen magát védeni kötelességének tartja s az oknélküli megtámadás minden szomorú következményeiért a felelet terhét, Isten, király, és haza nevében az igaztalan megtámadóra hárítja. A város előljárósága nevében Gáthy Sámuel főbíró.«

E válasz megküldetett azután Knorek főhadnagynak, ki Ma-
 jerbergnek okt. hó 23-án Lengyelországba történt eltávoztása óta,
 az osztály parancsnokságát átvette.

Szintay János kormánybiztos pedig október 15-én az alispán-
 hoz felterjesztett iratában feltárta a munkácsi viszonyokat; jelez-
 vén, hogy a katonaság hangulata itt percről-percre veszélyesebb.
 Vádolja Knorek főhadnagyot mint a reakciónak egyik leggyalá-
 zatosabb zsoldosát, kinek német levelére tett válaszát a városi ta-
 nácsnak is közlé. E miatt s mert Máramarosból még több száza-
 dot is várnak, nyugtalanok a polgárok s ha Magyarországon a
 kamarilla még tovább is üzni szándékszik veszélyes játékát, bi-
 zonyosan Munkács és vidékének, mint fontos stratégiai pontnak
 elfoglalásáért minden lehetőet elkövetend. Ezt látva itt készülnek
 a legroszabbra; »fegyverkezünk — írja — s bizonyára a hazá-
 nak hasznosabb szolgálatot nem tehetnénk, mintha ezen katoná-
 ságot lefegyverezhetnénk, mely elébb-utóbb fegyverét ellenünk
 fordítandja. Erőnk nincsen, a nemzetörség disolutioban, önkénte-
 seink meg nem érkeztek, *honvéd ujoncaink fegyverzetlenül, mond-
 hatni meztelenül állanak.*» Azért a megye segélyére szükség van
 haladéktalanul. Intézkedjék tehát a megye rögtön, hogy az ön-
 kéntesek azonnal *Munkácsra indíttassanak*, ezenkívül pedig vagy
ezer nemzetőr; »ne kapkodjunk mindenfelé, hanem erőnket egy
 helyre pontosítsuk; egyesített erő győz, de szertehuzva csak
 veszthetünk. Küldjön azonnal pénzt is a zsoldok kifizetésére, mert
 ennyi ember tömérdekbe kerül és fékezni alig lehet.

Írja tovább: »mint hirből hallom, az ujoncok Mező-Vári
 környékére fognak rendeltetni; ez meg nem történhetik, mert a
 kormány rendeletét megváltoztatni nem lehet. Mozgalmas idők-
 ben a végrehajtásnak pontosan kell meg történnie, minden órá-
 ban a rendelkezéseket változtatni nem szabad. Mint felelős kor-
 mánybiztos ezen bizottmányi határozatba, ha igaz lenne, bele nem
 egyezhetem s kérem, hogy a máramarosiak is Munkácsra szállít-
 tassanak, mert én erről a máramarosi kormánybiztost tudósítottam.
Egyébiránt az orosz lelkész urakkal ma délután tanácskoztam,
 ezen tisztelendő urak hazafisága kezeskedik megyénk nyugalma-
 ról, miről a mai tanácskozmányban örömmel meggyőződtem; ők
 minden közreműködésüket felajánlván a haza védelmére.*) Holnap

*) Nem lesz érdektelen az e nagy időben Bereg megyében működött g. k.
 lelkészek névsorát megemlékezés végett följegyezni, mely esperességek szerint követ-
 kező *Beregországon* volt Sereghi István alesperes, Kisalmáson Popovics Mihály, Kovászon
 Gerevics János, Kövesden id. Sereghi Bazil, Makarián Szabados Antal, Makos-János-
 ban Zombory András; Nagy-leányfálván Volenszki Bazil, Pisztraházán Melega An-
 tal, *Bilkén* Ujhelyi Mihály alesp., Dubrókán Sztcecovics János; Honeán Gribovszki
 András, *Hosván* Vaszko Bazil alesp., Kisfaludon Hacsakajló Mihály, Miszticén Gorzó

ezen lelkész urak társaságában a felsőbb vidékekre utazom és azért is lépjen fel erélyesen a katonaság ellen s utcai hírek által ne hagyják magukat megrémíttetni; végre kéri, hogy intézkedéseit a bizottmány ne zsidbaszsa, mert így kevés haszna lesz a fáradozásnak. . .

Mint Knorek is levelében érinté, a Hartmann gyalogságnak csakugyan sikerült néhány vidéki lakost felbujtatni, miről Szintay kormánybiztos értesülvén, egy német ajku pórt elfogatott és be-
kísértetett, arról október 17-én ő Balogh Ferenchelyi bizottmányi elnöknek azonnal jelentést a további eljárás végett tevén. A beregmezei bizottmány pedig még október 16-án ülést tartván, abban a munkácsi cs. kir helyőrség főnebb esetelt viselkedése és eljárása következtében s annak előadása után, hogy a munkácsi polgárok a katonaság által folyvást fenyegettetnek és hogy ők ezt látva, készülnek a legrosszabra, fegyverkeznek, de meny-nyiben kellő erejük nincsen, a nemzetőrség felbomlásban van, az önkéntesek még meg nem érkeztek s a honvédujncok most is még felszerelés, *sőt ruházat nélkül vannak*, azért a megye segélyére szüksége van haladék nélkül, mihez képest kéri a nemzetőri önkéntesek és vidéki nemzetőröknek Munkácsra leendő szállítását, az ottani honvédujncok meghagyását, *sőt* a máramarosiaknak is összpontosítás végett való odaküldetését; ezek méltánylása mellett elhatározta tehát a megyei bizottmány a következőket:

Sándor, Polyánkán Gerevics Tódor, Szajkófalván Zlocki Antal, *Bubuliskán* Sztecovics Tódor, Hribócon (Gombás) Soltész Sándor, Ignécon Szluk Vános, B.-Sáráten (Kálnik) Róthy János, B.-Szőlösön (Nagylohó) Lupes József, Nagy-Mogyoróson Gebé András, Patkanyócon Popovics György, A. Remetén Oszutay Sándor, Puznyákfalván ifj. Sereghí Bazil, *Rákoson* Bacinszky Mihály esperes, Ruszkócon Szteckovics Bazil, Zsukón Selesztai Demeter; *Nagy-Ábránkán* Grigási Mihály, Drágabártfalván Pasztélyi András esp., Feketepatakon Kutka Sándor; Ardánházán Mattusz János helyettes; Hátmegén Thorna János, Maszárfalván Zékány József, Medencén Popovics András, Nyiresfalván Barna Mihály, Papfalván Viscsák András, Sztánfalván Jaczkovics András, Tökésen Hrehovesák András; Závidfalván Ruttkoy János, *Ujdávidházán* Andruk János, Dünkofalván Csuska András, Iványibán id. Halaktovics János, *Nagy-Lucskán* Deskó Péter, *Munkács*on Hajdu Jeromos esperes, Oroszvégen Kuliman József, Podheringen Csurgovics Mihály, Repedén Dobé Kurách János, Selesztón Kreakovics Antal, *Szentmiklóson* Chajtsa Ilés, Sztrabicsón id. Firczák Bazil Felső-Vizniczén Torma János, *Ormóson* (Nagybrestzón) Manajtó András helyettes. *Dúszinán* Rácz Péter; Hánykovicán Kubek József helyettes, Holubinán Bacinszky Jenő, Kis-Martinkán Fencik András, Hársfalván Legeza Athanáz, Ploszkón (Dombostelek) Prámer Ambrus, Szolocsinán Fazekas János, *Szolyván* Lipecky János esperes; Malmoson (Sztrojna) Jaczkovics Bazil; Szuszkón Szilvay Antal, Felső-Uj-Bisztrán Gregovics Demjén; Bukócon Gebé Antal, *Zugón* (Hukliván) Sereghelyi József esp., Laturkán Turok János; Vezérszálláson (Pudpolóe) Lipecky András; Nagy-Rosztokán Szabó András, Serbócon Musztyanovicz András, Szkotárszkan (Kis-Szolyva) Duliskovics János, Verebesen Azari József, Alsó-Vereckén Hludz Mihály, Felső-Vereckén Rakovszki Bazil és Volócon Vaszocsik Theodor.

»Megyénk belcsendének fentartása a kért szükséges segély érkezéig továbbra is leginkább saját erélyes fellépésünk által eszközölthetik legsikeresebben; minélfogva *Eötvös Tamás*, nemzetőri őrnagy a megyei nemzetőröknek Munkácson és ha itt meg nem férnének, a vidéken leendő alkalmazására megbízatik. Egyszersmind a folyó hó 15-én tartott központi bizottmány azon határozata, hogy az önkéntes mozgó nemzetőrség Dercenre és Gátra helyeztetett, megváltoztattatik és az összes csapatoknak Munkácson leendő elszállásolása elrendeltetik. A kormánybiztos jelentése szerint honvéd-ujoncaink fegyvertelenek s csaknem meztelenek lévén, ezen kettős bajon segitendők, *köztök lándzsák lesznek elosztandók*, melynek gyors keresztülvitelére Munkácson egy külön választmány neveztetik ki, melynek elnöke lesz Balogh Ferenc, tagjai pedig Lang Vitusz, Szunyogh Lajos, Eötvös Tamás őrnagy és Oláh István, ki egyszersmind a jegyzői tollat is viendi. Ezek felhatalmaztatnak egyszersmind arra is, hogy a tisztviselőkkel belátásuk szerint szabadon rendelkezzenek, a honvédek számára Munkácson és Beregszászon lakó csizmadiáknál találtató csizmakészletet nyugtaadás és leendő megtérítés kötelezettsége mellett lefoglalhassák s oly ujoncoknak, kik felsőruha nélkül vannak, szűrőket vagy más alkalmas felső öltönyöket készíttessenek. Politikai tárgyak és a megye védelmére vonatkozó katonai intézkedések körén kívül eső ügyek elintézésével az első alispán elnöklete alatt *Füzesséry Gábor*, Szathmáry Lajos, Illés Péter és a jegyzők egymást felváltva kiküldetnek. A honvédek zsoldjának fizetésére Szintay János kormánybiztos által kért *ezer ezüst forint* a hadi pénztárból kirendeltetik, *az uradalomra* rendkívüli segélyezés fejében kivetett háromezer ezüst forint felvételével Galgóczy Pál alpénztárnok megbízatik.

A bizottság vett azután Munkácson 527 rőf vásznat 88 frt. 33 krért és cérnát 1 frt 20 krért s kiadta 2 itteni hölgynek avégből, hogy abból a honvédek részére ingyen fehérruhát varjanak és szabjanak. A hazafias megkeresést szívesen teljesíték a munkácsi hölgyek s a szabást eszközlék következők: *Gecsey Györgyné* (ki 132 rőfből kiszabott 20 párt), *Miticzky Józsefné*, Lang Vituszné, Román Johanka, Szenkovszky Mária és Baranyay kisasszonyok; *a varrást pedig eszközlék*: Lang Jánosné, Turcsányi Jánosné, Lang Vituszné, Wimmerth Józsefné, Piller Amália, Frantz Antalné, Behr Leonhardné, Baranyai Teruska, Wimmerth Vidáné, Ganovszky Jánosné, Román Johanka, Böszörményiné, Nemes Ádámné, Kallós Mihályné, Katona Jánosné, Jamniczky Andrásné, Nagy Józsefné, Baziloviczné, Kozmáné, Bartosné, Magyar Andrásné, Schlager Károlyné, Molnár Jánosné, Domokos Ferencné, Gáthy Samuné, és Bartók Károlyné. Más alkalommal magokra

vállaltak külön 154 pár fehér ruhát kiszabni ; Illés Mihály uradalmi prefektus özvegye, Koller Ferencné, Gecsey Györgyné, Román Johanka, Szenkovszky Mária, Rollekné, Pap Jóbné, Rik Jakabné, Baranyay kisasszonyok, Hochholtzerné, Miticzky Józsefné és Batáné, ki 20 párt szabott ki.

A *Palánkán* összpontosított gyalogság iránt *Laube* őrnagyot a megyei bizottmány igazolásra felhíván, arra ő október 17-én 877. sz. alatt németül Szintay János kormánybiztoshoz intézett kísérőlevél mellett beküldé nyilatkozatát a megyei bizottmányhoz melyben azt *Königlich löbliches Comitats Ausschussnak* címezővén kijelenté, hogy a felhívást tegnap tízóra előtt reggel vevén, siet arra válaszolni. Hogy a 9-ik század Ungvárról Palánkára érkezett; az tudtán kívül történt ; sajnálja, hogy ez által gyanusittatik, holott neki ugy a felség mint az alkotmányos hatóságok irányában egyenlően kell kötelességét teljesíteni. Ő biztosítja a bizottmányt lojális érzelmeiről s arról, hogy a bizottmány minden kívánatát kész teljesíteni. Kijelenti azután, hogy a bevonult katonaság nem áll az ő fensőbbsege alatt s így arra hatást nem gyakorolhat, az csupán a vár alsó raktárából élelmeztetvén ; de a zsoldot már a saját pénzéből fedezi. Ugy vélné tehát, hogy e mozzanatnak nem kellene különös sujt tulajdonítani, annyival inkább, mert a csapat mihelyt a máramarosi századok beérkeznek, 21-én innen mulhatatlanul eltávozik s éppen azért szükségtelen lenne nagyobb zavart és békétlenséget előidézni. Ő kész a bizottmány további rendelkezéseit, mennyiben tisztí kötelességével és becsületével nem ellenkeznek, teljesíteni s tudatja, hogy a Vár területén tartózkodó katonaságnak szigorun megtiltá az idétlen beszédet és törvényellenes cselekedeteket.

E választ *Laube* Ferenc őrnagy a megyei bizottmánynak október 16-kán hozzá intézett azon fehívására írta, melyben felkéré őt, hogy a hatóságok tudta nélkül *Palánkán* letelepedett ungvári századot utasítsa vissza s vonja meg tőle az élelmet, annál inkább, mert *Knorek* főhadnagy kihirdette a csapat előtt s ki akarta hirdettetni a munkácsi g. k. lelkészszel s a vidéki rutlén papokkal is az október 3-ki királyi manifesztumot, mely törvénytelennek lévén tekintendő, azt a megye el nem fogadhatja s el nem ismerheti, sőt az annak alapján feltűnő izgatókat mint honáruolókat rögtön ítélőszék elé állitandja s most a parancsnokot teszi a kihirdetés miatt felelőssé. Azon engedetlenség miatt pedig, hogy a *Munkácson* állomásozó *Hartmann*-féle katonaság nem akart *Mező-Váriba* és *Tarpára* menni szállásra, mihelyt a parancsnok visszatér, őt vonandja felelősségre.

A bizottmány rendelkezéséhez képest azután az önkéntes

nemzetőrök Munkácsra indítottak s a környékbeli nemzetőrök összpontosítása is megrendeltetett, azonban ez utóbbiak részint polgári állásukból kitolyó megszokott kényelemből, részint a híresztelések által nagyított veszélytől tartván, nem igen siettek a városba. Érdekes és jellemző e tekintetben *Freyseysen Gyula* az önkéntes század parancsnokának Eötvös Tamás beregmegyei nemzetőrségi őrnagyhoz *Dercenből* október 16-tól irt levele, mely következő: »Tegnap esti kilenc óra tájban értem századommal *Dercenbe*, a nép morogva fogadott, különösen megzavarta a derceni nemzetőröket azon rendelet, hogy ma délre Munkácsra tartoznak bemenni; ezen rendeletét tisztelt őrnagy urnak tegnap egy hadnagy hirdette ki a helységben, mely egyakarattal elhatározta, hogy *a király katonái ellen nem mennek vinni* s inkább a helységökben öletik le magokat, minthogy azt elhagyják. Különösen bujtogatott *Biró András* hites ember; én az öntől tegnap kapott rendelet nyomán a helység előljáróit rögtön felhívtam s az engedelmességre komolyan felszólítám; egyuttal azzal is ijesztvén az ellenszegülőket, hogy a bujtogatókat *rögtön vasra veretem* s a megye fogházába vitetem. A nép ma reggel összegyűlt s őrmesteremnek felszólítására azt felelték, hogy ők csoportosan kapitányjokhoz mennek tanácsot kérni. Példát jó volna adni a magyarság között.«

»Én a helység közepén egy tizenhat legényből álló állandó őrszt rendeltem, mely éjjel-nappal kering; a veres korcsma közelében egy kétleányból álló őrszemet, a Dercsenyi-féle sirbolt mellett (fent a kerekhegyen) szintén egy legényből álló őrszemet állíték ki. Különbben legényeim jó kedvűek, a rosz szállások ellen nem zugolódnak és igen engedelmesek. Ma már csak öten hibáznak (hiányzanak), kérem, végzé levelét, — Beregszászban maradt keféinket és a kulcsainkra megrendelt szijakat és készruhánkat Major tizedes ural elküldeni.«

Eközben Szintay kormánybiztos személyesen is értekezett a sorkatonaság tiszteivel, *kiket az ügynek megnyernie nem sikerült*, sőt miután a Máramarosból is beérkezett zászlóaljnak a város és megye hatóság megtagadta a szállást és élelmezést, a katonák fenyegető állást foglaltak s a várost felgyújtással fenyegették. Miért is nehogy a további feszegetés haszontalan vérontásra s egyéb nagyobb veszélyre nyujtson ürügyet, a tekintélyes számba szaporodott katonaság elvonulását megakadályozni nem merte s így az felkerekedvén, előnyösbnek látta, hogy Kassa helyett az országból rövidebb uton kiérjen s Verecke felé vette útját s így mihelyt a beszkiidi határra értek, ott a katonák megállapodtak és őrvonalat képeztek, hogy azon Galiciából az ország 'védelmére

siető magyar ezredbeli katonákat feltartóztassák és vissza terel-
jék. Így történt nem sokára, hogy a Szontagh főhadnagy vezér-
lete alatt közelgett Porosz herceg nevet viselő huszár csapatot is
feltartóztatták . . .

Október 25-kén esteli 6 órakor érkezett azután Szintay kor-
mánybiztosnak azonnapi levelet Balogh Ferenc munkácsi bi-
zottsági elnökhöz, melyben tudatta, hogy sebespostán most ju-
tott hozzá az országos központi választmánynak az a rendelete,
hogy a Hartmann-gyalogság ki ne bocsáttassék; de mivel ez in-
tézkedés immár elkésett, szükséges oda munkálni, hogy legalább
Blomberg csapataja át ne vonulhasson; miért is a választmányi
tagokkal egyetértve, tegye meg a lefegyverzés iránt a kellő lé-
péseket; megjegyezvén: »hogy ez iránt hasonló értelemben még
tegnap irtam Beregszászba is; e lefegyverzés iránt Szatmárban
is történtek rendelkezések s e végett a szatmári főparancsnok
Katona ma vagy holnap Vitékára és Csekébe szállítja csapatait,
egyesítve erőnket a siker el nem maradhat.«

Igy némileg helyre állt a nyugalom Munkács városban, a
gyanus katonaság elvonult, de Laube őrnagy a vár helyőrségé-
vel még azután is itt maradt.

Máramarosból a honvéd ujoncokat *Fejér Antal* hadnagy,
a beregszászi nemzetőri századot *Jobszty Ferenc* kapitány és egy
környékbeli másikat *Vekerdy Pál* százados, hozták be Munkácsra,
október 23-kán pedig a tarpai nemzetőri századot Székely József
főhadnagy*) október 19-kén fizetett Munkács városi pénztár az
önkéntesek ruházatára kivetett 311 frt 48 krból 30 frt 6 krt. a
honvéd ujoncok táborzásánál adott kenyér és italért pedig 12 frt
35 krt.

Nyáry Pál, az orsz. honvédelmi bizottság helyettes elnöke
Pestről okt. 17-kén 1196. k. sz. a. a megye közönségéhez inté-
zett iratában tudattá, hogy Irányi Dániel kormánybiztos némely
magán levelek után jelenté a bizottságnak, hogy a *Simonics*
vezérlete alatt betörni szándékoló ellenség 14-kén Dukláról sze-
kereken Bécs felé eltávozott s Pulszky Sándor alezredesnek meg-
hagyatott, hogy a dolognak alaposan végére járván, arról a me-
gyét azonnal tudósítsa, hogy így a szükségtelen költségek a nép-
felkelés tekintetében megkíméltetvén, a védelem egyedül a *há-
gók elkorlátozására* és biztos megerősítésére szorítottassék. E tudó-
sítás a beregmezei központi bizottságtól a munkácsi honvé-
delmi bizottsághoz okt. 22-kén érkezett s tudomásul vétetett;

*) A hazafias érzelmű tarpai községbeliek a század zászlóját a vészes idők-
ben is megőrzék s azt most mint becses ereklyét irattárjukban tartják. Úgy emlék-
szem, hogy ott még az akkor használt nemzetőri dob is emlékül őriztetik.

a mikor Uray Pál alispán a Szatmármegyétől oda küldött egy *kartács-raságyut* (igy), ahoz megkivántató löporral és kartács golyókkal együtt nemzetőrök őrizete alatt felszerelés és elkészítettség végett küldötte az itteni bizottmányhoz. Október 24-kén pedig Szintay kormánybiztos írta *Balogh Ferenc* munkácsi bizottmányi elnöknek, hogy *Pulszky Sándor* alezredes és *Eötvös Tamás* őrnagygyal Vereckére az ottani határ erősítések megszemlélése és rendelkezés végett utazván, távollétökben minden előfordulható közügyekben bizottmányi üléseiket folytatni s mindazt megtenni igyekeztek, mit a megyére és hazára nézve üdvösnek fog találni.

Irányi Dániel kormánybiztos pedig Eperjesről okt. 22-kéről írta a beregmegyei alispánnak, hogy az országos honvédelmi bizottmány értesítése szerint lengyelek Galiciából Sztry, Dukla és a szepesi szoroson át Magyarország segítségére jönnek s hogy azok utját lehetőleg elömozditsa; megkéri tehát az alispánt, hogy azonnal küldjön a határra szolgabirákat, kik a *lengyel legió* netán bejövő embereit ne csak szabadon bocsássák be, hanem számukra szükség esetében előfogatokat is rendeljenek s ha kell, átkelésök egész megyei vonalán a többi szolgabírákkal együtt élmeztetésük felől előre gondoskodjanak; végre kéri az credmény bejelentését s azt, hogy a bejövő lengyeleket *Kassára* mint összpontosításuk helyére utasítsa. Ez iratot tárgyalta a Beregszászon székelő központi bizottmány okt. 24-én és leküldé további eljárás és intézkedés végett a munkácsi honvédelmi bizottmányhoz még az nap, hová délutáni 4 órakor érkezett meg. Az így ide jött lengyelek közül fenmaradt nevök a következőknek: okt. 28-án bejött *Sebelovszki* és *Krizsanovsky József* csapatja; majd bejött *Zundovszki Izidor* egy más csapattal; később *Ortinatik Péter* és *Ziemlitzki Károly*; ez utóbbiak november hóban jelentkeztek; kiket azon hó 15-én *Ganovszky János* munkácsi nemzetőr szállított Ungvárig és 19-én ismét egy új csapatot Szerednyéig.

Munkácson pedig a Hartmann-zászlóalj elmenetele után is még tanyáztak a beregszászi, tarpai, kászonyvidéki és más nemzetőri századok, úgy a 21. honvéd zászlóalj ujoncai, valamint az önkéntes nemzetőrség százada, melynek emberei, ha legnagyobb részt csupán lándzsákkal vagy egyenesre szegzett kaszákkal voltak felvegyverkezve, mégis elegendően imponáltak a 250 főből álló várbeli császári helyőrségnek, melynek őrnagya előleges értekeződés és megállapodás után beleegyezett abba, hogy nagyobb biztosság kedvéért a vár külső kapujánál magyar nemzetőrség helyeztessék el, mely ott azután a felvonó hiddal ellátott kapun kívül, az azóta elhordatott legszélsőbb kapu előtti téren a sánccok és külső falkerítés előtt fel is *tüzé a nemzeti lobogót és így*

megszállva tartá a bejáratot. Sőt beleegyezett abba is, hogy a cs. kir. 2-dik helyőrségi zászlóaljából egy század *Podheringen* szállásoltassék el, melynek hadnagya volt *Vittenberg*, ki ott október 26-tól november 7-ig tanyázott, a mikor öt fogaton elhelyezett saját és a Hartmann-féle ezred fellábadt betegeskedő katonáival együtt, végleg elvonult.

Ily körülmények közt meggyőződván a várbeli helyőrség arról, hogy az országból az idegen ezredek csakugyan kivonultak s hogy onnan a magyarezredbeliek tekintélyes mennyiségben megérkeztek, sőt hogy ezek közül a legtöbben már a magyar alkotmányra az esküt is letették; látván továbbá a városban folyó harci színezetű készülődéseket s a naponkint be-be vonuló fegyveres csapatok öszpontosítását: *Benczek* nevű parancsnokló százados, nehogy csekély őrségét veszélynek kitegye: *elhatározta a várat elhagyni* és Lengyelországba kivonulni; kikötötte azonban, hogy azon okból, nehogy távoztakor az utakon hemzsegő és zajongó fegyveres nép és nemzetőrség által bántalmaztassék vagy valamely ingerlésnek kitétessék, néhány előkelő munkácsi polgár tuszokul a csapatot a határszélig elkísérje. E méltányos kívánata teljesítettvén s a Freyseysen Gyula százados parancsnoksága alatt a vár bejáratánál őrségül állott önkéntes nemzetőri csapat onnan elvonulván, a munkácsi várban hosszú ideig békésen tanyázott császári katonaság onnan november hó 13-án végleg kivonult és Jó Alajos s más munkácsi előkelő polgárok mint tuszok kíséretében Verecke felé megindult, a várba pedig csakhamar lelkes riadóval és zenével Rákóczy induló mellett egy nemzetőri csapat belépett, melyet a várparancsnokául kijelölt *doktor Kralovánszky László* százados vezényelt s a környékbeli derceni, gáti, izsnyétei és beregszász-végardói nemzetőrökből állott, kik a vár bástyáira azonnal kitűzték a nemzeti zászlókat.

Nemsokára azután a családos és földmivesekből álló nemzetőrök haza vágyódván, de a vész Munkács táján egyelőre megszünvén, a nemzetőrség vidéki csapatai haza bocsáttattak, a várba pedig őrségül bevonultak a *21. honvédzászlóaljbeli ujoncok*, kik ott tanyát ütöttek s őrizet alá vették, annál inkább, mert Szintay kormánybiztos erélyes közbejárására minden ott találtatott állami készlet és tárgy a magyar kormány számára vissza hagyatott; a minthogy a cs. kir. várőrségből és tiszteiből ott maradt *Laube Ferenc* őrnagy, *Bánkovies Simon* cs. kir. foglár (profoss), *Potschatko János* számvevő tiszt (Fourir), *Frantz Mihály* hadnagy és 19 katonai és 21 polgári fegyenc rab. A vár további eseményeit lentebb fogván feltárni, itt azok előadását megszakitom.

*

A *Szabolcsmegyei* nemzetőrség ágyúval is láttatván el, innen október 29-én *Rátkai György* tüzemester ment az ottani üteghez; s e napról 382. sz. alatt tudatja a máramarosi központi teljhatalmu bizottmány a munkácsival, hogy a *kabolapolányai* (gyertyánligeti) vashámor ágyucsöveket önt s részint felszerelt, részint fölszereletlenekkel s egyes részekkel a legjutányosabb áron szolgálhat.

Duschek Ferenc pénzügyminiszteri államtitkár november 3-ról 1505. sz. alatt a megye költségvetését november és december havakra bekívánván, a megye a két havi szükségletét következő tételeket felszámított. 1. tiszti fizetésekül 1600 frt. 2. Szolgák fizetéséül 910 frtot; 3. Napidijakul 300 frt; 4-szer írószerekre 230 frt; 5. Hajduk és rabok élelmezésére 560 frt; 6-szor megyei épületek s hidak fentartására 400 frt; 7. Tiszti előfogatokra 1000 frt, mi összesen 5000 frtot tett, de kijelenté, hogy a kivetés fölösleges, mert 18,521 frt 56 kr van rezerválva; Horváth István számvevő pedig Kovászóruul november hó 21-ről jelenté Bay Ferenc megyei főjegyzőnek, hogy a kivetési kulcs az lehetne, mely eddig az országgyűlési költségek kivetésének alapjául szolgált.*)

A megye közönsége ajánlatára *Stebársz* nevű lengyel származásu cs. kir. tiszt a Munkácson alakult 21. honvédszászlóaljhoz hadnagyul kineveztetvén, ő innen november 7-ről hála iratot intézett a megyéhez, melyben megköszöni közbejárását, hogy ajánlatára honvéd hadnagygyá kineveztetett s igéri, hogy a magyar seregben és ügynél hiven fog szolgálni s azok példáját nem követi, kik az alkotmányra tett esküjüket megszegték s honárulokká lettek.

*) Megjegyzem egyébként, hogy Beregmegyének 1847/8-dik évre megállapított szükséglete és költségvetése ilyen volt: Tisztikar fizetése 9600 frt. szolgák fizetése 5540 frt. azok ruházata és fegyverzete 1350 frt. napidijak 1500 frt. irodai szerek 1300 frt. rabok élelmezése 2809 frt 30 kr., tized fizetése 490 frt. megyei épületek javítása 1080 frt. hidak és utak javítása s építése 2500 frt. árvák tartása 260 frt. katonaveszteségekre (deperdita) 2289 frt. 37 kr. adóelengedés 450 frt. tiszti előfogatokra 4840 frt. egyvelges kiadások 2300 frt. felülfizetések beszámítása 1800 frt összesen 38.109 frt. 07 kr. E költségvetést a megye 1849. évre 16031 forinttal akarta felemelni, mi azonban nem történt meg. Emlékezet okáért érdemes feljegyezni, hogy 1848. évben Beregmegyében a következő tisztikar működött: örökös főispán gróf Schönborn Károly, helytartó Lónyay János, alispán Uray Pál és Buday István, főjegyző Buday Sándor, aljegyző: ifj. Füzesséry Gábor és Komlósy Bertalan; főügyész Szintay János, alügyész Vass Antal, Gorzó Ferenc; főadószedő: Gecey György, Rácz Péter hadi; al adószedők: Galgóczy Pál, Gorzó János, számvevő Gulácsy István; levéltárnok Polchy István, főorvos Lang Ferenc mérnök Bosky Lajos; almérnök Majoros Károly; csendbiztos Guthy István, Danes Tamás; várnagy Danes Lajos; 1. Tiszaháti főszolgabíró Péchy Pál, alszolg. Szarka József, Bényey László, esküdt Guthy Ferenc, Kanizsai Ferenc és Danes Menyhért; 2. Kaszonyi járásban: főszb. Uszky György; alszb. Rácz Samu, esk. Gerzsenyi Lajos és

Az orsz. honvédelmi bizottmány meghagyásából *Ambrus Mihály* Budapestről november 16-ról 6569. sz. alatt rendeletet bocsáta ki, hogy a kéjhölgyekre és bujasenyvesekre különös figyelem fordítottassék s azok a legnagyobb szigorral gyógytassanak.

Mahn József máramarosi bizottmányi elnök november 17-ről felhivja Munkács város hatóságát, hogy mennyiben a honvédujoncok részére ötszáz darab katonaköpeny, nadrág, mellény, patkolt és szögstapu bakancsot szükségel, szólítaná fel az itteni iparosokat és kereskedőket, hogy azok kiállítására vállalkozzanak s esetleg lépjenek vele szerződésre; írja tovább, hogy mennyiben most a kabolapolányai vashámorban puskaesővek is gyártatnak, figyelmeztesse a hatóság az itt lakó lakosokat, puskaműveseket és naturalistákat, sőt a vonakodókat készítse arra, hogy álljanak be oda munkásokul, annyival inkább, minthogy itt számukra biztos és jó kereseti forrás nyilik. . .

November 19-én *Csatári Mihály* hadnagyhadbíró a 21. honvédszászlóaljnál Munkácson értesíté a városi tanácsot, hogy a város által kiállított *Krakovszki Ferenc* nevű közhonvéd, a Munkács várbeli cs. k. orvosfőhadnagy Dr. Zemann által német nyelven kiállított bizonyítvány szerint sérvéses és így szolgálatképtelen lévén, állítson helyette a város más alkalmazottat s azt a zászlóalj várőrségi századához szállítsa. . .

Kluzal Gábor földmívelési ipar és keresk. minister nov. 18-ról 6471/720. sz. a tudatta a megyével, hogy mennyiben a *gyógyszerek* külföldön megdrágultak és ilyeneket csak magas áron és készpénzen lehet megszerezni, a hatóságok a gyógyszerészeknél megrendelt gyógyszerek felszámított árának háromnegyedrészt azonnal az átvételkor fizessék meg, a fizetetlenül maradó

Literáti István. 3. Felvidéki járásban főszb. Jobszty Ferenc, alszb. Dessewffy János és Freyseysen Gyula; esk. Ilosvay Lőrinc, Tolvay István és Erdey Dávid; 4. Munkácsi járásban főszb. Beösz Károly, alszb. Ilosvay Ágoston, esk. Ewwa László és Cseh Lajos. Rendőri szolgabírák: Szathmáry Lajos és Komlóssy Lajos. Ezek közül azonban az ifjabbak a harcosok közé állván, helyöket ideiglenesen mások pótolák.

Majd az 1849. évben tisztujtás következtvén be, mennyiben időközben az örökös főispánság eltörülte, főispánná kinevezte Eötvös Tamás, a megyei tisztikar pedig így alakult: alispánok: Bay Ferenc és Dessewffy János; főszolgabírák: Szarka József, Rác Sámuel, Jobszty Ferenc és Beösz Károly; központi szolgabíró Mező Bertalan, alszb. Danes Menyhért, Bay János, Literáti István, Kanizsay Ferenc, Buday Lőrinc, Tolvay István, Nedeczey Ferenc és Ewwa László. Főjegyző: Horváth István, aljegyző Komlóssy Albert, és Gecsey Ferenc.

Munkács szabadalmas város tisztikara pedig volt 1848-ban: főbíró Lang János, tanácsnokok: Frances Antal, Tucsnyák István és Lang Vítusz; pénztárnok Wimmerth János, adószedő *Gáthy Sámuel*, (ki nov. 1-én főbíróvá választatott) és Kallós Mihály. Árvagyám Katona János; tb. Papp Sámuel, Tittli Mátvás, Felenkovics Ferenc és Doktor György; jegyző Waary László, ügyész Szunyoghly Lajos; belbiztos Milesz Zsigmond, fuvarbiztos Klimko Sándor; mezőbíró Tucsnyák (Kövér) József.

egy negyedrészt pedig a netalán tapasztalendő számolási hibákra biztosítékul tartásák vissza.

A máramarosmegyei központi választmány november 22-ről 663. sz. a. tudatta Beregmegyével, hogy onnan *Fejér Antal* és *Meczner Antal* hadnagyok vezérlete alatt négyszáz és néhány ruthén és oláh honvédujonc fog a 22-dik honvédszászlóaljhoz *Miskolcra* indittatni, kik kenyérrel el vannak látva Beregszászig, honnan egész a Tokajig terjedő utra Beregmege lássa el. A csapat azután november 28-kán ért Beregszászba. Megjegyzem, hogy e zászlóaljnak őrnagy parancsnoka volt Rapaiics helyesebben Rapaich Dániel.*)

November 23-kán vitt Ungvár felől Munkácson át *Hagara László* főhadnagy honvédujoncokat Mezőkővesdre.

November 27-kén jött egy csapat *Koburg-husár* Galiciából Munkácsra, kiket mint a haza megmentésére veszélyek közt érkezett honfiakat a város nemcsak szíves üdvözlettel fogadá, hanem meg is vendégelte, a boron és italokon kívül költvén husz font sertéshusra 18 krval és kenyérre 4 frt 54 krt.**)

November 29-én Ugocsamegye teljhatalmu bizottmánya Hal-miból írja Beregmegyének, hogy a jelentkező veszély elhárítása céljából szükséges intézkedések megtétele végett megalakulván, a beregmegeyi ily bizottmányhoz képviselőjéül *Ilosvay Bertalant* nevezi ki s ennek folytán Beregmege is gondoskodjék ily képviselője küldéséről.

E közben hire terjedvén annak, hogy Galiciából ellenséges osztrák had készül az országba betörni, Szintay kormánybiztos, mihelyt a várőrizetéhez tartozott osztrák katonaság elszállítása iránt november 10-kén intézkedett, ugyanakkor felhivta Balogh Ferenc megyei honvédelmi bizottmányi elnököt is, hogy távollétében ő eskettesse meg e katonaságot az alkotmányra, mit azonban ezek teljesíteni vonakodtak s e nélkül távoztak el; majd a megye bizottmány november hó 14-diki ülésén elhatározta, hogy a jelen vészes körülmények a munkácsi honvédelmi bizottmányt továbbra is igényelvén, az e végből kinevezett honvédelmi tagok a kormánybiztossal való közremunkálás mellett a megye

*) Rumverthli *Rapach Dániel*, horvátországi születésű, azelőtt százados volt a cs. kir. 52. gyalogezredben s később a magyar seregben ezredességgig felvitte; 1849. nov. 24-kén a haditörvényszék várfogságra ítélte. Később Egerben megtelepedett és ott mint megyei pénztárnok 1887. február 24-kén 78 éves korában elhunyt.

***) *A herczeg Sachsen-Koburg* nevet viselő 8. huszárezred egyenruházata volt akkor: sötét vörös csákó és nadrág, sötétzöld mente és dolmány sárga gombokkal.

védelmével és a kormánybiztos rendeletei végrehajtásával továbbra is meg bizatnak.

November 21-kén pedig *Szintay János* kormánybiztos sürgős felhívást intézett Balogh Ferenc honvédelmi elnökhöz Munkácson, melyben közölvén vele Uray Pál alispántól beérkezett azon tudósítást, melyet Abaujmegye közönsége a Galiciából szándékolat betörésre nézve sebespostán hozzáküldött, felhívta őt, hogy a bizottmányt azonnal reggel egybehívni és a védő eszközökről tanácskozni siessen; felhívta őt arra is, hogy a munkácsi uradalmi erdészeket szólítsa fel arra, hogy rögtön alakítsanak *vadászcsoportot* és szükség esetében az első felszólításra a kijelölendő helyen jelenjenek meg. Az Abaujmegyétől beérkezett tudósítás pedig következően hangzott: »609. Tisztelt megyei bizottmány! Koburg herceg nevét viselő huszárezredbeli főhadnagy *Tölgyessy József* az alólirt helyen és napon tartatott bizottmányi ülésünkben megjelenvén, szóval jelentést tett arról, hogy Lembergben levő parancsnok *Hammerstein Windischgrätz*től küldött egy tutár által oly rendeletet kapott, hogy készüljön s a mikor a rendeletet kapandja, Magyarországra üssön be, mely rendelete következtében tudomása szerint már is rendeletek tétetnek s a népek lázittatnak s a mint hallomásból tudja, a betörést mintegy tizenkétezer fegyveres katoná s a fellázítandó lengyel csoport teendi; mely előadás következtében futárképen választott ezen főhadnagy által az országos honvédelmi bizottmányt mindezekről azon kéréssel tudósítottuk, hogy miután a vész elhárítására sem elegendő erőnk, sem pénzünk nem lenne, a haza ezen részének az ellenség betörhetése elleni megmentésére s biztosítására sikeresen intézkedni méltóztassék. Melyek iránt önöket is figyelmeztetés és az erélyes intézkedés jó eleve megtétele végett értesíteni sietünk. Költ az 1848. évi november hó 18-kán *Kassán* tartatott bizottmányi ülésünkben. Abaujmegye közönsége.«

Ily vészes hírek hallatára a védelmi bizottmány erélyesen hozzálátott a védelem tervezéséhez. A munkácsi vár ellenállásra fölszerelve nem lévén, *Eötvös Tamás* nemzetőri őrnagy, ki időközben a vár parancsnokságával is megbízott, csakhamar intézkedett, hogy oda *nehány ágyu szállittassék; így a bástyafokokra csakhamar két mozsár és tizenkét sugár vaságyu helyeztetett, tüze- rekül* pedig a környék műveltebb ifjai alkalmaztattak, kik *Nagy Abrahám* és *Dezső Károly* főhadnagyk által kellően beoktattattak. A szükséges ágyukat nemcsak a kabolapolyánai vashámor szolgáltatta, hol nemcsak vasból, hanem réz és más ércvegyületből is öntöttek ágyuhengereket, melyekből 16 darabot a munkácsi uradalmi *frigyesfalvai* vasgyárba elszállítottak, hol azok kifurattak és felszereltettek *Rombaner Tódor* vasgyári vezető felügyelete

alatt, ki később állami hadszergyári igazgatóvá kineveztetvén,*) helyét itt *Dragonszki József* foglalá el, ki nemcsak különféle — kisebb-nagyobb ágyugolyókat és bombákat is öntetett itt, hanem szuronyokat, lándzsákat, buzogányokat s egyéb fegyverrészeket is készítettett. Az itt készült 16 darab ércágyut *Joksmann Károly* tüzérszázados kettős töltéssel megvizsgálván, a magyar honvédsereg számára átvette; az itt maradt ércforgácsokból pedig a gyár hétszáz darab sétabottra való csikós és német lebernyés háló süveggel ellátott torz fejeket öntvén, azok jó áron elkelték s emlékül itt-ott még most is őriztetnek . . .

1849. febr. 14-ken Mezőssy várparancsnok több ezer zabolát rendelt meg a vasgyárnál, átvevén onnan akkor az elkészült kétezer darabot 48 krajczárjával; február 19-ken pedig átvett számos 18" vastag, $4\frac{1}{2}$ —5' hosszú és 2" üregű ágyu-csővet; az ott talált vaskészletet már előbb *Joksmann Károly* tüzér százados a várparancsnokság nevében hadi szükségletekre lefoglalván.

A *Freyseyen Gyula* parancsnoksága alatt álló nemzetőri önkéntesek is *Alsó-Vereckére* indítottak, hogy a beszkidí hátsárszáron örködjenek s a betöréseket visszaverjék.***) Nyugtalanítólag hatottak azon hírek is Bukovina s Máramaros felől, hogy ott az oláhok fellázadtak s hogy Gácsországból tizezer fegyver küldetett *Urbán* cs. vezér alatt gyülekező katonaság és népfelkelők számára. A határvonalon nem rég megfordult *Szintay János* kormánybiztos, *Eötvös Tamás* és *Pulszky Sándor* alezredes kijelölék a védelmi pontokat s erre legalkalmasabbnak találták a *Pud-*

*) *Romaner Tódor* 1848—49-ben a magyar fegyvergyár igazgatója és az első kereskedelmi miniszterium osztálytanácsosa volt, ő Világosról a rákimondott halálos ítélet elől *Amerikába menekült*, hová őt 1851-ben követé neje *Romaner Berta* két gyermekével együtt. Egyik legidősb fia *Rikárd*, Bem seregében szolgált és elesett *Vizaknánál*. *Romaner Tivadár* meghalt 1854-ben *Davenportban* *Uj Buda* közelében, a honnan családja azután *Sz. Louisban* telepedett meg s itt fia tekintélyes állásra emelkedtek. *Róbert*, ki már a szabadság harcunkban tüzér főhadnagy volt, az *Unio* háborúban *Fremont* hadseregében kitünt s most iskolaigazgató-tanácsos; öcsce *Roderik* törvényszéki elnök és egyetemi tanár . . . *R. Tódor* özvegye élte utolsó éveit *Blamedában* élő leányánál *Fiala Idánál* töltötte s 1888-ban kiadott egy kötetnyi magyar verset *német fordításban*. Szeptember 13-án 1897-ben bekövetkezett halálát öt gyermeke és 19 unokája gyászolja s eltemettetett 88 éves korában a csendes óceánra kitekiűnt *Oaklandi temetőben*. Veje *Fiala Bennnek* segéd-tisztje volt.

**) November hónapban tanyáztak itt a fennmaradt nyugták szerint: *Szegfi* tizedes, ki még okt. 26-án élelmet vitt *Munkácsról* a 21. honvédszászlóalj részére; nov. 4-ken *Petrovics András* százados, *Kuthy Antal*, *Péter Sándor* és *Roth Antal* őrmesterek; majd *Ámann* százados, *Joksmann* és *Virágházi Elek* hadnagyk; *Báthory* tizedes; Nov. 11—23-án *Külkey István* orvos, *Stebarz* hadnagy, *Ssölösy István* és *Dobszai* őrmesterek; dec. 9-ken *Gróf Ráday* és *Székely Benedek* hadnagyk; dec. 22-ken *Léderer* számvivő hadnagy, *Földváry Mihály* főhadnagy és *Dobrovzski* káplár.

kameny név alatt ismert verecke hegyszorulatot Pudpolóc (most Vezérszállás) falu közelében és a Felsőhrabonica helység felett emelkedő *Rozgyila* nevű hegyi átjárót, melyet akép határozták el megerősíteni, hogy lejtőin észak felől a sűrű bükkfa-állomány levágattassék s a tetején az ottani korcsma épület keleti szélén *sáncszerű mellvédek és földöltések emeltessenek*. Ugyanakkor Vezérszállás faluba 180 máramarosi oláh honvéd ujonc szállásoltatott be, kiket a 22. honvéd zászlóaljba soroztak s Beregszászon át Tokaj felé vittek, de a közbejött rémhírek következtében egyik részét Munkács felé terelték s a várban elhelyezték. 21. zászlóalj négy századával együtt a határszélre rendelték, hol ezek őrségi szolgálatot tettek egy század munkácsi városi nemzetőrséggel együtt. A máramarosi oláh ujoncokat, többnyire műveletlen pórfiukat és értelmetlen kétes jellemű népséget a környék jóérzelmű értelmisége nem szívesen látta itt; mennyiben e fővédelmi pontot, az országba való bejárás kapuját inkább tiszta magyar légénység, mint ily gyanús idegen érzésű emberek őrködésére bízni óhajtá.

November 25. és 28-kán Munkácsról szállítottak Pudpolóc (Vezérszállás) és Verecke felé ágyuk is, melyeket *Klimko Sándor* munkácsi polgár és fuvarbiztos előfogatokkal ellátott, nem lévén azok még rendesen saját lovakkal felszerelve. Ily szállítás alkalmával történt Munkácson, hogy Klimko fuvarbiztos rendeletére nov. 25-kén *Szikszay Károly* helybeli nemes birtokos négy lova is kiállítatván, Klimko a négy ló közül egyet kifogatott s a kocsis keze alól másnak lovaihoz fogatni rendelt; miben azonban Szikszay beleegyezni nem akart, állítván, hogy ő két ló helyett azért küldött önként négyet, mert elcsigázottak lévén, a podgyász kocsit négy könnyebben elhuzza. Azonban Klimko sem tágitott s a lovakat az ágyuknál lévő katonák által a két ágyu elé fogatta, mely alkalommal az egyik tüzér Szikszayra kirántá kardját, mire Klimko megjegyzé »lám így kell hozzá szokni a forspontozáshoz és a közteherviseléshez« mi ismét a két ur között sértő kifakadásokra nyújtott ürügyet s később bíróság előtti tárgyalást is vonza maga után . . .

Ezen a városi iratokból kijegyzett, jelentéktelennek látszó mozzanatot csak annak jellemzéseül hozom fel, hogy kitűnjék, mily viszonyok közt éltek akkor a lakosok s a hadi felszerelés és működés mily kezdetleges és hiányos volt.

Ugyanazon november 28-kán *dobronyi nemzetőrök* is vonultak Munkácson át még pedig saját fogataikon Verecke felé s itt a városi hatóságnál panaszkodtak, hogy sem ők sem lovaik élelemmel el nem láttatnak,

Buday István Beregszászon december hó 2-kán írásban bucsuzott el a megyétől, tudatván, hogy *Mihályi Gábor* kormánybiztos ajánlatára kérése nélkül Lápos vidékére kineveztetett nemzetőri őrnagygyá.

Szabolcsmegye dec. 4-kén tudatta Beregmegye bizottmányával, hogy Nagy-Kállón honvédelmi megyei bizottmányt alakított teljes hatalommal, mely azonnal a gyors közlekedés előmozdítása végett Rakamaz, Bezdéd, Mada, Bátor és Bökönyön, mint fővonalakon lovas embereket állított fel; felkérvén Beregmegyét is hasonló eljárásra,

December 8-kán Keresztesi főhadnagy szállított Munkácsra Pestről ágyukat és löszert; előtte való nap pedig *Kevecki Ferenc* borsodmegyei esküdt mint futár sietett Munkácson át M.-Szigetre előfogatott levelekkel.

Pulszky Sándor ezredes és a VII. hadmegyei főparancsnok Budamérből december hó 9-kéről 110. sz. a. tudatja Beregmegyével, hogy főállomási helye jelenleg *Budamér* s hogy a hozzá vagy *Irányi Dániel* kormánybiztoshoz intézendő leveleket oda címezze. E levelet a megye december hó 11-kén kapta, azon nap tehát, melyben gróf *Schlik Ferencz* cs. kir. hadvezér seregével Budamér alá érkezett, a reá ott várt magyar hadat visszaszorítá s győztes előhaladásában Kassa várost is elfoglalá.*)

December hó 11-kén Beregvármegye bizottmánya 996. sz. a. az igazságügyminiszterhez azon feliratot intézte, hogy engedtetnék meg azon raboknak, kik a javulásnak s hazájuk iránti szeretetnek jeleit adják, hogy *honvédekül besoroztassanak*. Ennek következtében 1849. január 25-kén 109. sz. a. kelt rendeletben meghagyta *Mészáros Lázár* hadügyminister, hogy a honvédelmére ajánlkozó s a *munkácsvári börtönben raboskodó* Cserbán Flóri aradi, Üibel Frigyes rzesovi, Szóva Jakab bochnai és Abbrecher Jakab brünni illetőségű fegyenceket a parancsnokság megeskertvén és ócska katonai öltönyvel ellátván, Debrecenbe küldje, hová őket január 31-kén *Kardos Károly* tüzértizedes el is kísérte.

E közben megyénken át jöttek-mentek a különböző testületű csoportok, lándzsás és kaszás vidéki nemzetőrök, kik a *fel-lázadt máramarosi* oláhok ellen indítottak, valamint az ottani határ szélek megszállására kirendeltettek és kik a dermesztő hidegben, mely december hónapban az egész országban igen kemény

*) Megjegyzem, hogy ez ütközetben mint deákból lett *üzér* e sorok írója is jelen volt, ki hosszas csatározások és tábórozások után 1849. augusztus hónapban *Szeged, Tmesvár* és *Lugosnál* mint végső küzdelmeknél is részt vevén, a *Facsnál* szétoszlott hadosztályból bolyongva hazakerült s tanulmányait folytatta; a besoroztatást fiatalkorára való tekintetből elkerülvén.

volt, a falukban elszállásoltatván, a földmivelő gazdáknak itt-ott nem csekély alkalmatlanságot okoztak. Így december 15-kén panaszt emelt *Pásztélyi András*, drágabártfalvai g. k. lelkész és krajnakerületi alesperes Jobszty Ferenc főszolgabirónál, tudatván, hogy december hó 11-12-ke közti éjjel a *borsodi honvédek* Szerdahelyi N. százados parancsnoksága alatt Nyiresfalván hálván s a gazdáknál elszállásoltatván, ott rakoncátlankodtak, káromkodtak, baromfit dézsmáltak s elhurcoltak, a templom környékét bemocsokolták, annak ablakait beverték, az épülő templom körül levő állványokat lerombolták s oly galádul viselkedtek, hogy azon a jóérzelmű ruthén lakosok megbotránkoztak s így aligha lesznek hajlandók, *harangjukat* ágyunak oda ajándékozni, sőt attól tartanak, ha a hir való, hogy a magyarok a ruthéneket kiirtani akarják ; mi köztök nem csekély aggodalmat okoz. Jobszty főszolgabíró a panaszt Szintay kormánybiztoshoz áttevén, ennek felterjesztésére felsőbbleg 3472. sz. a. meghagyatott az illető zászlóalj parancsnokának, hogy jövőben ily kihágások elkövetésétől tiltsa el és tartóztassa a legénységet s az általa okozott és 74 frt 59 krban megállapított kárt térítse meg.

December 16-kán Nagy Ábrahám és Decső Károly tüzér főhadnagyok kérték a megyét, hogy havi fizetésüket küldje Munkácsra ; e szerint e nemzetőri tüzérséget a megye tartá fenn. Ugyan e nap *Klein János* nevű tüzértizedes vitt Munkácson át Nyiresfalva felé ágyukat, melyekbe négy-négy ökör fogatott be. Általában a hadi szerek szállítása sok nehézséggel járt ; így midőn Bereg megye kérelmére még november 17-kén megrendelé a hadügyministerium, hogy hatóságaink a szorgalmazott fegyverek átvételére egy kellő igazolással ellátott egyént küldjenek Pestre a fegyverfelügyelői osztályhoz ; így a kiküldött munkácsi nemzetőr ott megjelent és egy csomó puskát s néhány ágyucsövet át is vett, melyeket ott megfogadott tót fuvarosok terjedelmes szekereire rakatván, azokkal visszafelé indult : Utközben *Sárospatakon* december 10-kén azonban történt, hogy a nagy hidegben átfázott munkácsi polgár egy sörházba melegedni betérvén, az alatt künn valamelyik gyanakvó honpolgár kikémlelé az idegen tót fuvarosok szekereit s azokban fegyvereket fedezvén fel, nagy zajt csapott, mire az összecsendült lakosság azon híresztelésére, hogy a felvidéki zendülő tótság számára titkon ágyukat és puskákat szállítanak, riadó veretvén, a hazafias érzelmű polgárok és nemzetőrök is kezdtek gyülekezni s a szekereken talált fegyvereket és töltéseket hadi zsákmányul lefoglalni s csak végre, midőn a nagy zajra a serházból előtűnt megbízottunk kétségtelen igazolványokkal felderíté a valódi állapotot, feloldatott a szállítmány a zár alól és indított tovább utjára

Munkács felé, de már nem magában, hanem nagyobb biztosság kedvéért memzetőri fedezet mellett . . .

A megyén átvonult tisztek közül használtak fogatokat e hónapban dec. 4. *Rapaics* a 22. honvédszászlóalj őrnagya, dec. 10-kén báró *Barkóczy Antal* hadnagy Nyiresfalva felé; *Vörös Ferdinánd* honvédtüzér hadnagy Rákosig, *Mukovszky J.* tüzér szintén Nyiresfalva felé ment, ki 25-kén német nyelvű nyugtát állított ki; *Gálfalvi* főhadnagy Beregszászig, *Panczák Pál* tüzmeszter Rákosig, *Keresztesi* főhadnagy és szállítási kiztos, *Major* hadnagy a 21. zászlóaljból, *Janka Károly* nemzetőri százados Beregszászig, dec. 21-kén, *Kevicky Ferenc* futár ugyanodáig, *Oszwald* őrmester a 21. honvéd zászlóaljból Csarodáig, *Fekésházy Péter* honvéd hadnagy Naményig, *Dobra* őrmester a 21. hz. Ungvárig, dec. 27. *Külkey István* orvos hadnagy ugyanoda; *Dercsényi István* nemzetőri százados Holubináig; *Ugh Antal* tüzérhadnagy a várba; *Joksmann* hadnagysegéd a 21. hz. Rákosig, *Pajkósy László* őrmester ugyanazon zászlóaljból Iványiig, *Grigercsik* hadnagy a 21. hz. Darócig, *Nagy Abrahám* tüzér hadnagy Rákostól Munkácsig, *Lónyay Albert* nemzetőri százados Holubináig, *Sárkány Sámuel* nemzetőri őrmester a Várba; *Jóna Mihály* őrmester a 21. hz. Darócig (Ungban), *Guthy Antal* hadnagy ugyanazon zászlóaljból Ruszkócig, *Csatáry Mihály* hadbíró ugyanabból a zászlóaljból Szerednyéig és *Burger István* tizedes a 21. hz. Holubináig. Azon tiszteket, kik a csapatokkal gyalog vagy lóháton mentek, itt nem érintem.

A *Budamérnél* december hó 11-én történt csatavesztés hire ide is elterjedvén, nem csekély levertséget, de egyszersmind izgalmat is okozott a további erélyes védekezésre; a minthogy általában megvoltak győződve arról, hogy az ellenség immár az ország más részein is be fog törni, hogy az ország fegyverbe állított seregét elnyomja. E válságos időben dec. 18-án rendelé el az országos honvédelmi bizottmány, hogy az *önkéntes mozgó nemzetőrség* további kiállítására és szaporítására mielőbb folytattassék és külön rendeletben ugyan azon napról kiadá a *népfölkelés és szabadmozgó (guerilla) csapatok* alakítása iránt is utasításait.

A *guerilla csapatokra* nézve rendelé különösen a kormány, hogy azok lovas és gyalogosokból álljanak, egyelőre szerveztesenek négy hónapra, egy megyében több ily csapat is működhetik; zsoldjuk mint a rendes katonaságnál havonként kiadatik; felszerelése állami segélyvel történend s célja: az ellenség nyugtalanítása. Megjegyeztetett, hogy a *guerilla* csapat által az ellenségtől elkobzandó zsákmány az ő tulajdona marad; de hogy minden elfoglalt és átadott löfegyvert az állam öt forinttal megvál-

tand, szuronynyal ellátott fegyver váltságbérül 8—12 frtot ígért; hogy az a ki száz főnyi csapatot gyűjt, annak századosává s ki négyszázat toborz össze, annak őrnagyává kineveztetik a főispán, illetve kormánybiztos által. Beregmegyében e csapat szervezésével Szintay János kormánybiztos megbízott s mennyiben Dercsényi István nagybégányi birtokos csakhamar összegyűjtött tekintélyes csapatot, Szintay őt századosná kinevezé, kinek vezénylete alatt azután a lovas csapat mindvégig hűen megfelelt feladatának.

Annak hírére, hogy Galiciából Klimecen át is ellenség közelednék, Szintay kormánybiztos rendeletére *Dobrojevics Jakab* munkácsi uradalmi mérnök megbízott, hogy a pudpolóci hegyzorosost s a rozgyilai hegyi utat eltorlaszolja, mit ő a környékből kirendelt számos fejszés pór segedelmével csakhamar eszközle is oly módon, hogy a hegylejtők fáit halomra dönteté. Az uradalom erdészszemélyzete is kiállított a határhegyek vonalára, hol a csikorgó tél idején hiven teljesíté kiki kötelességét. Egyszersmind más távirdai eszköz hiányában, a hegyek kimagasló pontjain magas póznákra feltűzött *szalma csutakok* helyeztetek el, hogy azokat szükség esetén az örök meggyújtván s meghatározott módon mozgatván, így az ellenség mozdulatairól jelzést adjanak.

December hó 22-én Pesten kibocsátá azután az országos honvédelmi bizottmány nevében *Kossuth Lajos* elnök *Magyarország népeihez* ama lelkesítő és buzdító felhívást, mely így kezdődött: »A mindenható Isten — a szabadság — a népek Istenének nevében! Amen.« Ebben azután élénk színekkel ecsetelé az ország ellen irányzott támadásokat. Leírja a király és nádor gyarló eljárását; hogy az ország ellen a *zoldosok kilenc oldalról indítottak*; hogy becsődítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására; felhuszították a vad rácok, kiknek a haza legdusabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására. Felbujtogattattak bár kevés sikerrel honunk tótajku népei. Hogy *Hurbán* gaz tót papot császári hadvezérré tettek, ki rabló csordájával pusztit, gyilkol és gyujtogat az országban; hogy cs. hadvezérek vezetik a fellázított dühös *oláh-csapatokat*, kik gyávák a honban, de a fegyvertelen magyarokat kegyetlenül legyilkolják; így a *Brádi-családot* kiirtották, hogy Középszolnokban báró *Huszár* Zsigmondnak leírhatatlan kinzások után oláh inasa fejét lenyeste nyakáról s Urbánnak vitte ajándékba, ki őt azért kormánybiztosnak kinevezé. . . Azután az osztrák kormány részéről való e támadások okát ecsetelvén, felhozza azt is, hogy az ország függetlenségét minden erőből meg akarják akadályozni, hogy az ország felett szabadon uralkodhassanak s a status-adósságokat velünk fizetessék meg; mert »tudjátok-e, mondja Kossuth — hogy a császárnak mennyi

adóssága van? — tudjátok, hogy egy ember, ha 600 évig élne s reggeltől éjjelig számolná a pénzt — ki nem számolhatná s e rémitő összeget szerette volna a császár nyakatokba róni. . . . S most vezérei betörnek az országba s hazug ajkakkal intik a népet: Maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani. . . . De hát nem tudják-e, hogy ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni, — mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani. . . . Az ország szabadsága a nép szabadsága, az ország szabadságával a nép szabadsága is törültetik el.«

Felhívja azután a népet, hogy ne halgasson az ámitásra s keljen fel tömegesen. »Keljetek fel mindenütt, mert az ellenség közeleg; alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt *önkéntes szabad csapatok* az ellenség kiirtására, a nép, hol az ellenség fenyeget, csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz! A kormány nem akarja a népet az ágyuk elébe állítani, de hasznosabb szolgálatra felhasználni; igyekezzetek az *ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani*, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeiteken, rohanjátok meg oldalt, hátul; gyujtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, hol rabolni mennek csapatjai, álljátok el utjokat, szóval csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehettek.«

A kit ily csatározás közben netalán szerencsétlenség érne s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszítve, képtelen lenne: annak az ország választást enged e három között:

1. vagy becsületes ellátás holtig.
2. vagy 10 hold örökös földbirtok.
3. vagy ezer pengő forint.

»A nép ha együtt tart győzhetetlen, ha szándéka erős hazáját megvédeni, mit tehet tíz, mit száz hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, mely az ellenségnek sem éji, sem nappali nyugtot nem ad, a nép ellen, mely minden élelmi szerket eltakarít, a nép ellen végre, melynek ha milliói felkelnek, botokkal szétverhetik az ellenséget. Azért az Isten s a haza nevében, ti Magyarhon dicső népe — testvéreink — keljetek fel tömegben, kiirtani az ellenséget, mely ellenünk tör. . . Fel kaszára, villára! Merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, — jobbra, balra, előre, hátra, mint az árvíz fogjátok utait körül, — azután váljátok szét, siessetek gyűlhelyeitekre s mikor az ellenség nem is álmodja, törjétek egy csapatjára, egy-egy podgyász vonalára, hogy a mig ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytono-

san foglalatostojtatók, — vitéz seregeink rajtok üssenek és semmivé tegyék őket. . . . Fel Isten nevében ti a nép milliói! — velünk a jó ügy igazsága, velünk az Isten!*

E felhívás következtében Beregmege is sietett a maga részéről önvédelmére minden lehető elkövetni. A *Beszkid* határhegyeken a 21. honvédszázalóból három, a 22-ből egy század és a kirendelt nemzetőri csapatokon kívül az uradalmi vadászok is elhelyeztetek s a tisztek éber figyelemmel kísértettek minden mozzanatot, A beregi nemzetőrök és a 21. honvédszázalaj tiszteiből ott működtek decemberben Janka Károly százados, Dercsényi István, Füzesséry Gábor és Fazekas Gedeon főhadnagyok, Kállay János és Pogány hadnagyok, Ládaj Bálint és Stirbach őrmesterek és Berzsényi Antal tizedes; majd a vadász csapatból megfordult ott *Balogh Endre*, a miskolci csapatból *Dolinai Mihály* százados; később oda érkezett egy ugocsai vadászcsapat és néhány lengyel legióbeli is. — Híre terjedt annak is, hogy ismét 1200 főnyi leMBERGI lengyel önkéntes legió közeledik a magyarok segédelmére, melyet azután itt óhajtvá vártak naponkint, őket testvérekként fogadandók; de fájdalom az elszánt lengyelek csak egyenként vagy párosával érkezhettek meg, úgy a velök jött néhány *Máriássy*-féle ezredből való katonák is, kik szökvé s a lengyelek által polgári öltönybe bujtatva az ottani nemesség védelme és segélyezése mellett érthették el a magyar határt, míg sokat utközben elfogtatván, az ott portyázó katonaság által visszatartattak; később mégis kétszáz főnyi csapattá alakult a lengyel legio, mely 1849. év elején Munkácson is megfordult. E legionisták közt többen főleg az élteesebbek kicsapongó és részegesek valának, kik alkalmilag kirugtak a hámból, különösen kitűnt ezek közt egy *Bogonszki József* nevű vén korhely közlegény, kit *Remborszki Tamás*, a lengyel legio őrnagya és parancsnoka január hó 24-én mások elrettető példájára sánc munkára és fogházra ítélvén, folytonos részegesedés és engedetlenség miatt, őt a munkácsi várparancsnokhoz intézett átirata szerint, mint tegyverviselésre érdemlent a munkácsi várba kísértette, hol letartóztatott; azonban itt a magán zárkában csakhamar magába szállván s teljes jobbulást ígervén, az őrnagy csakhamar ismét megkegyelmezett neki s megkeresésére *Mezőssy Pál* várparancsnok január 31-én kiadta őt *Piatkovitz László* nevű lengyel legióbeli főhadnagynak, ki a megtért bűnöst a csapatba vissza állította, mely február 1-én Munkácsról Polenán át elvonult a vereckeai határvonal őrizetére, honnan azonban nemsokára az ország belsejébe rendeltetett.

*

Az országos honvédelmi bizottmány még december hónapban az önkéntes mozgó nemzetőrség szaporítását elrendelvén, 1849.

január hó 9-én a beregmezei védelmi bizottmány 1154. sz. a tudatta, hogy a felsőbb rendeletnek megfelelőleg Beregmezében három századba osztatott hatszáz, nemsokára azonban *hétsházra emelt gyalog mozgó nemzetörség és egyszáz főből álló guerilla csapat* e hó 25-ig kiállítandó lévén, erre nézve *kivetési kulcsul* a birtok és népességi arány szolgáljon. Megrendelé, hogy a lovas nemzetöröket különösen a tiszaháti és kaszonyi járásban és a felvidéki lovattartó nemzetörökből *egy évi időtartamra s a községek költségére* szervezzék, annál inkább, mert ezek kiállítása által magokat a községbeliek a nemzetöri szolgálat alól mentesítik s így a mozgó nemzetörök ruházataról s felszereléséről is ők tartoznak gondoskodni. Megállapította a bizottmány, hogy a gyalog nemzetörök öltönye legyen : veres szalaggal szegélyezett kerek kalap, melyen a *kilógó pántlika is veres lesz* ; (e miatt elnevezték őket azután *veres pántlikásoknak*) jó guba (szürzeke) veres zsinórral szegett, csizma, ujjas ólomgombokkal, nadrág és két pár fehér ruha ; a fegyverzet pedig álljon : puskából vagy e helyett lándzsából, *»vagy bármely gyilkoló eszközből.* A lovasoknál a felszerelés következőn meghatározatott : alkalmas hiba nélküli ló, mely ha a legény sajátja s a csatában elvész, az állam megtéríti, nyereg és nyeregszerszám, kengyel és erős szij, bőrkantár és kötőfék ; a legény öltözéke pedig : jó guba vagy szürzeke és nadrág mint a gyalogosnál, ujjas, mellény, kalap és csizma sarkantyúval ; fegyverül kard, csákány és egy pár pisztoly. Megjegyeztetett, hogy a községek két gyalog helyett egy lovast állíthatnak ki, még pedig úgy, hogy az egész állomány január 25-én már Beregszászban legyen s hogy Szintay János kormánybiztos a vezető és parancsnok kiállítása iránt intézkedjék.

E rendelkezés következtében megyehatóságilag *kivettett a megyei összes zsidóságra* kiállítás végett :

Munkács városban	2 lovas	10 gyalog,
a tiszaháti járásban	2 »	7 »
a kaszonyi járásban	2 »	8 »
a felvidéki	2 »	9 »
a munkácsi	2 »	5 »

összesen : 10 » 39 gyalog nemzetör ; a többi pedig általában az egész megyére, így különösen a munkácsi járásban, főszolgabirói szakaszban :

1. Munkács városra 16 gyalog 10 lovas.
2. Oroszvégre 4 »
3. Klastromaljára 2 »
4. Podheringre 4 »

5. Kölesinre	3	gyalog
6. Selesztóra	4	»
7. Uj-Klenócra	2	»
8. A.-Viznicére	1	»
9. F.-Viznicére	4	»
10. Runofalva és	}	1 »
11. Gévénre		
12. Kis-Belebele és	}	1 »
13. Klocskófalvára		
14. Szidorfalvára	1	»
15. Csabina és	}	1 »
16. Dubinára		
17. Kockaszállítás és	}	2 »
18. Dunkofalvára		
19. Iglince	1	»
20. Szentmiklóásra	5	»
21. A.-Hrabonicára	3	»
22. Paszikára	4	»
23. Szuszkóra	2	»
24. Jobovicára	2	»

összesen : 63 gyalog és 10 lovas stb.

Később Munkácsra 12 lovas és 26 gyalog kiállítása vettetésén ki, ez ellen a város a megyei bizottmányi üléshez felterjesztést intézett, melynek február 3-kán történt tárgyalásakor azon körülmény fejlődött ki, hogy a város azért tartja oly terhelőnek a kivetést, mert a gróf Schönborn Károly uradalma a költségekben részesülni vonakodik s mint az Oláh István uradalmi ügyész nyilatkozatából is kitűnt, ő a teherviselés e nemét törvénytelennek tartja s azért előbb Bécsben lakó főnökétől kér utasítást. Erre azután a megyebizottmány azt határozta: hogy a mennyiben a jelen vészes percekben minden honpolgár tehetségéhez és erejéhez mérten e teherviselésben részt venni köteles, de mennyiben az uradalom birtokához tartozó községek már maguktól a gróf hozzájárulása nélkül kiállíták a rájuk kivetett nemzetőröket, ne hogy a már kivetett költség és elszámolása körül zavar támadjon, a bizottmány azon elvből kiindulva, hogy addig míg a jobbágyság a gróf birtokában volt, ő minden megyei költségek fizetésében *kétharmados vala*, most miután a jobbágyságtól elesett, ezen teher csak *egyharmadrészt* viselje méltányosságból, még pedig oly módon, hogy 700 gyalognak felszerelését 30 és száz lovas kiállítását 90 pforintjával számítva, az így kivetett 30 ezer pft. felszerelési költség összegének egyharmadrészt, *vagyis tízezer pftot tartozzék fizetni*; ide nem értvén az uradalmi tisztviselőket, kik saját földbirtokaikért az illető községekben, hol birto-

kaik fekszenek, aránylagos hozzájárulást tenni kötelesek. Hogy ha pedig ezen összeget az uradalom 15 nap alatt befizetni vonakodnék, *Beösz Károly* főszolgabíró felelet terhe alatt azt szükség esetében karhatalommal is behajtani el ne mulassza. E summa egy részben a munkácsi nemzetőrök felszerelésére és ezenfelül egy más csapat alakítására fog fordíthatni.

Ez alkalommal határozatilag kimondá a megyei bizottmány még azt is: „továbbá a gróf javadalmaiból bejött pénznek a megyéből *annál inkább Bécsbe leendő beküldése vagy bárki általa leendő kivetele*, az országos honvédelmi bizottmány rendeletével egybehangzólag *hazaárulás büntetése terhe alatt eltiltatik*. Ezen határozat Beösz Károly főszolgabírónak a kellő lépések megtétele végett kiadatik; Munkács város pedig oda utasítatik, hogy addig is, míg az uradalom részéről befizetendő tizezer forint összegből a felszerelésre némi segítséget kapna, a reá kivetett mozgó nemzetőröket kiállítani és felszerelni igyekezzék.“

E határozat ellen *Oláh István* uradalmi ügyész a bizottmányi gyűlésen óvását kijelentvén, *Horráth Alajos* tiszti ügyész „*vizonti ellenőrsát*“ nyilvánította. A február 3-kán hozott e határozatot azután *Gecsey Ferenc* aljegyző kiadta végrehajtás végett. Nehány nap mulva azonban a megyei bizottmány az óvást elvetvén, elhatározta, hogy a mozgó nemzetőrségi felszerelés költségeihez a gróf is aránylag hozzájárulni tartozik, mi a városi gyűlésen február 8. felolvastatott.

Január 18-kán Munkács város tanácsa nevében *Gáthy Sámuel* főbíró előterjesztést tett a megyéhez, előadván, hogy mennyiben a tiszaháti, felvidéki és kaszonyi járásokra kivetett száz lovas nemzetőr kiállításába a város is bevonatott oly módon, hogy tizen állítson ki felszerelten, kéri, hogy tekintettel a tömérdék áldozatra, melyeket eddig is tett s arra, hogy a határozott lakosságtól *nem telik ki, így a lovasok helyett gyalogosokat állíthasson ki*; megemlíté azt is, hogy a megyei összeirt 120 ezer lélekből alig 6000 lakos lévén Munkács, ezekből itt 300 nemzetőri szolgálatot tesz s így aránylag túlzott a tiz lovas kivetése a városra. A felterjesztés azonban figyelembe nem vétetett s a város a pontos kiállításra utasított.

Január 23-kán tartott tanácsülésében pedig Munkács város a csapat kiállítása ügyében akép intézkedett, hogy különféle bizottságokat küldött ki; így az *önkéntes nemzetőrök* gyors felszerelésének eszközzésére kiküldettek: a kalapok és fehérruhákra való vászon beszerzésére *Lang Vitusz*; csizmák előállítására *Pap Sámuel*; nadrágok, mellények és ujjasok varratására *Wimmerth János*; felső szűrők vételére *Gáthy Sámuel*; a szükséges fegyverek

kiválasztására: Nedeczey Ferenc; a lovak felszerelésére s ahoz kívántató eszközök-beszerzésére Lang János; lovak bevásárlására a tanács összes tagjai; a mindezekre pedig szükséges pénz kivetésére következők: a belső telkek összeírására Szunyogh Lajos, Lang Vítusz, Haluskai Sándor, Szunyogh József és Katona János; a külső földek összeírására és osztályozására: a Fűzesbe Lang János, Doktor György és Tutsnyak (Kövér) József; a Polatina dűlőre nézve: Hrehuss György, Kovács Gábor és Frantz (Ferencki) Antal; a Nagymezőre nézve: Kallós Mihály Bozsár József és Joó Alajos; a Felső mezőre nézve: Wimmerth János, Nedeczey Ferenc és Tutsnyák Ferenc; a Nyerses és Rétaljára nézve: Felenkovics Ferencz, Váradí Antal és Palotai János, végre a szőlőkre nézve az illető hegybírák, úgy, hogy február 28-ig a munkálatok beterjesztve legyenek. Egyelőre pedig a tanács a költségek fedezésére kijelölte a lipnicei korcsma visszaadására nézve, az uradalom ellen viselt perben megítélt *perköltséget*, a tőkék kamatját és a pölgároktól remélhető előlegeket.

A város a felszerelésre költött azután következőket: *a tíz lovasra*: 10 ló 625 frt. 10 nyereg és szerszám 227 frt 58 kr. tíz kard 72 frt. tíz tölténytartó (párontas) 14 frt. csákányok 11 frt 54 kr. pisztolyok 47 frt 15 kr. tíz pokróc 20 frt. posztó ruha 110 frt. tíz guba és gubakötő 49 frt. tíz pár csizma 30 frt. tíz kalap 26 frt. husz pár fehérruha 36 frt 40 kr. tíz nyakravaló 4 frt., tíz tarisznya 7 frt., foglaló pénz 25 frt., tíz ember ételmezése 41 frt 30 kr., Beregszászból visszajött lovas nemzetőrök ételmezése 4 frt 16 kr., összesen 1352 frt 3 kr.

A kiállított 16 gyalog mozgó nemzetőrre pedig: posztó ruha 176 frt., 16 guba és gubakötő 78 frt 24 kr., 16 pár csizma 48 frt., 16 kalap 36 frt 48 kr., 32 pár fehérruha 61 frt 20 kr., 16 tarisznya 11 frt 12 kr., 16 nyakravaló 6 frt 24 kr., foglaló pénz 40 frt., ételmezés 66 frt 24 kr., gyertyára 12 frt 54 kr., Beregszászba való elszállításuk 38 frt., összesen 575 frt 26 kr., s így a két csapatra tett összes kiadás felment 1927 frt 29 krra.

A kiállított legénység névsora pedig ez volt: Maszalovics János, Pelehács János, Pap Mihály, Kun Károly, Viszkocs László, Szabó László, Vataha Mihály, Farkas László, Babinecz Ferenc, Muszka Mihály, Kroó Antal, Spenovics László, Robel Ferenc, Sztankovics József, Tivadar János, Pechnyo Ignác Zajfried Antal, Orosz József, Sipos Miklós, Fodor János, Tritlhubert Antal és Makkai Ferencz Munkácsról; Paulo György Maszáralfváról, Kuchár György Orejkorul, Vasas András Domonyáról, Szvicska János Medvegyóczról, Luka János Kisábránkáról, Kovács Dániel Botrágyról és Csizmár Mihály Kis-Zalatnáról; összesen 29.

Pap Ferenc puskamüves becsülte a mozgó nemzetörség részére átvett tizenhat puskát, melyek közt kapszlis stucz, kovás flinta fa és vas vesszővel és szuronynyal vagy anélkül voltak, összesen 84 frt 12 krajcárra.

Különben Munkácson az egy évre kiállítandó megyei mozgó nemzetörségbe való besoroztatás céljából összeirattak és *sorsolt huztak következő ifjak* : A kőrösvégi tizedből : Kulcsár János, Mandzinec László, Csákány Mihály, Gyuko János, Tihi János, Lamek László, Klein György, Muszka Mihály, Román Mihály, Andrella László, Maczko András, Varga György, Rác György, Melker József, Szini Gedeon, Hires András, Fazekas Károly, Diószeghi Károly, Deischmidt József, Humpelstädter József borbély, Metz György és Telegdi Lajos. *A várutcai tizedből* : Melles László, Maszalovics László, Babinec Tódor, Pelechács Vazil, Szabó József, Ticzki Mihály, Sztroin Vazil, Orosz János, Javorszki Mihály, Pap Mihály, Holovács János, Motrinec Antal, Demeter Ferenc, Orosz László, Javorszki Vazil, Dankulinec Mihály, Borköles János, Bucsin Mihály, Tenkács László, Tóth Tódor és Kovalszki Vilmos ; *A temető utcai tizedből* : Kacsó Mihály, Szpisák Mihály és Bak János. *A zsidó utcai tizedből* : Doktor János, Lajtár János, Gyulai János, Orosz Antal, Farkas Mihály, Popovics Tódor, Hlatki Mihály, Veselényi János, Lajtár György és János, Gyavalinka János és Demeter. *A szoros utcai tisedből* : Dandás Károly, Bus István, Hadi János, Kornel György, Kopasz Imre, Orosz József, Dera József, Bodnár János, Szirmai György, Lakatos János, és Oláh László. *Az új utcai tizedből* : Tóth Sándor, Tárcai János, Pető Gábor, Blaskovics András, Kroó Antal, Szabó László, Dera György, Tóth Benedek, Tárcai Zsigmond, Sztankovics József, Balogh Sámuel, Katona Gáspár, Simon Bazil, Máthé József. Tivadar János, Hrabár János és Ráhé János. E 85 ifju mind 19–23 évkorbeli és keresztény volt s ezekből állitattak ki azután a városra kirótt fegyveresek. Megengedte azonban a hatóság, hogy a sorsothuzott egyén helyetttest is állithasson, így azután Kelény állította maga helyett Vataha Mihályt ; Farkas Blaskovics István komárniki lakost, Hrabár Spenyovics László és Máthé Roszoska Mihály nevű kustánfalvi illetőségű egyént. Így folyt e haderő kiállítása megyénk más helyén is és hosszú ideig működött azután a csapat, melyből a lovas guerilla osztály mindvégig megtartá jellegét, a gyalogok azonban tömegesen csaptak fel honvédeknek, midőn az ország új zászlóaljakat létesített május és junius hónapokban.

1849. január 31-én érkezett Munkácsra *Dolánszki* nevű százados futár, ki a *lengyel legio* dandársága részére szállást kért a városi szállásoló bizottságtól.

Január 27-én 1036. sz. alatt elrendelte a Debrecenben székelő

országos honvédelmi bizottmány, hogy katonák elszállásolásánál az illető gazda minden legény után a megállapított 1 krajcárnyi hálás pénzen felül főzésért s a hus mellé adandó sóért és tüzelőért 3 pengő krajcárt kapjon díjul, mennyiben a katona külön kenyérrrel és husrészlettel láttatik el.

A Munkácson, illetve most Vereckén tartózkodó 21. honvédszászlóaljhoz 1849. január 16-án kinevezettek a hadügyminiszterium által századossá: *Földvály Mihály*, főhadnagyokká: Joksman Ferenc, Dobozy Dániel és Székely Bence; hadnagyokká pedig Horváth Mihály, Major János, Guthy Antal, Dobza Sámuel, Grigercsik János, Szoták Mihály, Fekesházi Péter, Both Antal és Gschwendtner Károly őrmesterek. Földvály százados január 31-én felvett a munkácsi vár élelmezési raktárából Kralovánszky László százados által láttamozott nyugtára a 21. honvédszászlóalj 2. százada részére 486 kenyér részletet.

Ez időben kitüntetés érte a *beregi önkéntes századot is*, mely különösen a *móri* csatában tanusított vitézséget, midőn ott hősiess feláldozással négy ágyut mentett meg a győzelmes osztrák sereg elől. Ennek elismeréséül Mészáros Lázár hadügyminiszter 1849. február 2-án kelt rendeletében január 16-tól kezdődő ranggal kinevezé a beregi századhoz hadnagyokká Balogh Adolf, Guthy István, Hrehuss Kálmán, Schweitzer Géza, Komlóssy István, Pili Miklós, Koller Rudolf és Leszkay Károly altiszteket, mi a Közlöny 17-ik számában kihirdettetett. A nevezett miniszter pedig február 1-jén *Freyseysen Gyula* századost a beregi önkéntes csapatba őrnagyl kinevezé január 1-től számitandó ranggal és illetményvel s mint ilyen február 19-én a beregmezei nemzetőrséghez tétetett át a honvéd bizottmány rendeletéből, melléje segéd-tisztül adatván febrár 26-án *Uray Móric* önkéntes nemzetőr. *Ruzsák Lajos* beregmezei nemzetőrségi segédtsizt a 39-ik honvédszászlóaljhoz hadnagyl, Troll (Merényi) János pedig a 27. honvéd zászlóaljban szolgált őrmester oda hadnagygyá kineveztetett február 1-től számitandó illetményvel.

(Troll a forradalom után Beregmezeiben részint mint jegyző részint mint munkácsi polgármester működvn s nevét Merényire magyarosítván, elhunyt itt 1890. február 7.)

Február 4-én a munkácsi tanács a katonai beszállások ügyében eljáró biztosokul megválasztá Felenkovics Ferenc, Doktor György, Tutsnyák Ferenc és ifj. Frantz Antal polgártársakat 30-30 forint évi fizetéssel, meghagyván, hogy a várost magok közt négy kerületre felosztván, a beszállásolást pontosan eszközöljék s arról rendes jegyzéket vezessenek; fuvarbiztosul Klimko Sándor megmaradván, kinek a nap-nap melleti előfogatozás eszközlése,

az akkor ugynevezett *forspontok* kirendelése elég gondot és munkát adott.

A *Közlöny* február 20-ki 33-ik számában közöltetett a kormány azon február 18-ról kelt rendelkezése, hogy *Eötvös Tamás* beregmegyei nemzetőrségi őrnagy és ideiglenes munkácsi várparancsnok e minőségben működni megszűnven, nemzetőri őrnagynak és egyszersmind kormánybiztosul *Ungmegyébe* tétetik át; a munkácsi vár parancsnokává pedig *Mezőssy Pál* végleg neveztetett ki; kinek intézkedéseit és viselt dolgait a *vár belső életéről* szóló részben ecsetelendem.

A vereckei határvonal körül azalatt folyvást tanyáztak őrségül a beregi önkéntesek, a munkácsi és beregmegyei nemzetőrök, a 21. honvéd zászlóalj három százada (a többi a várban szolgált); a 22-ik honvéd zászlóalj egy százada Gyurko János és Szegfi Frigyes őrmesterekkel; az ugocsai vadászcsapat, lengyel legióbeliek és a beregmegyei mozgó nemzetőrök. Ezek elszállásolása s élelmeztetése körüli gondoskodás és intézkedés elég dolgot adott *Ewva László* kerületbeli szolgabírónak, ki március 12-én beadott számadása szerint m. évi november 3-tól március 4-ig vett a csapatok részére *256 font gyergyát* is egyéb ily szükségleteken felül. A magyar csapatok a legnagyobb tél és hideg közepén, így január 12-e táján is fent a hegyek közt s *Felsőhrononica* helységben tanyáztak, hol barakokat is rögtönöztek uradalmi fa anyagból; a *Rozgyila* hegytetéjén *áyyutelepet* állítottak s tábort ütöttek a pudpolóci szoros bejáratánál is, az itt magánosan álló korcsmát és állást felhasználván tanyácul; őrsapatoakat felállítottak a *Priszlop* nevű hegyen és Bilaszovan is, hol tavaszig időztek a honvédek és nemzetőrök. Ez elővigyázatra annál nagyobb szükség volt, mert az 1849. év elején Sztryben állomásozott *Deutschemiszter-féle* 4-ik ezrednek 1-ső zászlóalja Barko altábornagy dandárjába beosztatván, február hó közepén indított a magyar határ felé, hol azután egész fel Máramarosig portyázott s a határ védelemre kirendelt magyar csapatokkal gyakran összetűzött. Így a nevezett ezred három százada Längsfeld százados és báró Riesenfels főhadnagy alatt február 28-án és március 10. és 17-én máramarosmegyei *Toronya* helységnél csaptak össze; *Priszlopon* egy magános házba szorult nemzetőröket támadott meg Nosztvitz káplár szakaszával; majd Schvarz Ferenc hadnagy és Boynger őrmester alatt három szakasszal megerősödvén a kirendelt portyázó csapat Priszlopon, március elején pedig Rolletschek hadnagy alatt s az Operec faluban tanyázott harmadik század a Beszkid körül, március 16-án *Holyatinnál* váltottak lövéseket s így egymást a havas alatti völgyekben és Beszkid hegység

ormain képződött nagy hó és hideg időjárás mellett szüntelenül nyugtalaníták.

Március 18-tól 20-ig az osztály a Beszkidhegyen a szabad ég alatt tanyázott; a midőn azután 20-án Barko altábornagy rendelkezése a Deutschmeiszter ezredből négy és a Hartmann-féle ezredből szintén négy század s báró Merville ezredes külön négy századdal két ellenkező irányból megindult ismét *Toronya* helység felé az ott gyülekező magyar csapatok megtámadására, kiket térdig érő hóban történt felvonulás után Novaszelicén tul megtámadtak és hosszabb viaskodás után visszavonulásra készítették; osztrák adatok szerint 140 magyar harcost megölvén és ötszázat elfogván; mely alkalommal báró volfenburgi Riesenfels, Kühne és Eckher fő- és Drakulich és Schwarz hadnagyok különösen kintek. . . .

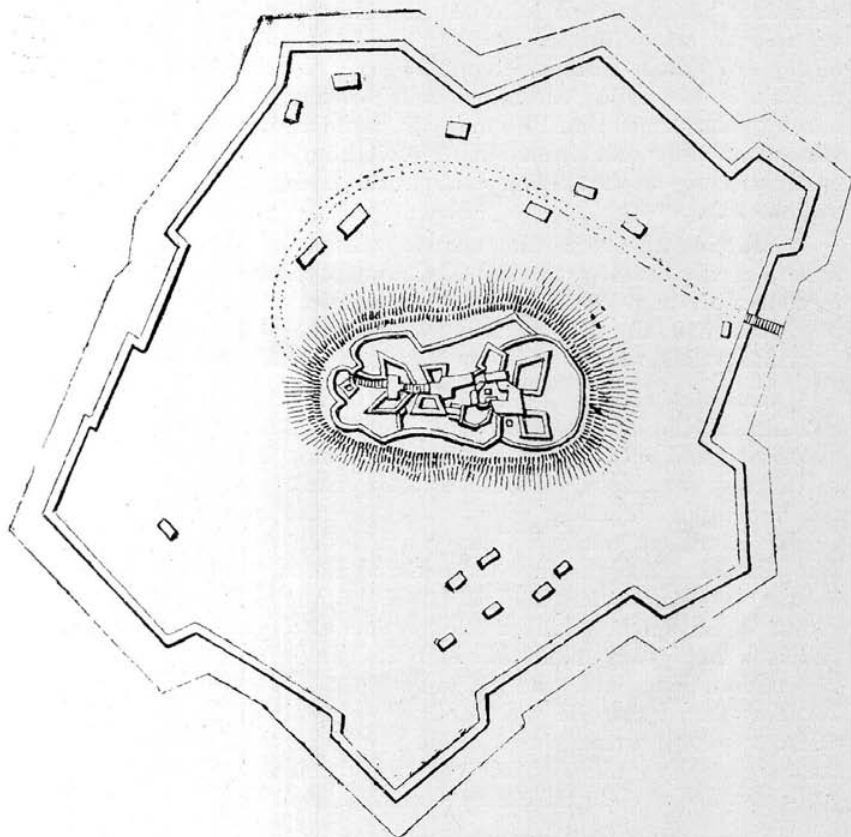
Március 15-ét megülte nemcsak Munkács város polgársága, hanem a vár tisztsége is, hol Kralovanszky László intézkedett ez ügyben; ott nem csak Chriszt Ferenc római katolikus várbeli pap, hanem a Munkács városból oda kivitt görög katolikus és református lelkészek is tartván istentiszteletet.

Munkács táján a különböző fegyveresek jöven-menvén, azok elszállítása Klimko fuvarbiztosnak folyvást nem csekély gondot okozott, annál inkább, mert sokan a tisztek közül csak nyugtával fizettek s ezzel a városból és környékről kihajtott forspontokok nem igen elégedtek meg; ennek folytán március 22-én bejelenté Klimko a tanácsnál, hogy a helybeli és vidéki gazdák a katonák alá szükséges fuvarokat kiszolgáltatni vonakodnak, azért is, mert a Közlönyben kiadott felsőbb rendelet értelmében azok azonnal készpénzben kifizetendők lennének; az élelmi szerek és szállások pedig haloványt kifizetendők, holott még a mult évi ily követelések sincsenek kielégítve. A tanács e körülményről Szintay kormánybiztost értesíté s felkéré, hogy a lehető fenakadás elkerülése végett gyorsan intézkedjék; egyszersmind felterjeszté a tanács azon nyugtákat is, melyeket a közelebb itt tanyázott *lengyel-csapatbeliek* élelmezésök és elszállásolásuk felől kiállítottak. *)

E március hónapban megfordult az új *beregi mozgó nemzetőri csapat* két százada, a népnelvén ugynevezett *vörös pántlikások* (kiket mint ilyeneket a vén ruthén falusiak még most is emlegetnek), Ungváron is, hol azok az ottani közönségnek megtet-

*) *Rembovszky* lengyel csapatjával február 21-én ment át Beregszászon, hol részére Kacz nevű vállalkozó 1166 kenyérrésztet szállított, melyről Rembovszky kiállítá pecsét alatt a nyugtát. E pecséten volt ketté osztott paizson egy-egy sas (lengyelország cimere) és ily körirat: K. I. S. T. R. Leov polski. A körpecsét 5¼ Centiméter átméretű.

szettek, különösen megdicsérték a lapokban is a jól begyakorolt legénységet, de kifogásolták néhány tisztnek illetlen viselkedését. Elhatározták különben akkor az ungiak, hogy ezek példájára ők is alakítanak ily csapatot, melybe a megyei és városi nemzetőrök közül minden tizediket besoroznak.

A munkácsai vár megerősítése céljából *körülzáncoltatni* elhatároztatván, azon csillagszerű földmunkálatokat és töltéseket, melyek Vauban rendszere szerint még 1706 táján II. Rákóczy Ferencz idejében művésziesen alakítottak*), megújítottatni és előbbi

*) Vauban marechal híres hadi erődítész terve szerint 1706. a vár alatti területet annak hadsegéde *Damoiseaux* mérnökkari dandárnok által megerősíté Rákóczy; e korbéli művek maiglan is fenállanak.

védelmi állapotba helyeztetni rendelte a honvédelmi bizottmány. E rendelkezés következtében a munkácsi lakosok kivétel nélkül tartoztak *személyesen* vagy fogadott embereik által a sánchányásban részt venni, a napszám 24 - 30 k:ajcárban állapittatván meg. A sáncok és földtöltések így csakhamar elkészültek s midőn március hónapban ismét hire terjedt, hogy Galiciából ellenséges osztrák csapatok közelegnek s az országba betörni szándékoznak, a vár parancsnoka tulbuzgóságából a várat és környékét már is ostromállapotba helyezte és a tájékát is sűrűn felállított örökkel körül vétette, kik azután tulzott szigorúsággal a közlekedést is megakasztották. Ennek következtében március 30-án *Gáthy Sámuel* munkács városi főbiró irásban megkeresé *Szintay János* kormánybiztost, előadván, hogy mennyiben az ellenség betörései ellen a lengyel határszél felől történt elsánczolások célszerűeknek bizonyultak, ugy a munkácsi vár körül készült sáncolások is támadás esetében hatásosak lesznek ugyan, de mennyiben a most híresztelt betörések ellenében tulzottan elzáratik a vár környéke s a felállított örök akadályozzák a polgárokat meg a mezei munkában is, az így fenakadt kereskedelmet és közlekedést pedig nagyon is sulyosan érezi már a város közönsége; azért kéri a tanács őt, hogy addig, míg a valódi szükség be nem áll a teljes elzárásra s a kémek és árulók távoltartására; legalább a Latorca balpartján a sáncokon kívül eső oldalon levő utat engedje a lakosságnak és környékbeli népnek használni.

A honvédelmi bizottmány Debrecenben 1849. március 31-én 505. sz. a. megrendelé az igazságügyministernek március 29-kén 4010. sz. a. kelt intézménye következtében, hogy a *honárulási bűnbe* esett gróf *Károlyi Lajosnak Beregmegyében levő vagyona zár alá vétessék*. Ennek folytán a határozat foganatosítására *Horrváth Alajos* ügyészt és számvevőt és *Szarka József* főszolgabírót kiküldé a megye, *Buday Istvánt* a javak gondozásával megbizván. A lefoglalást azután április 27—28-kán Kaszonytól Tivadarig tartó vonalon és Tarpán; május 8—10-kén Muzsaj, Bene, Kovászó, Bilke és Almáson; május hó 14-kén pedig Kigyóson és környékén eszközlé a bizottság.

*

A 21. honvéd zászlóalj itt tanyázó legénysége még mindig nagyrészből felszerületlenül még ruha- és fegyverhiányban is szenvedvén, a honvédelmi bizottmány által tett felhívás következtében a megye vagyonosabb lakossága nemcsak *ötezer forintot gyűjtött össze* a haza oltárára, hanem áprilisisig a 21-dik e megyében szervezett zászlóalj számára 2500 pár fehér ruhát is adott át, mely mennyiségből, miként *Szintay* kormánybiztos a hivata-

los közlöny 87-ik számában dicsézőleg kiemelés, *Munkács és Nagy-Iucska* 150—150 párt ajándékozott, a mellett, hogy a határszélre felvonuló katonaság számára a szükséges fuvar- és előfogatot ingyen kiállítá.

A *Beszkidén* tul pedig a galíciai oldal kelet és nyugat felől folyton osztrák katonasággal és általok kirendelt kaszás és puskás lengyel és ruthén pórokkal volt körülvéve, kik a határvonalon, a hegység ormán és átjáróinál, mint éjszak felől *Bilaszovica* és kelet felől *Verbias* (Verebes) faluk közelében gyakran mutatkoztak, azonban az ott őrködő magyar csapatbeliek által visszaszorítottak, mint az március vége felé többször történt *Bilaszovicánál*, hol a fensíkon a magyarok földtöltéssel védett rendszeres sáncokat is készítették, melyek maiglan ép állapotban fennállanak. Mind a mellett a német katonák és kíséretökben lengyel pórok gyakran váratlanul beütöttek a határszéli falukba, mint e hónapban egy ízben a *Krefka* nevű galíciai helységben állomásozott Hartmann-ezredbeliek a szomszéd *Laturkára*, honnan néhány vigyázatlan honvédet és vörös pántlikás nemzetőrt elfogtak és néhány lovat is elhajtvá, magukkal elvittek,

A kemény tél idején a határszélre küldött őrség gyakran felváltatott; majd Nedeczey Ferenc alatt a munkácsi, Ráthonyi kapitány és Farkas Sámuel hadnagy vezérlete alatt az ugocsai nemzetőrségi századok, a *Matheidesz* százados alatti borsodmegyei kaszások, majd ismét *Petrovics András* százados alatt a 21. honvéd zászlóalj egyes századai vonultak fel s őrködtek a Verecke körüli bejárásoknál, hegyszorosoknál s völgyekben, különösen *Klímece* felett a Beszkid ormán, Volócon és laturkai völgyben, hol a határutakon gyakran találkoztak ellenséges őrzáratokkal, a nélkül, hogy komolyabb összeütközésre került volna a dolog; a minthogy Ungmegye határszélén is hasonló ellenségeskedések történtek, hol egy alkalommal *Riczko Lőrinc* nemzetőri őrnagy Galiciába becsapván, az ott tanyázott osztrák őrség laktanyáját felgyújtatá s készletét hadi zsákmányul elfoglalá.

Történt azonban, hogy március hó 26-kán a Beszkidhegy alatt fekvő *Verbias* (most Verebes) bereg megyei ruthén helységben a 21. honvéd zászlóalj egy csapata tanyát ütven, mintegy ötven honvéd az ottani uradalmi félemeletes tágas korcsma ivószobájában elhelyezkedett, míg a tiszték a szűk mellékszobában kényelmesen mulatozni kezdének; *Dobozy Dániel* századosá történt előléptetését ülven meg. De vidám helyzetökben megfeledeztek a kellő óvatosságról, mennyiben a fáradt legénységet részint a csapszékben, részint magán gazdánál elszállásolva, nyugodni engedték, a nélkül, hogy őrzáratról és őrszemek kiállításá-

ról gondoskodtak volna. E vigyázatlan állapotot bizonyos *Fultha Vaszil* nevű félszemű ruthén földműves pór észrevevén, a *Klimec* körül tanyázó Hartmann-féle zászlóalját sietett értesíteni, melyből mintegy ötszáz katona, kikhez számos lengyel kaszás paraszt is csatlakozott, késő éjjel *Kellner Leib* nevű beszkidhegyi korcsmáros kényszerű kalauzolása mellett Verbias felé kivonult s a falut valamint a hangos korcsma köépületét körülvevén, a mitsem sejtő mulatozókat meglepték. A megadásra felhívott s állmukból felriasztott honvédek a rácsozatos ablakon át tettek ugyan néhány lövést, de azt a császáriak viszonozták az ablakok és ajtókat vevén célra. Az így támadt zavarban az udvar felőli hátsó ajtón több honvéd és tiszt elmenekült a sötétben. *Abonyi János* hadnagy alsó ruhájában a csikorgó hidegen mezitláb s fedetlen fővel az innen jó óra járásnyira fekvő Alsó-Vereckére elfutott, hol *Nuszer János* ottani uradalmi tisztartó házában elhelyezkedett; Dobozy Dániel százados azonban, midőn szintén kimenekülni akart, a pitvarban a külső ajtón keresztül a hasába hatolt golyótól éretvén, ott nyomban összeroskadt s nemsokára meghalt, mellette pedig egy másik közhonvéd szintén agyonlövetett. Közben *Guthy Antal* hadnagy a szoba ajtaját elzárván, néhány bent szorult honvéd puskájából az ablakon kilövöldözött, míg végre a hasztalan védelemről meggyőződván, megadta magát. Erre a német katonáktól megtámadtatván, ezek puskatusaikkal mindaddig báthalmazzák őt, míg egy oda siető cs. k. főhadnagy meg nem menté. A neki dühödő katonák most a korcsmát kirabolták, az ágy alól vonván elő *Weisz Mózes* nevű zsidó korcsmabérlőt, ki a megrohanás alkalmával *Kellner* hitsorsosa kívülről tett figyelmeztetésére s a lövöldözés közben ott keresett menedéket. A rabló lengyel pórok még a bérlő égyik lovát is elhurcolták prédául egyéb a házban talált ingóságon felül. *Guthy Antal* s az elfogott honvédek innen *Klimec*en át Galiciába, majd Bécsbe s onnan stájerországi *Leoben* nevű városba vitettek, hol a Deutschmeister-féle ezredbe besoroztattak; honnan a már altisztté előléptetett *Guthy* néhány hét múlva kilenced magával megszökvén, fárasztó és veszélyes öt napi és éjjeli bolyongás után elérte a magyar határt s innen ellenséges csapatok közepette bujdosva végre Budára akkor ért, midőn a várat honvédeink bevették s hol fivére *Guthy Ferenc* százados közbejárásával Görgyeitől megdicsértetvén, ismét zászlóaljához ide visszakerült és tovább szolgált. Dobozy és az agyonlőtt honvéd teste pedig másnap *Alsó-Vereckére szállítatván*, ott a görög katolikus temetőben a hegylejtő északi táján egy almafa közelében eltemettetett. Sirja maiglan jeltelen, holott megérdemelné, hogy a hazáért oly távol idegen vidéken elhunyt honvédtiszt sirját *méltó emlék örökítse meg!* Az áruló Fu-

litka pedig később, midőn a viszonyok megváltoztak, e nemtelen tetteért az ötvenes években érdemkereszttel feldiszítettet.

A *verbiási támadást* maga az abban résztvett *Deutschmeister* ezred így írja le*): Ez ezred 4-ik és 5-ik százada március 25-kén éjfélkor báró Merville ezredes vezérlete alatt kiindult *Klimecből*; a 4-dik század Pruckner százados alatt egyenesen Verbiásnak vonult, míg az 5-dik Lütgendorf százados parancsnoksága alatt Zsupánya helység felől való megkerüléssel irányított oda; ismét Meißl hadnagy hetven emberrel már külön uton, Thaler hadnagy pedig szintén egy csapattal *Rosztoka* helység felől meneteltek és 3 óraker hajnalban találkoztak a kitűzött ponton, honnan azután egyesülten megkezdék a támadást. Kühne főhadnagy megrohanta a korcsmát, hol Hagler és Schenk közlegények különösen kitüntették magokat a harcban, melyben a honvédséget itt és Rosztokán szétugraszták, abból 19-et megöltek, egy tisztet és 47 embert pedig elfogták, míg közülük csupán Hofbauer Alajos nevű közlegény elesett. Hogy e nagyított előadás itt szintén ellenkezik a valósággal, szükségtelen igazolni; Köztudomásu lévén, hogy csupán két harcosunk öletett meg.

Ezen és a Laturkán elkövetett prédálás és betörés megtorlásául március 28-kán koltai *Bangya József* a 35-dik (Zrinyi-féle) zászlóaljbeli őrnagy honvédeivel Munkácsról gyorsmenetben oda sietvén, váratlanul megrohanta a Hartmann ezredbelieket a Beszkid-hegy tetején, hol azok a galíciai utnál levő körülsáncokat és mellvédő töltéseket emeltek s onnan őket elzúvén, a korcsmát is felégeté. A futó ellenség a hegylejtőn lefelé szaladván, midőn Klimec nevű galíciai helységbe ért azt maga után felgyújtá, hogy ez által a magyarokat az üldözésben megakadályozza; majd másnap március 29-kén Bangya és *Dercsényi István* (ez utóbbi guerilla csapatával) *Krefka* lengyel falura vetették magukat, ott az ellenséges és jókor elfutott cs. katonák tanyáit felverték s élelmüket és a lakosok barmait elszedték viszonzásul a Laturkáról elhajtott prédáért. Mely viszálykodás és erőszakoskodás azután a kölcsönös gyűlölködést még inkább növelé.

E közben hire terjedt annak, hogy az osztrák kormány a fölkelt országot mielőbb legyőzni szándékozván, oly tervben állapodott meg, hogy az országot egyszerre több oldalról támadja meg, oly módon, hogy a betörő hadak azután az ország központja felé haladva, ott összpontosuljanak, az eléjükbe került forradalmi hadakat megsemmisítvén. A hir szerint az egyik császári had a felső vidéket foglalná el, abba Szepes és Beregmegyén át vo-

*) Geschichte des k. k. Inf. Reg. Hoch — und Deutschmeister No. 4. 1879. pag. 547.

nulván be. Ennek ellenében a honvédelmi bizottmány nem késett a szükséges óvintézkedéseket megtenni; a többi közt ápril hó 15-kén kelt rendeletében a hadügyministerium védelmi tekintetben akép intézkedett, hogy a Zemplén megyétől Máramarosig terjedő vonalat két részre osztván, Zemplén, Ung és Bereg megyékben *Lázár Vilmos* őrnagyot és Máramaros, Ugocsa és Szatmár megyékben az ott működő *Zurich Ferenc* őrnagyot nevezé ki az összegyülemdő véderő feletti főparancsnokokká; Zurich a XIX. hadosztály első és Lázár a második dandár parancsnoka leendvén.

Ennek következtében nem csak Beregben, hanem *Ungme gyében* is történtek a szükséges védelmi intézkedések, az összevont haderő *Turja Remete* táján táborozván; a többi közt Ungme gyé is kiállított a rendes nemzetőrség megkimélése tekintetéből önkéntes mozgó nemzetőrségi két századot és *egy lovas századot*, mely utóbbinak egyik *szakasza* április közepén Remetén táborozott s a következő egyénekből állott: Ibrányi *hadnagy*, Balázs János és Melk Károly *tizedesek*, (kik öt napra egy forintnyi zsoldot kaptak és kenyeret.); trombitás volt Berkovics Péter, közvitézék pedig: Egri Dániel, Patinszki Mihály, Kaminszki János, Széman János, Helmeczi István, Ráckövi Ferenc, Vaszil János, Kis János, Szabad Ferenc, Butall István, Rákóczy Pál, Kemecsi János, Tóth Ferenc, Lésnyai Dénes, Hornstein József, Malik György, Szidor András, Ormós György, Ivány András, Korpa János, Katona József és Demeter N. Összesen 20 legény, kik szintén egy forintot kaptak öt napra és öt kenyér részletet.

Fenmaradt az ungmegyei gyalog mozgó nemzetőri 2-dik századának névsora is, melynek *Pribék Miklós* őrnagy parancsnoksága alatt következő tisztikara volt: százados *Szükszay János*, kinek havi összes illetménye szálláspénz és felszerelési pótlókkal együtt felment 162 frtra; *alhadnagyk* voltak 63 frt. fizetéssel Deák Vince és Fodor Miklós; őrmesterek: Szögletli János és Bogáthi Imre; az elsőnek havi dija volt 12, a másíknak 8 frt., *tizedesek* 8 frt. havi fizetéssel: Lasztóczy Pál, Szamovolszki Miklós, Haslinszki Ferdinánd, Boronkai Antal, Lucsánszki Ágoston és Bakajsza Mihály; 5 frt 20 kr. havi fizetéssel pedig: Pettenhoffer Rudolf, Kalina Ádám, Kohári Ignác, Tabódy Kristóf, Kis György és Szentimrey Gáspár. *Dobos* 4 frt. illetménynyel volt Kilian Imre és ács 3 frt 20 kr, havi zsolddal Molnár Mihály; a 243 *közvitéznek*, kiknek névsorát a *függelékben* 7. szám alatt közlöm, zsoldja volt 4 frt., havonkint.*)

*) E 2-dik század részére 1849. április 14-kén Kögli sóházi pénztárnok és Salgháry ellenőr adtak ki Ungváron Eötvös Tamás kormánybiztos utalványára 340 frt 20 krt, április 21-kén pedig 164 frtot.

E század április 21—25. Turjaremetén volt, hol Lőrinczy József főhadnagy felvett 5 tizedes, 1 dobos, 1 ács és 101 köztiből álló csapat részére öt napra zsoldul 75 frt 20 kr. Mint segédtsízt működött Eöry Jenő. Az I. századtól *Stenczel József* százados felvett ugyanott április 16-kán Pribék Miklós őrnagytól öt napi zsoldul a nemzetőrök részére 87 frt 20 kr. p. pénzben. Térparancsnokul működött Kulin József. *Lőrinczy* huszár százados április 12-kén átvett *Vekerdy István* szijgyártó mestertől két nyeret 2 frtért; Perecenyben pedig ápril. 14. *Ibrányi* százados nyugtáz az ungi lovas csapat részére kalapokra való vörös pántlika árúul 4 frtot., három nyeregért 4 frt 30 kr., és egy kardért 4 frtot, összesen 26 frt 44 kr. *Stenczel József* százados közbejöttével a Turjaremetén táborozó katonaság részére szükséges előőrsi kunyhók felállítására szállítottak deszkákat és fuvarbérül fizetett 3 frtot, mit Deák Lőrinc megyei esküdt igazolt. Ez időtáiban Pribék őrnagy alatt szolgáló *Muksinszky* nemzetőri százados csapatjával a remetei hámor védelmezése végett ott tanyázott, a *lyulai* nemzetőrök pedig a havasokon tettek előőrsi szolgálatot, kiknek napi zsoldjuk fejében *Kulin József* remetei térparancsnok ápril. 16-kán küldött 40 frtot. Április 24-kén *Kovács Gerő* a beregi csapat számtisztje ellennyugtájára Turja Remetén *Eöry Jenő* ungi csapat hadnagysegédje felvett a remetei tábor élelmezésére 1650 frtot; április 28-kán pedig Ungváron Eötvös Tamás kormánybiztos utalványozott *Gulácsy Imre* vadászezredbeli hadnagynak 300 frtot, a minthogy előbb *Fodor Miklós* hadnagy is felvett *Szikszay János* századostól havi illetményeül 63 frtot.

A munkácsi várban helyőrségi szolgálatot tett csapatokon kívül nemcsak Verecke táján hanem Beregszász körül is megfordultak április hónapban egyes katonai csoportok. Így április 11-kén a 35-dik Zrinyi nevet viselő zászlóaljnak 3-dik százada *Korda Andor* főhadnagy és a 4-dik százada *Szomjas* százados alatt; ezek részére Somogyi számvevő főhadnagy április 11-kén nyugtázott ott 140 kenyérrészletet; következett napokban pedig többet. Ugyanott volt akkor április 13. és 14-kén a 20-dik honvédszászlóalj 1-ső százada Körmely Ferenc százados és a 2-dik százada *Szentimrey* főhadnagy vezetése alatt. Ugy szintén tartózkodott ott *Mandics Pál* százados a máramarosi vadászszászlóalj 1-ső századával, ki utban volt Debrecen felé, de annak hírére, hogy Galiciából ellenséges had közeledik, ott marasztaltott további intézkedésig; e század részére április 20-kán átvett a nevezett százados 640 kenyérrészletet és a 22-dik honvéd zászlóalj 1-ső századának parancsnoka Matthaedesz Károly százados 380 részletet; április 21-kén ugyancsak Beregszászon a 21. honvédszászlóalj 5-dik százada *Hársfai* Vince hadnagy alatt felvett 280 és a 6-dik szá-

zad Ámann Ferenc százados alatt 380 kenyérrészletet; április 23-kán a 21. honvédszászlóalj 1-ső százada *Péterfi* százados alatt szintén ott időzött.

Április hónapban elhatározta az osztrák kormány Vogel császári tábornok alatt az országot nyugatról is megtámadni, e rendelet következtében a Lembergben állomásozott *Deutschmeiszter* 4. számú ezred törzse a második zászlóaljjal elindult április 14-kén s egyesült Sztryben az első zászlóaljjal; innen tovább menve 18-kán ért az ezred *Klimecre*, hol Barko tábornok lelkes felhívást intézett a csapathoz, kijelentvén, hogy a császár jogait védendő, belépnek Magyarországra, hol utolsó csöp vérökig fognak vitézül harcolni; figyelmezteti a katonákat, hogy Magyarország lakóinak magán tulajdona szentnek tekintessék s ellenségnek csupán az tartassék, ki fegyveres kézzel ellenáll stb; másnap 19-kén azután a Beszkid ormán harsány zene mellett lépte át a hadtest a határt, melynél a Hartmann-féle 9-dik ezred 3-dik zászlóalja képezte az előcsapatot, utána vonulván a két zászlóalj, az üteg és a lovasság, míg Dagnen százados a dandár élelmezését vezette, Lukassek főhadnagy pedig a 4-dik ezred ellátását. Állott pedig e hadtest illetve dandár mintegy 3600 főből; t. i. két zászlóaljból a 4-dik (*Deutschmeiszter*), egy zászlóaljból a Hartmann nevű 9-dik számú ezredből, két osztály (Eskadron), mintegy 450 könnyű lovasból és egy üteg 3 és 6 fontos ágyuból, tíz löszer és hét málhás kocsiból, míg a hadsereget mintegy 150 galíciai fuvaros kísérte. Az akkori szervezés szerint az osztrák zászlóalj három osztályból két-két századdal, századonként 214 emberrel, egy lovas század pedig 120 lovasból és egy hat fontos üteg két tarack és négy ágyuból állott.

A hadvezér a jobb szárny védelmezése céljából a *Deutschmeiszterek* 4-dik osztályát Rosztokán és a hegygerincen át, a 9-dik ezred három századát pedig Timsornak és Felső-Vereckének irányította s mennyiben öt óra hosszant szakadatlanul ömlött a tavaszi záporosó s tartott a visszavonult magyar csapatok cselétől, teljesen átázottan tölté Alsó-Vereckén az éjszakát a szabadban. Majd másnap 20-kán már három órakerreggel megindult innen a 4-dik ezred 2-dik zászlóalja Rossi őrnagy alatt Felső-Vereckén és Volócon át a vicsai völgyön lefelé *Szolyvának*; egy órával később pedig utra kelt a dandár zöme, az országuton egy századot Kis-Ábránkának irányítván. A hátráló magyar csapatok az utakat és hidakat mindenhol elrongálván s a szorosokat eltorlaszolván, ezeken át az ellen csak akadályozva nyomulhatott; midőn pedig Felső-Hrabonicán túl a Rozgyila hegyhez ért, felülről a felhánt mellvédekről kezdtek ugyan nagy távolságból lövöldözni az előőrökre, de a csatárláncba fejlődött két század

közeledésére gyorsan elvonultak s így az előnyös védőhelyeket elhagyván, minden további ellenállási kísérlet nélkül Munkács felé visszavonultak s így a betört ellenség a szoros völgyeken s bevágott hegylejtőkön át akadálytalanul áthaladva, április 20-kán este Polenára érkezett, hol az uradalmi major tágas udvarában rakott tüzek körül éjjelezett, míg a Volócon áthaladt mellékesapat 11 órai nehéz menetelés után éjjel előtt érkezett *Hársfalvára* és Szolyvára, hol azután az éjt a házakban tölté. Előtte való nap báró *Warkotsch* főhadnagy az I. Chevauxlegers ezredből Alsó-Vereckén nagy mennyiségű szeszt, szénát és ételmen felül az uradalomtól ötven zsák zabot, Schwarz főhadnagy pedig 19 szarvasmarhát requirált. *Polenán* a majorban, melynek gazdatisztje akkor *Kovács Károly* volt, felkutatták a raktárt és kamarákat s abból minden ételmet elszedvén, elfogyasztották a katonák s azonfelüli reggel a parancsnok más napra 6 ökröt és 40 köből rozst s elegendő zabot rendelt meg. Április 21-kén tovább lefelé menvén a Latorca széles völgyén, *Paszikáig* haladt a tábor, hol a hid és erdész lak körül megállapodott a *Rossival* egyesült két csapat s eltorlászolván a völgyet s táborhelyet ölfákkal, itt tölté más napig az időt, elégetvén 133 öl tüzi hasábfát és levágván 12 borjut, melyek felől maga Barko állítá ki a nyugtát. 22-kén, vasárnap öt óraker reggel megindulván, *Szentmiklóson* át tovább vonultak a csapatok, a 9-dik ezred egy zászlóalja, egy lovas osztály és két ágyu képezvén az elővédet. A nevezett faluban Köller főhadnagy hátra maradván, 35 mérő zabot harácsolat az ottani urad. gazdatiszttól *Benkner Sámuel*től s nyugtát adott róla; azonfelül kényszer útján elvettek nagy mennyiségű bort, szeszt és egyéb ételmet, míg e közben egy Polenán hára hagyott katonacsapat az ottani vizimalmokban őrlété a rozst és a korcsma bérleténél süttetett kenyeret . . . *Bangya* derék zászlóalja dacára nem merte feltartóztatni az ellenséget, sőt még Munkácsról is ütközet nélkül akart a sik földre vonulni, minek Martinyi nyíltan ellentmondott. Sőt megszakitván a további együtteséget, saját felelősségére határozta el Podheringnél feltartóztatni az ellenhadat; mivégből sürgönyöket bocsátott ki s kért a megyei hatóságtól segítséget, míg *Bangya* tényleg Beregszász felé elvonult.

Martinyi tehát *Podheringnél* határozta el a közelgő ellenséget bevárni és itt ellenállani. E hely alkalmasnak is látszott ily hadműveletre. Két oldalról magas meredek hegyek környezik a völgyet, mely e szoroson túl átláthatlan síksággá lapul; a Szarkahegy alatt közvetlenül foly a Latorca vize, melyen mulhatlanul át kell hatolnia, ki tovább akar innen haladni s e folyó akkor hóolvadás és esőzés következtében éppen annyira megáradt volt, ugy, hogy átlábolása nem történhetett meg veszély nélkül és a

hidat is, mely a nevezett hegy tövében feküdt, leszedték úgy, hogy csupán a gerendák feküdtek rajta. A vereckei magyar csapatok meghátrálása s az ellenség betörésének hírére Beregszászból *Péchy Pál* alispán felhívá *Mandics Pál* századost, ki Máramarosból a *Voronyecky*-féle vadász zászlóaljbeli mintegy 64 főnyi csapatot Debrecenbe kísért s utközben Beregszászon pihent, hogy forduljon Munkácsnak s csatlakozzék az ottani védő sereghez. Csakugyan itt csatlakozott hozzá azután egy honvéd tüzérszakasz is két csajkás, három fontos kis kaliberű ágyuval, melyekkel Munkács felé indultak, hová Ámánn százados is eltávozott. A vadászok Gátig fogatokon szállítottak, innen pedig gyalog mentek tovább. Utközben találkozott Mandics különféle honvéd és nemzetőri csapatokkal, kik oszló félben voltak; a Vereskorcsma táján találkozott Koch Mihály nevű honvéd főhadnaggyal, ki néhány beteget szállított Beregszászba s ki úgy nyilatkozott előtte, hogy kár a legénységet a mészárszékre vinni; mind a mellett Mandics tovább ment Dancinger József hadnagy, Papolcsi őrmester, Horváth szintén őrmester és Adamkovics Károly zászlótartóval.

Munkács közelében találkozott az uton *Bangya* őrnaggyal, ki neki azt mondá, hogy siet Beregszászba népfelkelést rendezni, mert nagy a veszedelem, de megjegyzé, hogy Mandics csak menjen Podheringbe és jelentse magát *Martinyi* őrnagnál. Munkács városba érven Mandics, összejött itt Szomjas és Csapó nevű századosokkal, kik távozásban voltak s kérdésére azt felelte az egyik, hogy viszi a pénztárt, a másik pedig, hogy beteg. Azután a városban a Csillag vendéglő állásában helyezvén el csapatját, ott tölté az éjt, nézvé a városban uralgó zavart, melyet a rémitő hírek okoztak. Másnap reggel azután kivonult *Podheringbe*, mely helység négy kilométernyire fekszik a várostól s itt jelentkezett *Martinyi* őrnagnál, ki őt megbizta, hogy csapatjával legjobb belátása szerint intézkedjék. Csakhamar a hidról felszedett deszkák-ból torlaszt emeltetett ő a hidfőnél s csapatját a korcsmánál elterülő uradalmi kertekben helyezé el, hol a Latorca partján földtöltéseket rögtönöztek.

De már addig is történtek itt védelmi intézkedések. Így a falu felett emelkedő *Szarkahegy* letaroltatott meredek csucsán, honnan a kilátás az egész latorcai völgyre és vidékére kiterjed, egy 18 méter hosszú és 10 méter széles tért $1\frac{1}{2}$ méter magas szabályos földtöltéssel bekerítvén, arra két hatfontos ágyut helyeztek, melyeket hajnalban a várparancsnok Mezős Pál csak kellettlenül engedett át, azok kezelésével *Andrejkovics Endre* várbeli tüzmestert bizván meg; ki ökrökkel vonatta fel a két vaságyut; míg a falu északkeleti szélén a Latorcánál földtöltések mögé a honvéd tüzérek a két ágyuval, úgy a munkácsi nemzet-

örök többnyire vadász fegyverekkel, a 21. honvéd zászlóalj két százada és Bangya 35. honvédzászlóaljából egy század helyezkedtek el. Bangya maga csakugyan nem jelent meg, hanem a zömmel Beregszász felé folytatta útját, *Petrovics András* századossal, ki századát a harctól elvonni igyekezett, mit a forradalom bevégeztével magának érdemül tulajdonított.*) A vidékről berendelt számos kaszás és lándzsás nemzetőrség a falu körül ögyelgett, Dercsényi István pedig lovas guerrilláival kémszemplére kirándult *Nagy Lucska* jelé.

Az alatt a városbeli lakosság, melynek tanácsa permanensül a városházánál működött, nagy aggodalmat állott ki, mert attól tartott, hogy a Hartmann-féle ezredbeliek, kik Munkácsról oly csufosan eltávoztak, boszut állanak rajta, ha a várost beveszik, sőt hirtel volt, hogy annak felgyújtásával fenyegetőztek s azzal, hogy a várost teljesen felprédálják s kizsákmányolják. Az is hatott a kedélyekre, hogy a sebesülendők ápolására, az orvosok az épülőfélben levő g. k. templom mellett rendezkedtek be s a helyet fehér lobogókkal jelölték meg. A megyei intézkedés folytán kaszákkal, lándzsákkal s puskákkal felfegyverzett s megyei csendbiztosok kíséretében beözönlött vidéki népség is zajongott, ujongott s így haladt Podhering felé, hol a Kustánfalva körül emelkedő hegyhátaikat foglalá el; a csata kezdetével pedig egy Zrinyi csapatbeli hadnagy lovon beszánguldott Podheringből Munkácsra, jelezvén a vést, mire a harangok felre vertek s a dobosok riadót vertek, hirdetvén, hogy minden fegyver fogható férfi vonuljon ki.

A Deutschmeister ezred története**) így adja elő e csata lefolyását: Április 22-én öt órakor reggel a 9-ik ezred egy zászlóalja, egy lovas osztály (eskadron) és 2 ágyu megindult előcsapatul a táborból, melyet nem sokára a dandár követett; az ellenségtől elhagyatott *Szentmiklós* falun áthaladva, a völgyben a két ágyu megkezdé a tüzelést, míg a 2-dik zászlóalj áltámadás végett Kölcsen felé indított, hogy a Latorcán tul állást foglalt magyar

*) *Petrovics András* a forradalom előtt 4. ezredbeli nyugalmazott huszárkapitány volt s Munkácson tartózkodott, hol a szabadságharc folyamában a honvéd seregbe állván, századosul alkalmaztatott, de gyanus s laza viselkedése miatt nem emelkedett rangban, a forradalom után pedig haditörvényszék elé állíttatván, önműnségére kért a városi hatóságtól politikai viselkedéséről bizonyítványt. Ebben a hatóság 1850. január 12. igazolá, hogy ő mint nyugalmazott kapitány Munkácson megtelepedvén, később a Munkácson állomásosott 21. honvédzászlóaljba rangja megtartásával belépett, de a podheringi csatában az osztrák sereggel szemben részt venni nem akarván, még előtte való éjszaka Beregszász felé elvonult, mi miatt zászlóaljánál bizalmatlanságot vonván magára, így előmenetele is elmaradt.

**) Geschichte des k. k. Inf. Regimentes Hoch- und Deutschmeister No. 4. pag. 549.

sereg ereje és állása felderítették. A dandár tovább nyomult előre, míg az üteg többi része és három század követé a 2-ik zászlóaljat támogatás végett. Az első zászlóalj a hidnak tartott, de az felszedve s alatta a folyó viz nagyon megáradt lévén, mitsem végezhetett s így eredménytelenül tért vissza. A Kölcсэнbe vonult 2. zászlóalj készíteté a magyarokat, tömérdek ágyuit tűzbe vinni és nagy erejét kifejteni, melyek így a helységet golyózáppal eláraszták. A kedvezőtlen terep miatt a dandár ütegét nem lehetett elővezetni s így csupán egyes lövésekre kellett szorítkozni; miért is ezeket a magyarok egyenként célba vették és visszavonásra készítették. *A 2. zászlóalj kivétel ugyan az ellent a faluból,* de akkor látta az elővágatott dandárnok, ki alól a lovat lelőtték, hogy az ellenség állását csak nagy áldozattal foglalhatná el a dandár, miért is a visszavonulásra kiadá a parancsot, melyet négy század fedezett s így az ellen részről való üldöztetés nélkül a legszebb rendben távozott. A 4-ik ezred két zászlóaljának vesztesége öt halott és 34 sebesült; az utóbbiak közt súlyosan megsérült *Wahrlich von Bubna* ezredes és ezredparancsnok is. Menynyit vesztett a 9-ik (Hartmann) ezred zászlóalja, a tüzérség és lovasság, arról e könyv nem tesz említést.

Csicsery Zsigmond, m. kir. honvédszázados a Ludovika Akadémia Közlönyében (XXIV. folyam XII. füzetében) a csata lefolyásáról így ír: »Martini őrnagy egész helyesen védelmi szakszul a podheringi Latorca hidat választván, intézkedéseit annak elfoglalására már április 21-én este ki is adta és azonnal végre is hajtotta, és pedig a Munkács város és Podhering helységnél levő mindkét Latorca-hid felszedetett, a tüzérségből Andréjkovics Endre várbeli tüzmaster alatt két hatfontos löveg a Szarkahegy csucsán, két három fontos löveg pedig a balparton a hidfőnél. a töltés megett helyeztetett el Simig Rezső tüzmaster felügyelete mellett; a gyalogságtól két század Amann Ferenc honvéd százados parancsnoksága alatt a *timsó gyárat*, maga Martini pedig a fenn maradó egy századdal és nyolcvan nemzetőrrel a hidfőtől lefelé húzódó töltést szállotta meg, végül a parasztság keletről a magaslatokon helyezkedett el; megjegyzendő, hogy a Latorca folyó a nagy esőzések folytán annyira meg volt áradva, hogy sehoh sem volt átgázolható.

Barco tábornok 22-én reggel 9 órakor, midőn elővédjével *Bereg-Szent-Miklósról* kibontakozott, vette azon jelentést, hogy a podheringi Latorca átjáró meg van szállva, arról maga is meggyőződván, dandárával a Mur majornál harcalakzatra ment át s rögtön kiadta a támadásra szóló intézkedéseit; az ütegtől két tarackot az országuton előre rendelt a harc bevezetésére s az eddig elővédet képező Hartmann-zászlóaljat 2-ik század kivételé-

vel — mely Szentmiklóson harácsolás végett visszahagyatott, — mint lekötő részt az országút északnyugoti oldalán, irány a timsó gyár; ebből egy század mindjárt csatárláncba, egy század mint támcapat és két század a jobb szárny mögött mint tartalék fejlődött illetve előnyomult; az átkaroló támadásra szánt részt pedig a Deutschmeiszter ezred 12. százada képezte az Obava patak és országút között levő fásor tulsó oldalán, iránya Kölcсэн északkeleti kijárata volt; végül a lovasosztály 2. szakasza kivételével, mely az üteg fedezetére visszahagyatott, az Obava patak mentén a jobb szárny biztosítására Frigyesfalva déli kijáratához rendeltetett.

Ezen esoportosítás után a támadás kezdetét vette és a következőleg folyt le: a két tarack az országúton a hidhoz kétezer lépésnyire vonult fel, azonban még mielőtt a tüzelést megkezdette volna, a Szarkahegyen felállított két hatfontos löveg által pár szerencsés lövés után leszereltetett és harcon kívül helyeztetett, a fedezetére rendelt lovasság ugyan ismételve megkísérlé a tarackot visszavonni, azonban a magyarok által hatásosan alkalmazott löveg-tüz folytán ez nem sikerült; ekkor a négy hat fontos löveg az uttól keletre eső körtefához előre vonatván, élénk tüzelést kezdett a védők ellen, hatása azonban csak annyiban volt, hogy pár lövedék a hegy oldalába becsapódván, a hegy gerincen bámészködő nép eszeveszetten elrohant; most a Szarkahegytől az üteg vétetett tűz alá és annyiban eredménynyel is, hogy az rövid idő múlva a majorhoz visszavonatott.

A Hartmann zászlóalj a timsó gyárat minden ellenállás nélkül birtokába ejtette, mivel Ámán honvéd százados két századával az ellenséget puskalövésnyi távolságra sem várván be, Kölcсэнen és Klastromalján át egész Lucskaig visszavonult, a timsógyártól a csatárlánc, magához vonva támcapatát, a mostani második hid között a Latorca jobb partján levő füzest és rekettyést szállotta meg és élénk tűz alá vette a védőket, különösen pedig a két három fontos löveget, melynek érzékeny veszteséget is okozott.

Ez ugyan kartácsal megkísérlé a Hartmannokat onnan elűzni, de azok holt térben lévén, minden eredmény nélkül; Andrejkovics tüzmaster azonban e heves tüzelésre figyelmessé lévén, a Szarkahegyen két hat fontos lövegét, hogy azok a meredek csucsról le ne zuhanjanak, vontató kötelekkel fákhoz erősítvén egészen előre hozta s a füzest megszállva tartó Hartmannokat oly pusztító hatásu kartácstüz alá vette, hogy azok ismét a timsógyárig voltak kénytelenek visszahuzódni.

Ez alatt az átkaroló támadáshoz rendelt két Deutschmeiszter zászlóalj Kölcсэнben ellenállásra nem találván, attól délnyu-

gatra csoportosítottatott a *folyón való átkeléshez*, mely célból Komberg 9-dik ezredbeli főhadnagy a dandár összes utászaival egy átjáró készítéséhez fogott. Martini őrnagy felismervén a veszélyt, hogy, ha az átkeles sikerül az osztrákoknak, ugy nemcsak visszavonulási vonaltól van elvágva, hanem gyenge, kiképezetlen csapatával, a további ellenállást is teljesen fel kell adnia, azért azt megakadályozandó, a két három fontos löveget s egy század honvédet Kölcse nével szembe rendelvén, gyorsan tűz alá vette az átkelőket. *Vashara* 9-dik ezredbeli százados embereivel ugyan megkísérlé a folyót átúszni, hogy az átjáró készitést biztosítsa, azonban érzékeny veszteség után maga is súlyosan megsebesülvén, a visszatérésre kényszerítettett.

Végre még Wahrlich Bubna ezredes tett egy kísérletet, hogy Deutschmeisztereivel átjöhessen; de tomporán halálosan megsebesülvén, épen ugy visszafordult, mint a lovasosztály, midőn Habermann ezredes szintén megsebesült; valamint gróf *Bubna Ferencz* őrnagy a Császár nevű chvalegerekettől, ki midőn Kölcsefalun alól a Latorca fordulontúl akarta osztályát átúsztatni, halálosan meglövetett. Ugy szintén megsebesítettett gróf Catty főhadnagy is, ki később, évek multán a pozsonyi hadtest panancsnoka volt. Barco tábornok alól pedig lova lelövetett. Így azután délután 3 órakor Kölcse néen át az Obava patak mentén Szentmiklós-felé az általános visszavonulás elrendeltetett, mi elég rendben is lett végrehajtva, mivel a magyarok részéről tüzzel nem üldözttettek, mert már lőszerük teljesen fogyatékán volt.

A főnebbi előadáshoz szükséges pótlólag még egyet más hozzáadni. Így helytelen a Deutschmeiszterek azon állítása, hogy Kölcse néből kivettették az ott megszállt honvédséget, mert sajnos, *Amann Ferenc* százados két századával jóelőre önként sietett el onnan, akár gyávaságból, akár azért, mert mint volt cs. kir. tiszt az osztrákokkal, megküzdenni vonakodott;*) S valóttan, hogy a védősereg itt roppantszámu lövegekkel és harcosokkal minden pontot megszállt és védelmezett volna; mert a jól fegyverzett harcos kevés volt ugyan, de gyors fordulatokkal célszerűen működvén, a látszatot tu növelé.

*) Erre vonatkozólag a munkács városi 1849. évi december 9-iki jegyzőkönyvben az foglaltatik, hogy Amann Ferenc volt honvédőrnagynak kérelmére jó bizonyítványt állított ki a hatóság forradalom előtti viselkedéséről; e szerint ő az előtt a munkács városi k. hadnagyul szolgált s mint ilyen átlépett a honvédséghez, azonban az április 22-ki *podheringi ütközet kezdetén* a csatából azonnal önként két századával együtt melléktakon a munkács városba vonult s így abban tényleges részt nem vett; s megjegyzé, hogy a tanács, mely a csata folyama alatt a városházánál folyvást együtt volt, ezt szemtanuktól hallotta s így mint valót igazolhatja. (Amann mindamellétt haditörvényszékileg elítéltetett.)

Tény azonban, hogy *Andrejkovics**) vitézül és hathatósan működött s a csata szerencsés lefolyását nagyrészből elősegíté; de *Simig* tüzemester céltudatos eljárása a két három fontos ágyúnál szintén elismerésre méltó, melynél Szunyoghy József mérnök és más munkácsi intelligensebb urak is segítettek. Tény továbbá az is, hogy *Mandics Pál* vadász-százados hatvannégy főnyi csapatjával szintén erélyesen működött s azokkal ott, hol a vész jelentkezett, gyorsan feltűnt s hatásos tüzeléssel az ellen helyzetét aggasztóvá tenni igyekezett.***) De a nemzetőrökből is egyesek bátran állották a tüzet; főleg azok, kik mint magán vadászokdelvölök megszokták a löfegyvert. Így emlegették, hogy egy *Szikora* nevű munkácsi nemzetőr fogadásból célbavett egyes katonákat és leteríté.

Barcót bizonyára előhaladásában viszatartá azon téves hiedelem, hogy a magyarok Podheringnél és másodsorban Munkácsou kifejtett nagy haderővel, tömérdek ágyúval és kiképzett jól szervezett honvédséggel rendelkeznek, hogy így minden átjárást kellően fedeznek és védenek s így reményt veszve a győzelemhez annál inkább határozta el magát a csata beállítására és a gyors visszavonulásra, mert álhir s a timsógyári tisztektől nyert értesítés folytán úgy képzelé, hogy Máramarosból egy tekintélyes segédhad tart a pudpolóci szoros felé s hogy északfelől az ungvármegyei felkelő sereg Turjavölgyön át oldaltámadást fog intézni s így nehogy kivonulási útja teljesen elzárassék, gyors

*) Andrejkovics Endrét, mint g. k. kispapot Ungváron, tizenhat más önkéntesen jelentkező ifjával Ungmegye közönsége 1848. év nyarán a megye költségén elküldé Pestre tüzéri kiképeztetés végett, kiből azután 1849. január 18-án tizenkettő küldetett a munkácsi várba, az ottani tüzér ujoncok kiképeztetése végett. Andrejkovics azután ott mint tüzemester szolgált, később hadnagy lett s mint ilyen július hónapban egy a munkácsi gyárban elkészült hat fontos ágyú üteggel eltávozott Erdélybe, hol Sibónál ő is letette Kazinezy táborában a fegyvert. Később azután a mérnöki pályára lépett és Ungmegyében működött, hol 1895-ben elhunyt.

**) Nem lesz érdektelen s a megtörtént esetek felderítésére fölösleges e helyen a csata lefolyására s különösen *Mandics Pál* itteni ténykedésére vonatkozólag néhány hiteles adatot közölni, melyek eredetiben bocsáttatván rendelkezésemre, azokból kiemelem a következőket: 1. *Székely József* beregszászi hitelintézeti pénztárnok 1891. április 8-án kelt iratában igazolá, hogy ő mint nemzetőri főhadnagy a podheringi csatában jelen lévén, ott *Mandics Pál* honvédtiszttel találkozott, aki csapatjával a betörő ellenség feltartóztatásában s visszaverésében főtenyező volt s intézkedéseivel a bajt szerencsésen elhárítani igyekezett.*

2. »*Bizonnylat*, mely szerint alulírt hosszumezei lakos hitelesen bizonyítom, én, aki 1848—49-ben a 21-ik honvéd zászlóalj 2-ik századában mint tizedes és később mint őrmester szolgáltam, hogy 1849-ik év tavaszán a császáriak bennünket Vereckéről kiszorítottak és a Rozgylla hegytetőn két oldalról bekeríteni akartak, amikor is *Amann* őrnagyunk hátrálásra indított bennünket; akkor láttam őrnagyunkat és többé a podheringi ütközet után való napokig nem láttam s nem is tudom, hogy hol volt. Hátrálás közben késső éjjel gróf *Ráday István* főhadnagyunkat is az ut-

léptekkel sietett vissza Galicia felé s így még az egyes csapatok a mezőkön át elvonultak, a gyalogok csapatosan berohantak a gyári tiszti lakba s ott rabolni kezdtek; mások pedig a kölcséni korcsmába behatoltak, megingott bátorságukat szeszszel fölélesztetni; azonban a Szarkahegyről oda irányzott egy-két a falon átfuródott ágyugolyó innen is csakhamar kiüzé őket s készteté a visszaindult sereghez csatlakozni, kiket azután mindaddig a míg a lőtávkörből el nem huzódtak s a lökészet el nem fogyott a dörgő ágyuk lövegei kísérték. A kölcséni korcsma és istálló falán így támadt rések még évek multán is látszottak.

Az ellenség elvonulása után a csekély számu honvédség és a tüzérség helyein megmaradt, hogy azon esetre, ha az ellenség netalán az éjbeálltával visszafordulna, védelemre készen legyen; sőt Martinyi gyorsan intézkedett arra nézve is, hogy a Gát felé elvonult századok azonnal visszatérjenek. A Szarkahegy ormán Andrejkovics tüzéreivel egyedül maradt, mert a hegy gerincen összegyűlt nemzetőrség és pór nép még a csata folyamában onnan eltávozott, s így még arra sem volt elegendő segítsége, hogy a várból hozatott löszert felvigyék; a mellette megmaradt Dancs Tamás csendbízost két legényével együtt hiába kérte, hogy térítse vissza a nemzetőröket, azok még ellene támadtak s így megtörtént, hogy midőn *Czabán Márton* urad. gazdasági irnok este felé a várból uradalmi fogaton löszerkészletet Podheringbe hozott, de azt az esőtől átázott, szük és meredek hegyi uton felszállítani képes nem volt, letette egy szőlő mentén, hol

közepén eszméletlen állapotban találtuk, aki mint kövér ember eltükkadt és elesett, őt felvettük és egy arra járó kis rozoga ökrös szekérré fektettük; egy hosszumezei *Lányi József* nevű közlegény ölébe vette a fejét és úgy vitte fel a munkácsi várba, ahol ott maradtak az ütközet utánig. Földváry Mihály kapitányunk hová lett, azt szintén nem tudom, de anyai bizonyos, hogy a csatatéren nem volt velünk, csak *Both Antal* nevű aliadnagyunk. Ekkor történt, hogy *Mandics Pál*, a vadász zászlóalj parancsnoka M.-Szigetről lefelé utazott csapatjával és Beregszászban értesült, hogy bennünket a császáriak szorítanak, így minden késedelem nélkül csapatjának azon részével, melynek fegyvere volt, segítségünkre siett. És a mikor odaért látta, hogy főtiszteink nincsenek, a parancsnokságot átvette és hozzáfogott a csatarend felállításához. A mi századunkat kétfelé osztotta, felerészét a hidvégnél ágyu fedezeten hagyta, a másik felét pedig a Latorca mellett lefelé csatárláncba állította és ezután a maga vadász csapatját. Az ágyufedezeten voltam magam is és akkor történt, hogy a zsvalizserek velünk szemközt állottak és a parancsnokok egy fehér köpönyeges körölkött járkálván, *Mandics Pál* ur odaszólt *Lánfi tüzemesternek* (*Lángfi László*), hogy venné célba és löje le. A tüzemester célba is vette és szépen leterítette. Később megtudtuk, hogy a Barko generális lova, a melyiken ült, volt, a mit ő nagyon sajnált. Délután *Mandics* ur velünk felváltatta a csatárláncot s akkor láttam, hogy az ő hadnagyának is meglőtték a lábszárát. Hogy, pedig *Mandics Pál* parancsnok ur az egész ütközet alatt a Latorca mellett le és fel a golyók zápora között hősiesen járt s a legényeséget rendezte és biztatta, hitelesen igazolom. Kelt Hosszumezőn, 1892. február 7-én. *Benedek István*, földbirtokos. A fentieket én is, ki ott szintén voltam, hűségesen bizonyítom. Kodra Fülöp.*

mindaddig hevert, míg *Csurgovics Mihály* helybeli g. k. ősz lel-
kész azt zsákban maga hátán fel nem vitte, s egyuttal a kiéhe-
zett tüzereknek harangozójával kosárban a felszentelt pászka ma-
radványait, kenyeret, szalonnát és korszóban bort küldött, min azu-
tán ők a pislogó őrtűz mellett vígan lakmároztak . . .

Ekkor történt az is, hogy késő este mellékuton a hegy
felől megérkezvén Kölcсэнbe a Martinyi által Gátról visszaren-
delt Zrinyi-csapatbeli század, az ott tanyázott magyar sereg azt
ellenségnek vélte *és ágyulövést tett*, melynek hangja Munkács vá-
rosban azután nem csekély riadalmat és zavart okozott, de azt
is eredményezte, hogy az ott korcsmákban és magán házaknál
dözsölő vidéki népség gyorsan eliramodott és haza széledett . . .

A Kölcсэнbe ért század pedig étkezés után a védelemben
részt vett századdal egyesülvén, éjjel után guerillák kíséretében
az ellenség üldözésére indult és másnap sikerült is Ukinánál az
utóhadat elérnie, melyből elfogtak hét katonát, névszerint Chmil
Petrot, Oblazsek Mihályt, Havrilyák Fedort, Szaldan Frenyot,
Lauru Ferencet, Pikulyák Stefkot és Jhнатkó Trifont közlegé-
nyeket a 9-dik ezredből; kiket másnap a várba kísérték, hol
letartóztatottak és naponként négy krajcárnyi zsolddal és kenyérral
elláttattak; négy nap múlva vagyis április 27-kén a Verhovinán
ismét elfogtak a guerillák a 4-dik és 9-dik ezredből következő
hét katonát, ugymint: Brandschütz József, Mühlberg Frigyes,
Vagner Ignác, Javorszki Vaszil, Turinec Mikula, Rothenthal János
és Pavlinczek Józsefet, kiket a várban Csutkai Alajos ideiglenes
alkarfoglár (Profosz) vett át. Április 23-kán pedig Csatári Mihály
főhadnagy-hadbíró beszállítá podhëringi szálásról a várba, a cir-
káló honvédek által elfogott Harinec András nevű alsóvereckeai
ruthén lakost, ki az ellenségnek tett kémiszolgálatot s kit Banko-
vics főkarfoglár vett át.

3. Komári Andor és Petz Károly által Ruszkován 1882. január 2-án 3167
sz. a. hitelesített és 1870. aug. 9-én Máramaros-Szigeten kelt bizonyítványban igaz-
olják Veréczy Lajos a 105. zászlóaljbeli volt honvéd főhadnagy s zászlóalj segéd,
Hatvani Pál volt honvéd hadnagy, Soltész Antal volt honvéd, Dobay János volt
honvéd százados és Mihalka László alispán, hogy *Mandics Pál* 1848 előtt a 39-ik
számu Don Miguel gyalogezredben tíz évig szolgált altisztül, 1848-ban pedig az 1.
honvéd vadászrezredben mint százados és zászlóalj-parancsnok először Bem tábornok,
később baráti *Beke József* ezredes parancsnoksága alatt működött vitézül s elszántan
s hogy *fegyverletételkor a zászlóalj zászlóját magánál elrejté* és 18 éven át megöriz-
vén, azt Máramarosmegye levéltárában elhelyeztette.

4. Baráti Beke József, volt honvédezredes s a bács megyei honvéd egyeslet al-
elnöke Zomborban 1867. aug. 12-én kelt bizonyítványában szintén azt igazolja, hogy
Mandics Károly Fehérvár vívásánál és a fegyverletételéig mint vadász zászlóalj pa-
rancsnok erélyesen szolgált.

Mandics Pál mint nyugalmazott kir. honvéd százados elhunyt M.-Szigeten
1893. február 27-én.

A délutánig tartott csatározásban a két Bubnán kívül még *Cordier őrnagy* halálosan, *Habermann* ezredes, a tüzérségből egy kapitány és két főtüzér életveszélyesen megsérült, számosan (osztárak adatok szerint huszonheten) elestek, 46 ember pedig megsebesült; Barkó angollován kívül, mely agyonlövetett, több megsérült és két ágyu lezereltetett. Ennek elenében a magyarok közül két tüzér és hat honvéd elesett, *Dancinger József* vadász főhadnagy és a Zrinyi csapatokból is egy hadnagy megsebesült; *Lipesci Mihály*, 26 éves g. k. vallásu honvéd sebesülten Munkácsra vittetvén, ott elhunyt és április 26-kán eltemettetett. *) Bubnát a katonák kézen hozták *Szentmiklóstra*, hol Benkner Sámuel gazdatiszt szobájában egy kereveten sebet bekötötték, azután egy diván támlára fektetve tovább vivék *Polenára*, hová a hátraló sereg estefelé érkezett meg s ismét a tágas gazdasági udvarba szállt a hadvezér kíséretével együtt; most azonban elhagyatva találták a majort, mert a tisztartó tartván a vert sereg boszujától, cselédekkel együtt a hegyek közé Dickovica felé vonult, az erdőbe kihajtatván minden barmát. Erre a katonaság boszujában betörte a lakot, csűr, raktárokat s azokba északára elhelyezkedett; a magtár alatti pincében talált italt elfogyasztották s megettek minden életneműt, azonfelül Kovács Károly, gazdatiszt lakából különféle ruhát és ingóságot vittek el, miket ő 218 frt 42 kr-ra becsült, midőn a foradalom megszűntével a hadak által okozott károk hatóságilag összeirattattak. Másnap a legelőről behajtottak a községi csordából 36 tehenet és 5 lovat s magokkal el vitték; néhány hátra maradt katona pedig behatolván a magtár alatt levő pincészerű raktárba, az ott nagy hordókban még talált 16 ezer itcényi szeszt kibocsátották, 15 ezer itcét pedig *Hönig Salamon* korcsmabérlő készletéből kifolyattak, mely alkalommal néhány a sereggel járt lengyel paraszt is agyonította magát, kiket azután a helybeli lakosok utközben Uklina felől az uton leüttöttek; a minthogy ez uton és a rozgyilai hegyen még harmadnap is a honvédek és guerillák néhány mámoros cserepárt részegen találtak és Polenára visszahoztak. Hasonló prédálást és rombolást elkövetett a hátraló sereg azután utközben még 23-kán *Alsó-Hrabonicán* és *Vereckén* is. Ez utóbbi helyen több utközben sebeiben elhalt altisztet és közlegényt zeneszóval eltemettek. Innen 24-kén Klimecig mentek, Wahrlich Bubnát a legénység pedig folyton hordván Sztryig; ki még Klimecen akép intézkedett, hogy helyette báró Merville vegye át az ezred és *Brucker* százados a I. zászlóalj parancsnokságát; Galiciában pedig nemsokára *Bubna* is kiadta lelkét. A Deutschmeiszter ezred

*) Munkács városi g. k. plébániának halotti anyakönyve 47. szám 1849.

1. zászlóalja április 25—26-kán Klimecen maradt, a 2-dik pedig Zsupányán és Karlsdorfban, honnan naponkint egy-egy század a határ őrizetére kivonult.

A *Közlöny* hivatalos lap 90. számában e csatára vonatkozólag annyi jelent meg, hogy báró Barko egy zászlóalj Hartmann — és két zászlóalj Deutschmeiszter gyalogsággal, két eskadron (456) sivalérzsérrel és egy üteg ágyuval április 19-kén Vereckénél betörvén, a Podheringig visszavonult nemzetőrség és honvédszázadokon kívül a máramarosi Voronyeczky-féle vadászcsapatból 64 egyén *Mandics Pál* százados vezérlete alatt Debrecenbe való utjokból az alispán kérelmére oda csatlakozott. Az ellenség adta az első ágyu közsöntést április 22-kén, mit a magyarok négy ágyuból viszonzván, az első lövés egy ellenséges ágyut leszerelt s a fedező lovasságot megzavarta. *Cordiér* őrnagy a víznél lelövetett. A csatát *Martinyi*, a 21. zászlóalj őrnagya vezette; hogy Barko lova lelövetett, gróf Bubna halálosan megsérült s a futó ellenség tíz szekeren vivé magával a sebesülteket és halottakat; hogy a magyarok 2 Hartmann gyalogot és két sebesültet elfogtak, míg a magyarok vesztesége csupán 6 halott és 6 sebesült volt. Hogy Bubna a határ szélén 25-kén meghalt, úgy 2 tiszt és 1 őrnagy; a tüzérségből pedig 1 százados 2 főtüzér nehéz sebesült és 46 kőzember. Megjegyzé végre, hogy futásközben a sereg egy grófi urad. tiszt nemzeti színű zászlóját elvitte, hogy Galiciában győzelmi jelül felmutassa.)*

Martinyi honvéd őrnagy szentmiklósi hadi szállásáról május 6-ról jelenté Debrecenbe a kormánynak, hogy serege a 21. zászlóalj 3 századából rosz fegyverzettel, egy *Zrinyi* és egy beregi mozgó századból állott lándzsákkal ellátva; hogy a pudpolóci és rozgyilai sáncokat el kellett hagynia, hogy a Podheringen 4 ágyu és egy zászlóaljbéli, 4 századból álló osztály jött segítségére, míg a guerillák cirkálásra fordítottak. Az ellenség két ágyuja leszereltetett; futás közben elfogtak 9, utóbb 12 fegyverest a német gyalogságból, s hogy az ellenség harminc kocsin vitte el magával sebesülteit és halottait . . .

A csak imént hadosztály parancsnokává kinevezett *Lázár Vilmos Ungváron Pribék Miklós őrnagyot*, ki zászlóaljnyi önkéntes mozgó nemzetőreivel épen most a honvédállományba lépett s csapata így a 106-dik új honvédszászlóaljat alakítá, *Túrja-Polenára*

*) E császári sereg e hadjáratában az *uradalmi vagyonban* 1850. évben eszközölt hatósági felszámítás szerint következően felmerült kárt okozott: Felső-Vereckén 2247 frt 40 kr., Felső-Hrabonicán 2672 frt 26 kr., Uklján 16 frt., Polenán 2259 frt 54 kr., Szolyván 225 frt 40 kr., Paszikán 445 frt és Szent-Miklóson 273 frt 50 kr., összesen 8340 frt 30 krnyi értékben pengőpénzben, miből később a legnagyobb részt megtéríté a cs. kir. kormány.

és Bisztrára küldé, maga pedig csapataival Szerednyén át április 23-kán, tehát a csata utáni napon Munkácsra érkezett s onnan csakhamar Polenára ment, hol megállapodott; s mennyiben ő már Munkácson értesült a honvéd tisztikarban keletkezett fegyelmetlenségről, Polenán pedig még arról is, hogy Rosty legidősebb honvédszázados azon a réven, hogy Kossuth Lajossal rokonságban van, Bangya József őrnagy és Szintay János kormánybiztossal titkon szövetkezvén, abban fáradoznak, hogy Bangya ezredesi ranggal hadosztály-parancsnokká és Rosty őrnagygyá kineveztesék, Lázár Vilmos pedig innen eltávolíttassék s ennek indoklásául Szintay megkísérlé Lázárt rábírní, hogy Galiciába törjön be és ott harácsoljon, mire azonban ő hajlandó nem volt s így, hogy a további intrikáknak útját szegje, Burian honvéd századosnak meghagyta, hogy hívja össze a tisztikart s szólítsa fel nyilatkozatra az iránt, kinék mi kifogása lenne ellene? Erre azonban a tisztikar egyhangulag kijelenté, hogy legkisebb kifogása sincs, sőt mindenki örül kineveztetésén.

Ugyanakkor a várban Lázár Vilmos nyilván megdicséré Andrejkovics tüzmestert, kit méltónak tart érdemjelzésre s felterjeszté őt és Lángfi László tüzmestert a hadnagyságra.

Báró Barkó cs. hadserege tehát épen úgy, mint a Szepességén át Gömörmegyéig behatolt Vogel tábornok dandára, célt nem érthetvén, eredménytelenül fordult vissza s kivonult az országból, annál gyorsabban, mert ez alatt a Debrecenből kiindult magyar seregek az ország központja felé törekedvén, diadalmasan előhaladtak s győzelmeket arattak, minek következése volt, hogy április 24-kén Debrecenben kimondatott a trónfosztás és függetlenség, mi az országban különböző érzést s hangulatot okozott. A magyar hadsereg ujonóva fogadá az eseményt, a közlegénység pedig, mely nagy részben annak politikai horderejéről vajmi kevés sejtelemmel bírt s melynél az állapotra vonatkozólag e jellemző röpszó »Dupla lénung — semmi király« vált ismertessé, letépte a csákóján volt magyar cimerről a koronát, a mint-hogy ezután e helyett oly csákójelvényeket hoztak be, melyeken az ország címere felett a koronát koszorú kard helyettesíté. A detronizációt és a függetlenség kikiáltását különben nemcsak a munkácsi vár őrsége ünneplé meg, hanem különösen a szomszéd *Ungvár város*, hol ez alkalommal diszes népünnepeley tartatott.

E népünnepeleyt *Eötvös Tamás* kormánybiztos május 16-ra tűzte ki, mely azonban másnap is tartott és künn a vadaskertben, deszka sátrakban és a szabad ég alatt folyt le. A rá fordított költség került 1656 frt 12 krba pengő pénzben, melyből azonban a felmaradt öt darab marhabőrt, fagyut és a deszkákat Gyönyösy László elárvereztetvén, bejött 124 frt 16 kr. s így az ün-

nepélyre tett kiadás 1531 frt 56 krba jött. A felhasznált s nyárson süttött öt *darab ökör* került 440 frtba, az elfogyasztott 6662 itce *bor* 12 krral számítva, 535 frt 9 krba, Reinöl Mihály nevű pékmester szállított 12 krral 672 darab kenyeret, mi 134 frt 24 krba került; Rusznyák János fazekasmester készített a csapra ütött borhordókhöz, a mint nevezték: *borkutakhoz* 200 darab poháralaku bögrét 6 frt 40 krért; Lérer István állami uradalmi hajdunak fizettek a *tarackoknál* tett szolgálataért 7 frt 30 kr., *Philipovics Samu* vendéglősnek 97 frt 6 krt, Kröcer István állami számtartónak anyagokért 109 frt 34 krt, Gerét János mészárosnak pedig a számadás szerint »istentelen s gazemberi elszámítására« 118 frt 37 krt. A *Zrinyi zászlóalj* zenész bandájának Mader József őrmesteri rangú karmester kezébe 50 frtot, az ungvári cigány muzsikuskoknak 25 frt és Ellinger János és Majer Rotnak nemzeti lobogókért 73 frt 44 krt. A számadást vezette Thaler Károly célelmezési főbiztos mint megbízott.

A függetlenség mellett sokan már csak azért is tüntettek, mert a kedélyre leverőleg hatott az, hogy 1849. március 4-kén Olmützben a felség s annak ministerei Schwarzenberg, Stadion, Krauss, Bach, Cordon, Bruck, Thinnfeld és Kulmer „*az egységes elosztatlan és felbomolhatlan ausztriai császársági birodalomra*“ vonatkozó alkotmányt kihirdették, melyben a Magyar királyság, Erdély fejedelemség, a Szász földdel, szerb vajdasággal, a bánáttal s összes egyéb tartozékaival együtt bekebeleztetett s így az ország Ausztria tartományává törpítettet.*)

*

*) Ezen birodalmi alkotmány szövege XVI fejezetre és 123 §-ra osztottt és magában foglalta az *ausztriai császárság* kormányzatára vonatkozó összes intézkedéseket oly kijelentéssel, hogy az összbírodalom székhelye és központja *Bécs* legyen, hol az évenkénti birodalmi gyűlés is, mely felső és alsóházból álljon, tartassék. Nevezetes, hogy ezen akkor engedményezett (»octroyirt«) s az osztrák örökös tartományokra épen ugy, mint a felosztatot Magyarországra kiterjesztetett *alkotmány főelvei* később, évek multán, midőn birodalmát ért annyi csapás után hazánkunk végre az 1867. év meghozta újá alakítása lehetőségét, alapjául elfogadtattak s mostani közjogunknak is nagy részben sarkalatos pontjait képezik, jöllehet a magyar korona és ő felségének többi országai és tartományai között az 1867. évi XII. törvénycikkben megállapított kapcsolat alapjául az 1723. évi I., II. és III-dik törvényi cikkeek által elfogadott *Pragmatica Sanctio* vétetett; a minthogy erre a március 4-ik alkotmány irat is csakhogy tígabb, önkényes és egyoldalú értelmezéssel és alkalmazással szintén hivatkozik; kinyilatkoztatván, hogy »a birodalm s minden egyes koronaország koronája a *pragmatica sanctio* s az ausztriai házi rend értelmében örökös a habsburgi — lotharingiai házban.« Ezel összefüggőleg kijelenté azt is, hogy az *összbírodalom egy vám és kereskedelmi kerületet képezvén, bevitelokat több semmi szin alatt sem szabad behozni, a meglevőket pedig mielőbb meg kell szüntetni.* Továbbá megállapítá az alkotmány a *delegáció intézményét* is, oly módon, hogy meghatározza a közös birodalmi és az egyes országok belső ügyeit, elvül kijelentvén, hogy a törvényhozó hatalmat a *közös ügyeket illetőleg a császár* a birodalmi gyűléssel együtt gyakorolandja; melyben az egyes tartományok és koronaországából azoknak gyűlései

Nem sokára azonban hire kezdte terjedni annak, hogy a kiálított trónfosztás és függetlenítés következtében a mind inkább elhatalmasodott forradalom leigázására *orosz segéd hadak fogják ellepni az országot.* — Erre a magyar kormány április 29-én a kétszázezer honvéd tartalékául ötvenezer ujoncnak beszédését elrendelvén, *átvételi helyekül* kijelöltettek *Nyiregyháza* város Zemplén, Bereg, Abauj, Ung, Hajdu és Szabolcs megyékre, *Eger* pedig Borsod, Gömör, Torna, Szepes és Sáros megyékre nézve stb. Nyiregyházán Zsámbokréti, Egerben pedig Bárány Sándor őrnagy bízott meg a szervezéssel. Megállapítottat még előbb, április 26-kán a hadügyminiszter által, hogy a nemzetőrök a honvédekkel egyenlő illetménybe részesüljenek, mely szerint a századosnak 4 frt, főhadnagynak 3 frt 12 krt, hadnagynak 2 frt 24 krt és altisztnek 48 kr. pp. határozottatott napidíjúl.

Egyszermind május 7-kén *Vukovics Sebő* igazságügyi miniszter a lázadás, izgatás, honárulás s egyéb ily büntényekre nézve a *rogtönítelő vegyes bíróságokat* szerveztetvén, Máramaros, Bereg, Szatmár, Ugocsa vármegyékre és Kővár vidékére nézve székhelyül megállapította *Máramaros-Szigetet*; a kereskedelmi és földművelésügyi miniszter pedig Debrecenből május 6-ról a hadsereg élelmeztetése céljából *idei földtermést összeiratni* rendelé, meghagyván, hogy a megyei hatóságok intézkedjenek, hogy a hadjáratok miatt netalán vettetlen maradó földek alkalmas növénynyel bevettessenek, nehogy inség és drágaság is nehezdedjék szegény zaklatott hazánkra; meghagyta, hogy a hiányzó magot a hadi élelmezési raktárak előlegezzék vagy más módon szerezzék be a hatóságok, mi végből a magtári készletek összeírását, valamint a vettetlen földek mennyiségét is összeiratni s bejelenteni kívánta, gróf *Batthyány Kázmér* helyettes keresk. miniszter május 6-kán azt is megrendelé, hogy mennyiben az őszi vetés sok helyen kiveszett, a helyett még most alkalmas tavaszi mag vettessék.

által választandó tagok vesznek részt. Ily *közösügyekül* megjelöltettek a nép jogi és külképviselet, haderő, birodalmi közgazdaság, állami birtokok és jövedelmek kezelése, állam viszonya az egyházhoz, felsőbb tanítási, kereskedelmi, bank- és pénzügy, vámügy stb., míg az V. fejezetben felsoroltattak azon ügyek, melyek az egyes országok magán belső érdekeire vonatkoznak, milyenek a részleges költségvetés, földipar, jótékony és egyéb közintézetek, középítkezések, községi, iskolai, teherviselési s egyéb ily kisebb belügyek . . . Igaz, hogy az 1867-ben a *dualizmus* (ket-tősdség, boocsánat a magyarosításért) megllapítása alkalmával ez oktrojált alkotmány *alakilag* megváltoztatott, de *lényegileg* kevésbé; így például, ha az általános gazdálkodásról le is mondott Ausztria s azt hazánkra nézve a magyar államnak átengedte, de e helyett viszont kötelezte magát az ország, hogy a közös költségek fejében készpénzben évenként bizonyos *quotát* (hányadot, mennyiséget) beszolgáltat Bécsben, mi Ausztriára nézve bizonyára csak előnyösebb és kényelmesebb állapot, és így tovább . . . Qui bene dñstinguit, bene docet!

Munkácson az önkéntes nemzetőrségre fordított költségek a polgároktól még be sem folyván, május 12-kén elhatározta a tanács, hogy ez megsürgettesék s a birtokosok felhivassanak, hogy földeiket hiven vallják be, nehogy az eltitkolók az országgyűlés határozata szerint a kétszeres adóval terheltessenek.

A kiállítandó honvédek száma *Beregmegyére* nézve 498-ban elhatározva lévén, a *ujoncozás* május 14-kén megkezdett a megyében, Munkácson *Neumann* nyugalmazott cs. kir. őrnagy és térparancsnok neveztetvén ki az ujoncozó választmány elnökeül, ki magyarul csak hiányosan beszélvén, többnyire németül közlekedett; megengedettett különben, hogy a hadsorozás alá kerülő ifjak magok helyett más alkalmas egyént — mivel szabadon megalkudhatnak — állíthassanak; mely eredményt azután a tehetősebb urak és falusi gazdák sűrűn vettek igénybe, fiaik helyett különféle kétes jellemű legényeket és vén kiszolgált katonákat fogadván fel, mi a hatóságoknak is kellemetlenséget és munkát okozott, mert sokan a kialkudt összeget felvevén, azzal elillantak. Így Munkácson többen, névszerint Máthé József másképp Lala Nagy-Beregről, Kovács György Badallóruul és Habit Antal Csonkapapiból ily módon felvettek 95 és több forintnyi jutalékot s részint megszöktek, részint a szemlénél alkalmatlanoknak találtatván, a pénzt visszaadni vonakodtak, vagy azzal adósok maradtak.

Május 17-kén *Barkasóruul* a község behozta ujoncokul Pap Miklóst, Galambosi Jánost és Horváth Józsefet; *Kerecseny* község beküldé a rá vetett két ujoncra Pap Miklóst. Uszakai Pált, Fintor Györgyöt, Orosz Györgyöt és Vince Györgyöt oly üzenettel, hogy válogassa ki tetszése szerint a sorozó bizottság a két honvédek valót. Külömben az ily legények jó szívvel és vig kedéllyel jelentek meg, hangosan danolván egy ez alkalomra elterjedt népdalt melynek refrénje ez volt :

Segélyért hi a haza, már megyek,
S ha én itthon maradok, eb legyek . . .

A nevezett sorozó elnök és térparancsnok hivatalos pecsétjén volt az ország cimere kimetszve korona nélkül, köriratul pedig :
»*Munkácsi térparancsnokság 1849.*«

A sorozásról olykor az orvosok és tisztek nagyon is váltogatások lévén, többeket elbocsátottak, mi ellen a város s a hatóság tiltakozván, az újabb felülvizsgálatnál jobb eredményt értek el; így június 6-kán Mustardi tábori és Borostyányi Adalbert megyei munkácsi seborvos másodizben megvizsgálták és alkalmasnak találták a következőket: Kuzma János Oroszvégről, Simko Ferenc csabinai, Duhanics Ferenc kuzminai, Porohnavics

János kölcsmi, Dohucsik György romocsaházi, Bohus János szentmihlói, Kabastura Péter bukovinkai, Koszin Lukács maszáralfvai, Poligán János alsó-vereckeai, Poch Mihály lukovai, Grega János Klastromaljai, Delegán János komlói, Popovics Vazul almási és Szofilkanics András lécfalvai lakosokat. Különösen *Csapkai* 20. honv. zászlóaljbeli hadnagy különcködvén, ellene felirt a választmány, mire június 10-kén *Karsai* főhadnagy értesíté, hogy az őt felváltó tiszt holnap érkezik meg.

Lang János munkácsi városi választmányi tag pedig június 4-kén tudósítá német nyelven irt levélben *Neumann* őrnagyot, hogy a Nyiregyházára beküldött ujoncokból tizenötöt mint alkalmatlant visszavetettek s így kipótlásuk iránt intézkedjék, nehogy a haza károsodjék; ugy szintén Bay Ferenc alispán is tudósítá, hogy Bangya őrnagy Nyiregyházán néhányat nem akar a zászlóaljába befogadni, kik helyett a Zrinyi csapathoz állítson be *zsidó ujoncokat Munkácsról*.

A fenmaradt adatok szerint az ötvenezer honvédujonc kiállítására alkalmával besoroztattak még Bereg megyéből: Gecséből Homoki Ferenc, Badalóbból Debreceni József, Kovács györgy és Ferenci Pál; Hettyenből Sebestyén György és Tóth András; Haláborból Tar András, M.-Papiból Vincé István, Jándróól Juhász János és Medve Pál, Borsováról Takács Pál, Csarodáról Barát Antal kiszolgált katona; Surányból Szincsák József, Csetfalváról Molnár István és Vince István, Macsoláról Katrus János, Vereckéről Gubás János. Ellenben a már Nyiregyházára beszállítottakból június 11-kén Székely főorvos mint alkalmatlanokat visszavetette: Konik János, Paulik Antal, Hrudinec Pál nagylucskai és Orbán György sztrabicsói lakosokat.

A bevett ujoncok azonnal a felsőbbleg előirt *következő honvéd-esküüt tették le*: »Esküszöm az élő Istenre; Magyarországnak és Magyarország alkotmányának hűséget esküszöm, hogy az ország alkotmányát, annak *törvényes és jogszerű függetlenségét* életemmel és véremmel megvédeni kész vagyok; nemzeti zászlómat soha el nem hagyom, az országgyűlésnek és általa megbízott vagy megbízandó kormánynak engedelmeskedvén; kötelességemet mindenkor pontosan, hiven és becsületesen teljesítendem. Isten engem ugy segítjen!«

Érdemes a föllevenítésre, hogy Bereg megye az ötvenezer országos ujoncjutalékhoz a kellő mennyiséget kiállítani képes nem lévén; Bay Ferenc első alispán június 28-kán 73. sz. a. azt írta a Munkácsra működő sorozó küldötségnak, hogy *Kazinczy Lajos* ezredes felszólítása következtében a most alakuló huszárezredhez *tizenegy fegyencrab* a törvényszéknek június 17-kén adott

beleegyezésével soroztassék be, kik azután Tömösváry főhadnagynak át is adattak s kik a felvidéki, munkácsi és verhovinai járási szakaszok illetményeibe betudandók, honnan a rájuk kivetett mennyiség ki nem telhetik. A besorozott rabok ezek: Forin Fedor laturkai, Lázár Gábor mátyusi, Markus András nagylónyai, Csehil János komlói, Csehil György szintén komlói, Barko János endesi szabolcsmegyei, Tóth Sándor bitskei biharmegyei, Fenyő József klucsárkai, Bodnár István kerecsenyi ungmegyei, Szaróka Vaszil sztrabicsói és Iván Miklós bereguffalusi illetőségűek.

A kiállítandó honvédek részére ruhakészlet nem lévén, a kormány felhívá június 5-kén a munkácsi hatóságot, szólítaná fel a helybeli szabókat, mennyi öltönyt lennének képesek elkészíteni; a felhívott Wimmerth János, Krajner Menyhért, Biró Gergely, Benicky József, Piller Károly, Piller József, Stefek József, Brukószki Ferenc Peskó Dávid, Bazilovics János céhmester, Fischer Jakab, Dobszai János, Kozma Sámuel, Nuszer János, Laufer Mihály, Svartz Izrael, Bernáth Illés, Weisz József, Moskovics Mózes, Handelszmann Mózes, Weisz Herman, Titl Ferenc, Gerber József, Kézi Károly és Wimmerth Antal főcéhmester, kinél 26 legény dolgozott, kijelenték, hogy posztóból hetenkint száz attilát, nadrágot és mellényt; nyári szövetből pedig kétszer annyit elkészítenek s azért a céhmesterek a felelősséget elvállalják.

A Verecke táján tanyázó honvédek és nemzetőrök közül többen megbetegedvén, Evá László szolgabíró egy magán házban tizenkét kórodai ágyat rendeztetett be, miért Éder Ferenc nevü asztalos május 26-kán 20 frt 12 krt. számított fel, miből azonban Horváth Alajos megyei számvevő csupán 18 frt 36 krt. állapított meg, megjegygezvén, hogy Komárnicki Miklós nevü asztalos egy-egy koporsót 1 frt 24 kral és hat ágyat állított ki egy-egy forintjával, nyolc fogast 3 frtért és egy lövőgyakorlati céltáblát 2 frtért.

*

Az orosz császári segéd sereg közelgésének hírére *Bangya József* immár honvéd-alezredes kiadta Dobrójevics Jakab uradalmi mérnöknek a rendeletet, hogy a Galicia felőli határon minden átjárást torlászoljon el s megbizta *Martini Friqyes* őrnagyot hogy a végrehajtást eszközöltesse. Ennek következtében Dobrójevics, ki a honvédséghez műszaki tisztül átment, a *vicsai, latorcai és pinyei völgyeknek* elgátolását a pudpolóci ugynevezett *Püd Kamen* hegyszorosnak eltorlászolását, valamint az Uklina hegység feletti rozgyilai hegynek, a Kamen nevü hegy déli lejtőjének és az ezzel szemben álló Koszák nevü hegynek mintegy száz ölnyi (kétszáz méternyi) szélességét, nemkülönben a magas *Mencsel* körül levő

átjáróknak, a *szolycai* havas alatt fekvő *Zsdimir* feletti lejtőségnek, végre a Paszika helység mellett fekvő *Sólyomkő* (Szokolóvi-Kamen)-alatti lejtőnek és illetve átjárónak eltorlászolasát szükségesnek találván, Eötvös Tamás immár beregi és ungi főispán és kormánybiztos az erre szükségelt kiadások és költségek fedezésére kétezer forintot és a megyei közérőből tizezer napszámot utalványozott és bocsátott Dobrojevics rendelkezésére, ki ezen *Wehle* mérnökkari kapitány, *Bánffi* és *Nemegyi* őrnagyok a Dembinszki Henrik táborából és *Kossuth Sándor* alezredes által a helyszínén még májusban megállapított és hadtanilag szerfelett fontosnak talált erődítési tervezet kivitelében nagy tevékenységet és ügybuzgalmat fejtett ki. A fák kivágatása s egyéb eltorlászolásai munka közben Dobrojevics a munkácsi vasgyárban elkészült fegyver szállitmánynyal Debreczenbe küldetvén, honan ötvenezer forintnyi kormányzólokra szánt összeggel csak hosszabb idő multával tért vissza, az alatt távollétében Martini felterjesztésére Wehle százados és munkácsi várerődítési igazgató vette át a munkálat vezetését Bangya és Kazinczy Lajos felügyelete alatt. Hasonló eltorlászolások történtek *Ungmegyében* is, hol *Uzsokon* május 29-kén *Klein Károly* orvos a *lubnyai patak mellett* felállított töltés-dolgozóknak 40 frtot fizetett azon 600 frtból, melyet Pribék őrnagytól a barikádok készítésére felvett.*)

Ez alatt a magyar hadseregek győztesen nyomultak Budapest felé, honnan Windschgrätz hadvezér vert seregével kivonulni kényszerült s midőn május 20—21-dike közti éjjel *Budavárat* honvédeink bevévék s e nevezetes győzelmet a hírlapok és külön plakátok csakhamar hirül vivék az országban, az általános örömmek megyénk városai is versenyeztek kifejezést adni; hála imák tartattak s május 25-kén Munkácson különös ünneplés is rendeztetvén, ez alkalomra a hatóság nagy nemzeti zászlót készítettett, mely 5 frt 32 krba került.

*) Az ungmegyei felvidéki erődítési és eltorlászolásai munkálat serényen folytatott. A fennmaradt számadások szerint: június 2-kán *Vilasy József* főhadnagy nyugtázott Klein Károlynak 36 frtot Uzsokon a *serbini* patakon készített torlasz munkásai számára; június 9-kén *stuzicai* pataknál torlászolóknak számára 75 frt 18 kr., június 11-kén fizetett Klein Kosztrinán a zornovai töltésen torlaszt készítőknak 74 frt 45 kr. pp. június 14-kén *Bereznán* leszámolt Klein következőleg; Az 1. számú barikádért fizetett 103 munkásnak á 12 kr. 91 frt 44 kr., 40 szekér 20 krval 3 3 napra 40 frt., a 2. számú torlásznál dolgozott 90 embernek 3 napra 12 krval 54 frt., 12 fuvarért ugyanott 14 frt 24 kr., á 3-ik számú torlászért 84 embernek 3 napra 50 frt 24 kr., 10 fuvarért ugyanott 12 frtot; 4-ik számú torlászért 36 frt 4 krt, 30 itce pálinka és 302 kenyérért a munkások számára 18 frt 29 kr.; 5-ik számú torlászért 84 munkásnak és 15 szekérért 3 napra 75 frt 18 kr.; 6-ik számú torlászért 120 munkásnak és 5 felügyelőnek 2 napra 74 frt 45 kr., — 7-dik számú torlászért 100 munkásnak 10 szekérrel és 4 felügyelőnek 2 napra 50 frt 40 krt, kenyérért és pálinkáért a munkások számára 12 frt 44 kr. Összesen 565 frt 44 kr.

Ungmegyében, különösen annak felsőbb részein ez időben épen úgy, mint Beregmegye felvidékén táboroztak különféle fegyveres csapatok, melyeknek fizetését az ungvári *sóház* tisztei Kögli pénztárnok és Salgházy ellenőr cszközlék; így adtak ki ezek május 28-kán 943 frtot; a *gyilaki* tábor részére június 8-kán Eory Jenő őrnagy segédnek 135 frt, június 16-kán pedig 1335 forintot.

Május 29-kén *Hladisz Fedor* nevü egyén Turkára mint kém titkos kiküldetésben eljárván, azért Klein Károlytól kapott nyugtára 10 forintot. Június 1-jén Ungváron *Weinmann Lipót* vett *Pfeiler Károly* százados élelmezési biztos részére ezer köből rozst á 6 frt 36 kr. s azért felvett tőle 6600 frtot; június 9-kén pedig felvett ugyan e századostól Fekésházi József Ungváron 60 köből rozs árúul 396 frtot; június 22-kén pedig *Ellinger János* könyvnyomdász 16 frtot ezer nyomtatott példányért ily felhívásból: „*Szózat Máramaros, Bereg és Ungmegye lakosaihoz*“. Melyben a lakosok kitartásra és áldozat hozatalra buzdítottak.

Május 23-kán Fischer főhadnagy az ungi csapat 4. századából *Sztavnára* jött Bereznáról; ott táborozott a beregmegyei szabadcsapat gyalogosztályából *Ruzsák Lajos* százados; május 24-kén *Szikszay János*, május 25-kén Beszterczey József főorvos és toborzó százados fogaton küldött hat lengyel önkéntest Sztavnáról Nagy-Bereznára; május 25-kén Nagy-Bereznán *Halasi Béla* hadnagy felszámított Eperjesre való jártaért hat napra 3 frttal és egy tizedes illetményével együtt 44 frt 6 krt. május 26-kán Eory Jenő hadnagy fzetett előfogatért Perecsentől Remetéig 1 frtot. Szikszay János százados pedig *Szinicsina János* sztavnai gazdától az ungi mozgó csapat részére két ökröt vett 88 frtért. Rösler József százados ugyan e csapatból felvett az nap Bereznán Pribék őrnagytól száz forintot századja részére; hol másnap *Wagner József* puskaműves munkadíjul kapott ez őrnagytól 12 frtot; május 29-kén *Papp Antal* nagybereznai lelkész felvett Pribék őrnagytól egy dob ára fejében 16 frtot p. p.; június 5-kén *Karaffa Sándor* tüzér tizedes vitt Munkácsról Ungvárra három szekérrel *éles töltést*, mire utiköltségül kapott Mezösy Pál parancsnoktól Noszák Sándor számvevő utalványára, tíz frtot. június 4-kén *Weinmann Móric* felvett Pfahler élelmezési biztostól a nagybereznai tábor számára szállított 4553 font szalonnáért 1456 frt 27 kr. p. p. június 24-kén pedig *Szobrácson* utalványozott *Eötvös Tamás* biztos a most nevezett szállító részére a pesti nagy tábor számára hajtott marhákért 2338 frt 29 kr. a nagybereznai tábor számára szállított marhákért pedig 686 frt 36 krt és zabért 398 frt 15 krt. . .

A *Kazinczy Lajos* hadtestéhez tartoztak a többi csapatok közt a *zemplén- és szabolcsmegyei* mozgó nemzetőrségi századok is. A *zempléni védsereg*, a mint hivatalos irataiban címeztetett, első százada június közepén *Polenán*, a második pedig *Turja-Remetén* táborozott. A fenmaradt számadások szerint volt az őrmester napizsoldja 24 kr. tizedesé 18 és a közvitézé 12 kr.

A *zempléni védsereg* I. századának tisztikara volt: *Csemiczky Károly* és *Oláh József* főhadnagyk; őrmesterek: Kovancsik Ferenc, Rojcsék János és Gönczi Lajos. Tizedesek: Jedlovszki Samu, Szentpétery Sándor, Szlávi Alajos, Szabó Lipót, Siskovics András, Szép István, Ripcsó György, Viravecz Mihály és Mózsés Mihály; 181 közlegény.

A II. században volt a főhadnagy Németh György, hadnagy Deli János. Őrmesterek Oláh Lajos és Deli István. Tizedesek: Nagy József, Kristóf János, Sera Ferencz, Tóth István, Bodnár Károly, Szinyéri István, Menyhárt István, Zahoránszki Mátyás, Frieder Móric, Viberal János és Varga András. Közlegény 180. A *zempléni védsereg* állományának névsorát közlöm a *Függelék* 8-dik száma alatt.

E védseregre fordított kiadás volt 1849. június hónapban következő: Az I. század élelmezése 860 frt 30 kr. a II-diké 886 frt. Csemiczky főhadnagy illetéke 74 frt. Némethé 74 frt. Oláh Józsefé 74 frt. Deli hadnagyé 60 frt. átalánypénz a két század részére 10 frt. előre nem látott kiadások 65 frt. 46 kr. összesen 2234 frt 16 kr.

A két század létszámából azonban utközben többen átmenetek a tüzérséghez; így június 27-kén *Virtus György*, Luzsinszki András, Szabó Márton, Szücs Sámuel és Szakszon Mihály; míg Ráczy Ferencz a huszárokhoz ment Lukács Andrással együtt, Gál Dániel pedig megszökött. Luzsinszkit és Szücsöt átvette Munkácson Hreblay Arnold és Virtust *Fehér Endre* tüzemesterek.*)

A *szabolcsi védsereg állott* négy századból és május hónapban táborozott megyénkben *Polenán* és *Vereczke* körül. A *Balla Samu* számvevő által Polenán június 1-jén félhónapról szerkesztett költségjegyzék szerint volt az illetmény 1081 frt 44 kr. és 7394 kenyérrészlet és Bencur kapitány számadása szerint kiadatott május hónapban: május 16—31-ig táppénzül 1081 frt 44 kr. a főtiszteknek 230 frt. boltiárukra 32 frt. előfogatokra 51 frt 14 kr. a négy századra átalányul 120 frt összesen 1514 frt 58 kr.

Kár, hogy a főtisztek a jegyzékben meg nem nevezvék; az altisztek névsora azonban ez: I. században *őrmesterek*: Gráf

*) Fejér Endre később tanulmányait folytatva, ügyvédi pályára lépett s meghalt Munkácson mint nyugalmazott kincstári ügyész.

Mór és Antal József, (öt napi illetményük 2 frt.) *Tizedesek*: (öt napi 1 frt 20 krral) Sós Károly, Mislei Mihály Szeverényi Dani, Putsko János, Kántor Mihály, Szabó István; *Örvezetők* (40 kral) Fritsch József, Hegymegi Ferencz, András József, Paška András, Róka Mihály és Koesis István. A II. században: *Örmesterek* Pozsonyi László és Mészáros Pál. *Tizedesek*: Gyurcsán János, Szabó Ferenc, Pohánka János, Angyal Soma, *Lehoczky István* és Leleszi Pál. *Örvezetők*: Madarasy István, Enyedy István, Zombory Mihály, Benkő János, Semsei János és Auguszténi Soma.

III. Században; *örmesterek*: Horváth Károly és Déri János. *Porkoláb*: Gyurkovics Elek. *Tizedesek*: Radeckzy Ignác, ifj. Gyurkovics Elek, Kletus Mihály, Grexa János, Bertóti János, Kis Péter és Serobák János. *Örvezetők*: Kósa János, Jancsik József; Basziszta András, Török István és Balogh Mihály.

A IV. században, *örmesterek*: Szabó Sándor és Detrich János. *Tizedesek*: Radeckzy János, Barta József, Rozgonyi Pál, Danielovics József, Tóth Lajos, Vályi György, Szepesi Dániel, Novák György és Baksi Lajos. *Örvezetők*: Bara György, Sarsinszki János, Szöllősy László, Szvitanics János, Szücs Mihály és Klimó Géza. Utóbb megérkezett a sárospataki kórházból Fejérváry Ede *örmester*. Az első században volt 108 a 2-dikban 118 a 3-dikban 112 és a 4-dikben 120 s így összesen 458 közlegény, kiknek névsorát megörökítés végett közlöm a *függelék 9-dik száma alatt*.

E nemzetőrök sem voltak kellően fölfegyverezve, mi onnan is kitészik, hogy május 20-kán (1849) Leszky főhadnagy 64 lándzsát vett át részökre a munkácsi hatóságtól; mind a mellett szolgálatot tettek itt és Ungban, hol a csapatokból többen megbetegedvén, más kórház hiányában június 21-kén *Bosány Henrik* igazgató orvos és Katkics százados térparancsnok *Turner János* építő mester által készítették egy külön betegápoló barakot, melyhez a szükséges anyagot és fát az ungvári kulcsári lak udvarán állott 3 öles sertésöl és tyukketrecből vették, melyet lebontottak; értékét 99 forintra becsülték és így nyugtázták; hol, valamint a többi rendesebb kórházakban azután a kolerában és más betegségekben synylődő harcosok ápolattak, a szükséges *vörösbort* részökre Veinberger Salamon szállítván, ki júliusban 192 itce ily borért a 12 kr. 39 frt 24 krt. pp. felvett.

Ekkor Munkácson is a városi hatóság tulhalmoztatván a hadi mozgalmak okozta teendőkkkel, június 30-kán tartott gyűlésén elhatározta, hogy a mostani rendkívüli időkben a főbiró mellé négy értelmes tagot ad segédül, kik közül legalább kettő mindig a városházánál jelenlenni köteles és kiknek intézkedéseit minden lakos teljesíteni tartozik; de megjegyztetett,

hogy a főbíróval tartandó ily tanácskozásban a tagon kívül bárki más is részt vehet. A zürzavar mindinkább növekedett, midőn hírül ment, hogy a határszéli Beszkid hegyen túl *Sacken* tábornok alatt *nyoleran* század orosz gyalogság és négyezer lovasból álló hadosztály tanyáz, melynek lovas őrsége koronként át is lépte a határt s a vereckei és volóci völgyekben portyázott. Ennek ellenében Bereg- és Ungmegyében a *Kazinczy* Lajos vezérlete alatti hadosztály táborozott, a mely Klapka hadtestében a 2. hadosztályt képezte és állott 6 zászlóalj gyaloghonvédből, többnyire rendezetlen ujoncokból, 4 század vadászból, egy század máramarosi szabad csapatbeli ifjakkból, négy század huszárból és 23 különféle ágyuból. A gyalogságnál volt a 20. zászlóalj Mecséry és Pongrác századdal; a 91. honvédzászlóalj, melyhez még május 29-kén kinevezettek századosokul Ruzsák Lajos, Leszkay Kálmán és Ilosvay Rudolf; főhadnagyokká: László István és Ujhelyi Lőrinc; hadnagyokká: Komáromy Pál, *Fankovics* János, Keltz István, Neupauer György, Füzesséry Gyula, *Elkel Antal**) lovas csapatbeli őrmester és *Hrabár Manó* Beregmegyéből. *Ruzsák századja* állott július 6-kán 1 őrmester, 12 tizedes, 2 dobos és 155 emberből s kapott július 6-kán századja részére 298 frt 40 krt. tiz napra. A 20. zászlóaljból felvett századja részére Mecséry Gusztáv a várbeli pénztárból 110 frtot és Pongrácz a 4. század részére 400 frtot. *Kratochvíl Antal* hadnagy a lengyel legióban felvett július 9-kén 75 frt. abból a célból, hogy az ujonnan belépő legényeknek foglalóul 5—5 frtot adjon.

A határszélnél és duszinai völgyben tanyázott az Abauj-zemplénből ujonnan toborzott 92-dik honvéd zászlóalj; míg *Kazinczy* táborának zöme június és július hónapokban meg megfordult Munkácson is s tábora részére pénzt és lovat requirált; fent Uklina táján az oroszok megjelenésére kiadatott a rendelet az utak elzárására, melynek folytán, mintegy két-háromszáz ölnyi (4—600 méter) hosszúságban az Uklina helységből Verecke-féle nyuló utmentében a meredek hegyen levágatott az erdő s a ledöntött százados terebélyes bükk és juharfák a mély völgyben s az ut oldalán felhalmozottak**) mi által az átjárás teljesen meg-

*) *Elkel Antal* később Munkácson megnősült s mint szolgabíró meghalt.

**) Az ez alkalommal *Rozgyilán* s a havasok alatt a *zsdimiri*, *Vicsai*, *zsdénovai* és *paszikai* területeken és völgyekben mintegy négyszáz holdnyi térről torlászokul levágott bükkfákból a forradalom lezajlása után az uradalom mintegy kétezer öl tűzfát készítettett és még többet égettetett fel faszénné és hamuvá, hogy legalább némileg értékesíthesse; de a mély vízmosásokban és völgyekben éveken át hevert a tömérdek szálfá, míg lassan elkorhadt. A *hitári* hegyen levágott fenyőfákat lassan elhordogattatta az erdőtisztség. A rozgyilai mély patak körül még a hatvanas években is láttam szerte heverni óriási bükkfák szárait, melyek ott később elporladtak.

akaszatott és mi azt eredményezte, hogy a hegyentul lakó verhovinai ruthének az éhenhalásnak tétettek ki. Egyszersmind a kiváló hegyek ormain örök alkalmaztattak, kiknek feladatuk volt, (más távirdai készülék nem léteben, mi akkor még teljesen ismeretlen intézmény volt) az ellenség vagy más veszély közelségét és hirt a megállapított módon, éjjel tüzfénnyel jelezni. Ugyanakkor végleg megerősítettett a munkácsi vár is. A lapokban érintetett ez időben az is, hogy *Petőfi Sándor* honvéd őrnagy fog a munkácsi vár parancsnokává kineveztetni; mire, mint állíták, ő valóban vágyott is; azonban az ország alsó részein és Erdélyben rohamosan változott körülmények e terv kivitelét megakadályozták. Lehet, hogy ha a hír teljesült volna, hazánk nagy költőjének végzetes sorsa is más fordulatot veendett . . . No de hát erre is'el lehet mondani: *Sic fata tulere!*

A magyar csapatok koronkinti vonulásait megyénkben a végzetes két utolsó hónapban, t. i. június és júliusban kimutatják: azon nyugták is, melyeket egyes tisztek és alantosok ez időben *Kacz kálmán* beregszászi sütőnek és kenyérszállítóinak itt kiszolgáltattak.*) Így már május 20-kán a *Naményban* megfordult 20. honvédszászlóalj átvett 600 kenyérrészletet; június 13-kán Beregszászban *Gruber József* káplár a vadászcsapatból 37 részletet; június 25-kén Fülle István a 19-dik huszár ezred szakasza részére 34 részletet; 29-kén a honvéd könnyű lovas csapat részére *Tömösváry* főhadnagy 190 r., július 1. a 91. honvédszászlóalj 4. százada részére *Ujhelyi Lőrinc* főhadnagy 300 r.; jul. 6. a szabolcsi védsereg részére *Mészáros Pál* őrmester 160 r.; jul. 11-kén az e csapatból átállott ujonc huszárok részére ugyanaz az őrmester 35 r.; jul. 13-kán *Ecsedy János* (Bangya József ordinánca) 2 részletet; július 17. *Kallós Kálmán*, őrmester és tábori biztos segéd 1872 részletet; — a tiszaujlaki tábor részére *Fehérváry* előfogat-őrmester 300 r. és ugyanarra a célra *Varga Ferenc* előfogat-őrmester 320 részletet; július 18. *Horváth Károly* őrmester a 12-dik huszárezred alezredesi 2-dik százada részére 104 részletet; *Ludhegyi Endre* a 104. honv. zászlóalj részére mint éllelmezési hadnagya 800 részletet; *Ombódy* őrmester a beregmezei lovas

*) Én e csekély érdekűnek látszó mozzanatokot azért nem mellőzhettem művemben, mivel megvagyok győződve, hogy azokat az utókor, ugymint én, megfogja tudni illően becsülni. — Sajnálám azt, ha a legegyszerűbb közvitéznek, ki a nagyhorderejű forradalomban részt vett, emléke lehetőleg meg nem örökítették. Hisz nemcsak a ki magasló vezérek, hanem a sokat fáradt és nélkülözött közlegények is egy célért, hazánk függetlenségének kivívásáért küzdöttek És nem vennők-e szívesen most, ha a Boesky, Bethlen vagy Rékóczyak szabadságharczaiban részt vett harcosok neveit ismernők. Azért a bíráló félre ne értse jószándékomat s ne kiszebbítse e miatt törekvésemet. Petőfi egyik szép versében maga mondja: »Tiszteljétek a közkatonaikat, nagyobbak ők mint a hadvezérek.« . . .

mozgó csapat (guerilla) részére *Munkácsy Sándor* tábori biztos és főhadnagy utalványára 150 részletet; a 3. számú 3 fontos gyalog üteg részére (melynek parancsnoka volt *Szinesy József* kapitány,) *Várkonyi* tüzemester 240 részletet; a nyugtát láttamozta Ékey főhadnagy és élelmi tiszt. Julius 19. a 21. honv. zászlóalj részére *Serfőző* János élelmi őrmester 800 r.; július 20-kán a *Mezőhegyesi* ménes csapat részére *Urbán József* káplár 8 r.; július 21. a 6. huszár ezred felszakasza részére Freyseysen Gyula őrnagy rendelésére 48 r.; július 24-kén a mozgósított nemzetőrök részére 800 r.; az első számú nemzetőri század részére *Belényesi Károly* főhadnagy 259 r.; a 4. számú nemz. század részére *Kiszely János* őrmester 174 és a mezővárii század részére Tariska Zsigmond őrmester 160 részletet; *Buday Lőrinc* százados az ő nemzetőri százada részére 180 r.; a 6-dik huszárezred tartalék százada részére Karácsony tizedes 14 részletet; július 25-kén *Láday Balint* toborzó vezénylő a lovas ujoncok részére 130 és már előbb július 20-kán 173 részletet; *Vass György* a kaszonyi nemzetőrségi század részére 116 r.; *Nagy Ambrus* százados pedig az ugocsai nemzetőrség részére 392 részletet; végre július 31-kén a mezőhegyesi ménes csapat részére *Schigert* káplár 155 részletet vett át.

De *Kazinczy Lajos* hadtestének *Ungváron* és környékén portyázó csapatai is állítottak ki ily nyugtákat, melyek most adatokul szolgálnak. Így május 26-kán *Szatmán* Popóczi János nemzetőri főhadnagy az ungi csapat 4-dik százada részére felvett 646 adag kenyeret; július 25-kén *Ungváron* *Treszkay* százados és tábori élelmezési főbiztos elismeri, hogy husz gönci hordó bort, vagyis 3000 itcét átvett *Apaticzky Vince* cukrásztól *Pfahler Károly* élelmezési főkormányzó rendeletéből. A nyugtán megjegyeztetett, hogy az ispán ur által lefoglalt husz hordó bor átvételét s a 20 frtnyi ára hordónkint a kormánybiztos által lesz utalványozandó. Aláírva *Pfahler K.* százados és élelm. főigazgató. Eötvös kormánybiztos utalványára azután jul. 26-kán *Apaticzky* a 400 frtot fel is vette. Julius 25-kén *Ungváron* *Katkics kapitány* térparancsnok német iratban igazolja, hogy a *Moskovics Samutól* elvett öt loért 120 frtjával. jár neki 600 frt., mit Eötvös jul. 26-kán megutalványozott. Julius 26-kán *Lang József* huszár hadnagy *Zsólnay őrangy* csapata számára az ungvári mészárosoktól négy mázsa húst vett át államiköltségre. A kiadhatást megrendelé *Munkácsy Sándor* főhadnagy, tábori biztos. Ugyanaz nap *Ungváron* *Védhegyi György* a *Kazinczy*-hadtest hét fontos rövid vetágyu félüteg parancsnoka felvett Péterffy őrnagy s térparancsnok irására 29 font húst; ugyanakkor *Lüley* főhadnagy a *Kazinczy*-hadtest elővéd csapat hátrahagyott podgyászi-parancsnok nyug-

tázott az ungvári élelmezési raktárnak száz font hust Darócról jul. 27-kén pedig 448 fontot. Serföző őrnagy a 21. honv zászlóaljtól felvett 600 font hust a zászlóalj részére ungvári táborban Ámann őrnagy láttamozása mellett. Ugyanott jul. 27. *Lángffy* László hadnagy a 3. számú 3 fontos első felüteg parancsnoka nyugtázott 26 font hust; *Sáski* százados a *Kárpáti lengyel lövész legió* 1. százada részére 70 font hust német nyugta mellett, melyet Tonvutchka és Gönczy hadnagy láttamozott.

Julius 27-kén Ungváron *Fornek* százados utászparancsnok utászai számára nyugtázott 10 font hust; *Birnstingel Gusztáv* (munkácsi uradalmi erdész) mint beregi nemzetőri százados a 4. század részére 94 fontot; *Buday Lőrincz* e nemzetőrség 3-százada részére 82, *Abonyi* százados a 2. század részére $94\frac{1}{2}$ és *Uray Miklós* százados az 1. század részére 168 font hust. Ugyanakkor *Motzok János* őrmester a beregmegyei lovas őrség százada részére 54 font hust nyugtázott az ungvári uradalmi mészárosoknak, melyet *Freyseysen Gyula* őrnagy láttamozott; július 28-kán pedig *Édelén Mária*n őrmester a beregi nemzetőri zászlóalj dobosai részére 3 font hust.

Julius 27-kén Katkics ungvári százados térparancsnok részére előfogati, betegápolási, hágó mén-parancsnoksági és vadászcsapat szükségleteire utalványozott Eötvös kormánybiztos 300 frtot Ungváron . . . Eközben a Kazinczy-táborban gyakran kifogyott a pénz s különösen az apró pénz hiánya is okozott sok kellemetlenséget, mennyiben a *zsoldokat* elosztani s kifizetni nem lehetett. Julius 31-kén Munkácson *Joksmann Károly* tűzérőrnagy felhívta *Gáthy Sámuel* főbirót, hogy mennyiben kötelessége a vasgyárban erélyesen dolgoztatni s a munkásokat fizetni, mi apró pénz hiányában nem történhetik meg, igyekezzék úgy intézkedni, hogy minden ötödnap legalább négy százast felválthasson; különben nehogy a hazának ebből hátránya legyen, ha a munkások nem dolgoznának, ő maga fogná azokat a házakat átkutatni, hol aprópénzt remél találni. Megjegyzi végre, hogy az eddigi felváltásoknál történt *kihágásokat**) nem az ő, hanem Kazinczy ezredes szóbeli rendeleteinek tulajdoníthatók s épen azért kéri, hogy jövőben neki oly goromba üzeneteket ne tegyen. Julius 1-én pedig *Mezőssy Pál* munkácsi várparancsnok felhívta a nevezett birót, hogy még azon

*) Ezek abból állottak, hogy a mezőn táborzó csapatok apró pénzt szedendők egy a birót, mint egyes tehetősebb polgárokat zaklatták a bankjegyek felváltásával; Cseh János élelmezési biztos és Neumann őrnagy fenyegetések közt követelték a százas bankjegyek felváltását, sőt néha éjjel verték fel a polgárokat e végből s a mentegetőzöt szidalmakkal és fenyegetéssel illették. A Joksmann tűzérőrnagy hivatalos iratán levő kör pecséten látható az ország címere korona nélkül s köriratham ez: * *Országos tűzérőri öntöde igazgatósága*. Ez öntöde pedig a frigyessalvi uradalmi vasgyárban volt.

nap Eötvös Tamás ung-beregi főispán és kormánybiztos rendeletére adjon a vári pénztárnak *tízezer forintot kölcsön*, különben meghatalmazásaszerint fog eljárni. Ugyan az nap a várparancsnok még levélben arra hívta fel a nevezett főbirót, hogy felelet terhe alatt azonnal állítson ki *egy jóérelmű előrsöt Uj-Klenóctól Rákossig*, ki az ellenség netaláni közeledését a várőrséggel azonnal tudassa. Ily körülmények közt a városi előljárónak bizonyára nehéz feladatokat kellett megoldani, minden oldalról megkerestetve levén; de emellett még a Munkács részéről is különös s az akkori viszonyokkal homlokegyenest ellenkező ügyekkel zaklattatott. Így július 21-kén Bécsből *Schultz Pál* a cs. k. kincstári főkönyvelőség számtisztje nyomtatott felhívást intézett a városi előljárósághoz, az iránt, hogy a *Jellasic* (Jellacic)-bán és cs. kir. hadszernagy (Felczeugmeiszter) nevére tervezett alapítványhoz hozzájárulni sziveskedjék s arra a mellékelt rovatos négyoldalú iven aláírókat gyűjtsön. Bizonyára gunyosan vevék akkor a felhívást, mire az is mutat, hogy az iv maiglan üresen maradt . . .

Mezőssy Pál várparancsnok a megakadt közlekedés miatt szintén pénz hiányában szenvedvén, július 1-jén 569. sz. a *ismét sügeté a tízezer forintnyi kölcsön* azonnali beküldését, különben az őrség által hajtatta be s így jobb lesz azt önként beszolgáltatni. A levélre ilesztett viaszpecséten van a koronánélküli országczimer és e körirat „*Munkácsi várparancsnokság pecsétje.*“ E felhívás folytán Gáthy Sámuel főbiró képviseleti gyűlést híván össze, az ügy eltárgyalása után azt határozta, hogy e követelés meglepte a hatóságot, mert eltekintve attól, hogy a város a honvédség és várőrség élelmezése és fuvarozás által tetemesen terheltek, közelebb is arra szorítottatott, hogy *a lakosság a vár körül több hétig ingyen és panasz nélkül ázott sáncokat* s a honvédekre élelmet és pénzt adakozott; még is kész a felhívásnak a lehetőségig megfelelni s öt tagu bizottságot nevez ki Gáthy Samu elnöklete alatt, Lang Vitusz, Oláh István, Szunyogh Lajos és Gecsey György tagokból, oly utassítással, hogy ezek a multhatatlanul szükséges pénzösszeg iránt a várparancsnokkal egyezkedjenek menyiben ily szorult helyzetben egyszere a kívánt összeget nem szedhetik be, a követelés leszállítási iránt s egyszersmind a pénz összegyűjtése iránt intézkedjenek. Ugynnakkor terjedvén azon rémhír is hogy Galiczia felől az ellenség közeledik, erre nézve elhatározottatott, hogy azon esetre, ha az ellenség a városba betörne, a kellő intézkedéseket erre nézve is tegye meg az e célra megválasztott küldöttség, melynek tagjai voltak Gáthy Samu főbiró elnöklete alatt Freyseysen Dániel, Gecsey György, Lang Vitusz és Oláh István; sőt *Remborszky Tamás*, lengyel parancsnok arra akarta a képviselőtestület birni, hogy azonnal népfölkelést szervezen, mely

indítványt azonban egyelőre a képviselőtestület el nem fogadott.

Mezőssy a hozzája felment küldöttséggel értekezvén, a követelést 5246 forintra szállította le, mint melyre a kimutatott adatok szerint, mulaszthatlanul szüksége van s kérte, hogy ez összeget délután hat óráig szállítsa be, hogy azzal a követeléseket kielégíthesse s a zsoldokat kifizethesse. Történt azonban, hogy azon nap (július 1.) a Kazinczy hadtestből *Pribék őrnagy* a 106. honvéd zászlóaljjal Munkácsra érván, szintén felhívta a városi hatóságot, hogy elháríthatlan fizetési törlesztésre szükséges háromezer forintot azonnal szolgáltatson neki át; erre felkérte a tanács Pribék őrnagyot, hogy személyesen jelenjék meg a városházán tartott gyűlésen s győződjék meg az állapotról; hol ő megérkezvén s látván a vár részére szükséges és requirált összeg behajtása körüli gyors eljárást s a tehetősebb polgárookra való kivetést, beleegyezett abba, hogy követelését 2560 frtra leszállítsa. Ennek folytán a tanács hivatkozott szorult helyzetére s felkérte őt, hogy vegye fel ez összeget a vár részére gyűjtött 5246 forintból s írjon levelet a várparancsnokhoz a város megnyugtatósáért, melyet az őrnagy azonnal következő alakban megirt és fel is olvasott: «106. honvédzászlóalj! Ungi hadtest parancsnoka. Munkácson július hó 1-jén 1849. Mezőssy százados munkácsi teparancsnok urnak Munkácson. Miután 2758 frt 50 kr-ra nélkülözhetetlen szükségem lenne, a munkácsi város hatóságtól az ön által kivetett összegből felvettem, melyről Kazinczy ezredes és Eötvös Tamás kormánybiztos urakat 24 óra alatt értesitem. Pribék őrnagy. A levél köralakú pecséttel volt ellátva, melyen az ország czimere állott korona nélkül és a körirat: *106-dik honvédzászlóalj pecsétje 1849.* Ekkor azonban a tanács még azt is kérte az őrnagytól, hogy foglalja e levélbe még azt is, *hogy e pénzt lefoglalta*, nehogy különben Mezőssy tegyen a város ellen erőszakoskodást, mire Pribék indulatba jövéen, elrepszette és földhöz vágta az iratot s dörgő szavak és fenyegetések közt eltávozott s a pénzt fel nem vette; de csakhamar utána visszafordult és szóval kijelenté, hogy egy óra alatt elvárja a pénzt, majd pedig levelet intézett a városi hatósághoz, melyben szemére veté, hogy a 2758 frt 50 kr. a város hazafiai megfélelmezéssel csak úgy szándékozott kiadni, hogy a nyugtatványba az erőszakos lefoglalás ténye legyen kifejezve, mely nyilváníására azonban a parancsnokság ez összeget mint hazafiai, baráti és katonai kötelességeit ismerő, fel nem vehette, azért kénytelen kijelenteni, hogy ha immár a tanács a kívánt összeget *egy óra alatt be nem adja*, azt katonai erővel fogja behajtatni; egyszersmind a felelőséget, ha e maítt felsőbb rendelkezés szerint ma tovább nem mehetne, a városi hatóságra há-

ritja . . . Így a város az erőszaknak engedvén, a kivánt összeget 2560 frtot Pribéknek átadta, a vár szükségletére fenmaradt 950 frot pedig egyelőre letétette. (L. függelék 11. sz.)

Maholányi Tamás munkácsi kincstári sőtárnok pedig magára vállalá, hogy a várparancsnokkal kiegyenliti az ügyet; mit a tanács örvendetes tudomásul vett s csakugyan Maholányi másnap vagy is július 2 kán Mezösynél a várban megjelenvén, annak a tegnapi eseményeket előadta s azt is, hogy Pribék örnagy a várost kényszerítette arra, hogy mennyiben az ő katonáinak a zsoldját már több nap óta ki nem fizethette, a vár részére gyűjtött összegből neki a kivánt pénzt átadni kényszerült s így a vár részére szükséges összeget tegnap a város a legjobb akarat mellett sem küldhette el; ennek fejében azonban most ő a mai napon befolyt só árából ezer forintot elhozott s kötelezi magát arra, hogy ezentul mindennap este beszállitandja a beveendő sójövédelmet s reméli, hogy ekép mind a várörségnek, mind a szorongatott városnak sorsán segítve lesz, mert ez utóbbi ugy is folytonos zaklatásnak levén kitéve, megérdemli, hogy a vár részéről is némi méltánylásban részesüljön . . . Erre Mezössy beteges állapotára való hivatkozással a vár tiszti karát hatalmazta fel arra nézve, hogy az előadott ügy felett tanácskozzék és határozzon, mibe ő is belenyugodni fog. Ennek következtében Ruttner György hadnagy, Pongrácz, Ruzsák Lajos, Mecséry Gusztáv századosok, Karsa hadnagy, Kralovánszky László százados és térparancsnok, Keresztesy Ferenc főhadnagy hadbíró, Erdélyi Benő hadnagy, Sélley tüzér százados és Decső Károly mérnökkari főhadnagy és erődigazgató megfontolván az ügyet, elfogadák Maholányi ajánlatát, azzal a hozzátétellel, hogy nem kételkedvén Munkács város hazafias becsületességében, a szükségelt pénz összeg gyűjtésében tovább is munkálkodni fog s az esetben, ha az ellenség közelednék, a begyűlt pénzt jó eleve a várba szállítja. (Lásd függelék 12. sz.)

Maholányi azután másnap értesíté a városi hatóságot, hogy a várparancsnokkal kiegyezett s minthogy annak már eddig hatezer forintot a só árából kölcsönzött s most ismét ezer frtot kész adni, a város ellen tett kötelezése megszüntettnek tekinthető. A tanács megköszönte Maholányi eljárását, de egyuttal indítványozta, hogy mennyiben Eötvös Tamás kormánybiztos*) a város irányában rossz indulatot tanusított s a békés polgárok nyugtalanítására hatott, intéztessék ellene felsőbb helyen panasz; de a jelen volt Bay Ferencz első alispán jóakaratu javaslatára felhagyott

*) Eötvös Tamás már akkor beregmegyei főispán is volt, ki a május hó 26-dikára e végből Beregszászba hirdetett bizottmányi közgyűlésen ünnepélyesen beiktatott.

e számdékával, igérvén az alispán, hogy ily szigorú eljárást közbefjárásával jövőben megakadályozand, *Klimko Sándor* fuvarbiztos pedig július 2-kán bejelenté a tanácsnak, hogy a július 1-jén bejött 106. zászlóalj nem mint bejelentetett Pribék őrnagy által, 2000, hanem csupán 1200 emberből állott s így az elkészített husból 800 adag fölöslegessé válván, ezt szintén a panaszba bevétetni kérte . . .

Július 4-kén azután a Mezőssy részére gyűjtött de fenmaradt 1250 frtból visszatérített Balogh Ferencnek 100, Freyseysen Dánielnek 100, Döbrentei Imrének 100, Frantz Antalnak 100. Lang Jánosnak 265, Felenkovics Imrének 50, Rick Jakabnak 200, Weinberger Samunak 100, Halpert Salamonnak 25, Weinberger Simonnak 50, Berger Joelnek 100 és Haupt Baruchnak 50 frt.

Július 2-kán Dőr, munkács városi élelmezési tárnok kért a városi hatóságtól a vár részére tegnapi ígéretéhez képest husz köből *köles kását* és husz *hordó bort*, igérvén, hogy mihelyt pénz érkezik, megadja az árát, mert megjegyzé, hogy a várórség nagy hiányt szenved s hogy a várban volt kása-készletet a tábor számára kellett kiadnia. Mire a hatóság azt felelé, hogy mennyiben a várnak csak most küldött pénzt, vegye azon a szükséges élelmet. A kalamitásokhoz járult míg az is, hogy a sóházról elfogyván a sókészlet; annak nagybani eladását beállítá a hatóság. Ilosvay Gusztáv főszolgabíró pedig ismételve sürgeté, hogy a város a kiváltságos osztálybeliekkel együtt, fizesse meg a *kőzadót* a „*honnyi*“ (honi) pénztárba, mennyiben az már kétezerre felszapordott, melynek kivetését a városi hatóság eszközölje.

A zavart növelé a *muszkák betöréséről* szóló hír, s valóban július 2. és 3-kán Vereckénél megjelent egy negyven főből álló *közák csapat*,*) mely azonban onnan csakhamar visszahuzódott; mit az alispánnal és várparancsnoksággal azonnal közölt a válaszmány, melynek tagjai voltak Munkácson Gáthy Samu főbíró, Döbrentei Imre, Balogh Ferenc, Freyseysen Dániel, Haluskai Sándor, Lang Vítusz, Gecey György, Maholányi Tamás, Joó Alajos, Frantz Antal, Wimmerth Vida, Baronyay József dr. orvos, Lang János, Szabó Ferenc, Pap Sámuel, Katona János, Felenkovics Ferenc, Klimko Sándor, Rollek János, Nuszer Antal stb. *Freyseysen Gyula* nemzetőri őrnagy pedig, kit *Kazinczy* ezredes a Naményi utvonal megvédése végett önkéntes nemzetőrségi csa-

*) A határszélnél tanyázott orosz cs. sereg [közül egy portyázó lovas csapat július 11-kén egész *Felső-Vereckéig* behatolt; itt *Duliskovics János* derék g. k. lelkes és történelv házát megszállván, abból elvittek a katonák 7 rőf vékony vásznat, párnahajakat, asztalkendőket és kanalakat, mely kárát a községi előljárárság július 15-kén 1850. évben hit alatt negyven pengő forintra becsülte.

patával oda kiküldé s neki pótlólag nagyobb erőt, sőt ágyut is utánküldeni igért. — *Vásáros-Naményből* július 3-ról értesíté a városi főbirót, hogy ő Kazinczy ezredes rendeletéből a naményi passus védelmezése s az ellenség mozdulatai megfigyelése végett ott tanyáz. Irja továbbá, hogy az ezredes megigéré, hogy fedezetére s rendelkezése alája még egy zászlóalj honvédet, egy osztály vadászt és egy félüteg ágyut ad, de ezeket még mind ez ideig meg nem kapta, tehát népfelkeléssel nemzetőrökkel őrsi s fedezi lehetőleg e részét Beregnek. Tegnap jött haza az ellen mozdulata, mennyisége és tábori helyét kémlő utból s így biztos tudósításul irhat, hogy a muszkák még tegnap reggel Nyiregyházán voltak, mintegy ötezeren, többnyire *lovások*, 15 darab ágyuval. Szabolcsi első alispántól hallá, hogy Királytelken még kilencezer tanyázott, mindenütt szeliden bántak a néppel, sehol nem gyilkoltak vagy raboltak, sem nem loptak s nem gyujtogattak. Biztosan mondhatja ezt, mert öt huszár kíséretében önnön maga meg akart mindezekről győződni s egész a táborukig közeledett, hol szemével látta őket s csak akkor távozott el, midőn negyven kozákkal beakarták keríteni. Ma biztos hírül kapta, hogy az egész muszka tábor *Debrecen felé* szándékszik, hol tizenhétézer ember több ágyuval akar ellenállani, mind debreceni fiuk, kik készek életre és halálra vivni; birájok megszökött, mint hirlik, utána egy tanácsos is akart megszökni, de a lakosság elfogta s mint gyanus hazafit felkonczolta? Ő nagyobb erőt tegnap is kért, a mivel a nevezetes pontot (a tiszai átjárást) megvédje; de hozzá teszi, hogy Isten tudja, ha és mikor kap, különben minden esetben a legutolsóig is kész ott maradni, történjék vele bármi is stb. (L. függelék 13. sz.)

Mezős várparancsnok pedig a vár részéről báró *Barkóczy Ferencz* főhadnagyot kiküldvén a *tiszántulra* és Debreczen vidékére tudósítások szerzése végett, ő szintén Naményből, július 4 kéről jelenté a várparancsnokságnak, hogy 4—5 ezer orosz katoná Nyiregyházán tanyáz; ennek folytán írja tovább, ő azonnal kötelességének ismeré, mihelyt lovat kapott, utnak indulni Debrecen felé, azonban Kálló előtt értesült arról, hogy az ellenség Kálló alatt Fejértó felé siet, így tehát más irányt véve, Béltek is Lugós felé iparkodott *Debrecenbe jutni*, azonban azon reggel Debreceből *Béltekre* áruhában érkezett *Kralovánszky László* őrnagy a szabolcsi főispánnak Bélteken jelenté, hogy tegnap délután mintegy négy óraker az ellenség felszólítást küldött Debrecen városához, hogy adja fel magát; nevezett őrnagy s azután a később kijött kémnek tudósítása szerint, az ellen 16—18 ezer, negyvenkét ágyuval s áll Nádudvar, Fejértó, Balkány és Szakoly helyiségekben, hagyva némi erőt Debrecen alatt az ugynevezett

Nagyerdőn; s így lehetetlen vala Debrecenbe érnie, sőt Bétek-nél tovább se, mert a felette lehangolt szabolcsi nép, sem katonai szolgálatra menni nem akar, sem pedig faluját egy órára is elhagyni; e szerint visszatért ide s holnap reggel hajnalban *Nyírbátorba* a szabolcsi bizottmányi ülésbe menni szándékozik, hova várnak biztos tudósítást *Nagyvárad felől*, melyben, mint reméli, ha az leend, hogy a magyar erő Nagyvárad és Debrecen között van, úgy egyenesen megy Nyírbátorból a táborba s onnan Pest felé.

Megjegyzé még, hogy Královánszky őrnagy tudósítása szerint, Debrecen város attól függeszté fel az ellennek adandó választát, hogy van-e Derecskén vagy nincsen magyar erő, mitán Biharmegye huszezerből álló népfélkelést huzott össze Peterd körül. Tovább vigasztalásul írja, hogy a vett tudósítás szerint *Görgey* a Pozsony felől beütött mintegy hatvanezer oroszot meg és kiverte Magyarhonból; s hozzá teszi: adja Isten, hogy mindenütt így legyen. Hogy Nyiregyházán az ellenség három napi időzése után négyszáz beteget hagyott hátra; már Debrecen alatt is vannak sok halottai stb. Kér azután további utasítást, hogy menjen-e Pestre vagy a munkácsi várba vissza. (Függelék 14. sz.)

Ezalatt a Munkácsnál tanyázott katonák részére a város folyvást kiszolgáltattott szükségleteket szénát és abrakot, fizetvén e szállítmányokat saját pénztárából.

Julius 19-kén Kazinczy ezredes, mint a felső magyarországi hadsereg fővezére 404. sz. a. következő rendeletet bocsátott ki: »Munkács város lakosainak. Tudomásomra esvén, hogy ezen város lakosainál több féle katonai készletek, ugymint áttilák, köpenyek, nadrágok, sapkák bakkancsok és különféle fegyverek, úgy mint puskák, pisztolyok, kardok és lándzsák részszerint elrejtve, részszerint pedig saját használatukra házaiknál léteznek; minthogy pedig *Munkács* város lakosai ezen ruha és fegyverműeket úgy sem használják és a mint tapasztaltam, használni nem is fogják, honvédeim egy része pedig mindezen fentemlített szerekben szükölködik, meghagyom és parancsolom, hogy kivétel nélkül minden itteni lakos szoros kötelességének ismerje 24 óra alatt minden néven nevezendő katonai ruhanéműeket és kivétel nélkül minden fegyvert *Péterffy* őrnagy térparancsnok urnak átadni. A kitűzött 24 óra után ház vizsgálat fog tartatni és a kinél fegyver vagy katonai készlet találtatik, rögtön ítélő szék elébe fog idéztetni; Péterffy őrnagy ur minden átveendő fegyverről és katonai készletről nyugtatványt ad, melyet a kormány ki fog fizetni. Az irat kerek pecsétjén a magyar címer korona nélkül, köriratul pedig: »* *Kazinczy H. T. pecsétje*,« kimetszve állott.

Julius 20-kán estve jelenté a városi előjáróság, hogy a puska beszedés csak házról-házra való járással történhetvén meg, mostanig lehetetlen volt beszedni, annál inkább, mert a nép mun-

kán van nappal; ennek következtében Eötvös T. kormánybiztos meghagyá, hogy most este s reggel minden házat járjanak be s a fegyvereket és öltönyöket szedjék be, a szabók és szállítók pedig a náluk levő posztókészletről tegyenek jelentést.

Julius 20-kán Csemiczky százados meghagyásából Tok főhadnagy beterjeszté a *2-dik határör vadász zászlóalj* 1-ső osztályától való pénzszükségleti kimutatást július 16—25-ig terjedő időre következő részletezéssel: Két százados havi illetménye 280 frt, két főhadnagyé 164 frt, négy alhadnagyé 312 frt, négy fővadász zsoldja 36 krval 24 frt, 24 alvadász 24 krval 96 frt., 24 vadász 16 krval 64 $\frac{1}{2}$ frt, 240 közvadász 12 krval 480 frt; a két század általánypénze 120 frt, összesen 1540 frt, mit Eötvös kormánybiztos utalványozott Pfahler Károly élelmezési tisztnél. — Julius 27-kén felvett *Gulácsy Imre* őrnagy e határörvadász zászlóalj számára Pfahlertől 500 frtot; július 22-kén Horváth Kálmán első *tartalék honvédszászlóalj* parancsnoka felvett katonái számára Pfahlertől ezer forintot Munkácson; ugyanakkor *Keczer* százados átvett *Karácsonyi* Pál főhadnagytól egy deres kanca lovat alku szerint száz forintért, mely összeget Eötvös T. kormánybiztos utalványozott Pfahlernél; Kovács László első százados láttamozta az iratot, melynek pecsétjén volt az ország címere korona nélkül és e körirat; „*Kazinczy H. T. főszámvevő pecsétje*“ Ugyanakkor Deutsch Lipót eladott Pfahler biztosnak 73 köből paszulyt a 7 frt 36 kr. s az azért járt 554 frtot nyugtázta.

Julius 23 - 27-dik napjain Dör várbeli élelmezési tárnok meghagyására a *munkácsi új gimnázium épülete kórházzá* alakítottatott át s azért a munkásoknak fizetett 12 frt 22 krt pp. különben már előbb, még június 10-kén írta Eötvös kormánybiztos a városi hatóságnak, hogy a vár alatti *katonai kórházat* vegye át kezelés alá s azt a szükséges felszereléssel és élelemel lássa el s eszközöltesse abban erélyesen az ápolást, az állam minden költséget megfogyván teríteni.

A reguirált fegyverek egy részét azután a polgárság beadván, az a kastélyban tétetett le, honnan augusztus hó 17-kén az oroszok közeledésekor a várba átszállítottak . . .

Julius 22-kén Bangya József őrnagy rendeletére a munkácsi uradalom 1212 darab deszkát adott át a Kazinczy tábor számára *kunyhók s barakkok* építésére; a 15 ezer emberre és 16 ágyura felszaporodott haderő akkor a munkácsi vár alatt elterülő csillagsáncoktól körülvevett mezőségen táborozott. Ebben sok népfelkelő is volt, mivel a magyar miniszterium még május 18-diki hirdetményében, melyet minden közhelyen és templomok ajtóin kifüggesztettek; országszerte *keresztes háborút hirdetett* s felső Magyarországra nézve annak Trencséntől Máramarosig terjedő huszon-

négyszázötven megyéiben azonnal életbe léptetni is rendelé. Ugyanakkor meghagyta a miniszterium, hogy 1-ször a nép felhívások által fegyveremelésre buzdítsassék; 2. hogy május 27-től kezdve három héten keresztül minden ünnep és csütörtöki napon a templomokban imádkozások és hitszónoklatok tartassanak s a harangok kétszer meghuzzassanak; 3. hogy június 6-kán a nép közönséges bójtöt tartson; 4-szer hogy az országba törő muszka sereg elöl minden élelmi cikkek és marhák elhordassanak.

E szokatlan intézkedések vegyes érzelmekeket keltettek a népben. Az elszánt és erélyes honfiak felbuzdultak s készek voltak a legvégsőbb harcra; ellenben a gyávábbak és közönyösöknél leverőleg hatottak; általában azonban szomorú és gyászos képe volt az országnak, mely sejté, hogy a döntő és elhatározó perc közeledik és sokan valának, kiket bajjóslat és érzelem fogott el s immár nem sokat reméltek a megfeszített ellenálástól sem. Hol lelkesítő és befolyásos előjárók buzgolkodtak, ott a község készségesen nyujtott segílyt és áldozatot, míg a kislelkűek tartózkodókká váltak. Minden tekintetben rémhírül vette az ország, hogy június 14-kén *Rüdiger* császári orosz tábornok hadai a Szepeségen és *Paskiericz* alatt a főhad *Duklánál* Sárosmegyében átlépte a határt s tiz nap mulva már Kassánál egyesült a két tábor, mely a száz-tizezernyi fegyveres hadat meghaladta; míg Sass cs. hadvezér Arvamegyébe hatolt, Lüders pedig Erdélyen át közelgett s így tervszerűleg minden oldalról meglepték az országot. Azt, hogy Beregmege beszkidí határszélein is megjelentek s megállapodtak orosz csapatok, már főnebb említém.

Ezeknek ellenében e tájon *Kazinczy Lajos* ezredes tábora tartá megszállva a Beszkidek alatti vidéket, míg a munkácsi várat *Mezőssy Pál* vezeté, kít Kossuth Lajos és Görgey Arthur a hadügyminiszter által Budapesten 1849. június 13-kán kelt okmánynyal őrnagygyá kinevezettek. A tábor egyes osztályai és csapatai portyázásokat tettek Ung és Máramaros megyék területén is, míg a zöme többnyire Munkácsnál tanyázott; hol július 31-kén *Kazinczy* nyílt rendeletében meghagyta az uradalmi főtiszttségnek, hogy minden pénzkészletét és loállományát négy óra alatt adja át a hadsereg használatára, e végből megbízáván egyszersmind *Joksmann Károly* tüzér őrnagyot és *Mezőssy* várparancsnokot, hogy a késlekedő uradalom ellen esetleg katonai végrehajtást intézenek; *Csemiczky* kapitány pedig az alsó és felső vereczkei, volóczy és felsőhraboniczai gazdasági lovakat kívánta be, mikét, számszerint tizenkilenc darabot, dacára annak, hogy még a június 28-kán kirendeltettek sem kerültek vissza, valamint a pénztárból hatezer forintot elfoglaltak; később 14 lovat és három igásszekeket visszaküldöttek ugyan, a 10274 pforintnyi értékért és a lefoglalt

készpénz fejében azonban Eötvös kormánybiztos augusztus 7-kén egy hetvenezer forintról szóló elismervényt és illetve utalványt állított ki, mely soha sem váltatott be a rohamosan bekövetkezett válság miatt.

Kazinczy Lajos hadseregével Munkácsra érkezvén, mennyiben a fenakadt közlekedés miatt pénzhányban szenvedett, június 27-kén 19. szám alatt a grófi uradalmi főtiszttséghez intézett nyílt parancsban felhívta azt, hogy pénztárában levő pénzkészletét addiglan, míg a Pestre küldött »nyargalóc« visszajön, adja át, mert pénze elfogyván, arra a hadsereg fentartására szüksége van, ugy szintén lovait és szekereit mind rendelje be, hogy az alkalmasakat azonnali használatra átvehesse; követelt pedig délutánig husz négylovas fogatot és husz pár fölszerelt lovat az ágyuk és löszerkocsiknak Husztra való elszállítása végett. E rendelet következtében a főtiszttség huszonötezer forintot adott át Kovács László hadipénztárnoknak Eötvös Tamás biztatására és Joksmann Károly nyugtájára; másnap június 28-kán pedig kiállított 16 igásszekeret és hatvankilenc fölszerelt lovat, melyek a huszti táborba elszállítottak. Majd június 29-kén Mezösy Pál munkácsi várparancsnok rendelkezésére kiállított a főtiszttség 12 négy fölszerelt lóval ellátott szekeret, melyekből 16 hámos ló a hadszertárban most el készült ujdonuj négy ágyu vontatására alkalmaztatott. *Bangya József* őrnagy a Kazinczy hadtest rendőri és futári osztálya azonban a polenai uradalmi postahivatalnak megírta, hogy a postaszolgálat érdekében a beküldött négy ló helyett csak kettőt foglal le s kettőt visszaküld a postakocsissal együtt, mivelhogy tudja, mily nehéz most szolgálkra szert tenni.

A várpalánkai alsó sáncok közt táborozó hadsereg így heteken át részint helyi szükségleteire, részint a vidékre tett kirándulásaiakor requirált a lakoságtól fuvart, midőn pedig végleg eltávozandó volt, készületei közben július 30-kán Mezösy Pál várparancsnok és Joksmann Károly tüzér őrnagy, majd másnap Kazinczy ezredes maga nyílt rendeletben felhívta ismét az uradalmi főtiszttséget, hogy minden pénzkészletét és lóállományát négy óra alatt bocsássa a honvédelem felhasználására, *Csemicky* kapitány pedig szintén foglalás terhe alatt kívánta, hogy az alsó és felső vereckei, volóci és felső hrabonici majorokból is az összes lovakat rögtön állítsa elő. Ez intézkedés ellen azonban a főtiszttség kifogást tett, megjegyezvén, hogy Kazinczy ezredes a június 28-kán átvett lovakat még mindekkorig ott tartja s így ujakat nem bocsáthat rendelkezésére; e kijelentés következtében csakhamar megjelent azután a kastélyban egy kirendelt katonai csapat s néhány tiszt, kik a rendelet foganatosítását sürgették;

azonban a főtiszttség akkor sem volt hajlandó a parancsot teljesíteni s különösen *Oláh István* uradalmi ügyész szólalt fel az önkényes eljárás ellen, mi azt eredményezte, hogy a kirendelt tiszt a nevezett ügyészt letartóztatta s a várba elvitette, a felnyitott pénztárból pedig hatezer forintot lefoglalt és a majorból 19 lovat elhajtattott. Oláh a várban tisztas fogságban tartott mindaddig, míg az orosz sereg közeledésének hírére, önként minden feltartóztatás nélkül onnan ki nem sétált s a városba visszatért. A lefoglalt lovakból később tizenegyet és három szekeret visszkapott ugyan az uradalom, de a requirált fogatok és készpénz fejében Eötvös Tamás kormánybiztostól augusztus 7-kén kiállított hetven ezer forintról szóló utalvány érvénytelen maradt, azt a később Bereg megyében is működött gróf Szirmay Sándor főbiztos sem akarván értékesíteni.

Augusztus 1-jén még Keczer főhadnagy a honvédszekereszet és lőszerszállító felügyelőség számára elvett az uradalomtól hét lovat, három kocsit és hat hámot; augusztus 4-kén pedig *Dobrojevics Jakab* főhadszállási százados (Hauptman des Generas tabes) volt munkácsi uradalmi mérnök, átvett alsóvereckei majorból négy felszerszámozott uradalmi lovat és egy szekeret.

*

Julius 8-kán Husztról a hegyeken át érkezett Pudpolórcra (most Vezérszállás) *Volyánszky Sándor* rendőrbiztos *) és *Ruzsák Lajos* honvéd százados két századdal, kikhez azután július 15-kén a vidékbeli porság rendeltetett mint fölkelő nép a végből, hogy Vereckén át a Beszkid hegyre vonuljanak s ott a kémlelő orosz csapatok ellenében tüntessenek; e terről azonban később lemondván, az összegyűlt kaszás és lándzsás nép eloszlott. Még június hónapban Felsőhrabonicán és Pudpolócon, valamint a Rozgyila hegyen levő *Voloszata* nevű dülön *barakokkat* és torlaszokat készítettek a nagy számmal itt megjelent honvédek és nemzetőrök, mikhez az uradalmtól gerendákat és deszkákat, június 23-kán pedig a rozgyilai ujonnan felállított ágyutelephoz faanyagokat és vasat requiráltak. A fenmaradt nyugták szerint június 8-tól 30-ig táborozott itt a 21. honvédszázalaj, névszerint Székely, Joksmann Ferencz, Ruttner György századosok, Gschwentner Károly, Balogh és Szoták Mihály főhadnagyok alatt, kik, valamint Hrehuss János őrmester ez időben az átvett élelmi és egyéb szükségleteket nyugtázták.

*) Ennek sárgarézből készült $4\frac{1}{2}$ centiméternyi átméretű körpecsétje nálam őriztetik; rá van vésvé egy nyitott szem, *alatta IV. ez alatt 1849. és körírásban: álladalmi rendőrség felügyelősége.* E pecsétet magától *Volyánszkytól* kaptam, ki a forradalom után ismét Munkácson uradalmi hivatalt viselt;

A 91. zászlóalj részéről Ruzsák Lajos százados, Stenczel Rudolf és Kroó Antal őrmesterek, Szegedi Mózsés káplár és Orbán Ferenc közlegénytől maradtak fenn nyugták-, ugyszintén megfordult itt július 14-kén *Dercsényi István százados guerilláival*; július 8–14-kén egy csapat *Württemberg huszár*, Csemiczky százados parancsnoksága alatt a II. számú *határőrvidész zászlóalj* 1-ső osztálya és Eperjesy százados alatt a 2-dik honvéd vadászcsapat egy osztálya, mely utóbbi némely nyugtán így is cimeztetett: „*Éőtűs határőr vadász ezred*,” melynek *Gulácsy* volt őrnagya, *Bernáth* egyik századosa és *Petrovay Lőkös* hadnagya. Július 25-kén *Bangya József*, *) Ámann százados és Dercsényi kapitány Polenáról honvédsereggel és guerillákkal és egy ágyúval felmentek az ország határára, honnan azon éjjel váratlanul a határon túl Galiciában fekvő *Klimec* helységbe berohantak, a lakosságot felverték, szétriasztották s az üresen maradt házakat és tisztí lakokat kifosztották s így másnap július 26-kán reggel zsákmányterhelten visszatértek, utközben a legénység árulgatván a ruthének közt a prédált csekély értékű tárgyakat . . . Július 31-kén *Csemiczky Felsőhrabonicáról* elrendelte, hogy *Nuszer János* alsóvercekei gazdatiszt minden uradalmi fogatot küldjön a tábor rendelkezésére, minthogy az Munkács-felé visszahúzódott, hol ez időben a várkörüli rónán *Kazinczy* hadteste táborozott, még pedig a fenmaradt nyugták és rendelkező iratok szerint, július hó közepétől augusztusig. De e közben is jártak egyes honvéd és Rembovszky Tamás ezredes parancsnoksága alatt lengyel önkéntes csapatok a havasok körüli völgyekben és hegyeken portyázni, midőn végre augusztus hó 6-kán ezek is végleg visszavonultak e tájról, tartván az oroszok nagy erejétől, kik a Beszkid tulsó oldalán tanyáztak s várták a parancsot a tömeges bevonulásra . . .

A munkácsi táborozás idejéből fenmaradt eredeti nyugták szerint: július 23-kán *Tesztőry* százados és tábori élelmezési biztos 1164 *akó bort vett át*, augusztus 5-kén Kallós Kálmán őrmester és a tábori élelmezési főigazgató segédje, mint magát aláírta, 116 akót, *Cseh János* élelmezési tiszt 179 akót, melyet a munkácsi és beregszászi *grófi pincékből requiráltak*. A többi nyugtákon előfordulnak: *Remborszky* a lengyel legió parancsnoka; ki csapatja számára 560 font hust vett át; Füzesséry főhadnagy a 91. honvédzászlóaljából; Müller János élelm. biztos, ki a Nagy Ambrus százados alatti ugocsai nemzetőrség részére hust utalványozott, valamint külön az *ungmegyei* nemzetőrök számára is;

*) Ekkor történt az is, hogy Bangya egy verhovinai zsidót kémkedés miatt utólagos jóváhagyás reményében felakasztatott.

Balla Péter, tüzemester a honvéd 1. számú *egy fontos* ütegnél; *Svaizer* Sándor vadász főhadnagy; *Szircsák* őrmester a munkácsi térparancsnokságnál; *Kovancsik* futár; Kiszely János élelmezési hadnagy; aug. 8. és 11-kén *Tóth Ferenc* lovas hadnagy 35 font hust nyugtázott a lovasok és négy fontot a banda (zenekar) részére; *Medve János* kezelő tüzemester a honvéd egy és háromfontos üteg osztálynál nyugtázott aug. 10-kén 52 font hust.

Vörös Ferdinand várbeli tüzér hadnagy és lőszerész nyugta mellett átvett Munkácson augusztus hó 3-tól 18-ig az uradalomtól 2—10 fontos kartács sörétet (azaz apró vas golyókat) 3915 fontnyi súlyban; 1260 fontnyi 3—10 fontos löfedelet; 1133 darab 7—10 fontos pattantyut (gránátot) és 3597 darab 3 és 6 fontos ágyugolyót. E löszereket megrendelte Wehle százados munkácsi várerődítési igazgató még márczius 27-kén a munkácsi urad. frigyeshalvai vasgyárnál s azok és egyéb tárgyak ára fejében Eötvös kormánybiztos július 20-kán 10692 frt 57 krt. és augusztus 2-kán 4718 frt 8 krt. utalványozott a munkácsi sóhá. pénztáránál.

Munkács városban az Új (most Kossuth Lajos) utcában fekvő naphoz címzett uradalmi nagy épületben működött akkor a *honvédtüzéri hadszer-hivatal*, melyért a honvédség az 1849. május 1-től október végeig számított időre bérül 250 frtot fizetett, utalványozván ez összeget Kosztka Károly tüzéri számvevő főhadnagy s megerősítvén azt Joksmann őrnagy és Eötvös kormánybiztos.

Augusztus 12-kén Munkácson Eötvös Tamás kormánybiztos *Nedeczey Ferencet* nevezé ki nyílt rendeletben munkács városi *polgári biztosnak*, a végből, hogy az utazók utleveleit megvizsgálja, a gyanus egyéneket és idegeneket elfogassa, a szolgabíró-ság által kiadandó utleveleket láttamozza; a táborba szóló leveleket oda elszállíttassa, a kormány rendeleteit teljesíttesse, az ellenszeglőket letartóztassa, azokat, kik a magyar bankjegyeket elfogadni vonakodnak, elzárassa s egyéb rendőri intézkedéseket eszközöltessen. Három centiméternyi sima körpecsétjén e szavak voltak bevésve: *munkácsi polgárbiztos pecsétje*.

Augusztus 13-kán meghagyá *Hreblay Antal* tüzér százados és főkhadszerparancsnok a városi tanácsnak, hogy mennyiben a hadszerhivatal a vasgyárban az *ágyúöntést és fúrást* folytatni akarja, felhívja azt, hogy apró pénzről gondoskodjék, nehogy különben más szigorubb eszközökhöz kelljen nyulnia*) másnap

*) Nehány napig azután folytatták is még a gyártást, az orosz had közeledésének hírére azonban csakhamar felhagytak vele s a készletet elrejtteni igyekeztek.

pedig *Cseh János* élelm. tiszt Eötvös Tamás közbejöttével felhívta a városi bírót, hogy egy százforintos bankjegyet azonnal váltson fel; hasonló fenyegetőzéssel követelte a felváltást *Neumann* őrnagy is,**) mire a tanács augusztus 14-kén ismét felhözván, hogy a polgárság még éjnek idején is felveretik pénzváltás miatt s a honvédség által e végből durván megtámadtatik, elhatározta, hogy felsőbb helyen panaszt emel e visszaélések megszüntetése végett.

Majd Hreblay tüzér százados újabb követeléssel állott elő, iratában mondván, hogy mennyiben a kormánybiztos elutazott s az ágyu gyártásra sürgősen pénz kell, a pénztára pedig kiürült, segítse ki a városi hatóság a mennyire lehetséges, apró pénzzel is. Az iraton a pecsét köralakú, rajta az ország címere korona nélkül s e felirattal: **Munkácsi fiók tüzér hadszer-hivatal.**

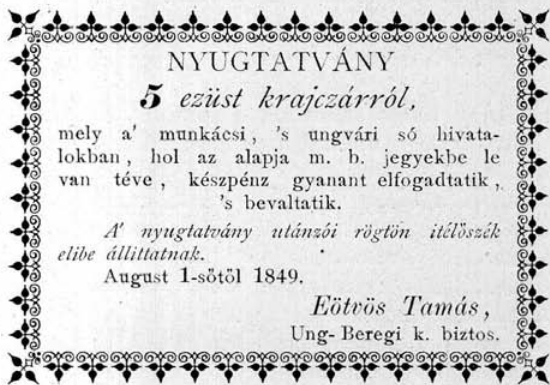
Augusztus 17-kén Freyseysen önk. nemzetőrségi őrnagy a városi hatóságtól két fogatot kért, melyeken a polgároktól folytatólag beszédett és a kastélyban elhelyezett lőszert ésfegyvereket akará a várba beszállíttatni.

Augusztus 20-kán elhatározta a tanács, hogy mennyiben a marha ára tetemesen felszökkent, a hus fontját 20 krra emeli. *Maholányi Tamás* munkácsi sótárnok pedig bejelenté, hogy a *miniszteriummal megszűnő a hivatalos érintkezése*, a városi hatóságtól kér utasítást a sóárulás iránt; erre augusztus 22-kén azt határozta a tanács, hogy mennyiben a só beszállítása is csökkenőben van, ezentul egyszerre helybeli lakosnak 25 és vidékinek 50 fontnál többet ki ne méressen. Ugyanakkor a városi tanács *Maholányi* a forgalomban levő *munkácsi és ungvári Eötvös Tamás-féle papírpénzjegyek* alapja iránt megkérdezvén, ő a közönség megnyugtatóására kijelenté, hogy a kibocsátott szükség pénzjegyek alapja biztos, mert az az ungvári és munkácsi sóházakban száz forintos állami bankjegyekben van letéve; mely készlet most az orosz seregek közeledése folytán, a várba felfog vitetni és ott őriztetni; miért is dobszó és kifüggesztés által kihirdettetni rendelte a tanács, hogy e pénzjegyeket mindenki büntetés terhe alatt készpénz gyanánt elfogadni köteles. Ez 5 és 10 krajczáros pénzjegyeket ugyan is Eötvös apró ércpénz hiányában saját felelősségére nyomatta volt Ungváron; vala pedig e szükségpénz következő:

8 centiméter hoszu és 6 cm. széles közönséges szürkés merített papiros lapon félcentiméternyi keretben felül nyomtatva »*Nyugtatóvány*« alatta: *10 ezüst krajczárról*, mely a munkácsi és

**) Ennek pecsétjén volt az ország címere korona nélkül és e felirat
* munkácsi térparancsnokság 1849.*

Ungvári só hivatalokban, hol az alapja m. b. jegyekbe le van téve, készpénz gyanánt elfogadtatik, s beváltatik. Augusztus 1-jétől 1849. *Eötvös Tamás* ung-beregi k. biztos. »Ehez hasonló volt az öt krajcáros jegy is, s melynek ábráját közlöm.

Kazinczy Lajos ezredes a magyar kormánytól oly utasítást kapván, hogy seregével Arad-felé tartson s Görgey hadseregéhez csatlakozni igyekezzék, e végből augusztus hó 6-kán a váralánkai tábor helyéből megindult s a városon át vonult.*) Innen késlekedve Beregszász-felé ment, de mennyiben értesült, hogy Tiszántul már az orosz segédcsoportok portyáznak, utját Szatmárnak vevé s onnan Erdélyen át *Sibó*-felé tartott, hová augusztus 22-kén érkezett meg s itt *Gaál Sándor* csekély számú csapatával találkozott s báró Wesselényi Miklós kastélyában elhelyezkedett. De csakhamar ott termett s bekopogtatott nála Timaschev orosz cs. százados, ki őt *Grottenhielm* orosz tábornok megbízásából fegyverletétre felhívta s mig így Kazinczy tiszteivel haditanácsot tartott, az éj folyamában összes legénysége, mely mintegy kilenc-

*) A táborozók számára ez időben az uradalmi itteni tisztség tüzi fát szállítván, az illető átvételt Péterffy őrnagy mint a tábor térparancsnoka nyugtáztatta; helyenként Simig Rezső a tábori hat fontos ágyúüteg hadnagya is. Egy ily iratra augusztus hó 6-ról följegyeztetett, hogy e napon is szállított ugyan az uradalom a táborba fát, de már akkor a tábor Munkács városba bevonulván, midőn annak utcáin a fuvarosok az uradalmi raktárban leendő elhelyezés végett a szekerekkel vissza haladtak, a honvédek méhrajként meglepték a szekereket s a fát elhordották, úgy hogy Simig csak három ölet nyugtázhatott. Megjegyzem itt, hogy *Simig* akkor szintén a táborral elvonult innen s annak sorsában a végfelosztatásakor részesült. Később a magán életbe vonult s a kaloccai uradalomnál gazda tisztül alkalmaztatott hol mint tisztartó most is működik. Midőn 1899. április 22-kén a munkácsi kaszinó kör a Podhering felett álló 212 méter magas Szarkahegy ormán a diadalmas ütközet ötvenéves emlékének ünneplését nagy részvét mellett tartá, Simig sürgönyileg küldé üdvözlését, mely itt szives viszhagra talált.

ezerből állott, szétfutott, úgy, hogy reggel augusztus hó 25-kén csupán 95 tiszt letette a kardját és az 56 ágyut, 56 láda löport, 76 különféle podgyász, mállás és szerkocsit s otthagytott fegyverzetet vehette át az orosz sereg; ott veszvén eredménytelenül az e vidékről magával vitt különféle fölszerelés is.)*

*

Paskievitz Erivanski hereceg s orosz hadvezér azon hirre, hogy Ung és Beregmegyében magyar csapatok portyáznak, melyek esetleg utánszállító vonalait veszélyeztethetnék,**) Debreceben akép intézkedett, hogy *Karlovicz* altábornok a IV-dik hadosztály 2-dik dandárának hét zászlóaljával, 2 könnyü üteggel, 4 dsidás századdal, 25 kozákkal és egy árkász századdal augusztus 14-kén Debrecenből elindulva, Nagy-Kállón és Vásáros-Naményon át Munkácsra nyomuljon, hogy onnan a munkácsi erődnek szemmeltartása mellett a magyar portyázó csapatokat s fölkelte népet lefegyverezze s ennek megtörténte után, a vár megkerülésével Kassára vonuljon be. Így azután *Karlovicz* némileg megszorított különítményével csakugyan megjelent e tájon. Előcsapata minden fenakadás nélkül kelt át Naménynál a Tiszán és aug. 19-kén Beregszászhoz közeledett. Midőn így a város tornyából az előnyomuló csapatot megpillánták, csakhamar levevék az ott lobogott nemzeti zászlót s annak helyére fejéret tüztek ki és *Jandrisics Antal* főbíró vezetése alatt küldöttség vonult ki a

*) De áldozata lett a fegyverletételnek maga a jobb sorsra érdemes Kazinczy már akkor tábornok is, ki 1847-ig mint osztrák tiszt szolgálván, a honvédség alakításakor belépett az I. honvédutász zászlóaljba s megbízást nyert a II. ily zászlóalj alakítására s így 1849-ben, mint 29 éves férfi, ezredessé s nemsokára tábornokká kinevezetett. S jöllehet az orosz hadvezér előtti oly kikötéssel tevő le a fegyvert, hogy hasonló ranggal az orosz cs. seregbe beléphet, ennek dacára az osztrák seregnek átszolgáltatót, melynek haditörvénszéke Aradon október 25-kén föbelvette. Ő fia volt Kazinczy Ferencznek, a széphalmi híres honfinak.

**) Kazinczy táborából megfordult augusztus hó 3-kán Beregszászban *Kratochivill* nevű térparancsnoki segédtsízt; *Móre János* örmester pedig az ungi lovas nemzetőri szakasszal; augusztus 4—16-kán élelmeztetett ott *Urbán József* káplár és *Schigert* altiszt a mezőhegyesi méntelepesekkel és *Zsidovics* nevű utász hadnagy. Augusztus 7-kén *Kacz Kálmán* beregszászi vállalkozó küldött a Kazinczy tábor részére V.-Naményba nyolcezer részletkenyeret, melyet *Tóth Lőrincz* lovas hadnagy nyugtázott; aug. 9-kén pedig küldött ismét 3200 kenyérrészletet *Vörösmártra* és négy-százat a naményi táborba. Ugyanakkor Beregszászban tányázott *Hrabovszky Ferdinánd* az ungmegyei szabad lovas csapat századából és *Láday Bálint* lovas táborozó vezénylő aug. 16-kán, kiket szintén *Kacz* látott el kenyérral, lévén akkor hatósági igazolvány szerint a beregszászi piaci ár következő: Aug. 22-kén a rozs köblének ára 26 váltó forint, 29-kén 16 ft 40 kr., szept. 12-kén 22 ft 70 kr., szept. 12-kén 22 ft 30 kr. és szept. 19-kén 15 ft váltópénzben. Különben Kazinczy táborának elvonulása után a beregi és ungi mozgó nemzetőrök és guerillák portyáztak e megyékben szanaszét és örködték a határok mentében is.

város elé, hogy az érkező vezér jóindulatába ajánlja a várost. A nyugodtan beérkezett első lovas csapat a vármegeye ház előtt állapodott meg s azt nem sokára a sereg zöme, saposok és dobosok előlovaglása s a szép sorokban lépdelő gyalogosok éneklése mellett követé, mely az Ardó-utcában megállapodott; majd Karlovitz altábornagy jött, kinek tiszteletére minden lovas leszállt és köszönté őt. E nyájas fővezér a tanács üdvözlétének viszonzásául megígérte, hogy seregében a legnagyobb fegyelmet és rendet fentartandja, ha az ellenkezőre a városbeliek okot nem szolgáltatnak. S ekép nyugodtan el is helyezkedett a több ezerre menő tábor, mely részint az egyes polgároknál a házak és csűrökben elhelyezkedett, részint a *pázsiton* tanyázott.

Azonban csakhamar nyugtalanító hír kezdte a városban szállongani, suttogván a lakosok, hogy kün a szőlők közt a Kigyósfelé vezető uton, egy orosz katona megöletvén, e miatt a vezér véres bosszút akar állani; ez azonban felocsudván, véresen a városba betántorgott s előjáróinak elbeszélé, hogy egy ismeretlen férfi őt megtámadta s a rábizott ökröket elhajtotta. A hadvezér erre szigorú vizsgálatot tartván, a megfélemlített városi előjárókat kérdőre vonta, kiknek s a megsebzett katona vallomásaiból azonban meggyőződván, hogy a bűn részességgel a polgárság nem vádolható s az eseménynek nagyobb jelentőséget tulajdonítani nem lehet, így a megtorlás elmaradt. A nem várt esemény pedig, mint később kitudódott, ugy történt, hogy a Nyiren átvonult muszka sereg a többi közt egy ottani gazda egyetlen pár ökrét is megrequirálván, azt egy gyalog katona gondviselésére bizta, ki észre nem vette, hogy az elkeseredett káros gazda őt bizonyos távolságról követi s ökreit szemmel kíséri. Ez Csarodán azután menet közben összefővén egy *Pénzes Péter* nevű kétes erkölcsű volt guerillával, ennek elpanaszlá baját, ki megígéré, hogy ökreit visszaszerzi, ily ügyekben jártas levén; s így együtt menvén a tábor után, Beregszászban rá tudta venni a katonát, hogy a szénapénz megtakarítása céljából, vezesse ki az ökröket a legelőre, mire ez jóhiszeműleg ráállván, midőn együtt a szőlőhegyek megé kimentek, egy csalitos uton főbesujtá a gyámoltalan muszkat s így a károsodott társaságában az ökrökkel a Nagyhegyen keresztül Muzsaj-felé szerencsésen elmenekült, míg a leütött legény néhány óráig magánkívül hevert . . . Pénzes még azután is gyakran jött a törvénynyel összeütközésbe, míg végre 1886-ban meghalt Beregszászon.

Az itt táborozott hadseregből pedig még az nap elvált egy hadoszlop s Gát falun áthaladva, az ugy nevezett *középkorcsmánál* befordult a sik erdőbe *Nagy-Lucska* falu felé, ott az uradalmi majorban állapodván meg azon szándékkal, hogy onnan a

munkácsi vár bevételét eszközölje. Ezen *Karlovit*z altábornok (General lieutenant) parancsnoksága alatt álló és *Paskievitz Erivánszky* herceg tábornagy vezérlete alatti főhadereghez tartozó hadosztály állott két dandárban 16 gyalog zászlóaljból, 12.732 főből és a *Serputovszki* tüzér osztályába tartozó löbb lovas és nehéz ütegből, valamint a *Glasenapp* tábornok alatt álló lovas csapatból. Elég erő arra, hogy azzal a parányi munkácsi várat teljesen és könnyen lerombolják és bevegyék; melyben Kazinczy táborának elvonulása után *őrségül* csupán a 21. és 92. honvédszászlóalj s a német legio egy osztálya maradt, mely utóbbi akkor a Rembovszki lengyel századát váltá fel; míg a bástyákon különféle kisebb-nagyobb ágyuk állottak.

Még az nap *Pozner Antal* szabolcsi fi, ki az orosz sereghez hadhiztosul volt alkalmazva s ki utjában a Kossuth-bankjegyek érvénytelenségét is kihirdetgeté. — *Savin* orosz mérnök-kari százados kíséretében fehér kendőt lobogtatva, megjelent a vár előtt, bebocsáttatást kérvén. Erre *Mezősy Pál* várparancsnok, ki tisztikarával együtt a bástyafokáról nézte a Lucska-felé érkező tekintélyes sereget, kiküldvén a várból *Éva Károly és Komlóssy István hadnagyokat*, ezek bevezették a bekötött szemű küldötteket, kik *Mezősy* lakába érvén, a *vár feladását kérik*; megjegyzevén, hogy a szabadságharc, mennyiben *Görgey Arthur* a fegyvert letette, már ugy is befejezettek tekinthető. Az őrségi tisztek rövid tanácskozás után *Pozner* biztosnak *Mezősy* azt válaszolá, hogy a vár feladása iránt csak akkor fognak alkudozásba bocsátkozhatni, ha a fegyverletételről valósággal meggyőződnek; miért is kérték, hogy addig, míg a kiküldendő tisztek alapos hirrel vissza nem térnek, a vár körülzárolása függesztessék fel. Erre *Karlovit*z altábornok még az nap (aug. 19.) *német levelet* intézett a munkácsi várparancsnoksághoz, melyben kijelenté, hogy a tisztek kívánságába beleegyeznek, hogy a várőrség részéről legfeljebb három tiszt *Görgey* tábornokhoz menesztessék, kik holnap déli 12 óráig főhadiszállásán Lucskán jelenjenek meg; honnan egy melléjük kíséretül adandó orosz tiszttel utra induljanak. Addig biztosítja őt, hogy minden ellenséges műveletet mellőzend s hogy mindkét fél az azonnal meghatározott zárvonalat, t. i. a *klucsárkai erdőből* és helységtől a *Latorca tolyóig* és *Ujdávidháza* faluig terjedő tért érintetlenül tartsa meg. *Lásd függelék 10. sz. a. . .* Ennek folytán maga *Kralovánszky László* térszázados ment két kíséretiszttel *Görgey*hez, kit *Nagyváradon találván* s vele értekezvén, tőle a következő levelet hozta *Mezősy* várparancsnokhoz:

»*Mezősy* őrnagy s munkácsi várparancsnok urnak!

Kralovánszky százados ur s kísérei tegnap este érkeztek ide, tőlem személyesen megtudandó a magyar ügy állását.

Valamint azt azon, Kazinczy ezredeshez intézett levelemben, mely csak Munkácsig jött, Kazinczyt nem találván többé, le rajzoltam, valamint Kralovánszky százados maga már azon helyzetből, a melyben engem talált, ítéltet, így most is újra meg erősítem: hogy Kossuth, Szemere, Batthyány Kázmér, Horváth Mihály a miniszterek közül megszöktek, a többi fogva van;

hogy a tábornokok közül a fele szintén megszökött, a fele fogva;

hogy nem csak minden magyar fegyveres erő — Kazinczy hadtestén kívül, mely még Zsibó táján tartózkodik — le van fegyverezve, hanem még *Arad vára* is megadta magát feltétlenül az orosz hadvezérnek;

hogy tehát Komáromot és Péterváradot kivéve semmiféle pont nem létezik Magyarországon, mely vagy az orosz, vagy az osztrák hatalmában nem volna; — a mely körülményekből az következik, hogy bizony a munkácsi vár sem fogja megmenteni ügyünket s őrnagy ur alig ha nem fogna okosabban cselekedni, ha a várat a vele szemközt álló orosz hadi erőnek átadja.

Nagyváradon, 1849. augusztus 24. Görgey Arthur.*

Mig a küldöttség Nagyváradon járt, aug. 24-kén felhívta Hreblay Antal honvéd százados az uradalmi főtiszttséget, hogy mivel a várbeli szerhivatal feloszlattatott, az uradalom tegye rá kezét az ott lévő s tőle kifizettetlenül átvett fa és vasanyagokra, főleg az augusztus 20-kán Decső Károly várbeli erődítési igazgató és mérnökkari főhadnagy felhívására beszállított s ott heverő fenyődeszkákra, melyek a sáncokban való barakkok készítésére voltak szánva, mi a városi hatóság közbejöttével azután eszközöltetett is . . . S minthogy e közben a honvéd helyőrségből többben dacára az előleges megállapodásnak, titkon a várból megszöktek, az később erős őrjáratok által megakadályoztatott; sőt néhányat a falakról való lebecsátkozás közben meg is löttek. *Igy Kardos Ede* 92. honvédzászlóaljbeli altiszt (és később uradalmi, majd Munkácsvárosi tisztviselő) is egy zólyomi tót közlegényt szökés közben lábán megsebesített golyóval, kivel később a várfeladása után Nagy-Lucskán egy tengeri göréba záratván, ott általa inzultáltatott.

Kralovánszky és kísérete *Nagy-Lucskára* visszatérvén, még augusztus 25-kén az ottani gazdatiszti lakban lent az irodában megállapítottak és Csutovszky nevű orosz tiszt és Karlovitz segédje által írásba foglaltattak a *Capitulatio* feltételei, melyeknek lényege az volt, hogy a *helyőrség tisztjei szabadon kivonulhassanak* magán vagyonukkal együtt. A feltételek megállapítása után Vran-gel nevű tábornok aug. 25-kén magához parancsolta Gáthy Samu

munkácsi városi birót s meghagyta neki, hogy egy nagy *sárga fekete* zászlót készíttessen és azt másnap vigye fel a várba s ott tétesse ki. Minek következtében ő azonnal készíttetett egy hét rőf hosszú és öt rőf széles zászlót, mely a városi számadások szerint 7 frt 20 krba került.*)

Karlovitz altábornok pedig még az nap délutáni 3¹/₄ óraker következő német levelet intézett Mezösyhez, melyben az átadás *eszközlésére azon nap hatodik óráját tűzé ki* s arra részéről *Kasimirsky* őrnagyot az ő Schlüsselburg-féle vadász zászlóaljával ki-rendelé s kéré, hogy neki minden fegyvert, ágyut adjanak át; a várőrséget alkotó tiszt uraknak és legénységnek, az orosz császári fővezér tábornokmarsal külön parancsa megérkeztéig hadi foglyo-kul kell magukat megadniók; azonban addig is megengede, hogy a tisztek családai magán vagyonukkal a várból szabadon elmehe-senek.

Ime a levél: An dem Herrn Major und Fesztungs-Kom-mondanten der Festung *Munkács* von Mezösy.

Auf Ihr Schreiben vom heutigen Datum über die freiwillige Uibergabung der Festung *Munkács* habe ich die Ehre Sie zu be-nachrichtigen, dass die Uibergabe dieser Festung um 6 Uhr Nachmittags heutigen Tags stattfinden soll dem von mir ernann-ten Major Kasimirski, mit dem von ihm kommandirenden Bata-illon des *Schlüsselburgischen* Jaegerregiments, — dem ich daher auch bitte alle Waffen, Geschütz und Munition überzugeben; die Herren Officiere und die Mannschaft, als Besatzung in der Fes-tung sich befindlichen müssen (igy), jedoch bis auf ein besondern Befehl vom Kaiserlich Russischen Generall-Feldmarschall sich als Kriegs-Gefangene ergeben; indessen kann ich es gestatten, dass Familien der Officiere mit ihrem Privatgut freien Abzug von der Festung haben können. Lucska, den 14/26. August 1849. um 3¹/₂ Uhr Nachmittags. General-Lieutenant Karlovicz.

Pozner hadbiztos pedig az nap megkeresté Balogh Ferenc uradalmi perfektust *Kralovicz* nevében, engedné meg, hogy a Munkács városba bevonuló honvédtisztek számára szállásul a grófi kastély rendeztessék be, az altábornok kívánata lévén, hogy ők tisztességesen helyeztessenek el.

S valóban *augusztus 26-kán vasárnap* délelőtt Nagy-Lucskán ünnepélyesen aláíratván az átadási okirat, délután a várőrség a felső udvarban letevé a fegyvereket és főszerelést s harsány

*) A számadásba az áll: »Aug. 25. a muszkák bevevén a várat, *Wranger* (igy) orosz generális parancsára készített a várba való nagy sárga fekete lobogoért 7 frt 20 kr., s a város részére szintén egy ilyenért 7 frt 12 kr. fizettetett.

zene mellett bevonult a nevezett orosz vadászrezred zászlóaljja. A sorba fegyvertelenül kiállított várőrség állott akkor egy század *német legionistából*, kiknek zászlóalján és tollas kalpagjaikon fejez pléhből készült *halálfej* két keresztbe tett szárcsont felett volt jelvényül feltűzve;*) a 21. és 92-ik honvédszászlóaljból, néhány guerillából és a bástyákra elhelyezett vasból öntött, sugár és mészár-ágyukból álló telepek tüzéireiből. Számszerint állott a meghódolt őrség 32 tiszt és 1329 közlegényből; és átadott 26 ágyu, 600 különböző lő fegyver, 12 ezer töltény és egy hónapra való élelmiszer. Térparancsnokul működött volt Kralovánszky százados, élmezési biztosul Dör Antal és élmezési tisztül Kurusta Márton, uradalmi tiszt és később városi polgármester, kik a többi honvédtisztekkel Munkács városba kísértettek, ellenben az őssze legénység Nagy-Lucskára vitetett, hol az uradalmi nagy terjedelmű tengeri górékba és csürökbe zárattott, honnan másnap Kassa felé kísértettek s ott azok, kik utközben el nem szöktek, mit a kísérő orosz katonák nem igen akadályoztak, a császári osztrák parancsnoknak átadattak. *Wrangel tábornok* pedig, ki a vár fokára a *sárga-fekete zászlót* azonnal kitűzette, a meghódolás jeléül átvett vár kapukulcsait magával elvivén, azokat Szentpétervárhoz szállítá.

Abban az időben, midőn az orosz hadvezér Beregszászba ért, egyszersmind *Alsó-Verecke felől is két orosz lovas ezred egy zászlóalj osztrák katonaság kíséretében* bizonyára előleges megálla-
podás folytán közeledett Munkács felé, mely azonban a vár átadása hírére visszafordult, míg az osztrák zászlóalj Munkácsnak tartott. Azontul a lucskai megszálló csapatok és Debrecen felől erre átvonuló orosz seregek hosszú időn át éjjel-nappal vonultak vissza hazájukba; sokan azonban, köztök *Nikolajevics 2-ik Palczön Konstantin*, a tobolszki gyalogezred parancsnoka a folyvást dühöngött cholera-járvány áldozatává lettek, kik a helybeli g. k. régi temetőben a vasut és református temető tájékán eltemettet-
tek; Palczön maga szeptember 9-kén, vagyis ó naptár szerint aug. 28-kán. Ez ezredes teteme 1893. július 15-kéig nyugodott itt egy cirillbetűkkel ellátott feliratu vastáblával fedett sírban, a midőn az orosz kormány közbejárása és Palczön család kívánatára *Woronin*, bécsi orosz attaché jelenlétében hatóságilag kivétt és katonai diszszel a vasúti kocsiba helyeztetett a sirtáblával együtt, melyet megelőzőleg valamelyik tulbuzgó honfi negédeességéből ketté tört és így két darabban Varsóba elszállított.

E sirtábla öntetett a frigyefalvi vasgyárban s volt 1.87

*) A német legiónak parancsnoka volt Giron Péter, kit Haynau október 20-kán felakasztattott Abancourt Károly századossal és Voronieczky Micsizloav herceggel együtt.

méter hosszú és 75 cm. széles, rajta a felső két harmadán a kereszt, szivacsos ruddal és lándzsával és ez alatt hét sorban orosz betűkkel e felirat állott: I. N. R. I. Itt van eltemetve az orosz császári hadak tobolszki gyalogezred parancsnoka (commandir), Nikolajevics 2-dik Palcön Constantin teteme. Meghalt 1849. aug. 28. — Az itt elhunyt katonákról megemlékszik a munkács-városi görög kath. plébánia halotti anyakönyve is, hol 71-dik szám alatt ez fordul elő bejegyezve: szept. 1. temettetett el *Kornel* nevű közlegény a muszka vadászcsapatból; 72. sz. a. *Zsifkoj Bazil*, 73. sz. a. *Velinos János* ugyanazon csapatból; 84 sz. a. sept. 9-től *Palliciu Konstantin*, mintegy 50 éves, családos, ezredes, meghalt epemirigyben. 225 szám alatt pedig ez áll: »augusztus 27-től szeptember 31-ke közt meghalt 225 közlegény kolerában. A lelkes a kórház gondnokától e megholtak egyéb viszonyait kérése dacára sem kapta meg. A testeket közkoporsókból egy—egy sirgödörbe többet is, kiborították. Mintegy 156 halott temetésénél vette kezdetét a fegyveres kikisérés és diszlövés; mint egy 98-szori kikésérés mellett temették el őket a temető nyugati oldalán, egyszeri kikisérés mellett hol ötöt, négyet, hármat, kettőt, hol csak egyet temettek. Az oroszországi eltemetett katonák összes száma 229.« (E g. k. temető a Sugárutca végén később megszüntetvén, annak a dél-nyugoti oldalán látszottak a felhányt hosszú sírhelyek, melyek alá a névtelen, idegen harcosok hullái temettek.)

A Munkácson átvonult s koronkint itt megjelent orosz csapatok előjáróik által szigorú fejelemben tartatván, nagy károkat nem igen okoztak;*) a tisztek közül néhányan szép zsidó nőkön elkövettek ugyan ostromot és hódítást; de ez csupán magán érdekeket érintett. A Beregszászból Lucska felé menetelt hadsereg augusztus 18-kán *Makkos-Jánosiban* a mezőről önkényileg elvett 60 mázsa szénát és 48 pozsonyi mérő zabot elfogyasztott; s midőn innen aug. 19-én a *Felsőerdőn* keresztül Nagy-Lucskának hatolt, az utjában talált árkokat az uradalmi réteken levő szénával betömte s úgy haladt és gázolt át tovább. Ez ellenséges tábor augusztus 19-kétől 29-ig *vagyis tizenkét napig tartózkodott itt* s ez idő alatt a katonák a mezőkön felástak és elfogyasztották a burgonyát és egyéb veteményeket s lovaikkal megégették a szénát, keresztelben talált zabot és árpát. Később azután ható-

*) A szőlőkben éretlen gyümölcsöt s főleg kádakban erjedt szilvát mohón faltak s e miatt sokan meg is betegedtek. Az is megtörtént, hogy szeptemberben több orosz katona a kastély déli melléképületébe, hol akkor revizoratusi iroda volt, betörték; de a jókor reggel oda érkezett Hrehuss György számvizsgáló által könnyű szerrel elűzettek; kik annak elriasztó magyaros kifakadásaira onnan eszeveszetten elfutottak.

ságilag megbecsültetvén ezen az uradalomnak és földmives gazdáknak okozott kár, az 11,440 frt 48 krajcárra tétetett, miből a mezőn elkövetett kárra 4711 frt 39 kr. esett; a lucskai gazdának 2243 frt 20 kr. kárt tettek a mezőn, a *Gorondon* kiásott burgonya értéke 64 frt 58 kr. s a *Sztrabicsó* helység határában kiásott 84 frtra becsültetett.

A lucskai uradalmi tisztartó *Hrehuss Pál* szorgalmazta Karlovitz altábornoknál s Póznér Antal hadbiztosnál a károk megtérítését, azonban csupán 27 mérő zab, 683 mázsa széna, 201 adag szalma és 20 öl tűzifáról kapott elismerést. S midőn augusztus 29-én az orosz sereg Kassára menendő *Szerednyén* át megindult, Lucskáról Hrehuss utána küldé *Molnár Dániel* számtartót és *Tirscher* nevű ispánt, hogy utközben Karlovitznál a kártérítést szorgalmazzák; mire Póznér hadbiztos Szerednyén aug. 30-kán csupán az altábornok által elismert tárgyakért kifizetett 416 frt 50 krt. pp., a többi követelésre nézve pedig oda utasítá a küldötteket, hogy Kassán jelentkezzenek, hol az altábornoknál közbejárni fog s hogy írásban adja be Hrehuss követelését; egyttal azonban külön levélben elismeré Póznér, hogy a kifizetett káron felül a táborozott sereg a mezőn tett károkat s a levél végén jóakarattal felkéré Hrehusst, hogy mivel a vele utazó *Keltz Pál* nevű honvédőrmesternek tegnap az ő szekereéről elveszett egy bőrrel bevont lovagló nadrágja, kérestesse azt ott. Irja azt is, hogy ő Karlovitz altábornoktól már kérte az elismerő nyugtát, ez azonban ez iránt őt *Endeburger* őrnagyhoz utasítá, ki azt kiállítani vonakodott, holott Póznér a neki adott hivatalos árszabály szerint a mezei kárt 3152 frt 16 krtban számította és mutatta ki.

Utközben Szinnyéről sept. 8-kán Póznér azt írta Hrehussnak, hogy közbejött rendelet következtében a tábor, nehogy a Tokaj felől utazott katonasággal összejöjjön, négy napig Nagy-Mihályon időzött s onnan sept. 6-kán ment *Gálszécsbe*, hol sept. 7-kén pihenő napot tartott s ennél fogva a hadosztály csupán 9-kén fog Kassára bemenni, hol Hrehuss őt akkor megtalálhatja. A kiküldött gazdatiszt azonban sikertelenül fáradt oda, mert kérésével az altábornok egyik főtisztól a másikhoz utasítván, re infecta kellett visszatérnie. Azonban Póznér okt. 17-kén Nagy-Lucskán megjelenvén, ott bizonyítványt állított ki arról, hogy az orosz sereg Nagy-Lucskán csakugyan nagy károkat okozott, melyeknek kiegyenlítését ő az orosz seregnek Galiciáig történt elvonulása közben az altábornoknál sürgette, de a tisztek egymásra hárítván a beszámolást s mentvén magokat azzal, hogy az összeget meg nem állapíthatják, tőlük elismervényt ki nem eszközölhetett.

Érdekes még az is, hogy midőn a munkácsi vár az orosz

seregnek aug. 26-kán átadatott, Balogh Ferenc urad. prefektus aug. 28-kán kérvényt adott be Póznér hadhiztoshoz, melyben kéré, hogy a magyar sereg által közelebb elvett 80 uradalmi lovat s vastárgyakat adattassa a várból vissza. E kérvényt Póznér közölvén *Kasimirski őrnagy és várparancsnokkal*, ez aug. 30-kán orosz és német nyelven irt oly hátirattal küldé vissza a kérvényt, hogy mennyiben ő a vár átadása alkalmával a magyar parancsnoktól a követelt tárgyakat át nem vette, a kérést nem teljesítheti.

A Verecke felől aug. 19-kén közeledett orosz csapat utközben Pudpolóc és Volosztánál talált torlászokat a környékből *Kube hadbiztos által* berendeltetett lakosokkal hányatta szét, mely alkalommal az uradalomtól 288 forint 36 kr. ára deszkákat és egyéb faanyagot requirált s az akkor és később sept. 6-tól 19-ig erre átvonult orosz huszárok, dsidások, kozákok, tüzerek és gyalogok 3173 frt 42 kr-ra becsült kárt okoztak.

E közben történt az is, hogy *Alsó-Vereckén* aug. 23—24 közötti éjjel, midőn arra *Wrangel* parancsnoksága alatt egy orosz csapat átvonult, az uradalmi udvarból egy fekete posta-ló ellopatott; mi reggel a parancsnoknak bejelentetvén, ő *Kustinecz Péter* nevű postakocsisnak menetlevelet adott, hogy a lovat a seregben s a környéken kereshesse; járt is utána a szegény ruthén cseléd egész *Klimecig és Zsuponyaig*, de nyomára nem akadhatott . . .

A megyénken átment orosz csapatok különböző hadtestekhez tartoztak; ilyen volt a *Paskievicz* tábornagy alatti főhadserghez s jelesül *Kuprianov* altábornagy vezérlete alá helyezett 2-ik hadtestből *Glazenapp* könnyű lovassága, mintegy négyezer ember; *Karlovicz* gyalog hadosztálya mintegy 12 ezer ember; vadászok és ágyúütegek; a *Rüdiger* lovassági tábornok alá helyezett 3-dik hadtestből több gyalog hadosztály s dóni kozákok; a Sáss hadosztályából mintegy hatszáz gyalog s egyéb kisebb-nagyobb gyalog, huszár és cserkesz-csapatok, melyek legalább hetvenezerre tehetők. Sajátságos, hogy minden lovas ezred egyenlő színű lovakból állott s az ágyu, lő- és társzerek mintaszerűen valának kiállítva és fölszerelve.

Az azon hadjáratból *fenmaradt nyugták alapján* következő adatokat lehet felsorolni, Midőn 1849. augusztus hónapban Debrecen felől az orosz had *Vásáros-Naményon* átment, *Róth Mózes* ottani bérlő itcéjét 24 pengő krajcárjával számítva következő mennyiségű *pálinkát szolgáltatott ki*:

Augusztus 29-kén (ó naptár szerint 17.) egy dsidás osztálynak 409 adagot, (mely állott $\frac{1}{6}$ itcéből); aug. 30-kán 21-dik ágyu ütegnak 406 adagot; ugyanannak 31-kén 186, sept. 2-kán 372

adagot; sept. 1-jén a 3-dik ütegnek 1560 adagot; majd 12 adagot; és sept. 4-kén a 3-dik könnyű ütegnek 1268 adagot; sept. 5. az élelmezési 4-dik osztálynak 260 és annak sept. 11-kén 5757, vagyis összesen 10,744 adagot, illetve $1790\frac{4}{6}$ itcét, melynek ára tett 1790 frt 40 kr. váltó vagyis 716 frt 16 kr. pengő (ezüst pénzben); e nyugtákkal 1849. okt. 19-kén Róth engedményese Meisels Kálmán állott elő s adta át Boksa Márton nevű élelmezési biztosnak.

Augusztus 21-kén ment át *Polenán Jacsenszki* orosz ezredes alatt egy podgyász (szekerész) csapat; aug. 24–31-kén *Sándor nevű ulánus ezred*, melynek parancsnokai voltak: Junker, Koszities ezredes, Kosalezki, Szucsenik segéd, Podoline parancsnok; ez ezred egyrésze volt aug. 22-kén Csarodán, 30-kán Ugornyán és 31-kén Naményban. Aug. 29-kén voltak dsidások Naményban *Branko Radovaj* ezredes alatt.; aug. 29—31-kén a IV-dik Saupieur lovas Naményban és Csarodán, Malusek ezredes; a *drinapoli* gyalogságnál *Marienovics ezredes* szept. 4–7. Csarodán.

Aug. 31. *Ugornyán* és *Gergelyiben* a IV. vadászcsapat *Elerti* alezredes alatt; aug. 24. — szept. 2-kán *Csarodána* IV. dandárütegtől Perepczo hadnagy és Ladonski segéd, szept. 3. ulánus ezred *Tupeszniuk* ezredes alatt, *Szucsenik* segédje *Polenán*; ugyancsak szept. 4. *Polenán* ment át egy tüzércsapat Theatszki alezredes parancsnoksága alatt, szept. 5-kén egy másik tüzércsapat *Szacsopol* alezredes és 7-kén egy harmadik Schartz ezredes alatt; 5-kén mentek *Polenán* át *dóni kozákok Ancselo* alezredes és 6-kán Ukrajnai lovasok Szolyván át; szept. 7-kén *Oliopolszki* ulánus lovasok *Kerszki* ezredes alatt; szept. 5-kén időzött Munkács városban három tüzérszázlólaj; 9-kén Nikolaj Alexander nevű lovasok; szept. 8-kán Silezinski nevű gyalogcsapat; szept. 10-kén *Jándon* ment át az 51-dik *kozák lovas* csapat *Pdzorubit* alezredes vezeteése alatt; szept. 10-kén *Munkácson* a 8 dik tüzérszázlólaj Doniai őrnagy alatt; ugyanazon nap mentek innen *Polenáig Akilnik* ezredes *Andrecsenski* parancsnok; szept. 11-kén mentek Munkácstól *Polenáig dsidások, Ferdinand-huszárok* és IV. könnyű lovas-ezred; e napon (szept. 11.) Handavski hadnagy a cs. k. Orosz Ferdinánd nevű házászredből katonás erővel requirált Szent-Miklóson 40 pozsonyi mérő zabot, 56 mázsa szénát és 180 frtra becsült egy pár ökröt. 12-kén huszárcsapat *Milenczky* alezredes alatt és ulánusok *Voznenszky* parancsnoksága alatt; 13-kán ugyancsak Munkácstól *Polenáig* a 12-dik gyalogosztály; a Dizonszki gyalogság és a 12-dik tüzérüteg; 14-kén a Miklós-ezred és az odeszai vadászcsapat; 15-dikén egy gyalog ezred, 16-kán *dóni kozákok Zarucsnik* alezredes alatt Szolyván tanyáztak, ugyanott 18-kán egy Ukrajnai lovas vadászcsapat *Krecsukovics* parancsnoksága alatt.

Szept. 5-kén ment egy vadász ezred Munkácstól Szerednyére ; egy másik ily ezred szept. 2-kán *Vereckéről Klimecig*, mely utvonalon megfordultak szept. 7-kén egy ulánus ezred és tüzérüteg, 8-kán ismét egy ulánus csapat és Jakucki nevű gyalogezred ; 7-kén a VII. könnyű tüzérüteg ; 11 kén a podóliai gyalogezred ; 13-kán dóni kozákok ; 15-kén az Archidelszki nevű csapat *Polenáról* kiindult Szolocsinán át ; 17-kén az odeszai vadászcsapat Vereckéről Klimecig ment ; 18-kán egy lovas ezred *Lukiano* ezredes alatt Polenáról elment, ugy a IV. gyalogüteg is és a Jakucki gyalogezred egy része ; 19-kén ugyanott egy 7-dik skadron lovas ; 21-kén *Dibies* csapatja ment Munkácsról Szerednyéig ; 22-kén volt Polenán a tobolszki gyalogezred ; 23-kán pedig a szolszki gyalogezred és egy tüzér csapat. Általában a Munkács- Polena- vereckei postauton tömérdek orosz katonaság vonult át, a fentebb említettek kivül a fenmaradt adatok szerint ment át Polenán *szept. 3—4.* herceg *Mauro-Cordato*, tüzérezredes, 5—7-kén *Biloguzser* tábornok, 11—12-kén *Szikszl* tüzértábornok, 12—13-kán *Sass* lovas tábornok, 15—16-kán *Marily* tábornok, összesen mintegy 23 tábornok, 154 ágyuval, több ezer lovassal és mintegy 50—60 ezer gyaloggal . . .

Munkácson sept. 1-jén Gáthy Sámuel főbíró ellenyugtázott 14 szekér szénát, melyet a város az orosz hadsereg számára kiadott ; majd 843 részletszénát, melyekre pótlékul Viscsák még 180 portiót (adagot) adott. Sept. 16-kán ismét kellettén a lovasoknak szénát adni, vett a város 36 forintért ; sept. 24-kén muszkáknak kenyeret vett 107 frt 70 krért ; az orosz katonák a kórházakban tömegesen elhunván, azokat a város temettette el s fizetett, a fenmaradt számadások szerint, *sirgödrök vájásáért* 38 frt 12 krt pp. s ugyanaz nap »a munkák által *megrongált és elpiszkolt városház* kijavításáért« kiadott 12 frtot.

S ha az átvonult muszkasereg szükségleteit előre meg is rendelte, történt még is, hogy többször requirálás útján is szerzette be élelmét ; így sept. 11-kén *Handavszki* nevű hadnagy az orosz Ferdinand nevű huszárezredből katonai kényszerrel vett el a szentmiklósi grófi majorból zabot, szénát és ökröket.

Különben említésre méltó, hogy a muszka sereg követeléseit nyomtatott ivekre beírva adta át a hatóságoknak kiállítás végett ; e nagy terjedelmű rovatos ivék ugy voltak szerkesztve, hogy jobb felükön német és baloldaltól orosz cirillbetűkkel volt nyomtatva tartalmuk, ily alakban : »*Forderung* No . . . . für die Verpflegung der im . . . . anwesenden Stabsofficiere . . . . Mannschaft im Gliede . . . . ausserdem Gliede . . . . mit der

Ration No. 1. 2. 3. 4. 5. Pferde . . . von . . . bis . . . 1849. gegen Quittirung des . . . zu liefern. *Produkte*: Oesterreich Maass: *Brod* zu $2\frac{1}{2}$ Pfund, *Zwieback* $1\frac{1}{3}$ Pfund, *Mehl* $1\frac{5}{6}$, *Grütze* $\frac{3}{16}$, *Fleisch* $\frac{3}{8}$, *Brantwein* $\frac{1}{9}$ Maass, *Hajfer*, *Heu*, *Stroh*, *Salz* $1\frac{1}{3}$ Loth . . . Im allen . . . Unterzeichnet . . .

Az iv tulsó lapján felvilágosításul közöltetett, hogy az I. s a többi ratio szerinti élelmezésül járó illetmény következő schema szerint meghatározottat:

Ratio No.		Orosz		Osztrák				
		gar-nec zab	font		zab		font	
			széna	szalma	$\frac{1}{8}$	massl	széna	szalma
1	Diszlovak számára (Park pferde)	4	15	—	1	$1\frac{3}{7}$	11	—
2	Hátas lovak utászoknál	4	10	$2\frac{2}{8}$	1.	$1\frac{3}{7}$	$7\frac{1}{3}$	2
3	Tiszti lovaknak	4	10	—	1	$1\frac{3}{7}$	$7\frac{1}{3}$	—
4	Lovas katonák és ágyusok lovainak	3	10	3	1	$\frac{4}{7}$	$7\frac{1}{3}$	$2\frac{1}{6}$
5	Vonó, máhás és kozák-lovaknak	$2\frac{4}{30}$	20	—	—	$1\frac{5}{8}$	—	—

Eröltetett meneteknél a tűzér, hidász és szervivő szekerek és a sapeur-lovainak tíz font szénával több adatik.

Horváth Alajos volt megyei számvevőnek 1849. évi nov. 6-kán kelt kimutatása szerint az átvonult orosz csapatok részére az utba esett helységek által kiszolgáltattott: 3249 font só, 3020 font dara, 24 öl tűzifa, 830 szalmaadag, 3 zsák, 13 patkó, 129 két mérföldnyi állomásra kirendelt 573 lovas szekér és 1146 marhafogat.

Az orosz csapatvezérek által alkalmilag *kiállított védlevelek* mintáját mutatja a 15. számú közlemény.

*

Az orosz főerő elvonulása közben jött Munkácsra augusztus 27-kén egy zászlóalj osztrák gyalogság *Schwandtner* alezredes vezetése alatt, ki *Karlovitz* orosz császári altábornoktól a munkácsi várat átvevő és csapatját helyőrségül oda behelyezé; a városban pedig rendelkezett *La Croix* nevű százados szintén a *Lajos főherceg* cs. kir. ezredéből, kinek a városi főbíró ágybéli szükségletére 14rt 52 krt és egy általa a vár részére rendelt sárga fekete zászlóért 13 forintot költött szeptember 24-kén, a helyőrség

katonáinak ruha és ágynemű kimosatásáért pedig 24 frt 15 krt; ki, valamint *Fejérváry István*, kit az osztrák kormány Bereg megyére nézve cs. kir. kormánybiztosul kinevezte, kezdének közigazgatási s egyéb ügyekben intézkedni. Így október 6-kán felhívta La Croix százados a vasgyári tisztséget, hogy az ágyufuró műveket s az ott találtató fegyverkészletet s egyéb hadi szerelvényeket s golyókat szolgáltatassa át; minek folytán néhány ágyufuró és 344 darab vágó szurony adatott át; a golyókat, különösen 80 és 120 fontos bombákat azonban jó előre a földre rejtették, hol néhány évig heverték, míg jobb idők beálltával kivéttvén, felolvasztattak. Néhány hat és tizenkét fontos ágyugömb és egy 80 fontos bomba az én gyűjteményembe is került innen.

Október 12-kén kihirdettetett, hogy a *Kossuth-bankjegyek* szigorú büntetés terhe alatt szolgáltatassanak be; mely rendelet következtében a városi pénztárnok 880 forintnyi ily jegyet nyújtott be az erre kiküldött bizottságnak s magánosok is tömérdek értékűt adtak be. Köztudomás szerint e megyéből két millió ötszázezer forintnyi magyar bankó tizenkét ládába rakva, vitetett Kassára, hol megégettetett. Maga az uradalmi főpénztár 60.758 frtnyi készletet nyújtott be, mely szintén hamuvá vált. Október 12-kén gróf *Szirmay Sándor*, Kassa kerületi cs. k. főbiztos a *fegyverek beadását* is sürgeté, hivatkozván az augusztus 29-kén kelt felsőbb rendeletre; ennek következtében Aradon és az ország más helyein a cs. k. haditörvényszék és *Haynau* teljhatalmu hadvezér által történt kegyetlen elítélések és kivégzések híre megfélemlített lakosság összehordotta a birtokában volt ősi és vadász fegyverein kívül, minden birtokában volt lőfegyvereket, lándzsákat, kardokat, szuronyokat, pisztolyokat s egyéb hadi felszereléseket s alkatrészeket, melyeket a katonaság kíméletlenül megsemmisített és használhatlanokká tett. Találkoztak még is elszánt egyének, kik kedves fegyvereiktől megválni nem tudván; azokat elrejték s csak évek múlva, midőn a hazai alkotmány hajnala ismét feltűnni kezdte, vették elé. Ez alkalommal, a magyar hadsereg felbomlása közben *Dercsényi István* bereg megyei szabadcsapat (guerilla-század) parancsnoka, mint később értesültem, Ázsiába való menekülése előtt bégányi birtokán szintén elrejté ugy a maga, mint csapattja fegyverzetét s egyéb felszerelését és iratait, melyeknek rejthelyét csupán két bizalmas ottani gazdaembere tudta, kiket Ázsiába való elbujdosása előtt megesküdttetett, arra, hogy a titkot el nem árulják s valóban ők hittel erősített fogadalmukat hiven megtartván, a titkot mind halálukig, mely *Dercsényi* visszatérte előtt bekövetkezett, megőrzék; ismerőseinek faggatására kijelentvén, hogy esküjök tiltja a fölfedezést.

A munkácsi vár.

E várnak 1848-49. évekbeni belső élete nem oly gazdag érdekesítő eseményekben mint azt talán sokan képzelnék; oly egyszerűek valának a naponkénti mozzanatok, minő volt maga a csekély jelentőségű vár, mely a mostani hadi-szerek mellett erődnék épen nem volt tekinthető. S épen azért elégedjék meg a szives olvasó azon fázisok ecsetelésével, melyek ott minden nagyobb feltűnés nélkül napról-napra lefolytak . . .

Midőn a magyar nemzetőri csapatok 1848. november 13-kán a várat átvették s abba bevonultak, az inkább fegyházhoz, mint erősséghez hasonlított; fent a vár északi csucsán levő hajdan *Zrinyi Ilona* lakta fellegvár szép boltozatu termei az elköltözött császári parancsnok és tisztek lakául szolgálván, azok majd nem üresen hagyattak vissza, míg a komor középső szűk és lejtős udvaron, melyet azután a megszállott honvédség *Rákóczy-térnek* elnevezett s e két szót az emeletes nyugoti oldalépület falára feliratta, — bilincsekbe vert rabok láncsörtetve járkáltak; az alsó kapu feletti kerteny házban pedig *Bánkovies Simon* cs. kir. foglár (Profoss) tartózkodott családjával együtt, ki, valamint, *Potschatko János* nevű számvivő tiszt is (Fourir) ott maradt s mind végig szolgált; megmaradt önként még *Laube Ferenc* cs. kir. őrnagy is, ki itt eltűretett s lakást a vár alatti tiszti házban talált, míg fizetését a várbeli pénztárból kapta. Az előbbi osztrák katonatiszti karból megmaradt még itt *Frantz Mihály* nevű hadnagy is, ki a honvéd esküt letette és a megmaradt 38 vár-fogoly és sáncriab számadásait ezentul is *német nyelven vezette.*

A sánccmunkára elítelt katona fegyencek ezek valának :

<i>Szalkai Ferenc</i> , bősörményi, emberölésért 10 évi börtönre itélve			
<i>Sulyok István</i> , pesti, orgyilkossági kísérletért 10	»	»	»
<i>Gercsik Péter</i> , szepes-kamjankai, szökésért 6	»	»	»
<i>Kolbaszki János</i> , báti-honti, gyilkossági kísérlet és engedetlenségért	12	»	»
<i>Varga helyesebben Csizmár János</i> , sáros-ploszki, szökés és lopásért	6	»	»
<i>Serban Flóris</i> aradmegyei vadászi, rablásért 12	»	»	»
<i>Hallaperda János</i> , murányi, lopásért, . . .	5	»	»
<i>Horváth János</i> , borsod-bábai, emberölésért, 6	»	»	»
<i>Pettenhoffer</i> Konstánsz Rudolf, lopás-csalásért 5	»	»	»
<i>Pelly Máttyás</i> , honti-fióki, rablásért . . .	10	»	»
<i>Simich Ferenc</i> , jaszenováci, rablásért . . .	10	»	»
<i>Sallay János</i> , ujbársi, gyilkosságért . . .	10	»	»

Uibel Frigyes, galíciai königsbergi,
öncsonkitásért . . . . . 5 évi börtönre ítélve

Ivaniczky András, galíciai riboskai, szökésért, 10 » » »

Ez azonban 1849. január 21. meghalt.

Ferko Mihály, sárosi girálti, rablásért . . . 12 évi börtönre ítélve

Sova Jakab, galíciai fastaci rablás és lopásért 10 » » »

Krausz János, erdélyi fogarasi, szökés,
lázítás és lopásért . . . . . 6 » » »

Abbrecher Jakab Schottschulz brünni, gyilk.

kisérletért . . . . . 3 » » »

Török János pohorellai, gömöri, rablásért — 15 » » »

E katonai *fegyencek* a vár alsó kaszamat-szerű börtöneiben valának elhelyezve s nappal az épületek tisztításával, udvarok seprésével, vízfordással és a 85 méternyi mély kutból való víz felhuzásával s egyéb ily munkával foglalkoztak, miért naponkint öt pengő krajcárnyi ($8\frac{2}{3}$ kr. oszt. ért.) bért kaptak. Az ehez szükséges előleget a várparancsnokság, az első hetekben *Kralovánszky László* a munkáesi sóház pénztárából kapta, lévén akkor ott a pénztáros Maholányi Tamás és ellennőre Batta Mihály.

E 19 katonai fegyencen kívül volt még itt az 1849-ki január havi számadások szerint, midőn a várban már vértesi *Mezőssy Pál* parancsnokul rendelkezett, *huszonegy polgári elítélt fegyenc*, kikre kiadatott azon hónapban 258 adag hus, 22 latot egy adagra számítván; 287 adag egy fontos zsemleliszt, 154 egy fontos adag kása, 288 adag paszuly, 288 kétlatos adag barna liszt, 979 fél-latos adag só és 729 egy latos adag disznózsir; mi összesen 206 frt $6\frac{4}{8}$ krajcárba került; lévén akkor, a Kallós Mihály munkácsvárosi vásárbíró által *német nyelven* kiállított piaci árjegyzék szerint, egy 32 latos, vagyis bécsi font marhahus ára 10 kr., sóé 10 kr., disznózsiré 1 frt 20 kr., egy itce zsemleliszt ára 12 kr., barnaliszté 8, kásáé 12 és paszulyé $7\frac{4}{8}$ krajcár.

A ruha mosást eszközlé *Liszka Anna* nevű mosónő, ki minden egyes ing után egy és lábravalótól fél pengő krajcárt kapott. A rabokat borotvalta *Pettenhoffer Rudolf* nevű rab s kapott azért fejenkint félkrajcárt; így január hóban összesen 1 frt 07 krt. E Pettenhoffer született Budán 1818-ban, mint fodrász beállott a 3. huszárezredbe s betöréses lopás, csalás és rágalmazás miatt elítéltetett öt évi sáncmunkára.

Weber Károly lakatos kapott a bilincsek fölveréseért 5 krt. uj lánczemért $3\frac{1}{2}$ krt. lánczemek forrasztásáért 1 krt; összesen ily munkákért január hónapban 4 frt 18 kr. pengőpénzben.

A rabok földalatti pincszerű penészes és dobos börtöneikben gyakori betegségeknek is ki valának téve, így meghalt 1849. január 12-kén *kolerában* Figura János nevű sárosi kamenicai 34 éves rab; január 21-kén pedig Ivaniczki *súlyban*, a minthogy e galád betegség itt gyakori volt.

1849. január 12-kén Budapestről a 34. porosz herceg-ezredbeli őrkiséret mellett behozatott a várba tizenöt *trencsén megyei* illetőségű polgári egyén, köztök *Mikulek Pál* nyítramegyei kertőci evang. tanító, kik *hazadrulásért* elítéltettek.

A vár átvételénél 1848-ban novemberben találtatott itt *katonai felszerelésül*: 62 ágyszék, 162 szürpokróc (halina); 124 lepedő 62 szalmazsák, 62 ily párna, 107 kavalet, fekdieszka 321, lábdeszka 107, nyoszolya 5, ismét pokróc 55, (halina) szőrtakaró 127, lepedő 260, ágybeli szalmazsák 37, közönséges szalmazsák üres 103, párna 64, közönséges 76.

Laube őrnagy és *Köller Flóris* raktári segéd által 1849. január 13-kán 1848. december hónapra kiállított német nyelvű számadás szerint, volt a várbeli raktáron 2527³/₄ pozsonyi mérő rozs, mely 1901 mázsát és 52 fontot nyomott; rozsliszt 13¹/₄ részkorpával 1593 mázsa 55 font; korpá 520 mázsa 44 font; kőso 20 mázsa 63 font; kenyér adag 5293, szalma (Lagerstroh) 12 fontos adagokban 4427 részlet; kemény tűzifa 198 öl, faggyugyertya 148 font, faggyu 83 font, olaj 72 pint, kanóc 1201 adag; liszttel telt hordó 85. üres hordó 30, olajjal telt hordó 1, üres 4; gabonaszák telt 160, használható üres 406 darab, rongyos, használhatatlan (Hadern) 664 fontnyi.

Akkor a vár tiszti személyzete következő volt:

Mezőssy Pál honvédőrnagy, várparancsnok,

Kralovánszky László térszázados.

Wehle Károly, utászkarik főhadnagy, ki febr. 27-kén a közlöny 39. számában a munkácsi várerődítési igazgató által századossá kineveztetett.

Báró Barkóczy Ferencz 21. honv.-zászlóaljbeli hadnagy ténfőhadnagygyá lett.

Kosztka Károly, mérnökkarik tiszt; ez 1849-ben április hó 1-től a hadügyminister által a munkácsi hadszerosztályhoz számvivőül kineveztetett; *Nozák Sándor* pedig erődítési számvivőül.

Chriszt Ferencz, várbeli táborki lelkész; (később bártházai plébános.)

Köller Flóris éléstárik tiszt. *Schmoll*, erődítési számvivő. *Dőr Antal* élelmezési raktárnok, *Franecz Mihály* hadnagy, fogházi szám-

vivő, *dr Zehmann József*, főhadnagy törzsorvos, havi 50 frt fizetés-sel. — *Piller Arnold*, várbeli katonai orvossegéd 25 frt havidíjjal. Később *Kurusta Márton*, élelmezési hadnagy.

A fenmaradt számadások szerint kapott havi fizetésül *Kra-lovánszky* térszázados 120 frtot, báró *Barkóczy* 62 frt, *Chriszt* lel-kész 41 frt 40 krt, szolgálja *Vidovics György* pedig 4 frtot 80 krt; *Kapu Endre* várparancsnoki segéd és hadnagy 58 pfrtot; *Poha-csok Bertalan* iroda szolgálja (fourierschutz) naponként 8 krt.

Hajdu Jerom, Munkács városi gk. lelkész, a vár és környék-beli gk. hitű honvédek lelki ellátásáért kapott a hadügyministe-rium utalványa folytán márczius végéig járó díj 200 frtot.

Köller F. havi fizetése volt 58 frt 20 kr, ki mint német szü-letésű volt osztrák tiszt, mindig németül irt s így állítá ki az il-lető havi nyugtáját is, melyet *Mezőssy várparancsnok* szintén né-metül megerősített.

A várba való élelmi és táp cikkeket *Baron József* munkácsi jómódu izraelita szállítá mint vállalkozó; így 1848. december 27-kén beszállított 1968 mérő zabot, 150 mázsa fejrőlisztet, 100 akó borecetet és 50 mázsa dohányt, mely szállítmánya kifogástalannak találtatván, 300 frtnyi óvadéka néki 1849. febr. 3. visszaadott *Haupt Baruch* szintén munkácsi lakos (ki már 1823-ban az itt le-tartóztatott herceg *Ypszilanti Sándornak* is bizalmas ügynöke és szállítója volt,) most a várba beszállítván négy mázsa fokhagymát és hat mázsa vörös hagymát, 20 frtnyi biztosítékát visszakapta. *Fried Fülöp* liferált 200 pozsonyi mérő *tengeri darát* és 25 frt cautioját visszavette. Valamenyi szállítólevelen és elismervényen ott látható az ostyába nyomott hivatalos pecsét, melyen az ország czimere van és e felirat: *Munkácsi vár katonai élelmezési hivatal.*

Ez időben szolgáltak a várban *Nagy Abrahám* és *Decső Ká-roly* nemzetöri tüzérfőhadnagy, *Vörös Ferdinánd* tüzérhadnagy, *Gratzel Fülöp* erődítési ácsmester (Fortifications-Zimmermeister) Dr. *Zemann* főhadnagy törzsorvos. Az itt helyőrségül alkalmazta-tott *21-dik honvédezászlóalj* századaiban működött *Földváry Mihály* százados, *Dolinay Mihály* százados, *Hagara József* főhadnagy, *Ráday István* főhadnagy; *Virágháti Elek* alorvos. Ezekon kívül szolgáltak: *Hoyer* főhadnagy, a várbeli élelmezési főraktárnál, ki szintén németül vitte a számadást, valamint *Laube Ferencz* cs. k. őrnagy. *Hoyer* szolgálja volt *Schrotthoffer Flórián*; emezé *Pogatscher Bertalan*, feltűnő, hogy *Wehle Károly* erődítési mérnök szintén folyvást németül vezette a levelezést és számadásait, aláírván magát így: Fortifications-Direktor; de még *Földváry* százados is február 28-kán (1849) német Certificatot (elismervényt) állított *Kühtreiber* János váraljai lakosnak, ki 49 öl fát szállított be a

várba; mit *Dolinai Mihály* százados, Frantz hadnagy és *Bánkovic* Simon foglár szintén aláírtak. Február 10-kén Herzfeld J. mérnökari százados (Genie-Hauptmann) nyugtázott 28 kenyéradagot szolgálja számára németül; febr. 20. *Végh Pál* tüzemester 490 kenyéradagot az őrsegen levő tüzérek részére öt napra; febr. 26-kán Chriszt Ferenc lelkész 28 kenyéradagot Vidovics nevű szolgálja számára; Dr. Zéman főorvos szintén annyit *Schvezkó* Stefán szolgálja számára; ugyanannyit Gratzel ácsmester is. *Eötvös Tamás* 1849. február 18-tól szünt meg ideiglenes *várparancsnokul* működni és helyébe már előbb kineveztetett *Mezőssy Pál* őrnagy.

1849. február hónapban a várbeli katonai élelmezési hivatal a beszállított gabonát a vizi malmokban a környéken örlette; így a Dör által kiállított kimutatás szerint *Kallus Aron* bérlőnél örletett 520 pozsonyi mérő rozst, miért fizetett neki 150 frt 27 krt örlési díjúl és 43 frt $\frac{6}{8}$ krt pp. fuvarbérül; Baron Józsefnek pedig 480 p. mérő rozsz örléseért 140 frt 36 krt és fuvarbérül 44 frt $55\frac{3}{8}$ krt. Volt pedig akkor a munkácsi piacon a rozsz p. mérőjének ára: február 5-kén 7 frt 30 kr., febr. 12-kén 7 frt, — febr. 19-kén 7 frt 15 kr., febr. 26-kán 7 frt 15 kr., középpára 7 frt váltópénzben, mi 2 frt 80 kr.-nak osztr. ért. megfelel. Ebből egy tizedrész örlési bérül számított, vagyis $44\frac{26}{100}$ kr. váltó vagy $17\frac{70}{100}$ kr. pp.

A nevezettek felül működtek az élelmezés szakmában még Vaszek Ferenc *sütőmester* (wirklicher Bäckmeister) és sütőkül (pékek) Urbanek József, Marek György, Waszlavek Vencel és Lövi Antal; ezek fizetése volt havonként 1 frt 10 kr., hálópénz (Schlafgeld) 28 kr., kenyér-, fa- és gyertyailletmény; a valóságos sütőmester pedig 1 frt 20 krt kapott. Volt is ezeknek elég elfoglaltságuk, mert tömérdek alkalmazott és őrségi katonáknak kellett naponként kenyeret kiszolgáltatni. Így egy fenmaradt nyugta szerint február 7-kén a 21. honvéd zászlóalj 4-ik százada részére felvett Hagara főhadnagy öt napra 995 adag kenyeret, Vörös Ferdinánd tüzér hadnagy febr. 10-kén öt napra a várbeli tüzérek részére 206 és febr. 15-kén 265 adagot, mit *Szomor János* tüzér hadnagy is aláírt. E tüzérek közt szolgáltak akkor mint altisztek és főágyusok a városiak közül Dobrojevics György, ifjabb Dancs Tamás, Katona Gáspár, Tóth Károly, Keresztes János stb. . . A fegyházba (Stokhaus) hol Hartmann ezredből is hat fegyenc élelmeztetett, kellett öt napra 175 kenyéradag, mit Bánkovic főporkoláb vett át.

Febr. 28-kán kimutatott az élelmezési hivatal Mezőssy Pál várparancsnok aláírása mellett német nyelven szerkesztett táblá-

zaton 3026 üres, 2339 használható és 692 javítható zsákok; febr. 19-kén pedig *Klinga Mihály* bodnärmester a várban 30 liszthordót igazítván, azért kapott Mezőssytől 1 frt 30 krt; de alkalmaztattak itt más munkára is polgári állású munkások, számszerint hatvanhatan, kiknek könnyebb munkánál 8 krt s nehezebbnél 12—15 krt fizettek pengőpénzben.

A várparancsnokság a már előbb javíttatni és megújíttatni kezdett palánkai sáncokon e hónapban is erélyesen dolgoztatott.

A vár parancsnokságának pénzkézeltéséről, minthogy más helyekről hozzáérkezett megrendeléseket is teljesítette és fizetett,*) némi fogalmat nyújt az 1849. évi március hónapra Nozák Sándor számvivő által kiállított főpénztári napló kivonata, mely következő tételeket tartalmaz:

<i>Bevétel:</i> Februáriustól maradt	6620 frt 45 ² / ₄ kr.
A munkácsi állami sóháztól bevétel	6000 frt — —
összes bevétel	12.620 frt 45 ² / ₄ kr.

Kiadás:

1. Wehle Károly mérnök százados erődítési igazgató számadása alá	7010 frt 14 kr.
2. Élelmezési pénztárba február-márciusi költségek fedezésére	800 frt — —
3. Kralovánszky László térszázadosnak számadása alá	660 frt — —
4. Mezőssy Pál várparancsnok március havi fizetése	200 frt — —
5. Báró Barkóczy Ferenc térhadnagynak előleg 10 frt havi levonásra	100 frt — —
összes kiadás	8770 frt 14 kr.

Márciusi pénzmaradvány . . . . . 3850 frt 31²/₄

Március hónapban történt, hogy Mezőssy várparancsnoknál jelentkezett bizonyos *Krajcsovics* János nevű asztalos legény s nem csekély önérzettel kijelenté, hogy az ellenség megsemmisítése céljából képes oly löfegyvert szerkeszteni, mely egyszere öt lövést tesz, minek golyószóró hatása azután bámulatra fogja ejteni a harcosokat. Mezőssy rendkívül megörült ez akkori találmányokban nagyon is korlátozott időben e kijelentésnek s minthogy *Krajcsovics*, mint minden hozzá hasonló ezermester művész, ki gya-

*) A várparancsnokság a Debrecenben szervezett magyar lovasság számára kétezer zabolát készíttetvén a munkácsi grófi vasgyárban, azokat *Csutkay Alajos* nevű 21. honv. zászlóaljbeli őrmester március 9-kén elvitte Debrecenbe, kapván a várparancsnoktól 40 frtnyi utiköltség-előleget, melyből ő csupán 11 frt 36 krt elköltvén, a többi visszaszalozta március 20-kán. Elkeseredett állapotára mutat az, hogy számadása alá ezt írta: »*Csutkay Alajos* őrmester, igazságtalanul tizedesnek lejesítvén. A várban azóta őrzött zabola és kengyelminták 1898-ban, a várkiürítéskor előrvezetvén, azok így gyűjteményembe kerültek.

log jár és mindenét magával hordja, szegény és éhes is volt, megengedte, hogy *Szöke Ferencz* várbeli puskaművesnél letelepedjék s hogy élelmezését *Reichenstein Emánuel* várbeli kantinosnál s annak szép felesége Franciskánál nyerje. Egyszermind meghagyatott Szökének, hogy műhelyében dolgozhassék a sokat ígérő ezermester, s minthogy ez egy tört reszelővel sem birt, az ő szerzőségeit és anyagát is vehesse igénybe. Március hó 9-kén tehát hozzá kezdte a nagy reményű munkához s a várműhelyében furtfaragott folyvást április hó közepéig, kivéve azon órákat, amiket a kantinban töltött, ott nagyokat iván a jövő díjaztatása reményében. Azonban minden erőködése kárba vezett: *a revolver nem sikerült*, a cső nem akart golyót szórni s a folyvást kétkedő Szöke mester is határozottan kijelenté, hogy kár a további fáradozásokért, szénért s reszelő koptatásért, miért is egy szép napon ott hagyá az ezermester a puskaművest, ott a várat és abban a szép *Fanny kantinosné kontóját* s eltűnt a látóhatárról.

A kantinosné azután a várparancsnokánál kereste követelése kiegyenlítését, ki neki 38 napi élelmezésért 20 pengő krajcárjával számítva 12 frt 40 kr. összeget utalványozott Kralovánszky térszázadosnál; az ezen felüli magán fogyasztási számla behajtásával a szép kantinosnét a rendes perutra utasítván; fellépett azonban Szöke Ferenc mester is, ki 50 frtnyi kártérítést kért, előadván, hogy Krajcsovicst otltélé alatt mindennel ellátni kellett, lámpával, szerszámaival, anyagokkal, hogy elfoglalta műhelyét, hol eltartóztatta a századok puskái készítésétől, elfoglalta kényelmes lakhelyét is, melyet fűtetnie kellett stb. Mezőssy megszánván a rászédett puskaművest, április 13-kán 38 frtot utalványozott neki, mit Szöke köszönettel felvett.

Április hónapban Vörös Ferdinánd tüzér hadnagy öt-öt napra kivett tűzérei részére 924 kenyér adagot, Földváry százados a 21. honv. zászlóalj 2-dik százada részére 5—5 napra 1300 és Dolinay Mihály a 4. század részére 1160 kenyéradagot; Körmeczy Ferenc százados a 20-dik honvédszászlóalj 1. százada részére április 15-kén 316 részletet; *Szentimrey főhadnagy* a 2-dik század részére 306 részletet; Frantz hadnagy a kórház részére 71 részletet; Gratzel ácsmester magának 30. Laube őrnagy legénye számára szintén 30, Pikler Arnold orvossegéd 30, Chríst Ferencz lelkész magának 30, Grigericsik hadnagy a 21. honvédszászlóaljból 100, Dr. Zemann József törzsorvos a maga és legénye számára 60 kenyér részletet nyugtáznak.

Az április 22-kén Podheringnél történt csatározás után bejött a várba egy csapat a 35-dik (Zrinyi nevű) zászlóaljból, név szerint Csanády József, Mahovay Antal, Kocsi Lajos, *Kalla Jenő*, Pokora

Antal és Librinyi Sándor *tizedesek*; Szucsek József őrmester, Seres Antal és Léb Ferenc, „*Szabadosok*“ (Freiter), Schmidt Ferenc, Pataki József, Reinhold Frigyes. Trux Ferenc, Kömives István, Traxler János, Puszta János, Bank György, Kisl József, Jelachich János, Roth János, Horváth János, Erdélyi János, Eggenberger János, Jene Vince, Szavics János, Dubler György, Kucsera József, Rusz Jakab, Traun Gábor Végh József és Sándor István közvitézek, kik április 26-kán 160 kenyéradagot kaptak; majd, pedig Polacsek nevű káplár részükre 60 adagot nyugtázott. Ugyanakkor a 2-dik honvéd zászlóaljból *Parlagi Adolf* őrmester is.

Április 7-kén utalványozott a várparancsnok *Lang István* munkácsi nemzetőri hadnagynak, kit *márczius* 12-kén, midőn a várórség egy része a galíciai határszélhez közelgő ellenség elé kivonult, ideiglenes szolgálattételre behívott, és ott 31-ig működött, 38 frtot. Lang később a bíróságnál működött és meghalt Munkácsön 1895-ben mint nyugalmazott ilosvai járásbíró.

A podheringi csatából április 23-kán tizennégy cs. katona behozatván foglyul, azok is itt élelmezettek, kapván mindenikök 4 krajcárt és kenyéradagot.

Az azon időből fennmaradt 85 nyugta szerint kiadott Dör Antal élelmezési raktárnok, Mezössy Pál parancsnok és Nozák számvivő ellenjegyzése mellett *április hónapban*: 22.506 kenyéradagot, 140 széna adagot, 45 öl tüzifát, 60 font fagyut, 25 font gyertyát, 59 pint olajat, 1432 $\frac{1}{2}$ adag *kanócot* és 84 részlet *szalmát*.

Április 24-kén *Debrecenben* kikiáltatván az ország függetlensége és a trónfosztás, e tényt megünneplé a várórség, épen úgy mint megelőzőleg a március 15-kének *évfordulóját*, kihozatta Kralovánszky tér parancsnok a munkács városi g. k. lelkészt, *Hajdu Jeromost* és a református lelkészt (Pap Jánost) is, kik az alsó udvaron, az ugynevezet *Rákóczy-téren* a szabad ég alatt tartottak istentiszteletet és a kivonult őrséghez lelkesítő szónoklatot intéztek; azután pedig az udvar felett emelkedő kőrbástyán elültettek egy *hársfát emlék-és szabadságfául*, mely maiglan ott áll és jól megnőtt. A két lelkész fuvarjáért fizetett a várpénztár 40 krt s ugyanakkor *Szöle Abrahám* munkács városi aranyműves készítet a vár részére 3 frtért egy ily feliratu pecsétet: *Munkácsi vár térparancsnoksága*.

A május hónap is hasonló körülmények közt telt el; a kolera és egyéb betegségek mindinkább érzékenyen hatottak az őrségre, melyből sokan kerültek a kórházba; *Koller Ferenc* városi gyógyszerész a várbeli kórház részére kiszolgáltatót gyógyszerere-kért e hónapban felvett a vári pénztárból 77 frt 54 krtpp., mit

utalványozott Dr Hangai, 21. honv. zászlóaljbeli orvos jegyzékére Mezőssy parancsnok.

Junius 6-kán felvett. *Maurer Fülöp* városi rézműgyáros és gépész, 240 frtot a vár részére készített 40 bográcsért és 6 frtot egy vasfazékért; junius 10-kén szállított a várba Meiszelsz Dávid 17 mázsa 82 *font dohányt* 20 váltó forintjával (=8 frtpp.) miért 356 frt 24 kr. fizettetett ki neki; a dohányt átvette Szomor hadnagy. Weinberger T. pedig eladott a várparancsnoknak félrizma papirost 4 frtéért, fél rizsma fogalmazási papirost 3 frt 12 kréért, spanyolviaszt 1 frt 36 kréért és egyéb írószereket.

Junius 12-kén felvettek *Sittka János* és *Simjin Ferencz* örmesterek a debreceni honvédelmi bizottmánynak május 16-kán 13.757. sz. a. kelt rendelete szerint és ministerileg megállapított ruhaváltság árául 27 frt 13 krtp., levén e megállapítás szerint az attila ára 8 frt 45 kr, köpeny 8 frt, nadrág 3 frt 40 kr, bakancs 3 frt 12 kr, gatyá és ing 1 frt 40 kr, nyakravaló 16 kr, és a mellény ára 1 frt 40 kr. A német nyugtákat aláírta Mezőssyn kívül *Pocsatka János* „fourier“ is.

Junius 17-kén megfordult a várban *Kratochvill Antal* 22-dik honvéd zászlóaljbeli hadnagy, ki ide küldetett, hogy a zászlóaljához csatlakozzék; azonban azt itt nem találván, minthogy utiköltsége elfogyott, felvett a vár pénztárából havi illetményeül 58 frtot. junius 15-kén felvette Chriszt Ferenc várbeli lelkész havi illetményét 50 frtót és legénye Vidovics Gy. részére 4 frt. 50 kr; e szerint a fizetések a hó közepén történtek, Pikler orvossegéd is akkor vette fel 25 frtnyi díját.

Junius 16-kán küldött német *Lieferschein* mellett Pestről az ottani: „*Landes- Artillerie- Filial- Feldzeugamts Posto zu Pesth.*“ a munkácsi várba 7929 *font kovakövet* régi puskákra, flintákra;*) 200 *font terpetint* és ezer *font autimoniumot* (dárdányt); a fuvarosoknak ígértetett 12 forint mázsánként s előlegül kapván ott 40—40 frtot, most ide érkezétkor, junius 26-kán, kifizettetett *Imre László* és *Kurucz János* fuvarosoknak, 198 frt 11 krnyi maradék.

Junius 21-kén Bernstein Szender munkácsi izraelita kapott hat mázsa dohányért 48 frtot, e szerint került egy mázsa 8 frtba fontja mintegy 4 $\frac{1}{2}$ krajcárba, *Fábian Lajos* és *Géczi János* tiszaujlaki lakosok pedig Rapaich-völgyből Tiszaujlagig és onnan a várba beszállítván hat hordó *lőport*, azért kaptak fuvarbérül 8 frtot.

*) Flint norvégül annyit jelentvén, mint *Köva-silex*-, innen az ily régi szerkezetű puskák is flintáknak nevezettek. E kovaköveket azután a vár átadásakor a falakról ledobták s így azokból a szőlőművelők még most is szednek egyes darabokat.

Junius 23-kán *Keresztury Ferenc* 20. zászlóalji főhadnagy felvett előlegül 20 frtot. *Csillagi Samu* tüzemester Ungvára küldetvén lőszerral, kapott uti költségül 10 frtot., melyből junius 27-kén visszahozott 3 frt 33 krt.

Junius 24-kén bejött a várba *Kakaska János* nevű 20. honv, zászlóaljbeli 3-dik századi őrmester, ki minősítvényi táblája szerint beszélt magyarul, németül, tótul és olá hul. Junius 27-kén *Litschner Lajos* munkácsvárosi nyeregjártó felvett a várbeli kórházba készített ötven feketére mázolt és számokkal ellátott táblácskáért 8 frt 20 krt. p. p. *Betegápolókul* működött ekkor a kórházban itt hat közhonvéden kívül a *tizenégy hadi fogoly is*, úgy-mint: Veres Tódor, Hlinszki Hritz, Milszki János tizedes, Huk Ilkó, Bucko Lucz, Andrusák Demeter, Kopiccsák Iván, Halafka Mihály, Stim Mihály, Grenzola Márton, Sztoncsek Mihály és Kolbaszjak Sztaszko. A kórházba került junius 15-kén Neufeld Simon 23. honv. zászlóalji közlegény, kit ide Bossányi parancsnok küldött Egerből s intézkedett ez ügyben Sziklay őrnagy és térparancsnok is. Hadi foglyokul pedig tartattak még itt Veterhal János, Havrilák Fedor, Soldan Hritz, Ivaszko Trifon, Vanhela ván és Pikulák Iván közlegények a Hartmann-féle cs. ezredből.

Julius 2-kán Silley tüzér százados felvett a várpénztárából 225 frtot az itteni tüzérség szükségletére; *Julius* 5-kén báró Barkóczy Ferenc tér századosul helyettesítettet, Kralovánszky más kiküldetésben lévén; Kratochvill Antal hadnagyal szolgált a lengyel legióban, melybe még folyvást jelentkeztek ujoncok, kik öt forintnyi foglalót (Handgeld) kaptak, mire a nevezett hadnagy *Jul.* 9-kén ismét 75 frtnyi előleget felvett. *Julius* 12-kén vett Kralovánszky a vár részére Henzel Ferenc váraljai lakostól egy fejős tehenet 54. p. frtért. *Kapu Endre* működött mint várparancsnoki segéd és hadnagy 58 frt fizetéssel és 30 frt felszerelési pótlékkal; mit *Junius* hóra is most vett fel. *Julius* 21-kén *Mecséry Gusztáv* százados felvett a 20. honvédzászlóaljbeli, 3-dik századja részére 110 frtot, *Pongrácz* százados pedig a 4-dik század részére 400 frtot . . .

Julius 26-kán *Eperjesy Antal*, százados kapitány a 2-dik számú *határőr honvéd- vadászcsapat 2-dik századától*, hat napi illetményül felvett a vár pénztárából *Mezőssy* utalványára 200 p. frtot százada részére. *Potschatko János* számvető és *Kurusta Márton* élelmezési hadnagy folyvást működtek . . .

Silley Kristóf tüzér százados és a munkácsi várban tüzér parancsnok *Julius* havi számadásait *Julius* 31-kén betérjesztvén, ezekből kitűnik, hogy a *Junius*si pénzmaradvánnyal együtt be-

vett julius hónapra a vár pénztárából 5410 frt 20 krt; miből kiadott: tiszteinek, ugymint Veber, Szomor, Vörös és Andoni hadnagyoknak havi illetményül 60 frtjával, a várbeli tüzérség öt-öt napi zsoldjára 232 frt 40 krjával, majd jul. 21—25-ig járó időre 424 frt 50 krt; sörét szelencékre 160 frtot *Dalnoki* hadnagy háttas és mállás ló illetményeül 180 frtot, annak felszerelési illetményeül 100 frtot; ismét kartács bádogszelencékért 60 frtot, különféle szerekért 94 frt stb., *összesen 5360 frt 50 krt*; felmaradt e szerint 49 frt. 29 kr. kenyéradag vétetett át 7325, gyertya 2 font, olaj 5 pint, lámpabél $194\frac{1}{2400}$ font, kemény tűzifa 6 öl. Lótápu 90 részlet zab, 6 részlet széna és 120 font szalma.

Julius 22-kén *Turcsányi János munkácsi r. k.* kántor-tanító és Tusnyák József eladtak a várbeli katonaság számára Phaler Károly élelmezési tisztnek 144 akó bort 1104 frtért. Turcsányi eladott még az nap *Treszkay* százados és tábori élelmezési főbiztosnak is 66 akó bort 7 frt 40 krval, ki Tusnyáktól is vett ily áron 78 akó bort külön.

Feltűnő, hogy Decső Károly várerődítési igazgató még az utolsó időben is azon volt, hogy a várfalain új erődítési műveket létesítsen; e végből julius 18-kán harmincnolcezer közönséges téglát és előbb néhány nappal kétezer □ téglát vitetett fel; augusztus hó 22-kén pedig 377 darab deszkát requiráltatott az uradalomtól a végből, hogy a vár felső sáncaiban az őrség részére barakkokat, illetve az eső ellen deszkafedeleket készíttessen, menyiben a legénység inkább künn a mély sáncokban üde levegőn tartózkodott, mint a dohos kaszamatokban.

Junius és julius hónapban, mint az általános részben kimerítően előadtam, a vár alatti sikon Kazinczy táborozván, ennek folytán, természetesen a vár is nagyobb forgalomban részesült; ennek augusztus elején történt elvonulása után pedig a várőrség az orosz segéd seregek betörésének hírére önvédelméről erélyesen gondoskodván, a vár alatti sáncok jó karba helyezése után, a vár környékét őrséggel elzárta s elszántan várta a haza és a vár sorsának eldöntését, mely, mint föntebb écsételém, csakhamar bekövetkezett; a vár augusztus 26-kán *Karlovicz* orosz cs. altábornok seregének vérontás nélkül átadatván.

Laube Ferenc őrnagy mind végig időzött Palánkán, midőn pedig az osztrák csapat költözött be a várba, ahoz csatlakozott, azonban tetszősége által felelősségre vonatván, kérelmére 1849. október 2-kán 19. szám alatt a Munkács városi tanács bizonyítványt állított ki számára, melyben felhozta, hogy ő mult 1848. évi november hónapban, midőn a cs. kir. őrség onnan elvonult és a magyar sereg beköltözött, csak a kényszernek engedett s

önként nem ment ki a várból s kívánatára felhozá e bizonyítványban még azt is, hogy így »politikai életét a katonai szilárdság s a király és uralkodóház iránti ingathatlan hűség és ragaszkodás »bélyegezte« (igy.)

*

A forradalom elnyomatása után báró *Haynau* hadvezér és teljhatalmu katonai parancsnok korlátlan fennhatósága alatt a pesti, arádi, pozsonyi, kassai és más hadi törvényszékek nagy erélyvel folytatók a legszigorubb büntető eljárást a »*legyőzött rebélisekkel*« szemben, annyira, hogy 1852. évig hétszáznál több egyént elítéltek részint kötél és golyó általi halálra, részint börtönre és vagyonvesztésre; míg sokan az ostromállapottal szorongatott országból elmenekültek, azok pedig, kik külföldre nem szökhettek, bent rejtőzve lappangtak s mint üldözött földönfutók a portyázó és szimatoló zsandárok és őrzérek elől bujkáltak . . . Így csakhamar a *munkácsi vár börtönei* is megteltek ismét politikai elítéltekkel, kik erős katonai fedezet mellett megláncolva be-be kísértettek . . .

Az e müben érintett szereplő egyének közül elítéltek haditörvényszékileg még következők.

Ámánn Ferencz, volt cs. k. főhadnagy s honvéd őrnagy börtönre és rangvesztésre 1850. március 4-kén.

Affenberger (Ormai) Norbert, kit Haynau, mint a 17. lapon emlitém, önkényileg azért, mert panasz és sérülés gyanánt felhozta, hogy a kapitulált honvédeknek a feltételek ellenére, kardjait elvétette, minden bírósági eljárás nélkül nyomban felakasztott Pesten.

Bangya József szerencsésebb volt, mert csak in effigie akasztott fel. Ő 1817. dec. 2-kán Ajnyón Pozsonymegyében született, 1839-ig a magyar királyi testőrségnél szolgált, kilépése után pedig Pozsonyban hírlapszerkesztéssel foglalkozott, 1848-ban azonban Percel seregébe belépett s utóbb Kazinczy táborában működött a Sibón történt fegyver letételeig, honnan kimenekülván, London és Párisban hírlapírással tartá fen magát; majd az orosz török háboru alkalmával török hadi szolgálatba lépett s felvevén izlam vallást, nevét *Karabatir Mehemedre* változtatta s mint ezredes Konstantinápolyban a rendőri osztály vezetője lőn s mint ilyen elhunyt ott 1868. febr. 18-kán tüdőlobban.

Dercsényi István, querilla-csapatparancsnok, 1852. május 6-kán elítéltetett szintén in effigie bitó halálra, ő azonban idején, hosszabb bujdosás után kimenekült Erdélyen át a külföldre és Kis-Azsiában tartzkodott mindaddig, míg az alkotmány visszaállítása

és az amnessztia kihirdetése után számkivetéséből visszatért és nagybégányi birtokán elhunyt 1872. február hó 27-kén.

Vásáros-naményi *Eötvös Tamás*, nemzetőri őrnagy, a munkácsi vár ideiglenes parancsnoka, majd főispán és Ung-beregmegeyi kormánybiztos 1852. május 5-kén íteltetett el börtönre és vagyonvesztésre, de később ő is kegyelmet nyert s többizben megválasztatott a munkácsi kerület országgyűlési képviselőjének.

Frantz Mihály volt cs. kir. hadnagy a munkácsi várban, elíteltetett 1850. márczius 14-kén börtönre és rangvesztésre.

Földvári Mihály volt cs. kir. testőr és honvédszázados 1851. január 16. fogságra és rangvesztésre; ugyszintén akkor.

Ghiczi Imre, cs. kir. hadnagy és testőr. volt honvédkapitány is.

Kazinczy Lajos, 29 éves koru ezredes gyászos sorsát már fönnebb érintém; ő az előtt a cs. kir. Miklós 9-dik számú huszárezredben főhadnagyul szolgált s a szabadságharcz idején ezredessé és hadosztály parancsnokává emelkedvén, azért 1849. okt. 24. Aradon halálra íteltetett és agyon lövetett. *Haynau* különös kegyelemből a ráitélt kötél általi halált így változtattá meg.

Kossuth Sándor, ki a beregi és ungi felvidéken mint ezredes az átjárások eltorlászolását tervezte, a forradalom előtt a 12. számú Nádor huszároknál mint főhadnagy szolgált, majd mint ily nyugdíjas a honvédseregbe lépett s ezredes lett és 1849. dec. 5-kén elíteltetett.

Martinyi Frigyes főhadnagy volt a cs. kir. 32-dik gyalogezredben, majd a honvédseregbe állván be, ezredesséig vitte s elíteltetett 1850. január 18-kán.

Mecséry Gusztáv volt testőr és később honvédszázados a 20. zászlóaljban Munkács várban; elíteltetett börtönre és rangvesztésre 1850. január 16-kán; később kegyelmet s a királyi honvédségnél alkalmazást nyervén mint ilyen Munkácson is állomásozott.

Vértesi Mezőssy Pál rang nélkül kilépett cs. kir. katonatiszt volt, midőn 1848-ban a honvédek közé állott s később mint őrnagy a Munkácsi vár parancsnokául a fegyverletételig működött. Elíteltetett 1850. január 30-kán halálra, majd kegyelem után 18 évi várfogságra és vagyonvesztésre.

Petrovics András mint volt cs. kir. 4-dik huszárezredbeli nyugalmazott kapitány és később a 21 honvédszászlóaljban százados elíteltetett 1849. dec. 5-kén tíz évi várfogságra.

Pongrácz Ferencz rang nélkül kilépett cs. kir. katonatiszt, majd honvédőrnagy, elíteltetett börtönre 1849. dec. 6-kán.

Kövesligeti *Román* Ferenc, született máramarosi oláh eredetű családból; ügyvédi diplomát szerezhén, Bereg megyében kezdte működni s már 1835-ben megyei táblalíró, később megyei jegyző és 1841-ben főjegyzőnek választatván, mint ilyen 1845-ig szolgált megyénknél; akkor *Demjén Istvánnal* együtt (ki 1848-ban szintén országos képviselő lett) a góf Schönborn-féle munkácsi és szentmiklósi hitbizományi uradalmaknál ügyészül alkalmaztatván, az 1848. évi július 2-ra Budapestre hirdetett országgyűlésre a munkácsi kerület részéről képviselőnek megválasztott; mely fényes állásában buzgón működvén, mint ilyen 1849. április 14-kén a debreceni ref. templomban a nevezetes függetlenségi nyilatkozatot is aláírta; miért azután a fordalom elnyomása után, 1850. július 5-kén Pesten az újépületben Abonyi István ugocsamegyei volt képviselőtársával s másokkal együtt haditörvényszékileg kötélt általi halálra ítéltetett ugyan, de nyomban Haynau által meg is kegyelmeztetett s szabadon bocsáttatván, Munkácson mint magán ügyvéd 1868. december hó 16-kán bekövetkezett haláláig működött; végrendeletében a munkácsi, fornosi, benedikei, kálniki s egyéb összes *birtokait a magyar tudományos akadémiának hagyván*, mely hálája elismerésül diszes siremléket is állíttatott hamvai fölé . . .

Szintay János angyalosi szatmármegyei születésű, volt megyei tiszti ügyész, alispán, képviselő és bereg megyei kormánybiztos elítéltetett fogságra és vagyonvesztésre 1851. okt. 7-kén . . .

*

Végül emlékezzünk még meg azokról, kik a szabadságharcban innen mint *honvédek* küzdöttek. A mű folyamában megneveztünk már néhányat, de sokakra, kik távol különböző zászlóaljokban működtek s ismeretlenül elhulltak, a feledés fátyola borult s így a költővel elmondható fölülük, hogy

Nincsen lap a történet könyvében,
Hol neveik fölírva lennének.
Ki is győzné mind fölírni, a kik
Tömegeztül el-elvérezének . . .

Mások ismét a csatazaj elmúltával visszatértek ugyan akkori sívárr otthonukba, de itt a győztes hatalomtól üldöztetve, nagyrésztben idegen ezredkebe soroztattak s távoli népek közé elhurcoltattak, míg azok, kik sérülten haza vánszorogtak, itthon küzdöttek a sanyaru élet bajaival, míg egyik másik a jobb örök házába költözött sőt többen megunva a gyászos helyzetet s kétségbeesve a jobb jövő felett, önként vetettek véget életöknek . . . Ezekre is ráillett a dicső Petőfi ihletett verse :

Ha megtérnek csonkán a csatából,
Koldusbotot ad a haza nékik,
S ha elesnek, a felejtés árja
Foly sirjukon s neveiken végig . . .

Igen, addig, míg 1867. évben hazánkban új korszak nem kezdődött, elhagyatva éledgeltek azok, kik a hazát védték; ekkor azonban a király megkoronáztatása alkalmával nyilvánult nagylelkű elismerése, melyet a forradalmi honvédség iránt érzett és eredményezé, hogy a még életben talált hősokeket a nemzet is nagyobb kegyeletben kezdé részesíteni s a szükségben szenvedőket gyámolítani. E célra szolgált azon pénz, melyet ő felsége mint koronázási ajándékot a honvédek fölsegelésére felajánlott s melynek következtében az országban honvéd egyletek alakultak. Így Bereg megyében is alakult ily egylet, mely nem csak a megyei illetőségű 1848 - 49-ki volt honvédeket összeíratta, hanem mindazokat, kik akkor a megyében tartózkodtak s honvédi voltukat beigazolhatták; mely lajstromra annál inkább volt szükség, mert a honvédek ügyét az országgyűlés is felkarolá s gyámolításukra az állampénztárát is megnyitá. Eképen keletkezett az alább közlendő névsor, mely háromszázkilenczvenkét egyént tartalmaz s melyet a Dercsényi László volt honvéd huszár kapitány elnöklete alatt működő bereg megyei honvédegylet állita össze. Az elkészített lajstrom az törzskönyv szerint az igazolt honvédek legnagyobb része a forradalom idején 18—22 éves volt s azok közül számosan a munkácsi és beregszászi királyi adóhivatalokból huznak most segélydíjakat; felsőbbleg megállapítatván, hogy a vagyontalan és munka s illetve keresetképtelenné vált honvédek évi nyugdíjban részesüljenek, mely százados részére 312, főhadnagy részére 276, hadnagy részére 252, őrmester részére 72, tizedes részére 54, őrzetű részére 48 és közhonvéd részére 36 forintban szabott meg. Nehány elaggot honvédünk bevétetett a budapesti honvéd menházba is, hol teljes ellátásban részesülnek; de évenként honvéd egyletünk is néhány ruthén és magyar volt honvédnek külön segélyt utalványoz, mit azok, a nemzet és ország elismerése jeléül jóleső önérzettel fölvesznek. Megyénk-ből most összesen 134 egyén élvezi a nyugdíjt, míg négy az egylettől kap állandó segélyt. Az így nyugdíjazottak közt van egy százados, nyolc hadnagy, kilenc őrmester és tizenegy tizedes, míg a többi közhonvéd. Hogy ezek száma évről évre apad, természetes, hiszen maholnap a volt legfiatalabb honvéd is hetven éves aggá öregszik.

Az igazolt volt honvédek névsora im ez; Ács Mihály, Abkarovics Gergely, Angalet András tarpai, Antal József r. ujfalvi, Augusztini Soma munkácsi, Andrassy Ignác beregszászi, Albert

János nagylónyai, Bábel György s.-oroszi, Baczo József, Babinecz János munkácsi, Balogh Mihály czetfalvi, Barabás András csarodai, Barát Péter tákosi, Barkaszi Mihály somi, Bárdos Ede, Baksai Antal csarodai, Beniczky Alajos, Benyőki Péter somi, Bertók Imre s.-oroszi, Bertók János munkácsi, Berzsényi Antal beregszászi, Berzsényi Árpád zápszonyi, Billa Gábor m.-vári, Bikfalvi József borsovai, Biró Áron halábori, Biró Sámuel munkácsi, Borbély János beregszászi, Borkó István borsovai, Borkó Ráfael n.-bereg, Botos Bálint tarpai, Bloksay Ferenc orvos m.-kaszonyi, Bloksay István, Buzinkay László munkácsi, Birczák László sztmiklósi, Boray András munkácsi, Balla György gulácsi, Biró Ferenc gelénesi, Buda József k.-csonkapapi, Bernát József, Biró Sándor, Benyák Péter, Bosko István, Buzáth Károly munkácsi Baki Károly hetei, Bermann Gyula dr. orvos munkácsi, Bajsza András sárréti, Bambuskár János izvori, Balás István naményi, Bimba Ferenc m.-kaszonyi, Bilák János cserhalmi, Czabán Márton, Csorba Endre, Csatár Lajos, Csatár Gábor barabási, Chemics János ilosvai, Cseh József beregszászi, Cseh József kisbégányi, Csengeri Károly m.-kaszonyi; Cservenyák András várpalánkai, Cserepes József csarodai, Csürke Ferenc tarpai, Csoklej János malmosi, Cicsery Farkas kis-dobronyi, Cserszki István munkácsi, Cibulics László, Dano Gábor csarodai, Daróczi Mihály barabási, Debreceni Sándor beregszászi, Dercsényi László beregszászi, Dobsa Nándor polyánkai Dobos Gábor munkácsi, Döme Gyula, Dancs György, Dancs Ignác, Dancs Menyhért, Dancs Ferenc, Dancs Tamás; Dávid Ferenc nagygutai, Dokus Károly kis-dobronyi, Deák András beregszászi, Drevlyánik György árdánházi, Döme Mihály muzsalyi, Demén Pál jándi, Drebitka István munkácsi, Döri Endre, Decső Károly, Dercsényi István, Desko Péter, Dessewffy Zsigmond, Ecsedi János tarpai, Ecsedi Károly n.-lónyai, Eckel György, Eckel Antal, Esze János tarpai, Erdei Benjámin beregszászi, Ecsedi Antal, Enyedi Péter, Fábián András, Fegyora János, Fegyora György, Fekete Lajos, Fekete Mihály, Fedorcsik János, File Márton surányi, Finta István, Freyseysen Gyula, Friedmann József, Füzeséry Gábor és Géza, Fordzan László volóci, Fülöp János surányi, Gaboda János, Gaboda László nagylucskai, Gál József tákosi, Gál Ferenc vámosatyai, Gál Benjámin bótrágyi, Genszky István, Gerzsényi András barabási, Gribovszky Elek podheringi, Gönczy Sándor, Guthy Ferenc beregszászi, Grünfeld Markus, Gräck Gyula munkácsi, Hájás Ferenc barkaszói, Halabárdos Mih. dubrovicai, Haszinecz György ujdávidházi, Házi János munkácsi, Házi János nagylucskai, Heé György gáti, Hegedüs János r.-ujfalui, Hézsér István m.-vári, Homoki János és Imre dédai, Horthy Gyula tizzaszalkai, Horváth Gábor

beregszászi, Horváth Károly hetenyi, Huberth József munkácsi, Huszti Ferenc csarodai, Harai Pantaleon runófalvi, Hoffmann Lajos munkácsi, Hidi Miklós nagydobronyi, Holovacsko László, Horváth Ádám borsovai, Hrehuss Kálmán, Hirholz Lőrinc munkácsi, *Ilosvay* Lőrinc, Rezső, Lajos, László és Kálmán ilosvai, Janiczky Gyula, Járó Sándor gáti, Joó Kálmán munkácsi, Juhász Imre m.-vári, Juhász György várpalánkai, Juricska Péter n.-lucskai, Joksmann Károly, Jevicky Lőrinc; Kádár József halábori, Kántor János tarpai, Kati János és András nagybégányi; Katona Gáspár munkácsi, Kecseti Miklós iglinci, Kelemen Ferenc munkácsi, Kelemen Sándor tarpai, Kerekes Károly beregszászi, Kis György munkácsi, Komári Imre kisbégányi, Komári György beregszászi, Komka János, Béla és Gyula munkácsi; Koszej Antal drágabártfalvai, Kopocs Antal tarpai, Kopocs Mih. barkaszói, Kovács Ferenc kisbégányi, Krajcár József m.-vári, Kozár György n.-lucskai Kránovszki István, Kozma János bubuliskai, Kozma Gábor gombási, Kun Mih. barabási, Kovács János és Mihály miszticei; Kőszegi Ferenc kaszonyi, Kőrösi György zápszonyi, Kurák György ó-dávidházi, Korpos János gázlói, Kucsik János cserhalmi, Kis József csarodai, Kis János csomonyai, Kudla György munkácsi; Keresztes László, Kovács Pál, Kegli András, Koton János, Klein Salamon, Kozma Gergely, Komlóssy Lajos, Komlóssy István, Komáromi Mihály, Kralovánzsky László dr., Kállay János, Klein Jakab munkácsi, Laskai Menyhért munkácsi, Lázár András csarodai, Lehoczky Tivadar; Legeza János beregszászi, Lang István munkácsi, Lengyel András dédai, Lévai József munkácsi, Lesko János újdávidházi, Lesko István kaszonyi, Leszkay Károly és Pál dédai, Lomaga Péter petrusovicei, Lőkös János m.-vári, Lukacsina András ruszkóci, Lázár Ferenc n.-bégányi, Lukecsa Andr. sztrabicsói, Lukács György újdávidházi, Latorszki János f.-vereckei, Leszkai Ferenc dédai, Láday Bálint beregszászi, Majer György kaszonyi, Makai Péter m.-vári, Makóczy László n.-lucskai Malyár András váraljai, Márczy Mihály, Máthé József beregszászi, Martin János kutkafalvi, Melczér Aurél, Miklós József gecsei, Miski Ferenc m.-vári, Mocsár János ivaskofalvi, Moczok János borsovai, Molnár Mihály váraljai, Motrinec Antal munkácsi, Mester István hetei, Molnár László munkácsi, Molnár János nagydobronyi; Misák András sztrabicsói, Márkus Pál és Ignác kaszonyi, Mihovics János malmosi, Molnár János izsnyétei, Melcsák László dédai Merényi János (Troll) munkácsi, Miskolczi Pál, Mózer Vilmos, Molnár Péter, Nagy György m.-vári, Nagy Ferenc és Miklós borsovai, Nagy Sámuel Jándi, Nagy János beregszászi, Nagy Bálint és Károly tarpai, Neupauer György mároki, Novák Antal beregszászi, Novák Ferenc munkácsi, Nizsalovszki

Endre beregszászi, Ombódi Áron és István csetfalvai, Orosz András izsnyétei, Orosz Ferenc barabási; Oláh János idősb és ifjabb m.-vári. Pacz Mihály; Pallagi József somi, Panaszi Antal és György nagylucskai, Pap Antal tarpai, Pap István barabási, Pap Pál barkaszói, Pap Sándor munkácsi; Pataki Ambrus muzsalyi, Pataki László naményi, Pelehács János munkácsi, Pilisy Ferenc zápszonyi, Prokóp Mih. kajdanói, Petrovics Lajos szolyvai, Pajda Demeter beregszászi, Pozsgai Ágoston tivadari, Pazuchanics János cserlenői, Popovics Athanáz oroszvégi, Popovics Demeter hánykovicai, Pfeiffer József alsó-schönborni, Péntek István kigyósi; — Pilisy Miklós, Peterdi Sándor, Pozsonyi József, Petrovay Lajos, Pataky István. — Radics János várpalánkai, Rajko Mih. munkácsi, Reha János ignéci, Rjasko András bukóci, Rozgonyi József barkaszói, Riezenbach Fülöp munkácsi, Rózsa Dániel kaszonyi, Rubis Mátyás n.-lucskai, Ruszin János klacsanói, Ruszin Mih. dickovicai, Ruszin György szt.-miklósi; Remecki Ferenc dédai, Rubi Mihály szerzetes csernekhegyi, Román Tódor dávidfalvai, Ruzsák Lajos miszticei, Rác Miklós, Serzun János ujdávidházi, Simon Sámuel bátyui, Simon Péter macsolai, Simon Sándor asztélyi; Spiegel Lipót n.-lucskai, Szabó Ferenc barabási, Szarka János beregszászi, Szarka Gábor tivadari, Szaxun Antal ujdávidházi, Szirmai Mih. kaszonyi, Szilágyi Sándor, Szidor Gergely hátmegi, Szolics László ujdávidházi, Szopó János és András szernyei, Szőke Ferenc ugornyai, Szőke Lajos hetei, Stekermann Simon munkácsi, Steczo László bábfalvai, Szenkovszky Rezső, Szikszay Menyhért beregszászi, Szabó István derceni, Szvordák János n.-lucskai, Szivák Antal laturkai, Szabó Ignác és Ferenc barabási, Subec György szolyvai Szamodej István hársfalvi, Sas András csomonyai, Szerencsy Ábrahám beregszászi, Svéd László dávidfalvai, Szimkovic László polyánkai, Szappanos József, beregszászi, Seregi Andr. Szontagh Mihály, Schweizer Géza; Szoucsék Tamás, Simon János, Szabó András, Szombati Gyula, Szelles Pál, Szegő János; — Szatmári Pál zápszonyi, Takács János váraljai, Tar István szernyei, Tar Kis István m.-vári Tariska István szernyei, Telgarec Márton munkácsi, Tomori Antal, Tóth András szernyei, Tóth Péter r.ujfalui, Tóth Péter m.-vári, Tóth József kis-bégányi, Tóth István és János ilosvai; Totin Péter n.-lucskai, Turi András gáti, Turóczi József barabási, Tardi Abr. s.-orosi, Törös Zsigmond tarpai, Tompa Ferenc nagy-bégányi, Tamasko Mih. derceni, Tschirtsch Károly, Titl Ferenc munkácsi, Uszkay András beregszászi, Ujhelyi Kálmán, Ujlaki Ferenc kaszonyi, Varga Károly gelénesi, Veres Pál m.-papi, Vantus Ignác barkaszói, Várady Sándor m.-vári, Varga Imre kaszonyi, Varga András ignéci, Varga Mih. barabási, Varga Sámuel kaszonyi, Vásár-

helyi Ferenc macsolai, Vékony Mihály beregszászi, Vokurko József munkácsi, Vanyi József, Vitéz László, Vagányi Antal munkácsi; Zámory Antal nagydobronyi és Zékán Antal miszticei.

Érdeemes a megörökítésre az is, hogy a munkácsi görög szertartású katolikus egyházmegyei papnöveldekből nemcsak a haza iránti szeretetből és lelkesültségből, hanem a hazafias érzelmű *Popovics Vazul* püspök biztatására is mintegy huszonnégyen a *kispapok* közül a honvéd seregbe léptek s vitézül harcolván, többen vérükkel és életükkel áldoztak a hazának. Sajnos, hogy e derék hősök közül csupán a következő 16-nak közölhetem neveit:

Antalóczy Antal, az Ormai-féle I. honvéd-vadászezredben szolgált.

Antalóczy Imre, volt honvéd őrmester, később lelkész Lelész-Pólyán.

Andrejkorics Endre, a podheringi hóstüzér; később mérnök.

Bacsinszky Mihály, honvédtiszt; az aug. 9-ki temesvári nagy csatában elesett.

Dudinszky Tódor, honvédfőhadnagy; később tarnai lelkész.

Erdős Gábor, szintén az I. vadászezredben működött s a temesvári, lugosi és mehádiai csatározások után Törökországba menekülvén, Sumlán, Konstantinápolyban és Várnán 1853-ig tartózkodott, a midőn visszatért s gazdálkodott borhidai birtokán.

Ferencsik András, a híres IX-dik honvédzászlóaljban szolgált s később Ladoméron lelkészkedett.

Fodor Miklós, mint az I. vadászezredbeli altiszt Lemesány vidékén ütközetben az orosz katonák által megöletett.

Gribovszky Elek, honvédhadnagy, később lelkész.

Kossey Antal, honvédtiszt, később lelkész Drágabártfalván.

Laurisin János, honvédőrmester, majd lelkész és főesperes Mokrán.

Leskovics (Langfi) László a tüzérségnél szolgált; később Máramarosban hivataloskodott.

Mihálka Gábor, honvédtiszt; később kir. járásbíró Felső-Visón.

Opriss János, mint honvédvadász elesett a temesvári ütközetben.

Sarun Antal, honvédfőhadnagy, később lelkész Ujdávidházán.

Voloscsuk (Dallos) János, tiszt a Bocskai-huszároknál, elhunyt 1877-ben, mint máramarosmegyei hivatalnok.

Függelék 1. szám.

A Munkács városi nemzetőrség névsora 1848.

I. század.

Százados Ruzsák Lajos, főhadnagy Joó Alajos (1849-ben százados lett), alhadnagy Maurer Fülöp és Gecsey Bálint, őrmester Waary László és Kovács Gábor; dobosok Lengyel József és Rózner Ignác.

1. tized: Biró Gergely tizedes, nemzetőrök: Makkai József, Benkő György, Teitelbaum Lebi, Halpert Abr., Koczák István, Turi István, Kortvai László, Tóth János, Varga József, Szarvas Andr. Ádám János, Juhász Istv., Mészár Istv., Perka József, Kis Mózes, Csapó József, Bolyog Andr., Benedek Andr., Kulcsár Fer., Bán István, Medgyesi Istv., Bacskai József, Takács István.

2. tized: Bertók Lajos tizedes. Nemzetőrök: Szathmári János, Baksa Andr., Tóth Benedek, Tivadar János, Vataha Márton, Nagy József, Stefek József, Szikora János, Orosz László, Guthi László, Tellinger Márton, Galambos Ferencz, Kapcsos József, Palágyi Istv., Baranyi Istv., Palágyi Andr., Zéber Antal, Lengyel János, Jászai János, Horváth László, Turjanica László.

3. tized: Király János tizedes. Nemzetőrök: Fodor István, Hartmann Károly, Balogh Istv., Tárczy Zsigm., Pető József, Joó Lajos, Orosz Gergely, Kaplár Mih., Szenczi János, Vonházy József, Andrassy Ferenc, Tárcki Dávid, Klimko Sándor, Meiszelsz Hersko, Klein Izrael, Milesz Istv., Bakó Károly, Máté József és Sándor, Aros Andr., Balogh Sámuel.

4. tized: Kis Mihály tizedes, Nemzetőrök: Faber Ignác, Nagy Bálint, Szikszay Istv., Dera János, Akermann Mendl, Szabó László, Sebestyén Antal, Váradi Samu, Kóródi Istv., Bohus Istv., Csákán Ferenc, Gern Antal, Lakatos János, Vizner Antal, Orosz János, Buza Gy., Papp Lajos, Mádi Istv., Gerzsenyi Pál, Olsienkovics János, Hrabár János, Oesztreicher Abr.

5. tized: Meisels János, tizedes. Nemzetőrök: Dobrajevics Jakab, Lang János, Jankovics Imre, Fuchs Mih., Meisels Mózes, Taub József, Demjén István, Brukovszki Ferenc, Lorber Izsák, Schönfeld Samu, Hauzmann Áron, Spira Simon, Klein Mendl, Mermelstein Abr. és Dávid, Peskó Dávid, Paur Mátyás, Weinberger Menyhért, Welber Józs. Lébi, Dávid Sámuel.

6. tized: Friedmann Ignác tizedes. Nemzetőrök: Wimmerth Antal, Novák Sándor, Rauch Fer., Dobai János, Meisels Móric, id. és ifjabb, Brand Náthán, Sichermann Mátyás, Weisz Móses Lébli, Lichtenstein Márton, Neumann Bernát, Weisz Farkas, Handelman Móses, Krausz Dávid, Amsel Dávid, Stern Áron, Róth

Peszach, Feldmann Majer, Klein Majer, Kontner József, Grosz Salamon, Rózner Berko, Herskovics Abr.

7. tized: Balogh István tizedes. Nemzetőrök: Tóth Andr., Lengyel Mih., Tárci Lajos, Krasznai Károly, Balázs Andr., Kocsi János, Toborffi Antal, Czollner Károly, Molnár János, László János, Bodnár Gy., Antal Samu, Spiegel Náthán, Kac Jakab, Berkovics Májér, Weisz Ábr., Szóle Mendl Wolf, Blayer Pinkász, Farbenblum Simon.

8. tized: Tellinger Dávid tizedes. Nemzetőrök: Sztankovics József, Mih.-és János, Kis Andr., Károly Mih., Juhász Pál, Baksa János, Máté Dániel, Galambos János, Sebők Károly, Péter József, Szarvas János és László, Dolinai Péter, Kahn Berko, Domokos Ferenc, Halpert Leopold, Galgócy Mih., Kállay János.

9. tized: Nemes Ádám tizedes. Nemzetőrök: Kis Ferenc, Bertók Károly, Fried Márton, Zronek Ignác, Gold Simon, Meisels Dávid, Fried Jakab, Kahn Juda, Grosz Ábr., Steuer Lajos, Tasnádi Samu, Szunyogh Lajos, Bazilovics János, Haraszi Lajos, Kesztenbaum Herman, Jamniczky Andr., Kesztenbaum Móses Lébi, Hoch József, Oláh Sámuel.

10. tized: *Maurer Vilmos* tizedes (később hadnagy lett). Nemzetőrök: Kovács József, Göz Sámuel, Péter Andr., Laszkorik Andr., Kovács Alajos, Török József, Hajdu János, Klein Sándor, Laurenszki Pál, Kalus Náthán, Bus György, Herskovics Berkó és Salamon, Weisz József, Rozenberg Salamon, Engl Mendl, Herskovics Irén, Ázik Lébi, Weisz Izrael Bér.

11. tized: Lichtblau Simon tizedes. Nemzetőrök: Oláh István, Fischer Jakab, Weinberger Leopold, Klein Adolf, Lindemann Jakab, Weinberger Wolf, Klein Jakab, Mermelstein Icik, Áron Hönig, Salzberger Májér, Schimmer Jakab, Hrabéci Sándor (gyógy-szerész) Mermelstein Izrael Beer, Laufer Mih., Künsztler Samu, Grünbaum Dávid, Berko Herman, Gold Dávid.

12. tized: Fisch Móric tizedes. Bornemisza Lajos, Placzer József, Keményesi Ádám, Popovics László, Langermann Lázár, Feldmann Náthán, Fuchsz Leopold, Spiegel Lebi, Klein Izrael, Róth Hersko, Schönfeld Izsák, Stern Hersko, Appendorfer Hersko, Izsák József, Roth Móses, Weisz Izrael, Mermelstein Izr., Klein Wolf és Weisz Herman.

II-dik század.

Százados *Nedeczey Ferenc*, főhadnagy Dragonszki József, alhadnagy Szikszay Károly és Kis József, őrmesterek: Nuszer Antal és Halpert Mór. Tizedesek: Gerber Miklós, Wimmert Vida, Bauer József, Telgarec József. Kohanszki János, Várad Antal,

Lőrinczi Zsigm., Dobai János, Szegedi Sámuel és Burger József. Dobos Dobszai István. Nemzetőrök: Wimmert Antal, Tucsnyák (Kövér) Ferenc, Bozsár József, Szini Gedeon, Téglai József, Gecsey György, Hires Andr., Kovács László, Lukács Joákim, Dolnai János, Fehér János, Zólé Henrik, Fazekas Károly, Kis Gy., Meisels Ábr., Scharf Márton, Bökényi Mih., Döbrei János, Molnár Fer., Pálfi Ján., Einer Ján., Rusz Antal, Jakob Mih., Varga Gy., Mocsár János, Szegedy Károly, Steczko Sándor, Tóth István és György, Szabó Mih., Szerencsi József, Muszka Mih., Grega Mih., Kallus Ábr., Szolovinszki Mih., Lázi István, Skrabatovics Mih., Diószegi Mózes és Károly, Licza József, Péter Istv., Csarnagorszki János, Hozenreiter Károly, Kőszegi János, Deutschschmidt Mih., Piller József, Telegdi Lajos, Tóth Pál, Fehm Károly, Scharf Gáspár, Petz József, Zahler Mih., Metz Gy., Laskai Péter, Hável János, Malyár Gy., Cipf Mih., Logojda László, Borköles Andr., Volosin János, Laskai László, Horváth Dankó, Manzinec László, Borköles Mih., Bucsin Mih. Lengyel Ferenc, Borköles János, Halavács Ján., Maruszinec László, Borköles Mih., Pelechács Ján., Bucsin János, Korinko Mih., Babila János, Melles Fer., Haluska Gy., Gelevajda László, Brescsák Ján., Dankulinecz László, Loszkorik László, Tüczki Mih., Surán János, Varga Orós János, Maszalovics Dem., Motrinec Illés, Maklinec Sándor, Varga Lengyel János, Tenkács László, Valkóc János, Halkovits Mih., Lukács János, Beer Leonhard, Kacsó Mih., Lengyel Dusinec János, Fülep János, Karmazsin Demeter, Kleptács János, Hesz Vencel, id. Nuszer János, Juhász Fer., Tökés Márton, Mitrák Mih., Tritlhbert János, Frantz Ant., Pillich János, Kovalszki Vilmos, ifj. Oláh László, Alexovics János, Perl Sámuel, Bernát József, Kébel János, Vataha Gy., Dobos Imre, Vágányi Mátyás, Keresztes Mátyás, Pető Mih., Hegyes János, Irsák János, Weinberger Simon, Beniczky József, Horovitz Samu, Schwarz Ábr., Kroó Herman, Kovalik János, Auszländer Izsák, Pozsga János, Görög János, Weinberger Salamon, Tóth Ferenc, Horovitz József, Dankulinec Mih., Küzmann Gy., Borköles Gy., Dankulinec Ján., Lengyel Mih., Vágányi Sebestyén, Zóbel Mendl, Haupt Náthán, Maruszinec László és Mih., Csengeri János, Viszkocs János, Orosz Gy., id. Oláh János, Orosz János, Popovics Fer., Fülmond Farkas, Vókács Ján., Csicsirka Andr., Markovics Gy., Sternbach Simon, Lichtenstein Bernát, Fuchsz Dávid, Denenfeld Lebi és Fried Móric. E szerint volt a főtiszteken kívül az I. században 255 és a II-dikban 167, összesen 422 nemzetőr. Expedíciók alkalmával kapott az őrmester öt napra 2 frtot, a tizedes 1 frt 20 kr. a dobos 32 és a köznemzetőr 40 krt. p. p. és egy-egy adag kenyéret naponkint.

Függelék 2. szám.

»Munkács város t. közönségéhez!

Hozzátok, nemeslelkű férfiak, magyarhon vitéz fiai, legyenek a mai első — szabad keblünkéből ömledező szavaink intézve!

1848. évi február hó utolsó napjai megszüntették a középkori durva sötétséget és meggyújták az európai nemzetek javára a szabadság sugárait. A márciusi nagy napok meghozták a tavasz sugáiraival osztrák népei számára az igaz szabadság tavaszát; összedült végre a régi átkorhadt ház, melynek helyén fog a magyar, szláv, német és román ajku népeknek oltalmat és boldogságot biztosító új épület emelkedni.

Március 20-kán kiürültek Lemberg, Krakkó, Milánó és Vence politikai mártirokkal megtöltött börtönei s néhány nappal később a brünni és kufsteini tömlöcök is. A mi egünket még akkor is villámterhelt vészteljes fellegek boríták, midőn a nyugoti és közép Európának nemzetei már a közszabadságnak örvendettek, mert Lemberg nyirkos, sötét fogházaiban és Munkács vára rideg és komor börtöneiben majd nyolc éven át nyomorogtunk . . .

Magyar és Lengyel ország nemes és nagylelkű fiai, Bereg Szepesvármegyék fenkölt lelkű férfiai és a szabadságnak erős barátai! Ti áthatva a jog és igazságtól s az erkölcs és szabadság-érzettől fölemeltétek szavaitokat s riadó felhívástoknak és a nemzet szilárd akarátának meghódolt a győzelem, szent hitű felkiáltásokra mint varázsütésre eltűnt a zsarnokság s a hegyek mellől teljes fényében, mint sötét sirjából feltűnt a szabadság dicsfénye.

Ma, 1848. május hó 2-kán kiürültek Munkács várának test-lelket enyészető börtönei is, kivéve kettőt testvéreink közül, kik még folyvást ott sinlődnek. Mi alulirtak, kik nyolc évi börtönözés és szenvedés után végre szabadokká lettünk, nem vagyunk még oly állapotban, hogy a szabad levegőt minden visszahatás és szivszorongás nélkül magunkba szivhatnók s épen azért csak gyöngén intézhetjük hálaszavainkat hozzátok, nemes férfiak, hálát irántunk viseltetett részvételéért s közbenjárástokért. Hálát és köszönetet mondunk nektek atyáink, anyáink, testvéreink és hozzátok szeretettel viselkedő Lengyel ország nevében! Éljen a kölcsönös boldogítás, védelem és szoros magyar és lengyel testvériség! Éljenek hű testvéreink, a szeretet és kölcsönös hű bizalom övedzen mindnyájunkat. Bátorság és kitartás mindent meggyőz és megkoszoruz! Munkács, május 2. 1848. Ski-

binski Bódog, Majevszki Rajmund, Agonás Pompejus, Solcz Jó, zsef, Lillpop Gyula, Szuchodolski József, Braniewski Román-Stradiot József, Auffenberg Norbert, Söldenhoffen Károly, Favini József.

Függelék 3. szám.

Mészáros Lázár beköszöntője.

19. sz. A hadügyminister Beregmegye közönségéhez.

Megszokott 35 éves hadi pályámról, hazám és királyomtól, urunktól, a hazai hadügy élére állittatván; midőn ennek súlyos terhét gyenge vállaimra, venném s azt mindannyi tisztelt polgári hatóságoknak egyéb hódolattal jelenteném; — tekintve azt, hogy a valóban nagyok sem nélkülözhetik a közös segílyt és hozzájárulást, e szerint én is, ki jelen körlevelemben magamat bemutatva, önöket üdvözlöm, annál inkább igénylem és kikérem tanácsukat és közremunkálásukat; hogy e bonyolodott és borongós időben, a honnak valódi hasznát e pályámon is előmozdítani mindinkább képes legyek.

Ki egyebiránt, midőn legjobb akaratom mellett s szolgálati készségemet, egyszersmind alkotmányos uton leendő haladási törekvésemet fölajánlom, egyuttal magamnak igaz honfiai barátságukat és szivességüket ismételve kikérem.

Budapest, május hó 28. 1848.

Mészáros Lázár.

Beregmegye június 5-ki viszontüdvözlétére, a hadügyminiszter így válaszolt:

266. A hadügyminiszter Beregmegye közönségéhez.

Budapest, június 10. 1848.

Önök folyó hó 5-kén kelt 38. számú levelére szerencsém van felelni: hogy az abban nyilvánított üdvözlétet köszönöm s viszonzom, Irántam bizodalmuk legnagyobb szerencsém. Annak megfelelni első feladatam. E feladatnak kívánatos megfejtéséért kezeskednék, ha tehetségeim erős akaratommal egyensúlyban állnának. Azonban, mit tapasztalásom jósol és az idő szükségelnek, minden erőm megfeszítésével, minden percem feláldoztával, végrehajtani töreksem. Ha ez elég: vágyaink központja: a haza boldogsága, alapítva, a fenyegetődző vihar lecsendesítve van s a boruban bujdosó nap honunk egén majd fényleni fog.

Mint önök bennem, én önökben bizva s szives jóvoltukba magam ajánlva, vagyok lekötelezett szolgáljuk Mészáros Lázár, hadügyminister.

Másnap június 11-kén pedig ezt írá Beregmegyéhez : Budapest, június 11. 1848.

Midőn a megye közönségének szives üdvözetét és bennem helyezett bizalma szives nyilvánulását érzékeny köszönettel fogadnám, szerény öntudattal kell elismernem, hogy még arra érdemeket nem tettem ; azonban ha mindazt megtettem, mit legbuzgóbb hazafiui törekvésem, honom iránti szeretetem édes hazánk borui között ennek megmentésére célzó legelszántabb törekvésem, éltem legfőbb szakmájául tüze ki ; reményem, hogy önök üdvözetét elfogadhatom, addig is szives hajlandóságom kijelentésével maradok Mészáros Lázár hadügyminister.

Függelék. 4. szám.

I.

1071. Az országos honvédelmi bizottmány.

Beregmegye közönségének

Naponként újabb adatokból jön világosságra azon alacsony összeesküvés, melly Bécsben a népnek nagyszerű felkelése által *Latour* megérdemlett büntetésével szétüzött Kamarillának terve szerint Magyarországnak alkotmányos szabadsága ellen több oldalú katonai betörésekkel akarta az önkénynek uralmát ismét reánk erőszakolni.

Ezen alacsony erőszakoskodásnak legujabb jele azon tény, hogy egy bizonyos *Simunics* nevű ember, ki magát *Generálnak* nevezi, hivatkozva valami rendeletre, melyet a magyar kormánytól sohasem kapott — anélkül hogy a legdurvább népek között is tiszteletben tartva azon népjogot tisztelte volna, — hogyha mint ellenség jön, legalább felmondja a barátságot és becsületes mivel ember módjára elébb hadat izen, — Sáros megyébe betört, miért is ezen Simunics semmi esetre sem mint becsületes ellenség ; de egyenesen mint rabló törvén be Magyarországba, következképpen nem is mint ellenség, de mint haramia és rabló tekintetvén, — közhírré tétetik, hogy mind ezen rabló maga, mint minden társai és minden vagyona közprédául jelöltetnek ki, és meghagyatik Magyarország minden lakosainak, hogy ezen rabló csapatot minden uton és módon agyonverni, kizsákmányolni s nekie mindenkép ártani, mindenki hazafiui kötelességének tartsa ; sőt hazaárulásnak vétke és büne alatt tiltatik bárkinék ezen rablókat bármivel ellátni, bármivel élelmezni vagy segíteni, és ezen valamint Sáros, Abauj, Borsód, Torna, Szepes, Máramaros, Ugocsa, Ung, és Gömör vármegyék főispánjainak, ha ezek jelen nem volnának, az alispánoknak ezennel legszorosabb felelet terhe alatt meghagyatik, *hogy ők a megyéjekbeni népfelkelést mint a megyék*

főkapitányjai rögtön tetteleg felállítsák, mind azon helységekben, melyekben őket helyes politikai ok nem tartja vissza, semmi fáradságot nem kímélve, — egyszersmind tudtul adatik az is, hogy ezen népfelkelés egyenesen ezen rabló csoport ellen ezen fővezéri parancsnokká kinevezett *Pulszky Sándor* alezredes urnak rendelkezése alá rendeltetett, kinek parancsától fog függni merre menjenek és hová keljen menni és mit cselekedni ?

Egyszersmind az is közhírré tétetni rendeltetik, hogy magának a rabló Simunicsnak fejere 100 ezüst forint és ezen rabló-csoport minden egyes tagjának fejére 20 ezüst forint jutalmak tétettek, — akár élve, akár halva, kerítse valaki birtokába és az állomány ezeknek rögtön ki fizetéséről intézkedend.

Mellyeknek pontos és szigorú teljesítése *hazaárulásnak* vétke és terhe alatt mindenkinek szent köteletségévé tétetik. Pest, október 15. 1848. Az országos honvédelmi bizottmány: *Kossuth Lajos* elnök.

II.

5012./N. Ö. Az országos honvédelmi bizottmány Beregh megye közönségének. Tapasztaltatván, hogy az ország több hatóságai a honvédujoncokat nem csak negvedrészből, a mint rendelve volt, hanem ezentul egész számban is kiállítják; ezen készségek a haza jelen körülményei közt szívesen fogadtatván, ezen elutasítva vannak az illető hadfogadó kormányok, hogy a hatóságok által hozzájuk bármi számmal utasítandó ujoncokat elfogadván, azokból zászlóaljaikat megalakítsák, a feleslegről pedig a honvédelmi bizottmányhoz rögtön jelentést tegyenek, addig is ellátásáról gondoskodván; önként következtvén hogy azon felesleg szám is a többi honvédekre szabott feltételek szerint kell hogy az illető hatóságok által kiállittassék. Budapest, október hó 8-kán 1848. A honvédelmi bizottmány nevében *Kossuth Lajos*, elnök.

III.

1061. E. sz. Az országos honvédelmi bizottmány Beregh Megyének.

A honvédelmi bizottmány hivatalosan értesülvén arról, hogy Galiciából Magyarországra olyan katonaság készül áttörni, melyet az országba nem a honvédelmi bizottmány rendelvén be, ellenségnek tekintendő, ennél fogva szoroson meghagyatik e megyének: hogy mindazon utakat és szorosokat melyek Galiciából Magyarországra vezetnek, felásva s fával és kövekkel elrekesztve torlaszolja el és az ellenség betörését tőle kitelhető módon gátolja. Pest. október 14-én 1848. az országos honvédelmi bizottmány *Kossuth Lajos* elnök. 1061. E. Kivül: Az országos honvé-

delmi bizottmánytól. Bereg Vármegye Közönségének Beregszászban. Hivatalból sürgöny által.

Megjegyzem, hogy e rendelkezés azon alkalommal történt, midőn hire ment, hogy az osztrák kormány elhatározza, az országot minden oldalról egyszerre megtámadni s ártalmatlanná tenni: elrendelte, hogy báró *Hammerstein* lovassági tábornok vezérlete alatt *Jellasic* bán a Duna jobb- és Wrbna annak balpartjára; *Simunic* Nagyszombat felé a Vág völgyön, gróf *Schlick* Ferenc Kassának, Galiciából, *Puchner* Erdélyből és *Nugent* Stiriából induljanak seregeikkel. A *Hartmann*-féle cs. k. 9 dik ezred 2-dik zászlóalja akkor Munkácson, Máramaros-Szigeten és Szatmármegyében elhelyezve lévén, 1848. okt. 13-kán annak parancsnoka báró *Piatolli Treuenstein* Frigyes őrnagy *Szimunic* tábornoktól futár által azt a sürgős parancsot kapta M. Szigeten. hogy 24 óra alatt meginduljon és Kassán egyesüljön az ott gyülekező csapatokkal; ő mint az 53. lapon előadatott, megis indult, utközben négy fegyverese a magyarokhoz átszökvén; de Munkácsnál akadályokra találván, innen Kassa helyett Vereckének fordult, s Galicián csatlakozott gróf *Schlik* seregéhez. melylyel azután a hadjáratot folytatta, míg végre 1849. április 4-kén a gödöllői csatában két golyótól találtatván, elesett és a pesti katonai temetőben csendben elhaltatott.

A 9-dik ezred 4-dik zászlóalja 1849. év elején az ország észak-keleti határszélén a Beszkidek körül tett őrségi szolgálatot, mennyiben hire ment ott annak, hogy *Woroniecky* herceg 3000 lengyel önkéntessel és még több fegyverzett magyarral a határ mentében készen áll s így megakadályozni akarta azt, hogy ezek Galiciába betörjenek s ott felkelést szítsanak; az ezred 21-ik százada febr. 15-kén *Viszokán* és a 22-dik százada *Krevka* helységben tanyázott; majd márciás 21-kén Máramarosmegyében a határ szélén fekvő *Toronya* és *Novoszelica* nevű helységeknél megtámadta az ott portyázó magyar csapatokat, maga *Barko* tábornok vezetésén a dandárt; akkor történt *Toronyánál* az is, hogy *Dobrzánszki Gyula* nevű tizedes a *Hartmann* ezredből épen akkor terite le egy honvédet, midőn az *Barkót* vevé célba, miért is ő és *Zabeskidzki Iván* nevű közlegény a vitézségi érdemmel kitüntettettek*) A 3-dik zászlóalj pedig részt vevén az 1849. április 22-diki *podheringi ütközetnél*, itt abból elesett négy harcos és megsebesült *Kornsberger József* főhadnagyon és *Varhava* *Alajos* századoson kívül 8 egyén, 11 pedig eltűnt.

Az említett ezred története szerint, *Barko* tábornok dandárával való betörésének célja az volt, hogy csapataival támadólag

*) Geschichte des k. k. 9-ten Inf. Reg. 377. lap.

lépjen fel és Munkácson s Ungváron keresztül Kassának tartson s így a Kassa felé törekvő Vogel tábornok hadtestével a közlekedést fentartsa; mi azonban Podheringnél meghiusult.

Függelék 5-dik szám.

Az országos honvédelmi bizottmánytól *Mihályi Gábor*, királyi biztos urhoz intézett rendelet. 951. sz. a.

Már eddig önnek bizonyosan tudomására van a *Jellasich* táborának megveretése Sukorónál, valamint az, hogy a pártütő tábora Mosonig üzetett a miéink által. Ott segítséget várván Bécsből, e miatt a bécsi nép fellázadt és a segítség küldését megakadályozta.

A horvát lázadókkal kapcsolatban a felső tót vidéken, valamint a duna-szerémségi partjairól újabb betörések történtek hazánkra. sőt Morvaországból katonaság jött be, valamint a Galiciában tanyázó katonaság is fenyegető mozdulatokat tesz határaink felé.

Ennyi ellenségeink közt még az *oláhság* is nyílt lázadásban tört ki, mint önnek s a kövárvidéki főkapitánynak, utóbb Nagybánya város, Bereg, Ugocsa, Középszolnok megyei alispánoknak tudósításaikból értesültünk.

Ezen önnek ügyelete alá bizott vidéken kiütött lázadások lecsillapítására a szükséges sorkatona-erőt az ország jelen állásában innen nem adhatjuk, valamint a fegyverezés dolgában is, miután pár hét alatt egész sereget kell kiállítani, a nagy hiány miatt, a szükséghez képest nem intézkedhetünk; mindazonáltal meglévén győződve, hogy az ily mozgalmak ha első megindulásukkor kellő szigorral és óvatossággal el nem nyomatnak, a történhető kihágások által, nehezen fékezhető lázadásokká fajulhatnak, ezért önnek következőket adjuk utasításul.

1. Begyakorlott sorkatonaság nem lévén, az ellenség elől nélkülözhető a szatmármegyei ujonc honvédeknek egy zászlóaljja rögtön kiállítandó s mozgó őrség gyanánt önnek rendelkezése alá adatik.

2. Szatmármegyébe küldetik ezzennel ezer darab fegyver, valamint mult alkalommal 300 darab fegyver, mely Szatmár városnak küldetett, a megye által letartóztatván, ez is honvédi tulajdon gyanánt tekintendő, mert szilárdul elhatározá a honvédelmi bizottmány, hogy a fegyver jelenlegi szükében csak rendkívüli esetben adhat a nemzeti őrségnek fegyvert, midőn a rendes ujoncokat sem bírja még felfegyverezni.

3. A Szatmármegye által elfoglalt fegyvereket szedesse be és adasson át 200 darabot a nagyon fenyegetett Nagybánya városi őrségnek, száz darabot pedig Szatmár városnak.

4. Ugocsamegyében 220 ujonc állittatván, azoknak számára is a szükséges 250 darab fegyver kiadatik.

5. *Beregnyéjében* eddig mintegy 450 ujonc állittatván ki, ezeknek számára a szükséges fegyver, 500 darab kiadatni rendeltetett.

6. Közép Szolnokmegyébe 500 darab fegyver már azelőtt küldetvén, most ujonc 500 darab adatott ki az ottani ujoncok felfegyverkezésére.

7. Szatmármegyébe közelebről 30 ágyu küldetvén a Szatmárban levő más 4 darab ágyut ezek szerint fel kell szereltetni s a különböző pontok szerint a mozgó honvéd csapatok közt kiosztatni.

8. Mind ezen külön fegyveres csapatok támogatva a beregi, ugocsai, szatmári és középszolnoki mindennemű más fegyveres erő által egyetértve s egymással érintkezésben fognak működni.

9. A szatmári honvédszázalóhoz parancsnokul őrnagy *Katona Miklós* lévén kirendelve, minthogy ama vidéken hol az oláh mozgalmak központja van, legtöbb helybeli ismerettel bir, az apróbb csapatokat Ugocsában, Szatmárban, Kővárvidéken, Középszolnok és Krasznában az ő katonai parancsnoksága alá helyezzük, természetesen értetvén, hogy ő mint a katonai erő vezetője, önnök rendelkezése alatt álland.

10. Középszolnok s Kraszna megyék önnök jelenlegi működése helyétől távol esvén, segítségül a Középszolnokban működő táborozási biztos *Décsey Lászlót* kormánybiztosul nevezzük ki; Szatmárban és Ugocsában azon megyék erélyes első alispánjai fognak önnök mindenekben segédkezet nyújtani.

11. Hogy a lázadás a fennevezett vidékeken tovább ne terjedjen, hirdettessen ön a lázadásban levő vidékekre *haditörvényszéket* és organizáltassa a rendes hadi erő parancsnokságánál, valamint arra is felhatalmazzuk, hogy a megtérőknek, kivéven a vezéreket, bünbocsánatot hirdethessen.

12. A máramarosmegyei bizottmány jelentéséből az tűnven ki, hogy a Máramarosban fekvő sorkatonaság rosszszellemű, ennélfogva annak vagy megnyerésére vagy lefegyverzésére tegyen szükséges intézkedést; valamint főgondját arra fordítsa, hogy a bányavárosok és sóaknák minden támadástól sikeresen megóvatassanak.

Ezek szerint mintegy 200 honvéd és több ezerre menő nemzetőrsége azon megyéknek és városoknak, valamint Szatmárnak több századokból álló lovas nemzetőrsége hét ágyuval lévén ren-

delkezése alatt; ha Tasnádról, Nagybányáról és Halmiból teljes erővel kezdődnek meg a hadimozgalmak, kétség sem lehet, miszerint a kezdetben levő lázadás még csirájában elnyomatik.

Minekutána mindezen mozgalmak egy forrásból erednek s pedig mint csalhatlan oklevelekből világos, fajunk s nemzetünk kiirtására irányoztattak; önnök erélyességétől s minden esetre szigorú eljárásától várjuk, hogy ezen mozgalom mindjárt kezdetben elnyomassék, mert csak így lehetséges, hogy a szegény fékevesztett nép a legkevesebb vér áldozattal a törvényes ösvényre vezetessék. A bujtogató szigorú megfenyítésével a rend biztosan helyreálltassék. Kelt Budapesten, október hó 10-kén 1848.

Függelék 6-dik szám.

*Hadgyakorlati és mozgási parancsszavak a magyar nemzeti
őrsereg számára.*

I. Mozgások kifejelett vonalban.

1. Figyelj!	Balra (jobbra) nézz!
Jobbra (balra) igazodj!	Féljobb (bal)!
Kardot ránts!	Arc!
	Jobbra (balra) át!

2. Arcvonali indulás.

Arcvonallal indulunk!	Az arcvonalt megfordítjuk!
Indulj!	Jobbra át!
Gyors lépés!	Arcvonallal indulunk!
Kettős lépés!	Indulj! Állj!
Állj!	Az arcvonalt visszaállítjuk!
	Jobbra át!

3. Szakadások előkelő hátráltatásoknál.

Szakasz! (félszázad) állj!	Soroként balra és jobbra félszázadokba szakadunk!
Soroként balra (jobbra) szakadunk!	Félbal, féljobb!
Félbal (jobb) indulj!	Állj! jobbra és balra fejlődünk!
Jobbra (balra) fejlődünk!	Indulj!
Indulj!	Indulj!

4. Huzások arcvonali indulás közben.

Jobbra (balra) huzodj!	Zászlóalj jobbra (balra) tarts!
Egyenest!	Egyenest!

II. Jobbra vagy balra alakult csapatok képezése.

5. Egyes soru csapat.

Soronként jobbra ! (balra) ! Féljobb ! (bal) !
Csapat indulj !

6. Kettős soru csapat.

Kettős soronként jobbra (balra) ! Féljobb (bal) !
Csapat indulj !

7. Osztályos csapat.

Szakaszokkal (félszázadokkal, századokkal) jobbra kanyarodunk !	Szakaszokkal (fél vagy századokkal) jobb szárnyról indulunk !
Jobbra kanyarodj ! indulj !	Jobb szárnyszakasz (fél- vagy század) indulj !
Szakaszokkal (fél vagy századokkal) jobb szárny előtt csapatra !	Balra kanyarodj ! Egyenest !
Jobb szárnyszakasz (szárny félszázad, század) egyenest, a többi jobbra kanyarodj ! Indulj !	Szakasz (fél- vagy egész század) — indulj !

8. Osztályos csapat hátra.

Szakaszokkal (fél- vagy századokkal) hátulról balra kanyarodunk !	Jobb szárnyszakasz ! (fél- v. század) egyenest, a többi balra kanyarodj ! indulj !
Jobbra át !	Szakaszokkal fél- v. századokkal) hátulról jobb szárnytól indulunk !
Szakaszokkal (fél v. századokkal) balra kanyarodj ! indulj !	
Szakaszokkal (fél v. századokkal) hátulról jobb szárny előtt csapatra ! jobbra át !	Jobbra át ! jobb szárnyszakasz (szárnyfél- vagy szárnyszázad) indulj !

9. Nyílt osztályos csapat indulása.

Csapat indulj ! Jobbra (balra) nézz !
Csapat ! jobbra (balra) igazodj !

10. Nyílt osztályos csapat felre indulás.

Kettős soronként balra ! fél bal !	Csapat jobbra (balra) huzódj ! Indulj !
Csapat — indulj ! Állj ! arc !	Állj ! arc ! Egyenest !

11. Nyílt osztályos csapat kanyarodása indulás közben.

(Balra kanyarodunk) Balra kanyarodj ! egyenest !

12. *Nyílt osztályos csapat irányváltozása.*

Bal (jobb) szárny elő   Bal (jobb) szárny elő!
Egyenest!

13. *Nyílt osztályos csapat átkanyarodása.*

Szakaszokkal (fél v. századokkal) Csapat indulj!
- jobbra (balra) át kanyarodj!
indulj!

14. *Osztályos csapat megfordítása.*

Csapatot megfordítjuk!   A csapatot vissza állítjuk!
Balra! (jobbra) át! csapat indulj! Balra (jobbra) át!

15. *Az osztályos csapatok kapcsolása féltávolnyira.*

Féltávra zárkozz! indulj!   Balra (jobbra) nézz!
Az utolsó osztály állj, a többi
balra (jobbra) át! jobbra
(balra) nézz! féltávra zár-
kozz! indulj!

16. *A félig nyílt csapat nyílása egész távolnyira.*

Egész távra nyilunk! első   Első osztály állj! a többi balra
osztály indulj!   jobbra át! — jobbra (balra)
nézz! egész távra indulj!

III. *Tömegek.*

17. *A tömeg alakítása és mozgása.*

A tömeget első (2. 3. 4.) századra Soronként jobbra (balra) féljobb
jobbra (balra) alakítjuk!   (bal) tömeg indulj!
Féljobb! (bal v. félbal- féljobb) Tömeg jobbra kanyarodj! indulj!
indulj!   állj vagy: egyenest!
Tömeg indulj!   Zárt csapatra nyilunk! első osz-
A tömeget megfordítjuk! balra   tály indulj!
(jobbra) át!   Első osztály állj! a többi balra!
A tömeget visszaállítjuk balra   (jobbra) át- jobbra (balra) nézz!
(jobbra) át!   Zárt csapatra nyilunk! indulj!

IV. *Alakult csapatok kifejlődése,*

18. *Soros csapatok.*

Jobbra (balra) fejlődünk! indulj! Az első sor megett jobbra (balra)
Jobbra (balra) fejlődünk arccal   fejlődünk! indulj!
vissza! indulj!   Az első sor megett jobbra (balra)
fejlődünk arccal vissza indulj!

19. *Osztályos csapat.*

Állj!	Balra fejlődj! indulj!
Balra felkanyarodunk! balra kanyarodj! indulj!	Egyenest! állj!
Az első osztály megett felindulunk!	Az utolsó osztályra fejlődünk.
Jobbra kanyarodj! egyenest; állj! jobbra igazodj!	Balra át! Balra fejlődj! indulj! Jobbra át!

20. *Tömegek.*

Tömegeből felfejlődünk! félbal! Indulj! állj!	Tömegeből felfejlődünk arccal vissza! fél bal (jobb) fejlődj! Indulj! állj! jobbra (balra) át!
---	--

V. Az osztályok megkisebbitése és nagyobbitása.

21. Fél századokra essünk! Indulj!	Féljobb! indulj!
Jobbra huzodj! egyenest!	Szakaszokra fejlődünk!
Fél századokra essünk! féljobb! indulj!	Indulj!
Sorokra jobbra essünk!	Egyenest! Lépést egészítsd!

VI. Átalakulás.

22. *Jobbra alakult csapatot balra alakulttá tenni.*

A csapatot balra alakítjuk! Féljobb! félbal! indulj!	Balra (jobbra) huzodj! indulj! egyenest!
--	--

VII. Csapatok középre.

23. Századokkal közéről indulunk!	Indulj! Balra (jobbra) huzodj! egyenest!
-----------------------------------	---

24. *Kettős csapatok fejlődése.*

Jobbra és balra fejlődj! indulj! Egyenest állj!	Az első csapatszárny megett felindulunk! jobb szárny jobbra igazodj! jobb szárny jobbra kanyarodj! indulj! Balszárny felfejlődj!
---	--

VIII. Tisztelgések.

Jobbra (balra) nézz!	Tisztelegj! Rendre!
----------------------	------------------------

Függelék. 7-dik szám.

Ungmgyei nemzetőri mozgó csapat 1849.

Közüvítékek: Andrejkovics György, Bab Péter, Béres Mihály, Barna Iván, Babinec János, Beczka András, Busi Andris, Babanyik Vaszil, Breza Lukács, Borik Mihály, Begenyi István, Blum Adolf, Berlányi Mihály, Bacskai Péter (meghalt), Beregszászi József, (lovassághoz ment át), Baszaráb Mátyás, Czupa Jurko, Caudik Mih., Cservenka Jurko, Cifra József Czobák Vaszil, Csáki János, Danko Péter, Dsauda Ilko, Dvorniyk György, Dleha Miklós, Dobra Iván, Dani Mih., Duran Péter, Dunics Hritc, Dokus Károly Dénes János, Darmaraszt Milo, Deha András, Dsamka Fedor, Felföldi Ferenc, Fejedelem András, Fedeles János, Funi András, Fego János, Fetyko András, Franci János, Fencik Iván Fesko Mih., Fabula Mihály, Fazekas József, *Geles* Mihály, Gyulai János, Gerényi János, Gromolski Tomko, Gyuran András, Gyuricska János, Getyko Mihály, Gondor György, Gajdos Mihály, Hingos Mihály, Hajmovics Hersko, Hajdunka Mihály, Hesur Hritc, Hanics Fedor, Fedornyák János, Homicsko Vaszil, Hohonics Gy., Holovancsák György, Halahán András, Hamsa János, Hudák János Holovnya András és Miklós, Holik Mihály, Hornyák Mihály, Hanuszin Sztan-ko, Hlivka Pál, Hám Gy. Jencsik Pál, Jevcsák János, Jaczkulics Sándor Mitro, Ivancso Mihály, Jacko János, Ivancsó György, Ilnát András, Holics Gy. Ivandeli Ilko, Imsurák Péter, Iszárszki Mitro, Kozár János, Kanyuk Fedor, Koroly Fedor, Kospko Mitro, Kilián And., Kovács János, Király Gy., Kimák Andr., Kaszó Ján., Kohut András, Kertész István, Karabán Vasil, Kricskóczki Mihály, Kozma Gy., Kotány Gy., Kovács János, Szabó András, Skirpán Vasil, Tóttin Fedor és Mihály, Téglasi János, Lesko István, Slumek János, Vereb István, Vallaskorsak Hritc, Petrus József, Zajac Mih., Farkas János, Kovács Péter, Kissák Iván Kovaly Miklós, Krajnik Mihály, Kostura Mihály Krucej Mitro, Kaczur András, Kovács Péter, Kopis Jurko, Kustán Iván, Korlát Ferenc, Kundrik János, Kafka Mihály, Kacurik András, Kaplan Gy., Koroly Mih., Kassi János, Kozur János, Korenj Iván, Kozur Timko, Kocibák Mitro, Kustan Mikula, Langaro János, Liszák Iván, Legeza Sándor, Linszki And., Lecza Mih., Lustcsák Mihály, Lebedics Gy., Lucz Antal, Lucsanski Hritc, Legeza Vaszil, Lucska Szimko, Lubik Vaszil, Lazarik Gy., Leco József. Libák András, Molnár János, Mico Péter, Marovlyánszki Mih., Malyák Hritc, Mudri Vaszil, Máles Mátyás, Mesko Sándor, János és András, Megela Vaszil, Malletics Mátyás, Mikula János, Muncsák Simon, Mittelmann Májer, Nagy János, Nyerges József, Orechovszky János, Onódi István, Ondrik Gy., Petruska János, Pavolár János Pepa János, Pásztor

István, Palko Gy., Palatinszki József, Palco János, Pollák Ferenc, Palinec Vaszil, Pesztrák Mátyás, Paulics Jurko, Polaninec Mih., Prokop Gy., Paulik Mih., Rosko Mih., Roth Henrik, Répási János, Ritzo Gy., Ruzsincák Iván, Ruscsánski János, Ruzsák Gábor, Répási Iván, Szenko Péter, Stefka Mih., Szegeda Mih., Scrobák János, Snyoga János, Szmocska Vaszil, Szemáj Prokop, Stegura Pál, Simkovics László, Szoták Mihály, Szvoboda Gy., Svaider Iván, Szamovolszky Károly, Szuchan János Szabó János, Szurmai Vaszil, Steinmetz Bernát, Szoli Gy., Stefankulics Mih., Szeman Mih., Szidor Mih., Tengericsanj János, Topolcsáni János. Trombulyák János, Turjancsik Mihály, Turicki András, Veliczák Vaszil, Vamzák János, Vetyáz Iván, Vaszilyinko Vasil, Zetzik Iván, Zombori István, és Zinics Iván. Összesen 243 ember.

Függelék. 8-dik szám.

A zemléni védsereg I. századának közvitézei 1849-ben.

Tosko Ferenc, Bubnyák Vasil, Nagy József, Hartos Gy., Terna Ant., Halász József, Martinko Ján., Pap Ján., Fűző Ist., Pap József, Martin Dán., Previdsa József, Tóth Andor, Molnár Ján., Fabriczy Márton, Durdisz Ferenc, Gáll János, Halász István, Tálás Gy., Fagyas Gy., Nagy János, Labanc József, Gendrás Mih., Bodnár János, Juhász József, Havrillya Mih., Majoros András, Csordás József, Kramer Márton, Miklós Gy., Muraközi József, Szabó Gy., Tóth András, Boda Ádám, Kutellák Mih., Gyuró János, Kósa József, Mayer Ferenc, Balogh János, Orosz István, Gordán János, Sárkány Pál, Géczy András, Oláh József, Szedlák János, Gregorovics Antal, Nagy István., Horváth János, Koleszár Mihály Szlavik János, Brada András, Olcsvári János, Hankesz János, Molnár András, Matisz Mihály, Tóth István, Szűcs András, Tóth Péter, Markus József, Tóth János, Kozma Lajos, Rusicki János, Székely József, Hrite Pál, Bagonyi István, Zborai János, Szenczi Gy., Csorba Tamás, Bodnár Pál, Taisz János, Tomko Imre, Sztropkói Szabó Pál, Barkóczi Mátyás, Pekár József, Csipcsik Antal, Orosz Mihály, Resko Samu Forgách Mihály, Csupina János, Onofri Gy., Javornicki János, Vasas Mih., Balog Simon, Oláh Imre, Muha János, Gazon József, Fekete András, Beri Mih., V. Tóth János, Drotár János, Dani István, Tar János, Szalay József, Balla Mik., Balogh Mih., Simko János, Korba János, Nagy Sándor, Szendrei Pál, Lipcsei Andr., Tóth László, Hochvart Ignác, Kállai Dani, Jakab Pál, Fazekas József, Viszokai János, Bodnár János, Kertész József, Galgóci József, Siket Mih., Szemes József, Szentpétery József, Sztrela János, Kiss Mih., Soltész János, Sárosi József, Fülep Dániel, Bartos József, Kovács János; *A szabolcsi védseregből átté-*

tettek junius 11-kén : Szabó Sándor örmester, Rozgonyi Pál, Danielovics József és Angyal Samu; tizedesek és következő köztvétezek : Podlecki Sebestyén, Dudis Gy., Végh István, Kasimir János, Asztalos András, Pisciako János, Fridrik András, Izsépi Ján., Szücs József, Aranyhegyi Ferenc, Tóth László, Potemko Gy., Farkas István, Szőke József, Kun István Csiszton András, Asztófer András, Klimó Géza, Sarsinszki János Orosz Gy., Vinnai Ján., és György, Horváth József, Magyar József, Sztoklesz József, Váradi József, Hajdu János, Frankovics János, Drombovszki Martin, Tóvári István, Őszi Ferenc, Virtusz György (junius 27-kén átment a tüzérekhez,) Fekete Lajos, Fodor János, Stéger József, Uram Mih., Illa István, Buzai István, Szvitanics János, Szöllösi László, Szücs Mihály, Marcinko Imre és Kristóf Mihály, összesen 181 ember.

II-dik századbéli köztvétezek : Szabó Ferenc Benyos Gábor, Lengyel András, Nagy József, Csécsi Istv., Csonka Andr., Nagygyecki József, Szepesi Mih., Fuhrmann József, Huska Imre, Beszterelj János, Vai József, Bari László, Török Ferenc és István, Tóth Pál, Popovics János, Szujeta János, Pacsuta Pál, Seres Mih., Adamcsik Mih., Dudás Gy., Schlachta József, Gozinci Mih., Kovács Ist., Halász Gy., Juhász Gy., Gönczy Károly, Tamáskovics János; Bodnár Istv., Orbán János, Katona János, Tirpák Gy., Fridrik János, Batiz József, Jancsár József, Orosz János, Gyöngösi István, Dajka Imre, Novák János Hlavács Andr., Varga Andr., Gajdos János Jablicki Istv., Dajka László, Kósa Mihály., Bajusz Mihály, Franz János, Bodnár János, Kacsur Antal, Háber András, Bukovinszki Mih., Petruska Istv., Pásztor János., Kocsis Andr., *Horváth András*, junius 5-től tizedes; Barna Mik., Gzikor Mihály, Nagy Károly és János, Greszing Lajos, Tamás István, Kirader Imre, Czakó Mihály, Pojecska Gy., Tóth János, Tiffur István, Morvay Sándor, Magyar János, Hornyák János, Gál Szabó Istv., Puskás Mih., Szoranko András. *Luzsinszki András* junius 20. a tüzér hadszertárhoz ment át; Fedor Mihály, Sárosi István, Koós Bálint, Kalocsányi János, Bordás István, Pisztra Ján., Bocsár András, Rácsai Ferenc, Gajtka János, Hardon Károly, Tasi János, Koncsol János, Novakovics Andr., Rac Jakab, Szidor Gy., Kis István, Mándi János, Sajgó Lajos, Gál István és János, Csauádi János, Sárospataki Károly, Tóth István, Lehotai Pál, Pap András, *Szücs Sámuel* junius 22-kén a tüzér hadszergyárba ment át; Szenczi Tamás, Juhász András, Rácz Ferenc junius 22. huszárnak állott be; Szakszon Mihály junius 27. tüzérekhez ment át, — Csorba György, Novák József, Tokaji Tóth János, Gombos Andr., Lukács András junius 22. huszárok közé ment át; Kiss Mihály, Szép Gedeon, Bodnár And., Moszlenik Mih., Tóth

László, Kecskóci János (junius 22. huszárokhoz szökött,) Szpisák István és Réz Péter.

Junius 19—22-kén *a szabocsi védsereg*ből átvették a századhoz: Detrich János őrmester, Tóth Lajos, Fehér József, Baksai Lajos tizedesek és következő közvitézek: Üveges József Halász Pál Nyulas Mih., Balla János, Gál Dániel (szökött junius 21.) Ráczi Dani Steiner Károly Tóth József, Szücs Andr., Dankovics Mih., Vásárhelyi Mátyás, Szalko János, Réz And., Varga János, Király József, Bodnár András, Takács Mih., Vas István, Szalánczi János, Pap Károly, Iglai Ábr., Emödi János, Maklár Ferenc, Kolvék János, László Gy., Mikolai József, Plavnicki János, Molnár János, Szabó Márton junius 27. tűzerekhez ment; Gyulai János, Trestyánszki Pál, Bodnár János, Kapatovszki And., Vantura József, Kecskeméti Ferenc, Turvizi György, Balogh János, Csizmár János, Kulcsár János, Nagy János, Novák György (munkácsi kórházba került,) Gazdag István, Paszternák János és Ráczi András, összesen 180 fő.

Függelék: 9. szám.

A szabocsi védsereg közvitézeinek névsora 1849. I. század: Jarabinszki János, Eberlái Dániel, Groska János, Gecz János, Csordás István, Fajcsik Dániel, Máté István, Mogyorósi László, Tirpák Mih., Petruska Istv., Ferenc Andr., Sikerle János, Fedorovics László Marko János, Majoros János, Gál Pál, Hudák János, Lőrinc Gy., Pap István, Dolnics János, Horvát Andr., Polanszki János, Bálint Lajos, Fekete Lajos, Jámbor Gy., Marko Ádám, Merkószki Gy., Nagy Sándor, Kovács Mih., Vital József, Kis János, Szunyog János, Grefenski János, Soltész András, Hok Mátyás, Chariton Pál, Molnár József, Nyusti Mih., Jancsurák János, Csordás Ferenc, *Ferencz Pál*, Brassai Károly, Vétor János, Hamorcsák Pál, Hanicska András, Jancsár János, Jarina József, Jancsik András, Turcsán Mihály, Hudák János, Szirocsák János, Körtvélyesi Mihály, Bóth Mihály, Frics Károly, Dakos László, Zsitkovszki János, Jlanzski Mihály, Mokrjan József, Szirota József, Törköli Gy., Lelenko Mihály, Lamerlin Albert, Hrbjan János, Dobi István, Mokrjan András, Hatalai János, Onufek András, Kelement István, Mészáros Sándor, Hibján András, Széles János, Gubek János, Benke Gy., Kassai József, Z. Horváth András, Szokoli Mihály, Szepesi Bálint, Drenyovski István, Gabula József, Révai András, Gyurics Pál, Ferko József, Orosz Gy., Rublicki János, Pór János, Lőrinc János, Balázs István, Bodnár Mihály, Plichita János, Kecskés István, Zemlényi András, Dancs István és Mészáros András, összesen 108.

2-dik század: Nemes Mihály Csoma János, Kis János, Hor-

dozó József, Nagy József, Herbenschki András, Rogocz Ferenc, Hugyecz József, Kain Mihály, Vancza Gy., Szuhár András, Kodol Gy., Salát Mih., Várinagy Sándor, Szatmári Mih., Németh Istv., Szkocska Soma, Román Miklós, Pálfi Mih., Gedeon Gábor, Oláh András. Budai László, Császár János, Fedorik Fer., Vas György, Illés Pál, Bogár István, Ticze András, Tóka Soma, Fazekas András, Hancsin Andr., Serecki István, Barlog Mátyás, Füvesi Péter, Kovács Mih., Kércsi Sándor, Vincellér Pál, Kakas Károly, Blanda György, ifj. Szabó János, Kercsák József, id. Szabó János, Hanza József, Szőnyi Ferenc, Otmajer Dániel, Cseh Ádám, Berács Adrás, Báthory József, Ladányi György, Figura János, Suba Ferenc, Váradi Gábor, Fejér János, Zeher János, Hankószki István, Szalay Mih., Korpai Mih., Morvai Gy., Szegedi Sándor, Antal János, Aurek József, Pásztor Mih., Leszcicsin György, Tóth László, Koncz János, Költő István, Taczek János, Szilágyi Mih., Sipos Mih., Gerbár Mih. Képiró Sándor, Fanczik István, Szatmári István, Horog Bálint, Kőszegi Bálint, Ladomerszki János, Tamás János, Zsigo Zsigmond, Novraczki Mátyás, Tóth András, Kis András, Szabó Mih., Lajos József, Majoros Mih., Dombrádi Mih., Galó Márton, Sajbecz Pál, Agárdi Elek, Augusztini Pál, Kis István, Közlei András és Fedor István, összesen 118.

3-dik század. Közvitézek: Tóth György, Drevianek István, Hajdu László, Hodos István, Bodonovics Gy., Kézi Bálint, Nagy János és Péter, Gongova Gy., Királik János, Koska Mih., Orosz Károly, Tóth Ferenc, Feczko Mih., Runyák János, Rézműves János, Puskás Mih., Szentesi Mih., Kovács Mih., Matóczy Ádám, Révész József, Vitkovics József, Klapta Istv., Bodolai János, Szinder Fer., Klein Márton, Balogh Gy., Blasko János, Mirgai János, ifj. Kis Mihály, Tóth István, Bodnár József, Gulyás Bálint, Gál Sándor, Drevjanek Tamás, Török Andr., Kis Mihály, Gégén György, Hudák János, Jaszlovicki Gy., Vadász Pál, Poór János, Zeher József, Bocz Andr., Poór József, Kasik Andr., Szabó Lajos, Lőrinci Gedeon, Szőlősy István, Gönczi András, Jenei Istv., Javorszki Mih., Zsigó János, Sándor Mih., Péter András, Szepesi Mih., Ragány Andr., Paulik János, Nagy Mih., Fazekas Mih., Mikula János, Drabják János, Nagy József, Kovács József, Soós Péter, Novák János, Gyuresko József, Téglási Ádám, Fekete Istv., Sovány Gy., Maklóci Gy., Pemzel Károly, Per Mih., Bodor László, Erdei János, Mitro István, Szarvas Mih., Jándi Péter, Kalin János, Truchlovics János, Ivan János, Szabó Márton, Szova József, Nagy Sándor, Kovács Péter, Boros Andr., Szolár Mih., Duli János, Orosz János, Aranyos János, Sitka Mihály, Dupák Mih., Condra Mih., Oláh János, Tóth Gy., Baranyák Andr. és Kollega György, összesen 112.

4-dik század. Közvitézek : Podelecki Sebestyén, Guzi Gy., Dudás Gy., Bezei József, Hornyák János, Vég Istv., Kasimér János, Asztalos Andr., Pitvalko János, Fridrik András, Kiobik János, Isépi János, Sebők Gábor, Szücs József, Aranyhegyi Ferenc, Forrai Károly, Völgyi László, Tóth László, Svingola József, Potemko Gy., Szalai Andr., Farkas Istv., Kristóf Mihály Szőke János, Sukaj Istv., Kun Istv., Csiszton Andr., Asztofer András, Winnai János és György, Horváth József, Csizmár János, Kirdos Mih., Magyarai János, Rajki Pál, Sztoklás József, Hajdu János, Paszternák János, Sován János, Őszi Ferenc, Virtus Gy., Lőrinc Ádám, Barna József, Fodor János, Stéger József Uram Mih., Illa Mihály, Buza István, Balogh János, Orosz György, Fekete Lajos, Maklári Fer., Üveges József, Kaplár Gy. Mátyás Istv., Halász Istv. Csendi Mátyás, Szalko János, Szabó Mih., Brugós János, Halász Pál, Kolvek János, Iglai Fer., Zajaác Mih., Lacko Gy., Zsizsakovszki István, Balla János, Mikolai János, Réz Andi., Gáll Dani, Kovács Istv., Varga János, ifju Kovács Istv., Kalin János, Kövér József, Rác Dani, Molnár Ján., Kulcsár Ján., Kemecei Mih., Turóczy Gy., Rác András, Kovács József, Király József, Steiner Károly, Plavniczky János, Bodnár Andr., Tóth József, Szabó Márton, Takács Mih., Kecskeméti János, Gyulai János, Endrei János, Juhász József, Trescsanszky Pál, Vas Istv., Szücs Andr., Gazdag Istv., Szalánczy János, Bánkovics Mih., Bodnár János, Verbószki Mih., Vásárhelyi Mátyás, Kapotovszki András, Pap Károly, Takács Imre, Váradi József, Frankovics János, Vansara József, Iglai Ábris, Nagy János, Emödi János, Boros Istv., Gajdos Mih. és Kecskeméti Ferenc, összesen 120. Sárospataki korházból érkeztek : Sprencz Imre, Resko János, Kocsis József, Schmidt Gy. és Hamza András.

Függelék 10. szám.

Karlovicz császári orosz altábornok levele 1849.

Vom k. Russischen General-Lieutenant Karlovicz. An das löbl. Offizier Coor der Munkácsér Festungs Besatzung. Munkácsér Festung.

Auf die Antwort des Offizirs Corps des Munkácsér Festungs Besetzung wird von seiten des Unterzeichneten erklært, dass zufolge der ungegeben (igy) Umstaende eingestimmt wird, damit von Seite der Munkácsér Fortification eine Absendung von 3 Offiziere zum Generalen Görgey geschehe, mit dem Bemerken, dass sie Morgen höchstens bis 12 Uhr Mittags auf mein Hauptquartier erscheinen, von wo die Reise in Begleitugs eines Russischen Offizieres antretten werden.

Bis zur Rückunft dieser Offiziere wird jede feindliche Ope-

ration vermieden, und die demarkations Linie die von der Klucsárkaer Waldung und dieselbe Dorf gegen Fluss Latortza bis das Dorf Uj-Dávidháza sich erstreckt, von beiden Seiten nicht überschreitet wird. D. Lucska, 7/19. August 1849.

K. Russischen Generallieutenant
Karlovicz mp.

Függelék 11. szám.

106. honvéd-zászlóalj. Ungi hadtest parancsnoksága. Munkács város hatósága birájának. Munkács, július 1. 1849.

Miután a város hatósága azon 2758 frt 50 ezüst krajcárnyi összeget, mellyet a fentirt parancsnokság nélkülözhetetlen szükségseire Mezőssy munkácsi várparancsnok ur kiszámított összegéből kölcsönképen felakart venni, hazafiui megfelejtkezéssel csak úgy szándékozott kiadni, hogy azon özszegről kiadandó nyugtatványba az erőszakos elfoglalás ténye legyen kimondva; minthogy pedig ezen kifejezés árán a fentirt parancsnokság azon összeget, mint hazafiui barát és katonai kötelességeit ösmerő, fel nem vehette, kényszerítve érzi magát ezen parancsnokság Önt oda utasítani, hogy jelen levél vétele után a kívánt *összeg egy óra alatti behajtásáról* rögtönösen iutézkedjék, ellenkező esetben az katonai erővel fog behajtatni. Egyszersmind pedig azon felelőség, mely a katonaságnak mai napon felsőbb parancsnál kötelezett tova nem indulása miatt a parancsnokságra nehezednék, a város hatóságára ruháztatik. Pribék őrnagy.

Függelék, 12. szám.

Munkács vár. Folyó 1849. évi július 2-kán tartott főtisztikar ülésének jegyzőkönyve.

Maholányi Tamás, munkácsi álladalmi sópénztárnok ur Munkács városa közönségének részéről Munkács vára parancsnoka *Mezőssy Pál ur* előtt megjelenván, azon nyilvánítt tette, hogy midőn a város közönsége a tegnapi napon a vár parancsnokával tett egyezkedés folytán a vár szükségére megkívántató és 5000 pengő forintban megállapított pénzösszegnek előállításában foglalkozna, a városban megjelent a 106-dik zászlóalj s annak parancsnoka Pribék őrnagy ur a közönség gyűlésében azon nyilatkozatot tette, hogy mennyiben ő katonai zsoldját már több napoktól ki nem fizethette, a város 3000 pftot azonnal kölcsönképen teremtsen elő; ennek folytán előadatott a nevezett őrnagynak, hogy a munkácsi váruak épen hasonló szükség esetére 5000 pforintok gyűjtetnének, sőt szemtanuja is volt az őrnagy a pénz gyűjtésének, ennek ellenében nyilatkozatot tön őrnagy ur, hogy ezen a vár

részére gyűjtendő összegből a várparancsnokhoz intézendő rendelet mellett 3000 pftot lefoglaland, — a jelen volt közönség felszólítá őrnagy urat a levél elkészítésére, az el is készült, de őrnagy ur az előtte tudva levő okoknál fogvást, a levelet megsemmisítvén, a város közönségének oly írásbeli nyilatkozatot küldött, hogy ha kívánsága azonnal teljesítettni nem fog, *katonái szabad requisitóra fognak elbocsáttatni*; ily körülmények közt nem volt mit teendője a város közönségének, mint az őrnagy ur részére szükségelt összeget átengedni. Ezek szerint a városi polgárok nagyon szorító helyzetbe jöven, a tegnapi napon fogadott összeget a vár részére elő nem állíthatják. E tanácskozásokban részt venni kívánt a fentebb nevezett pénztárnok is, ki annak eredményét oly formán terjeszté a várparancsnok ur elébe, hogy ő, t. i. a pénztárnok, a mai napon egybegyűlt só-jövedelemből ezer pftot magával elhozván, mindennap a mi a sóeladásból bejövend, azt a déleesti órákban mindenkor a várba szállítandja s felkérte a várparancsnokot, hogy mennyiben a munkácsi várnak sorsa a várossal szoros kapcsolatban állana, a polgárok iránti kellő méltánylatból ezen ajánlatot fogadja el, mert a pénztárnok azt hiszi, hogy így minden érdekeknek elég fog tevődni.

A parancsnok beteges állapot miatt a vár tisztikarát hatalmazta fel, hogy az előadott tárgy felett tanácskozzván, amit elhatároznak, abban megnyugszik; mindezeknek megfontolása után alolirtak a *pénztárnok által tett azon ajánlatot azon hozzáátétellel fogadják el*, hogy nem kételkedve Munkács városa hazafias becsületességében, a szükségelt pénzösszeg gyűjtésében tovább is munkálkodni fogés azon esetre, ha az ellenség közeledni fog, az egybegyűlt pénzösszeget jó eleve s idejében a várba szállítani kötelességének fogja ismerni.

Kelt, munkácsi vár, július 2-kán 1849-ben tartott várbeli főtisztikar üléséből. Ruttner György hadnagy, Pongrácz százados, Ruzsák százados, Mecséry Emil százados, Karsa hadnagy, Nemes hadnagy, Nagy Ábrahám hadnagy, Komáromy hadnagy, Kralovánszky százados, térparancsnok; Keresztessy Ferenc főhadnagy, hadbíró, Erdélyi Benő hadnagy, Sélley tüzérszázados, Decső Károly, mérnökkari főhadnagy, helyettes erőd igazgató.

Függelék 13-dik szám.

Beregmegeye nemzetőri őrnagytól, *Vásáros-Namény*, július 3-kán 1849.

Munkács város főbirájának Munkácson.

Mint tudja főbiró ur, Kazinczy ezredes ur rendeletéből a naményi passzus védelmére s az ellen mozdulatai vizsgálatára vacyok Vásáros-Naményba küldve satöbbi. (L. 123. lapon.)

Mint Munkácsnak fia szent kötelességemnek tartom ezt ily vésteljes percekben Önnel mint Munkács város főbirájával közölni, hogy ezen biztos és nem kósza hirt a városban többekkel is tudassa. Freyseysen Gyula n. ö. őrnagy.

Kivül: Beregmegye nemzetőri őrnagyától. 12. sz. Munkács város főbirájának. Munkácson. Hivatalból, sürgős . . . A pecséten az ország cimere koronával és e körirat: Beregh megyei önkéntes nemzetőrsereg hivatalos pecsétje. Érkezett július. 4. 1849. reggeli 3 órakor. Olvastott július 4-kén tartatott választmányi gyűlésben.

Függelék 14. szám.

Munkács vára parancsnokának.

Vásáros-Namény, július 4. 1849.

Freyseysen őrnagy ur folyó hó 2-kán Nyiregyháza tájáról, hova recognoscirozás végett ment, ide érkezvén azon hirrel, miszerint az ellen mintegy 4—5 ezer Nyiregyháza alatt tanyáz, én azonnal kötelességemnek ismerém, mihelyt lovat kaptam, utnak indulni *Debrecen-felé*, satöbbi a 123. lapon.

E jelentésemet azon tiszteletteljes kéréssel zárom be, hogy miután a körülmények eddig nem engedék Pestre fel érnem s lehet, hogy a holnapi bizotmányi ülésben veendő tudósítás is egészen kedvező nem leend, méltóztatnék utasítást adni, valjon a lehető első alkalmat s lehetőséget bevárva, Pestre felmenjek vagy a munkácsi várban állomásomat elfoglaljam-e?

Mely utasítást tábori sürgöny által ide Vásáros-Naményba mielébb küldetni egész tisztelettel kérem. Báró Barkóczy főhadnagy.

Függelék 15. szám.

Ochrannyj list.

Predpischejvajelszja vszjim vojszkám, kommandam i liczám ochranyátj grafinyu *Klari Szirmay* Paszicziji vo Zemplinszkom komitatye, od obydz, preteszteny i naszilszti, i neproizvodity nikakich bezzakonnjeh trebovany; vo uhdovnom szlucsay sz vinosnaho budet vzyszakano po — vszey sztrogoszty p olevich vojeno — ugolovnich zakanov. Augustu 13 (20) dnya 1849. hoda w Horod *Kaschau*. Wremenni Kommandant Horoda Kaschau Generalmajor Kouzanec. (P. H.)

Orosz nyelven irott eredetiből *magyarosítva*: Védőlevél: Előiratik az összes hadak parancsnokainak és személyeinek, hogy

Szirmay Klára grófnőt pazdicsi lakost Zemplénnvármegyében minden támadástól, zaklatástól s erőszakoskodástól megvédjék s ellenében semmiféle jogtalan követelést ne tegyenek; mert az ez ellenvétők a hadi törvények értelmében a legszigorubbán fognak büntettetni. Kelt Kassa városban 1849. évi augusztus hó 13/20-án, Kassa város ideiglenes parancsnoka Kouzanec altábornagy. A cimeren: hat érdemjel, keresztes golyó stb. látszik koronás paizson és fent köriratban e jelszó: *Newszehda Nenasztye*, mi szó szerint annyit jelent, hogy „*Nincs mindig rossz idő*“ vagyis Post nubila Phöbus, — Boru után derű!

Név és tárgy-mutató.

Abaujmegye 107.
 Adakozás 21. 29. 60.
 Anffenberg (Ormai) Norbert 17. 157.
 Alkotmány, cs. birodalmi 106.
 Amann Ferenc 42. 93. 99. 157.
 Andrejkovics Endre 95. 100. 105.
 Balogh Fenenc 47. 63. 122. 137. 141
 » Endre 77.
 Bangya József 90. 94. 104. 110. 125.
 129. 157.
 Bárány Sándor őrnagy 107.
 Barkó hadjárata 93. 97. 100. 172.
 Barkóczy Ferenc báró 123. 187.
 Barkaszó 108.
 Bankjegy 132. 145.
 Bay Ferenc 109. 121.
 Beregmegye 18. 21. 42. 45. 49. 55.
 59. 64. 66. 72. 78. 107. 173. 174.
 Beregi önk. század 83.
 Beregi honvédek névsora 160.
 Beregszász 23. 40. 60. 85. 92. 133.
 Beszkid 70. 77. 84. 88. 115. 126.
 Berezna Nagy 112.
 Birnstingel Gusztáv 118.
 Borsod 48. 107. honvédek 73.
 Budamér 72. 74.
 Buday Lőrinc 23. 107. 118.
 Chriszt Ferenc 85. 148.
 Csatáry Mihály 74.
 Cseh János 129. 131.
 Csemiczky 125. 127. 129.
 Csurgovics Mihály 102.
 Debrecen 123.
 Decen 62.
 Dercsényi István 35. 75. 90. 96. 129.
 145. 167.
 Dercsényi László 140.
 Dessewffy Károly gróf 42.
 Decső Károly 33. 40. 69. 73. 149. 156.
 Dobozy Dániel 88.
 Décsény László 174.
 Döbrentey Imre 122.
 Dör Antal 138
 Dolinay Mihály 77.
 Dohány 154.
 Dobrony 71.
 Dobrojevic 75. 111. 128.
 Drágabártfalva 73.
 Duliskovics János 122.
 Ekkel Antal 115

Eöry Jenő 92.
 Eötvös Tamás 9. 27. 60. 69. 84. 105.
 121. 128. 130. 150. 158.
 Eötvös Miklós 54.
 Eötvös határőr vadász ezred 129.
 Eskü (honvéd) 109.
 Eperjesy Antal 155.
 Ewa László 54. 110.
 Ezüstpénz 29. 45.
 Fegyver 30. 40. 43. 60. 73. 114. 174.
 Fegyvenck 72. 109.
 Fejérváry István 145.
 Felhívás 19. 21. 27. 51. 75. 77. 112.
 Freyseysen Dániel 12. 47.
 » Gyula 26. 31. 36. 39. 62.
 65. 70. 83. 117. 122. 131. 187.
 Főispáni helyettesek 14.
 Földváry Lajos 42.
 Frigyesfalvi vasgyár 28. 69. 145.
 Függetlenítés 105.
 Gálszéss 140
 Gáthy Samu 12. 24. 47. 56. 56. 80.
 119. 187. 143.
 Gecsey György 47. 60. 119. 122.
 » Ferenc 80.
 Golyó szóró 151.
 Gorond 140.
 Görög Kath. lelkészek 58.
 G. k. kispap honvédek 164.
 Görgey Arthur 23. 37. 135.
 Gulácsy Imre 92. 129.
 Guthy Antal 74. 89.
 » Ferenc 23. 89.
 Gyógyszerészet 30. 67.
 Hadszer hivatal 130.
 Hadgyakorlati parancs szavak 175.
 Hagura László 37. 68.
 Hajdu megye 107.
 Harang 73.
 Hajdu Jerom 12. 19. 45. 149.
 Halmi 175.
 Hevesmegyei nemzetőrség 43.
 Holubina 44.
 Honvédegyelet 160.
 Honvédség 22. 41. 43. 46. 58. 60. 72.
 107. 109. 116. 159. 160. 164. 171.
 Honvéd 10. zászlóalj 23. 34.
 » 21. » 41. 58. 65. 83.
 87. 92. 104
 Honvéd 91. zászlóalj 115.

- Honvéd 92. zászlóalj 115.
 » 106. » 120.
 Honvédeskü 109.
 Horváth Alajos 80. 144.
 Hrehuss Pál 140.
 Huszár 16. 24. 25. 41.
 Huszt 127.
 Jandrisics Antal 133.
 Jellasics József bán 22. 50. 52. 119. 173.
 Ilosvay Bert. stb. 68. 115. 122.
 Jobszty Ferenc 55. 63. 73.
 Joksmann Károly 70. 118.
 Irányi Dániel 72.
 Karhatalom 49.
 Károlyi Lajos gróf 87.
 Katonaság 24. 27. 44. 46. 49. 53. 57.
 62. 64. 68. 74. 85. 92. 116.
 Kassa 64.
 Kaszatialom 30.
 Kárpáti lengyel lövész legio 118.
 Karlovics 133. 135. 137. 184.
 Kasimirski őrnagy 137.
 Kazinczy Lajos 109. 113. 115. 117.
 122. 124. 127. 132. 158
 Képviselők 18.
 Király 20.
 Klimko Sándor 28. 33. 71. 85. 122.
 Kiss József 33.
 Klimec 93. 129.
 Kossuth Lajos 50.
 » Sándor 110. 158.
 Kórház 114. 125.
 Kölcseán 98. 102.
 Közlöny 26.
 Középszolnok 45. 173.
 Kővárvidéke 45.
 Kralovánzky László 16. 65. 123. 135.
 Krasznamegye 45.
 Kulin József 92.
 Kurusta Márton 138.
 Lang István 153.
 » Vitusz 24.
 Langffi László 101. 118.
 Laube Ferenc 12. 50. 60. 95. 148. 156.
 Lázár Vilmos 91. 104.
 Lengyel legio 64. 77. 85. 112. 118.
 Levelezés 31. 44.
 Lónyay Menyhért 19.
 Lovas nemzetőrség 41. 80.
 Lőpor 30. 40.
 Lőrinczy József 92.
 Muholányi Tamás 121. 131. 185.
 Mahn József 55. 67.
 Máramaros 45. 55. 68. 72. 84. 107.
 126. 172. 174.
 Máramaros-Sziget 24. 53. 107.
 Mandics Pál 92. 95. 100. 103.
 Máriássy János 37.
 Martinyi Frigyes 94 104. 110. 158.
 Mecsery Gusztáv 121. 158.
 Merényi (Troll) János 83.
 Mészáros Lázár 26. 72. 169.
 Mezőssy Pál 70. 77. 84. 118. 123. 135.
 147. 158. 185.
 Mező-Vári 51. 58.
 Mihályi Gábor 45. 55. 72. 173.
 Molnár Dániel 140.
 Moricz Pál 56.
 Mozgó nemzetőrség 35. 78. 81. 85.
 Munkács város 10. 12. 24. 47. 51. 57.
 60. 67. 78. 80. 83. 108. 110. 114.
 118. 124. 131. 187.
 Munkácsi hölgyek 60.
 Munkácson elhunyt orosz katonák 139.
 Munkácsi nemzetőrség : 10. 26. 32. 36.
 41. 80. 82. 165.
 Munkácsi cigányság 31.
 Munkácsi térparancsnokság 108.
 Foglyok, politikai : 16. 168.
 Munkácsi vár : 12. 16. 24. 49. 56. 61.
 64. 69. 86. 112. 119. 121. 124.
 127. 135. 136. 144. 146. 184. 185.
 Munkácsi uradalom 35. 48. 79. 80. 125.
 127. 141.
 Miskolci csapat 77.
 Munkások ujsága 45.
 Munkácsy Sándor 117.
 Nagy-Abrahám 33. 69. 73. 129. 149.
 Nagybánya 173. 175.
 Nagy-Kanizsa 7.
 Nagy-Lucska 134. 136. 139.
 Nagyvárad 135.
 Nedeczey Ferenc 10. 33. 81. 88. 130.
 166.
 Nemzetőrség 8. 10. 15. 25. 38. 32.
 34. 36. 43. 175.
 Nemzetőri önkéntes : 35. 39. 62. 76.
 78. 80. 83.
 Német legio 138.
 Novoszelica 85. 172.
 Népfelkelés 53. 119.
 Nyirbátor 124.
 Nyiregyháza 107. 123.
 Oláh István 47. 79. 119. 128.
 Oláh nép 44. 72. 75. 173.
 Orosz sereg 110. 122. 126. 139. 141.
 Orosz védőlevegél 188.
 Palzin Konstant 138.
 Paskievitz E. herceg 135.
 Pásztélyi András 73.

- Parancsszavak 175.
 Péchy Pál 95.
 Pénz 29. 45. 80.
 Petőfi Sándor 116.
 Péterffy őrnagy 124.
 Petrovay Lőkös 129.
 Petrovics András 88. 96. 158.
 Piattofi Treuenstein Fégyes 53. 54.
 172.
 Popovics Vazul 19. 164.
 Polena 94. 103. 105.
 Podhering 65. 93. 95.
 Posta 44.
 Pozner Antal 135. 140.
 Pribék Miklós 91 104. 120. 185.
 Pudpolóc 110.
 Pulszky Sándor 53. 63. 72. 171.
 Rabok 16. 72. 109. 146. 150 168.
 Raipach Dániel 68. 74.
 Ráday István gróf 100. 149.
 Rembovszky Tamás 77. 85. 119. 129.
 Riczko Lőrinc 88.
 Rögtön ítélő bíróság 31. 107.
 Román Ferenc 18. 45. 48. 159.
 Rombauer Tódor 69.
 Rozgylla hegy 71. 84. 93. 115. 128.
 Roth és Philippovics 51.
 Ruzsák Lajos 9. 27. 83. 112. 115.
 121. 128 129. 165.
 Ruthén nép 44. 58.
 Ruthén lelkészek 58.
 Sárospatak 73.
 Sáskákat 30.
 Sibó 132.
 Simig Rezső 97. 132.
 Simonics 53. 63. 170.
 Schlik Fer. 74.
 Silley Kristóf 155.
 Sorsjáték 7.
 Szatmár 63. 107. 173.
 Szaboles-megye 40. 66. 72. 107. 113.
 123.
 Szabolesi vésdereg 113. 182.
 Szabadcsapat 74. 90.
 Szabadsajtó 6.
 Szabadság-émlék 11.
 Szarkahegy 95.
 Szentmiklós 97. 143.
 Szerednye 143.
 Szikszay János 92.
 Szikszay Károly 34. 71.
- Szintay János 19. 58. 62. 68. 75.
 104. 159.
 Szirmay Sándor gróf 1.5.
 Szolyva 93. 142.
 Sztrabicsó 140.
 Sztancsics Mihály 5. 45.
 Szükségpénz 131.
 Tarpa 61. 63.
 Tarnóczy Zsigmond 43.
 Távjelzés 75.
 Trónfosztás 105.
 Toronya 84. 172.
 Torlászok 53 63. 71 93. 110. 115
 Török Miklós gróf 55.
 Tót csapat 75.
 Turja Remete 91. 92.
 Tüzérség 32. 73. 75.
 Ugocsa-megye 45. 68. 173.
 Ujjoncállitás 42. 107. 108. 171.
 Uklina 128.
 Ungmegye 45. 55. 91. 104. 107. 111.
 112. 114. 117. 126. 173.
 Ungi vésdereg 91. 92. 179.
 Ungi torlászok 111.
 Ungvári néppünnepély 105.
 Ungvári szükségpénz 132.
 Uray Pál 9. 45. Miklós 118. Móríc 83.
 Űgyvédség 26.
 Uzsok 111.
 Vadász-zászlóalj 125.
 Várpalánka 127.
 Vass György 117.
 Vásáros-Namény 123. 141.
 Verecke-Alsó 44. 70. 84. 93. 103.
 110. 138. 141.
 Verebesi támadás 88.
 Vekerdy Pál 63.
 Volyánszky Sándor 128.
 Vörös Ferdinand 130.
 Vörös pántlikások 78. 85.
 Volóc 93.
 Volozata 128.
 Zabola 70. 151.
 Zászló szentelés 10.
 Zemplén 46. 107.
 Zempléni vésdereg 113 180.
 Zenészek 106.
 Zrínyi-csapat 48. 90. 92. 102. 104.
 106. 109. 113. 152.
 Zsidók. 9. 27. 32. 33. 109.
 Zsidó nemzetörség 10. 27. 32.

Jelentékenyebb sajtóhibák.

14. lap	26. sor	»a megyét«	a helyett:	megyéknek	olvasandó
42. »	23. »	Armin	»	Ámann	»
54. »	20. »	Fremnitein	»	Treuensteini báró	Piattoli
59. »	28. »	Oszutay	»	Ortutay	
59. »	32. »	Thorna	»	Thoma	
59. »	38. »	Chajtsa	»	Chatsa	
62. »	30. »	kulcsainkra	»	kulacsainkra	
63. »	6. »	levelet	»	levele	
136. »	31. »	Kardos	»	Bárdos.	